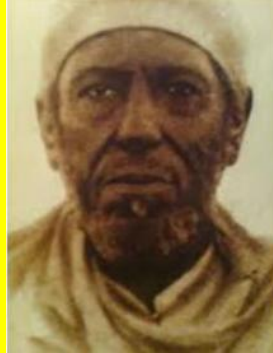

Remembering unique Eritreans in contemporary history

Biography
of
Raesi Woldemichael Solomun

By
Yosief Yishak

This tigrinja book is hereby scanned and made available to readers and researchers online

By
Emnetu Tesfay

Introduction

During the second half of the 19th century, the powerful chiefs of Tsezega ruled Asmara and its environs. Bahre Negasi Gurade Zerai administered Asmara on behalf of the powerful warlord Degiat Hailu Teweldemedhin of Tsezega. His rival Woldemichael Solomun represented the opposing power of the Hazega clan. In their quest to control Asmara, the economic and political center of the highlands, the two clan chiefs fought two bitter battles. In the first battle which occurred in the northern suburb of Akria, Degiat Hailu was victorious. In the second battle which occurred near Mai Bela, Woldemichael reorganized his troops and Degiat Hailu was killed and his army defeated.

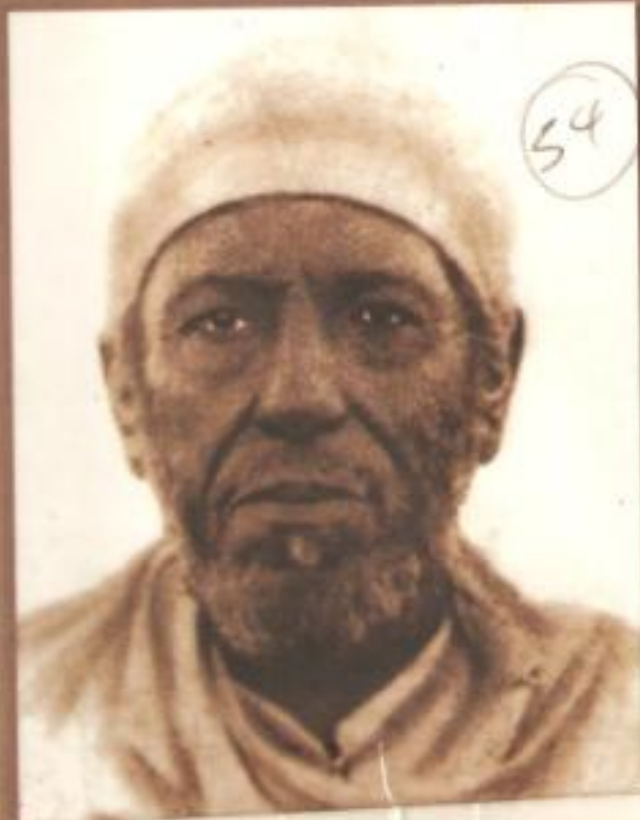
This shift in power occurred at a time when both Europeans and Abyssinians were showing interest in the Eritrean highlands. In 1878 one of Emperor Yohanes's commanders marched into highland Eritrea with a large army to overthrow Woldemichael Solomun but the Tigrayans were routed in a battle in Asmara. From this victory Woldemichael Solomun took the title of Ras, the most senior title bestowed on a regional ruler and comparable to Duke in the English language. Raesi Woldemichael Solomun became the unchallenged ruler of the highlands.

Ras Woldemichael Solomun was the last sovereign of Mereb Milash. Thereafter were ups and downs to the fate of this gladiator of his time. Following the raid by Mahdists from the west, the Tigrayans from the south and the Italians from the Red Sea shores there were constantly shifting alliances and betrayals with catastrophic consequences.

In the following pages a reader would be able to have detailed information from the scanned pages of the biography of Raesi Woldemichael Solomun in tigrinja language.

The author of the book is:- Yishak Yoseph, and the year of publication is 1999. The book is in paperback format and has 268 pages.

እምቢ ያለ ወልደ... ኅሚዳ
ታሪኽ ራእሲ ወልደ ሚካኤል

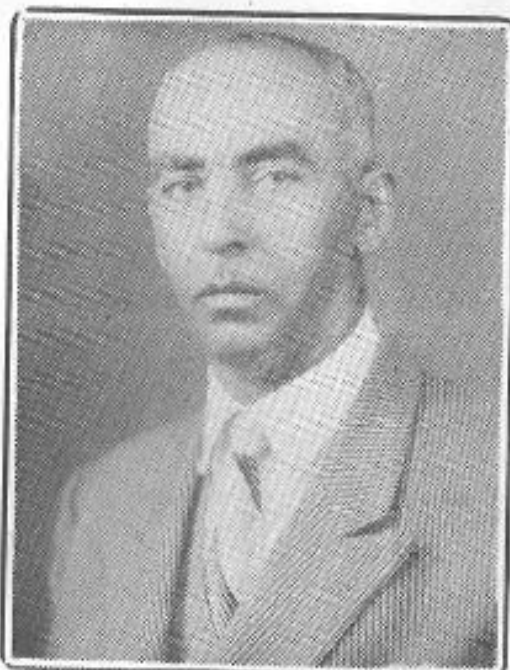
Hovedbibl. Kulturavdelingen Fremm
89.28 WOL
Yosief, Yashak
Ras Woldemicael
268 s.
250 kr

ዘይሰታተ ዩ.ሲ.ኛ
1999

መዘከርታ

እዚ መጽሓፍ'ዚ

ነቶም ቅድሚ ብዙሕ ዓመታት ብዛዕባ ምፍራስ ፊደረሽንን መጻኢ ሓርነት ኤርትራን ከም መስትእም እሚኖም ዝዋሰኑኒ ዝነበሩ፤

እዚ መጽሓፍ'ዚ ብዘሎኒ ዓቕሚ ይደገጉ ይቐልጥፍ ኩዳዎ ዘበራበሩኒ እብ ሓደ ሓደ ትርጉምውን ዝደገፉኒ ዝኸበሩ ነፍሰሄር ፊተውራሪ ማዕለ-ወልደሚካኤል መዘከርታ ኪትኮነለይ እውፍያ።

ዝኸበሩ ፊተውራሪ ማዕለ-ወልደሚካኤል እዚእም ነበሩ።

ይስሓቕ ዮሴፍ

መሰል ደራሲ ብሕጊ እተሓለወ ኢዩ።
ALL RIGHT RESERVED
አሰመራ፣ ሕዳር - 1999

አድራሻ ደራሲ

ቁጽሪ ሳጹን ቡሰጣ፡ 3541
ተሌፎን፡ 161313
አሰመራ - ኤርትራ

መውጽኢ

	ገጽ
1. ምንጪ.....	8
2. እቶም ክልተ እምባታት.....	9
3. መቐደም.....	11
ምዕራፍ 1	
አበጋጣሳን ዕብዮትን ሹመት ሰብ ሃዘጋ	
4. ሹመት ሰብ ሃዘጋ.....	12
5. ተብጣሶ ደቀ ተሸም.....	14
6. ከንቲባ ዘርኣይ ተኣሰኛ.....	18
7. ከንቲባ ዘርኣይ ተፈትሑ.....	19
8. ግጭት ሃዘጋን ጸዕዳ ክርስቲያን.....	20
9. ናህሪ ከንቲባ ዘርኣይ.....	21
10. ዓወት ከንቲባ ዘርኣይ.....	22
11. ፍትሒ ከንቲባ ዘርኣይ.....	25
12. ዘይነጽፍ ውግእ.....	27
13. ከንቲባታት ጎልጎል.....	29
14. ፍናን ከንቲባ ዘርኣይ.....	32
15. ዕልዋ ኣይተ ኣጎስ.....	33
16. ህልዥ ክልተ እምባታት.....	35
17. ምእሳር ኣይተ ገብራይ.....	36
18. ሞት ከንቲባ ዘርኣይ.....	37
19. ሕሃ ከንቲባ ዘርኣይ.....	40
20. ሕማም ፌራ.....	41
21. ሹመት ኣይተ ሰለሞን.....	41
22. ሰደት ኣይተ ሰለሞን.....	42
23. ሃዘጋ ናደደት.....	44
24. ሞት ኣይተ ሰለሞን.....	45
25. ዓንደጽዮን መን ኣይዩ.....	49
26. ጽልእ ሃዘጋን ሰድራ ከንቲባ ዘማትን.....	50

27. ውግእ ሰኑይ አብ ጉራዕ.....	53
28. ዕርቂ ሰብ ሃዘጋ.....	56
29. ከንቲባ ወልደጋብር ተቐትሎ.....	58

ምዕራፍ 2
አምቢትነትን ምዕባል ስልጣንን ገጠሚያ

30. ራእሲ ወልደሚካኤል መን እያም.....	68
31. ሃጽሚ አታይ አለን.....	72
32. ከርተት አይተ ገብራይ.....	73
33. እቲ ዕርቂ.....	76
34. አምቤ አይንምሸኸን.....	77
35. ድግገምነት አይተ መርእድ.....	80
36. ከተማ ዓሻ ጎልጎል.....	82
37. ማእሰርቲ ደጃዝማች መርእድ.....	84
38. ገጠሚያ አብ ሃዘጋ.....	88
39. ፍናን ወልደሚካኤል.....	91

ምዕራፍ 3
ብልሐ መሪሕነትን ዓወታትን ገጠሚያ

40. ውግእ ዓዕሮ መኻን.....	93
41. ጥዑምዝማን ማንቲለን.....	99
42. ገጠሚያ አብ ትግራይ.....	100
43. ምብትታን ስድራ ከንቲባ በኪት.....	102
44. ምስሌንነት ከንቲባ ጣዕማይ.....	104
45. ንሰርሖ ንፍንጥሖ.....	105
46. ክልተ እምባታት ኦርትዶ አብ ዓድዋ ተኣሰሩ.....	106
47. ፍናን ልጅ መኮንን ገጠሚያ.....	109
48. አርባተ መኪንነቲ ኦርትዶ አብ ሓደ ቤት ማእሰርቲ.....	111
49. ደጃዝማች ወልደሚካኤል አብ ጠቐራ.....	113
50. ራእሲ ወልደሚካኤል አብ ውግእ ጉራዕ.....	114
51. ዓወት ወክድባ.....	117
52. ተገዢ ደጃዝማች መኮንን.....	120

53. መንግስቲ ራእሲ ወልደሚካኤል.....	121
54. ወራር ራእሲ ባርያኡ ከሸረ.....	124
55. ከሳዕ ዓዲ-አርባዕተ.....	129
56. ብዓደኒ ካልእት ደረሰቲ ኸ.....	131
57. ሓድሽ ወራር.....	138

ምዕራፍ 4
እቲ ክሕደታትን ዝሰዓበ ህልቂት ህዝብን

58. ቀዳማይ ክሕደት ኣለላ.....	143
59. ካልኣይ ክድሕት ኣለላ.....	144
60. ዕድመ ናተይ ይፍታሕካ.....	146
61. ሰሑት ምኽራ.....	149
62. እቲ ግፍዒ ከመይ ነበረ.....	150
63. እቲ ቅጽዖ.....	157
64. ጉዕዞ ንእምባ ሰላማ.....	163
65. እቲ ገንዘብ ተረኸበ.....	167
66. አብ መን ክልተ ተጋራጨውቲ ማእከይ ደኸሰብ.....	176
67. ዘኖሕሲ ጨካን ወራር አብ ብዓቲ ጣዕረኪ.....	180
68. መራት ኦርትዶ ዜመር ሰቡዓን ጨካንን እዋጅ ኣለላ.....	186
69. ህልቂት ህዝቢ ባርያ (ናራ).....	189

ምዕራፍ 5
ሓርበኛታት ኤርትራን ዝሰዓበ ህዝባዊ ህልቂትን

70. ደጃዝማች ክፍለኢያሱሰ ሕን ክፈድዩ ደለዩ.....	191
71. ደጃዝማች ደብበ አስመራ አተሙ.....	192
72. ተሰማ ሓድጉ.....	194
73. ድርጎኛታትን ምረት ኣገዛዝኣምን.....	197
74. ንውግእ ዝዕድም ሓላይ.....	199
75. ሓርበኛታት ሰብ ሓማሲን ሃይሉ ዓዲ ባሮ.....	203
76. ከፋ-አ ዘመን.....	206

77. ደጃብማች ክፍለ ገጭር.....	207
78. ግጉይ ስልቲ.....	209
79. ሃዲድ የገንብ መጽሐፍ.....	212
80. ደጃብማች ተሰማ.....	213
81. ካልኦሎ ሐርቦችን.....	214
82. ቆይታን ስብ ሐማሴን (ኦርትዶ).....	216
83. ራሕሴ ወልደሚካኤል ተፈትሎ.....	218

ምዕራፍ 6
ክልሊት ራሕሴ ወልደሚካኤል ጉሚዳ

84. መኪንንቲ መረብ ምላሽ ተክሎ.....	219
----------------------------	-----

85. ደጃብማች ካሳ ጉልጃ አባ ከይሲ.....	222
86. ሃዲድ ጸግዘጋን.....	223
87. ዘይርሳዕ ውዕለት ጉሚዳ.....	224
88. ሕንጻ ራዲዮ ኢካ.....	229
89. ሕላዎት ጉሚዳ.....	231
90. ብዙሙን ጣልያን.....	237
91. ጉሚዳ አንጻር ጣልያን.....	239
92. ግፍራታት ግዝአት.....	240
93. ዜማ ጥዕምገዢ.....	241
94. ተቃል አባ ጋላ.....	245
95. ፍሉይ መለሰይ ራሕሴ ወልደሚካኤል.....	248
96. ለመቤት ኢሰን ከ.....	251
97. ሰንሰለት ስድራ ንግዳ ራሕሴ ወ/ሚካኤል.....	253
98. ማሕላን ጠላም ማሕላን.....	261
99. በዓል ዓዲ ገሪድ ጽልግ.....	264
100. ሞት ራሕሴ ወልደሚካኤል.....	266
101. ከብዙ መጽሐፍ 'ዜ.....	267

መውጽኦ ስእል-ታ

1. ራሕሴ ወልደሚካኤል አብ ጊዜ ሽምግልንኦም.....	69
2. ራሕሴ ሃይለመለኮት ወልደ ንግዳ.....	152
3. ደጃብማች ምራጭ ወዲ ጉዳም.....	250

ምሳሌ

ነዚ መጽሐፍ 'ዜ ንምሕታም ላዕልን ታሕትን ክበል ከሎኹ :-

1. ተጋ/ድራጎን ሃይለመለኮት መዘከራት ራሕሴ ሃይለመለኮት ስለ ዝሃቡኒ
2. አቶ ብርሃኑ ራታውራር ማዕረግ ሓይላይ ሰዓትን ስእልን ብምብርካት ስለ እተሓባቡንን ዘታብቡንን
3. ንቤት ትምህርቲ ከምጥተር (ኢሰት) ICET ነቲ ብኢድ እተጸሓፈ ረቂቕ ብውሕልነት ብኮምፒዩተር ስለ ዝጸሓፈሊይ።

ብፍላይ ድማ፣

4. ሀ. ንዶ/ር ክፍለ ተሽላይ አብ ህ.ግ.ደ.ፍ. አስመራ ናይ Enterprise Development Specialist ለ. ንመምህር (አባ) ተወልደብርሃን ሃምደመስቀል አብ ኦርትዶ ኦርቶዶክስ ቤተ-ክርስቲያን ናይ ምዕቃብ ታሪኽን መጻሕፍትን ቅርጽ ቅርጽን ሓላፊ ሐ. ዶ/ር ገብረብርሃን ዐቕባዝጊ አብ ዩኒቨርሲቲ አስመራ ስነ-ፍልጠት ኮለጅ ዲን መ.አቶ ተሸብተ ሃብቱ አብ ዩኒቨርሲቲ አስመራ መምህር ታሪኽ ሰ. አቶ ሃይሉ ንጉሰ Walta Pvt. Ltd. Co., Asmara

እቲ መጽሐፍ ብኮምፒዩተር ተጻሕፉ ምሳ ነጻው ብምንባብን ርእይቶታትን ሓይላይ እርማትን ብምልጋስ ስለ ዘተባብዑንን እተደጋገፉንን እናአመሰግናኩ፣ ሰብ ውዕለቲይ ምኅንያም እገልጽ።

ይሱሓቕ ዮሴፍ

ርእይቶታት

ነዚ መጽሐፍ 'ዜ ካብ ዘንበቡ ምሁራት ኤትራውያን

1. እዛ ጽሕፍቲ እዚአ አብ ሓቅታትን ኣፈ ታሪኽን ብምምርኮስ ኣገዳሲ ኣበርክቶ ራሕሴ ወልደሚካኤል ሰለሞን 'ጉሚዳ' ንባህርያዊ ፍልቀት ሃገርነት ኤርትራ ኩተረጋግጽ እትህቅን ዝተሰነደት ናይ ታሪኽ መጽሐፍ ኢያ። ስለ ዝኾነት ድማ ብዛዕባ ናይ መበል 19 ክፍለ ዘመን ታሪኽ ሃገርና ከመራመሩን ከፈልጡን ንዘደልዩ ግዳሳት ውልቀ ሰባትን ናይ ምርምር ትካላትን ነዚ ብኣቶ ይሱሓቕ ዮሴፍ ዝተደርሰት መጽሐፍ አብ ቀዳማይ ደረጃ ሰሪፉም ከንብቡዎን መወከስ ምርምር ከዘውትርዎን እትጠቅም ጽሕፍቲ ኢያ።

ዶክተር ክፍለ ተሽላይ
ህ.ግ.ደ.ፍ አስመራ
Enterprise Development Specialist

2. ደራሲ መምህር ይሱሓቕ ዮሴፍ ብፍላይ አብ ታሪኽ ኤርትራ ዘለዎ ውፋይ ተገዳስነት ነዚ ኤርትራዊ ታሪኽ እዚ ንምድላው አብቂሶም ኣሉ። እዚ መጽሐፍ እዚ ኤርትራዊ ሓርቦችን ራሕሴ ወልደሚካኤል ሰለሞን (ጉሚዳ) ብብሩህ ዘዘንቲ ስለዝኾነ ዓቢ ሃገራዊ ኣበርክቶ ኢያ።

መምህር (አባ) ተወልደብርሃን ሃምደመስቀል
አብ ኤርትራ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን
ሓላፊ ናይ ታሪኽን ምዕቃብ መጻሕፍቲ ቅርሳ ቅርሰን

3. መምህር ይሱሓቕ ዮሴፍ ንብዙሓት ኤርትራውያን ብትምህርቲ ኩሰኩሶም ዘዕበዩን፣ ብዝሕ ዝበላ ንኢዳት መጻሕፍቲ ብቋንቋ ትግርኛ ጽሑፍም ዘበርከቱን ሀርኩት ዜጋ ምኅንያም እቶም ብዙሓት ተመሃርኦም ዝበርከቱን ከምኡ'ውን መጻሕፍቶም ዘንበብናን ንፈልጦ ኢያ። ሕጂ ድማ እዛ ኣዚያ ኣገዳሲት ዝኾነት እምቢ ያለ ...ወልዶ እተባህለት መጽሐፍ ንኣንበብቲ ኣቕሪብም ኣለው። ታሪኽ ራሕሴ ወልደሚካኤል ሰለሞን (ጉሚዳ) አብ መበል 19 ክፍለ ዘመን እተፈጸመ ኣገዳሲ ኤርትራዊ ታሪኽ ምጻኑ ኣየጠራጥርን። በዚ ድማ ትሕዝቶ እዛ መጽሐፍ እዚአ ሓይ ክፍል ታሪኽ መዋልናን ምንጎናን (ታሪኽ ኤርትራ) ስለ ዝኾነ ብኹሎም ግዳሳት ክንበብ ዘለዎ ኢያ። እዛ መጽሐፍ ብኣንበብቲ ተቐባልነት ክትረክቡ ዘሎኒ ተሰፋ ድማ ልዑል ኢያ።

ዶ/ር ገብረብርሃን ዐቕባዝጊ
ሰነ ፍልጠት ኮለጅ
ዩኒቨርሲቲ አስመራ

4. እዛ እምቢ-ያለ ወልዳ... ታሪኽ ራሕሴ ወልደሚካኤል ሰለሞን ብዝበል ርእሲ ብኣቶ ይሱሓቕ ዮሴፍ እተጻሕፈት መጽሐፍ እዚአ ኣንበቢያ። ኣገዳሲት ከይኖ ክኣ ረኪቢያ። ብርግጽ ብዙሙን መግለጺ ተጻልኖን ንታሪኽን መሃብርን ባህልን ማሕበረ-ሰባት ዘመልከቲ ሓይሎ ጽሑፋት ከም-ዝፈረዩ ዘይኩሓድ'የ፣ እንተኾነ ግና እቶም ጽሑፋት እቲኣቶም አብ መንፈሳዎን ኣቀራርብኦምን እተመሰረተ ክልተ ጸገማት ከም ዝበርኦም ንዕዘብ። እቲ ቀዳማይ ጸገም እቲ ጽሑፋት ብመንፈሳን ኣተሓሳብን መግለጺታዊ ስርዓት ይቐርብ ብምንባሩ እቲ ካልኣይ ጸገም ከኣ ብፍይ ባዕጲ ቋንቋታት ይጻሓፍ ስለ ዝበረ መግለጺኡ ክፍል ወዲ

ሃገር ከጥቀሙ ላይ ዘይምክላል ጸገማት ነይሩም እዩ። እብዙ እዋን ዘግን ነዚ እብ ላዕሊ እተጠቐሰ ጸገማት ንምፍቓስ ብኸም በዓል እቶ ይሰሩት ዮሴፍን ካልኣት መካኒም ዝውሰድ ዘሉ ሰነ ጽሑፍ ተበግሶታት እዞይ ዘተባብዕ ምዃኑ ግሁድ ነዩ።

እምበኣር እዛ እብ ላዕሊ ተጠቐሰ ዘለ መጽሓፍ ወን ቀዳማይ ሓያሉይ ክፋል ህዝቢ ኤትሩ ብዘርድኦ ቋንቋ ብምቕራብ፣ ካልኣይ ንምጥያሴ ታሪኽ ኤርትራ ኣበርክቶ ስለ ዘለዎ፣ ሳልሳይ «ታሪኽ ዘይተጸሓፈሉ እምበር ታሪኽ ዘይብሉ ህዝቡ የሉን» ክብ ዝብል ቢሂል ብምብገብ ነቲ እብ ምህላስ ተራቦ ወይ ወን ሃሲቲ ዝብረ ገለ ገለ ታሪኽ ብምትእኸባብ ምጥያሴን ናብ ሓድሻን መጻእን ወለዶታት ናይ ምትሕልላቶ ተገግቦ ብምውሳድ፣ ራብዓይ እቲ ክሳብ ሕጂ እብ ውሑድ ጽሑፍ ተመዝገቡ ዝብረ ታሪኽ ተጠርኒፎን ማዕሊን ከም ዝቐርብ ብምግባር፣ ሓመባይ እብ ታሪኽ ሃገርና ንዝካየድ ዕመቕ ዝበለ ናይ ታሪኽ ምርምር ከም መዘገብ ስለ ዘገልግል፣ ከምኡ ወን ካብ ቶም ቅድሚ ሕጂ ዝቐረቦ ተመሳሳልቲ ጽሑፍ ብዘሓሸን ልዑብን ልመድን ትግርኛ ስለ ዝቐረቡዎ ኣቶ ይሰሩት ዮሴፍ ብዘወሰድም ተበግሶን ዝገበገጠ ጻዕርን ክድንቅን ከምግሳን ይግብእም።

መም. ተሸሰተ ሃብቲ
እብ ዩኒቨርሲቲ ኣሰመራ
መምህር ታሪኽ

5. ግዙእ ህዝቢ ኣሸንጊይ'ዶ ኣቶኛ ታሪኽ ነቲ ብጽን-ጽዋይ ዝንገር ልማዳን ባህሉን እኳ ብጽሑፍ ንወለዶታት ከወራርሶ መሰል የብሉን። ብዘባ እንታይነቲ ዝንገሮ ብዝሓቱ ጥራይ እዩ። ነቲ ብግዛቲ ብዝጥዕም መገዲ ዝኣሉ ዝተግብሩን ዝተጠግዘን መሰረት ዘይብሉን ታሪኽ ንምቕባል ደማ ይቕሰብ። ኤርትራ እውን ኣንቲ ካብተን ንወለዶታት መሰሉን ተሓሪምን ታሪኽን ብግዛቲ ክንገረን ዝጽንሓ ሃገር ኢያ። ህዝቢ ኤርትራ ታሪኽ ብጽሑፍ ከምኣልልና መሰል ስለ ዘይነበር ባዕዳውያን ገዛቲ ብሓፈሻ፣ ሰርዓ ታት ኢትዮጵያ ደማ ብጻላይ ንታሪኽ ኤርትራ ካብ ሓቂ ብዘርኣቆን ዝተግብሩን ንዓኣቶም ብዝጥዕምን ብዘገልግልን መገዲ እናኹሉን እናድመቑን ክቐርብም ከም ዝጽንሑ ንግንዘቦ ሓቂ እዩ። ስለ ናጽነት እንገሮ እቲ መሰል ተረጋጊጹ እቲ መድረኽ ደማ ተራሕዩ። ኤርትራውያን ተመራመርቲ ታሪኽ እቲ ኣቶኛ ታሪኽ ህዝቢ ኤርትራ ዕመቕ ብዘበለ ምርምርን መጽናዕትን ክቐርቡልና ደማ ትጽቢትን እዩ። እዛ ብመምህር ይሰሩት ዮሴፍ እቶድርሰት ራእሲ ወልደሚካኤል ስሉምን (ጉማዳ) እቶብል መጽሓፍ ነቲ ብመን መሳፍንቲ ዝብረ ወይወት ኤርትራውያን ግለት መሳፍንቲ ኤርትራ ኣብ ን-ሓድሕድም ዝበረምር ናብን ስልጣን ንምሓዝ ዝገበር ዝብረ ምትሕልላኻን ውድድርን ብዘበለጸ ደማ፣ ሓርቢኛታት ኤርትራውያን መንቶም ንምርግጻጽ ክበርም ንምሕላውን ምስ ዝተፈለገዩ ባዕ-ዳውያን ገዛቲ ዝፍጽም ዝበሩ ድግንነትን ዝመልእ መዝተ ነገብብቲ ንምቕራብ ብምብቕዕ፣ ዝወሰዱ ተበግሶ ኣድንቆ። ብዘበለጸ ክቐርቡ ደማ እሳቡ። መሳፍንቲ ትግራይ ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ኤርትራ ዝፍጽም ዝበሩ ደረት ኣልቦ ግፍፍን በደልን ህዝቢ መረብ ምላሽ ንምግባር (ግብረ ንምክፋል) ብዘብል ምስምስ ዝገብተም ዝብረ ሃብትን ጥሪትን ከምኡ ወን እዚ ሕጂ ከም ውርሻ ኮይኑ እሳቡ ዘለናዮ ወለዶ ተደሊሱ ዝርእ

ዘሉ ጥልመትን ሰሰን ምትሓልን ካብ መሳፍንቲ ገዛቲ ትግራይ ዝተወርሰ ምዃኑ ተረጋግጹልካ። እዚ ጥልመትን ሰሰን ደማ ናይ ኣቦታቶምን ኣባሓትቶምን ምዃኑ ትርጓሜ ሓርቢኛነትን ተወፋይነትን ቅንዕናን ግርህነት መሳፍንቲ ህዝቢ ኤርትራ እተረጋገጸ ኣገዳሲት መጽሓፍ ኣብ ርእሲ ምዃና? ንታሪኽ ተመራመርቲ ብርዶም ኣልዒሎም ብዘፀባ ታሪኽ ሃገርም ብዕምቁት ንኺጽሕፉ መዘኸኸርን መተባብዕን፣ ንመጻኢ ወለዶ ደማ ከም መወከሲት ኮይና ከተገልግል ስለ እትኸእል ሃገራዊ ኣበርክቶ ዘለዎ መጽሓፍ ኢያ።

ሃይሉ ንጉሰ
Walta Pvt. Ltd. Co., Asmara

ምንጭብ።

ነዚ መጽሓፍ'ዚ ኣጠራቕመ ንምጽሓፍ ወይ ከኣ ከም መሰረተ ተበግሶ ብምዝውታር እተደገፍኩሉም፣

1. ዛንታ ሃዘንን ጸዓዘንን ብጥርፈራር ዮሃንስ ኮልመዲን 1912
2. ዲኳ ዳል ማረብ (መረብ-ምላሽ) ብሓልቻ ሽሕ ፍሬሎ ፕሪኒ ንገዛእ ርእሱ ገብረንጉስ ኢሉ ዝጸውዕ ትርጉም ነፍሰሂር ፊታውራሪ ማዕሉ ወልዶ ሚካኤል። DI QUA DAL' MAREB RUFFILLO PERINI 1905
3. ኪዩ ደል ኤርትራዊ 1952 ቛሳፕ ፕልሲ CHI E' DELL'ERITREA GIUSEPPE PUGLISI 1952
4. መዘኸር ታሪኽ ህይወት ራእሲ ሃይለመለኮት ወልደሚ ካኤል
5. ከኣጺ ቴድሮስ እስከ ዓጼ ሃይለሰላሴ 98
6. ጎጦ ምኣሊክ ጳውሎስ ኞኞ ገጽ 219
7. ዓጼ ምኣሊክና ዮሐንዮጵያ ኣንድነት ገጽ 370 ተክለጸድቅ መዘገሪያ
8. ዓጼ ዮሃንሰና ዮሐንዮጵያ ኣንድነት ገጽ 314-318
9. መምህር (ኣብ) ተወልደብርሃን ዓምደመስቀል ብቻል
10. ነበር ደጃዝማች ገብረዮሃንስ ተስፋማርያም ብቻል
11. ሃጋይ ኢርሊክ HAGGAI ERLICH RAS ALULA A POLITICAL BIOGRAPHY ETHIOPIA & ERITREA 1875-1897
12. እተፈላለዩ ተረኸቲ ኣፈ ታሪኽ ኤርትራውያን

ይሰሩት ዮሴፍ

መጻፍት እቶም ክልተ እምባታት።

ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን በዓል ጳጳሳዊ ካብ ዓዲ ደገዝማቲ ክኾኑ ከለው ራእሲ ወልደሚካኤል ከአ ካብ እንዳ ዓዲ ክንቲባ ዘርእይ ወዲ ክንቲባ ገደደ በዓል ሃዘጋ ኢዮም። ክንቲባ ገደደ ኦርባዕተ ኣወዳት

1. ክንቲባ ዘመይ።
2. ክንቲባ ቀለተ።
3. ክንቲባ ሃይሉሚካኤል።
4. ባሕሪ ነጋሲ ገብራት

እተባህሉ ወለዳ።።

ክንቲባ ገደደ ነዘም ኦርባዕተ ኣወዳት ምስ ወለዱ መኒኛም ኣብ ደብረ ቢዛን ኣትዮም ኣብ ገብረሰላሴ ተባሂሎም ፈላሲ ኮኑ። እቶም ራብዓይ ወደም ባሕሪ ነጋሚ ገብራት ክኣ ኣቦ ኣባላህኦም ገራእሲ ወልደሚካኤል ኢዮም።

ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደ መድህን ኮነ ራእሲ ወልደ ሚካኤል ሰሎሞን ህይወቶም ምሉእ ውልቃዊ ሥልጣናዎ ብምድልዳል ኣርኻት ኤርትራ ንምርግጽ እተቐለሱን ዘረገጹን መሰዋእቲ ዝኸፈሉን ቀዳሞት ኣርበኛታት ኣርኻት ምንባሮም እተረጋገጹ ኢዮ። እንተኾነ ግን ክልተኣም ካብ ኣደ ኣቦ እተወልዱ ቤተ ሰብን ደቂ ኣንቲ ኤርትራን ክሰም፣ በቲ ሽዑ ዝበረ መስፍናዊ ስርዓት ተዓብሎም ብኣንታዊ ውድድር ኣድሕሞ ግድታን መሪር ውግእን እናፈጠሩ ብሰልን ብቐጠን እዋን ምሕምባዎም ከይኣክል ብባዕዳዊ ማሕለኻታት እናተኣለኹ ኪጥሉሙን ኪጠላለሙን ይርእዩ ነበሩ።

ኣብ'ቲ ብወርሒ የካቲትን መጋቢትን 1876 ኣብ ጉራዕን ክባቢ ቀይኦ ኮርን እተፈጸመ መሪር ውግእ ሰራዊት ግብጹ ምስ ተደፍኤ፣ ራእሲ ወልደሚካኤል

ሽዑ ደጃዝማች ዝነበሩ እንግድያም ጸጊኖም ብርኮም ኣደልዳሎም ኣይሉም ምእንቲ ክጠንክሩ ካብ ግብጽ ውያንን ኢትዮጵያውያንን (ደጓዕ) ብረት እናሰለጡ ከድሊ ከሎ'ውን ብጠርቆም እናዓደጉ ኣብ ምእካብ ከለው፣ በቲ ኣደ ወገን ክኣ ደጃዝማች ሃይሉ ምስ ደጓዕ ፖሎቲካዊ ውዕላትን ስምምነትን እናገበሩ ብዓይኒ ውድድር ጥራይ ንዝገገ ከምብርክኹ ህርድግ ይብሉ ነበሩ።

እዞም ክልተ ኣስዋት መላፍንቲ ኤርትራ ብውዲት ተጠለዎም ብማሕላታት ተታሊሎም ኣብ መፈንጠራ እናኣተዉ እናወደቁ እናተንሰኡ ኣርበኛዊ ቃልሶም ዘካየዱ ግናኹ ዋላ ንኣደ ጊዜ'ኳ ክልተኣም ዘይተጠርጎሩ ብምንባሮም ክልተ እምባታት ኤርትራ ኣልካ ኪጥቀሱ ይክእል።

ኣብ'ዚ መጽሓፍ'ዚ ዛገታ ራእሲ ወልደሚካኤል (ጉሚዳ) ጥራይ ኢዩ ተዘርዚሩ ዘሎ። ታሪኽ ደጃ/ ሃይሉ ኣብ ኃላ ግን ኣብ ካልእ መጽሓፍ ንበይኑ ተጻፎ ኣሎ።

ይሱሓቅ ዮሴፍ
ወርሒ ሰኔ 1997

መቐድም

እዚ መጽሓፍ'ዚ ብ1957 ዓ.ም. ተጀሚሩ ድሕሪ ብዙሕ ፅንቐታት ብ1959 ዓ.ም ምስ ተወደአ፣ መሕተሚኡ ዝኸውን ገንዘብን ፍቓድን ንምርካብ መዋዳደርቲ ዘይብሉ ኢድ ምንጻእ እኒ እንተ ተኸፈሎ፣ በቲ ሕሰም እዋን'ቲ ቋንቋታት ትግርኛን ዓረብን ተራርፎም ብእምሓርኛ ኪትክኡ ባንዲራ ኣርትራ መሪዳ፣ ንርእሱ'ቲ መንግስቲ ኤርትራ ዝበሃል ፈሪሱ ኢዩ እናተባህለ፣ ህዝቢ ኤርትራ ብፍላይ ክኣ ምሁራትን ንቑሓትን መንእሰያትን ተመሃሮን ብዘይተጠርጎፈ ሕቡእ ኣርኻታዊ ምንቅስቓሳት እናተራኸቡ ብሰሃሮን ስግኣትን ኒሕን ይርበቡ ሰለ ዝነበሩ፣ እቲ ጽሑፍ ካልእ ትርጉም ወሲዶ ተነጸጉ ከብቐዕ ውልቃዊ ጸገማት ፈጠሩ ተጻፎኡ ምስ ጸንሑ ብ1975 ዓ.ም. ብተፈትሽ ካብ ግዛይ ተመንዚዑ ምሳይ ተኣሲሩ ጠፊኡ ነበረ።

ከምብሓድሽ ዝረኸብኩም ተረፍ መዘከራት ኣጠራቕመ ምስ ጸሓፍኩም ከኣ ብ1987 ዓ.ም መዘከርታቲይን ድርሰታቲይን ተዘግቲ ማርያም ግንቢ ኪሕፀርን ኪሰታተንን ከሎ፣ ብፍላይ እዚ ጽሑፍ'ዚ «ሀ.ግ. ኣ.ኤ. ንጸረ ኣድንት ኢትዮጵያ ዘዘውትሮ ዘሎ ፈጠራን ፈላላይ ርእይቶን ኢዩ» ተባሂሉ ጠፊኡ ነይሩ። ዕድል ኮይኑ ኣደ ቀዳማይ ቅዳሕ ኣብ ግዛይ ስለ እተረኸበ እንሆ ከይሞተ ተረኺቡ።

እዚ መጽሓፍ'ዚ ኣብ ልዕሊ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን እተፈጸሙ ክሕደታትን ጥልመት ማሕላታትን ወራራትን ዘርዚሩ ነቲ ቅድሚ 100 ዓመት እተጀመረ ገድሊ ኣርኻት ኤርትራ ዘውሰእ ኢዩ።

ብዝተረፈ ምሁራትን ፈላግት ደረሰትን ኤርትራውያን ኣሰራሖምን ብዘያዱ ኣብሪሆምን ከም ዘቕርቡ ዘሎኒ እምነትን ተሰራን ዓቢ ምኺኑ እናገለጽኩ፣ ንኸሎም ብኣሳብን ምትብባዕን ዘባራትዑኒ ኢመሰግን።

ይሱሓቅ ዮሴፍ

ምዕራፍ 1 አበጋግሳን ዕብዩትን ሹመት ሰብ ሃዘጋ

እቶም በቲ ከም ሰንሰለት ተታሓሓዙ ካብ ወላጂ ናብ ውሉድ ብለበዋን ብኣይልን እናተደገፈ ዝመሓላለፍ ዝነበረ መስፍናዊ ሹመት ሰብ ሃዘጋ።

- ካብ ሃዘጋ ኣሌፉ ሹመት ሚናብ ዘርእይን ከባቢኡን እናዓብላለ
- ኣንሳእ ኣንሳእ ከኣ ሹመት መረብ ምላሽ ንምዳባዎ እናተዋናጨሊ መሰረተ-ህንጻኡ ከደልድል ከለ። ኣብ'ዚ ቃልስታት'ዚ ብምስታፍ ዝሰርዑ ዝነበሩ ባሕሪ ናጋሲታትን ከንቲባታትን ሃዘጋ ብሙሓት ኢዮም። ካብ'ዞም ዓለት እዚእም
 - ከንቲባ ተሰፊ ወዲ ባሕሪ ናጋሲ ገብራት
 - ከንቲባ ዘርእይ ወዲ ባሕሪ ናጋሲ ገብራት እተባህሉ ክልተ-ኣስዋት ፍልጣት ነበሩ። ንርእሶም እቶም ነዞም ክልተ ብርቲዓት ኣስዋት ዝወለዱ ባሕሪ-ናጋሲ ገብራት ዝገደፍም ታሪኽ'ውን
 - ብመስፍናዊ-ሕልኸልኸ ዚወራረሰ ሥልጣናዊ ፍቕሪ
 - ብሃገራዊ ወኒ እተደፋፍኦ
 - ወዲ ኣው'ባይ ከይበልጸኒ ወይ ከይጸቕጠኒ ብዚበል ኒስ ዝማዕበለ ቃልስታትን ብድህታትን እናፈገጠሰ ዝመሓላለፍ ዝነበረ ምንኻር ዚገበር ኢዮ።

ድሕሪ ባሕሪ ናጋሲ ገብራት እቶም ቦኸሪ ወደም ማለት ተሰፊ ንእብእም ተኪእም ዓራት ሃዘጋ ተረኪቦም ይሰርዑ ነበሩ። ኣይተ ገብረ ክርስቶስ ሹም ንልጎል ደቀ ተሸም ከኣ «እነ ኢዮ» በሃይን ኣዮ ብሙሓትን ነበሩ እዮ ብግብላሊ ነፍሒ ተደፋፊኦም «እስኪ ኣንታይ ከም ዝበል ክርእዮ ኢዮ» ብማለት «እደልዮስ ሰለ ዘሉኹ

ናባይ ንጸግዘጋ ምጻእ» ኢሉም ልኡኽ ንሃዘጋ ሰዲዶም ጸውዑዎም። ከንቲባ ተሰፊ ከኣ መጸዋዕታ ኣሽቢርም መጽኡዎም። ግናኽ እቲ እተጸውዑሉ ምኽንያት ዘኣገሩ ሓሳብ ወይ መልእኹቲ ወይ ከኣ ሃገራዊ ትሕዝቶን ትእዛዝን ኣይረኽቡሉን። ስለዚ ከኣ «ንግዲ ንተሰፊ ብጠጥ ቅጫጥ ይጸውዓኒ። ኣነ ተሰፊ» ብማለት ዘንጎም ሰልሰል እናኣበሉ በቕሎም ተወጢሑም ንግዲም ተመልሱ። በዚ ከም'ዚ ከኣ ኣብ ልቦም ቅርሕንቲ ጸኣፉ።

በዚ ከም'ዚ ስለ ዝቐረፅ ከኣ ነገር ደለዮ እዮ ንሰምሃር ወራዶም ምስ ዓዲ ናይብ ተራኽቦም ብምዝርራብ ቃል ኪዳናዊ ምሕዝነት ተኸለ። እንዳ ናይብ ከኣ ካብ ግብጺ ወይ ቱርኪ እተገዝኦ ብረትን ጥይትን ጥሪ ቅርሽን ኣስኒቆም ኣፋኑውዎም። በቲ ዝረኽቡም ቅርሽ ዝያዳ ብረትን ክልእ ኣጽዋርን ዓዲንም እናተሓገሙ ከኣ ብሙሓት ሰንብቲ ረኽቦም ደለቲ(በርትዑ)። በብቐሩብ ኣይሉም ደልደል። ብፍላይ ምስ ዓዲ ደቡብ-ብሕረቲ እናተራኸቡን እናተማኸሩን ከኣ ወዳት ገበሩ። ብታሕቲ ታሕቲ ከኣ ካብ ምልኪ ጸግዘጋ ርሒቆም ፋኑ።

ብኣድ ኣጋጣሚ ኣይተ ገብረክርስቶስ «መርጎ ንልይ ክገብር ኢዮ እዮ ንግዲ ዝኸውን መጻርን ጠስምን ወርቅን ኣክቡለይ» ብማለት ኣንገሩ። ከንቲባ ተሰፊ ናይ ምኽንያት ረኽቦም «ብኣይሊ ተግደሙኒ ማለት ናይ መን ንዕቅት ኢዮ» ኢሉም እናኣረድኡ ከንቲባ ማምን ከንቲባ ባድንን እተባህሉ ክልተ ሹማት ንልጎል ደቀ ተሸም ኣብሉም ምስእም ሰርዑ። በዚ ከኣ ምስ ኣይተ ገብረክርስቶስ ተፈኸኺርም ወወገኖም ሓዘም ኣብ ዓዲ ሽማግሌ ተዋግኡ። ኣብ'ቲ ውግእ ከኣ ከንቲባ ተሰፊ ተዓወቲ። ካብ'ዚ ዕለት'ዚ ጀሚርም ከኣ ከንቲባ ተሰፊ ኣድ ካብ'ቶም ብስም «ሹመት ኣርባዕተ» ዚፍለጡ መኳንንቲ ወይ ከኣ ሹማት ንልጎል ደቀ ተሸም ኮይኖም ኣብ ሃዘጋ ኮፍ ኢሉም ሰርዑ። ሰርዑ ማለት ብሕግን ሰርዓትን መርሑ ወይ ከኣ ኣማኣደሩ ማለት ኢዮ።

ተብግሶ ደቀ ተሸም።

በቲ ቀደም ዘመን እዚ ኣብ ከባቢ ኣሥመራ ዚርከብ መሬት ደቀ-ተሸም ኣፈሻዊ መፍለጢኡ ንልጎል ዚበል መጸውዒኡ ነበረ። ተሸታታሊ ወራራት ቱርኪ ኮነ ግብጺ ወይ ጣልያን ከምኡ እውን እንግሊዝ ኣብ ምግም ቀይሕ ባሕሪ ብፍላይ ከኣ ኣብ ሰምሃርን ደንኸልን ቅድሚ ምቕልቃሉ ሹማምንቲ ምድሪ ባሕሪ ወይ ከኣ መረብ ምላሽ ማለት ኤርትራ ተጠርፊርም እናተጸዋውዑ ንዝመጽኡም ጸላኢ መኪቶም እናተዋገኡ ይመልሰም ነበሩ። ስሙር ግንባር ሹማምንቲ መረብ ምላሽ ፍሉግን ምስኡን ኢዮ።

ኣድ ጊዜ ኣድ ወዲ መርኪዶምስ እተባህለ ካብ ንል ደቓዎማች ማም ጸግዘጋ እተወልደ ትግራዊይ (ኢትዮጵያዊ) ነበረ'ዮ ግብረ ከግራቕምን ኪእክብን ኪወርርን ኢሉ ንጎልጎል ደቀ-ተሸም ኣተወ። ገለ ካብ ህዝቢ ጸግዘጋ ግን «ወዲ ንል ደቓዎማች ማም ኢዮ» ብማለት ተቐብሎም እምበር «ኪገድኣና ኢዮ» ኣይበሉሉን።

ህዝቢ ንልጎል ደቀ-ተሸም ግን «ሃዩ ሃዩ ህዝቢ ተበደለ። ሃገር በረሰ። ጥሪት ተወረረ። ዓድታት ተተሰሰ። ኣመድ ምድሪ ዝኾነ ወታዕደር ሓዘ መጽኡ ወዲ መርኪዶምስ የጥፍኡ ኣለ። ህዝቢ እንታይ ትጽብ ኣሉኻ።» እናበሉ ንመላእ ህዝቢ መረብ ምላሽ ማለት ኤርትራ ኣንገሩ። በዚ መጸዋዕታ'ዚ ከኣ ዓቢ ዋዕል ተገብረ። ኣብ'ቲ እተገብረ ባይቶ ከኣ «በሉ ክነሳ እንታይ ንኸውን ኢና እንጽብ ዝሉና። ንጥጋእ» በሉ እቶም ኣኸብኖታት። ነዚ ከኣ ብስሙር ቃል ተቐብሎም። «ነዚ ስምረትና ዝጠለመ ህበይ ይለድ» ኢሉም ከኣ ተመሓሓሱ። ሽዑን ሽዑን ደማ ክተት ተባህለ እዮ

- ብከንቲባ ባድን ምራሕ ህዝቢ እንዳ ገብረከር ሰቶስ ዝኣዘ
- ብከንቲባ ተሰፊ ምራሕ ህዝቢ ሚናብ ዘርእይ
- ብኣልኣት ሹማት መረብ ምላሽ ምራሕ ክፍለ ኮይኖም ኣብ ሰለሰተ ተሰሪም ተሰለፉ። እቲ ውግእ ኣብ ዓሻ ንልጎል ተገብረ። ኣብ'ቲ ውግእ ከኣ መጀመሪያ ባዕሉ ወዲ መርኪዶምስ ተሰለፊ ወደቐ። ጸኢሉ ከኣ በቲ ዝወረደ መውጋኒቲ ሞተ። ሰራዊቱ ከኣ ዝመርሖ ስኢኑ ተባታተነ። ንሬሳ ወዲ መርኪዶምስ ከኣ ዝቐብር ኣይረኸበን እዮ መጻዕቲ ኣዛብእ ኮነ። ነዚ ዘበተብሉ ሕላይ ዝደርሱ ሰባ ሓማሲን ድማ

ወኸርያ ዓሻ ንልጎል ጸገብኪዶ
እወ ጸገብ ባድን ዝኣረዶ
እወ ጸገብ ተሰፊ ዝኣረዶ
ከብደይ መለኡ ድማ ንዶ
ከሰይራ ኣዲገ ብጋሊዶ

እናበሉ ደጉዑ። እዚ ከኣ ከም ደርፊ ተለጫዶ ብክራራዊ ህርመት እናተሰየ ክነሳ ዘመን ራእሲ ወልደሚካኤል በጺሑ ምስ እዋን ብገብግማዕ ግጥምን ዜማን እናተቐየረ ተደርፈ። እቶም ወገን መርኪዶምስ ዝኾነ ሕዛናት ከኣ

ቃንዳ እንተ ተወቐዐ ኣብ ሓማሲን ወዲ መርኪዶምስ በዓል በራድ ሰለን ቃንዳ እንተ ተወቐዐ ኣብ ጽልማ መጻእኪዶ ገብረ ጉማ ቅድሚ እግሪ እንዲኻ ፈለማ ፈልዮ ምሃቡቶ ኣግሪ ላማ ፈትዮ ደግ ኢልካዮ ደም ኪጥቆም

ቃንዳ እንተ ተወቐዐ ኣብ ጉሕዊዳ ማእምን እኪ መምጽኢት ቀዋግ ፈልዮ ምሃቡቶ ኣግባን ፈትዮ ደግ ኢልካ ደም ኪጥቆም

ቃንዳ እንተ ተወቅዖ ኣብ ተሽላ
ብቀርኑ ዚዋጋኣ ከም ዲባላ
ቃንዳ እንተ ተወቅዖ ኣብ ማይ ጸዕዳ
ሸሸ በረድ ገወደቶ ኣብ ሜዳ
ነፍጥኻ ሰባር በሮሽዳ
ቃንዳ እንተ ተወቅዖ ኣብ ኮሸሪ
ጉይታ ፈረስ ነፍጠኛ ብእግሪ
ግዳይካ ገጥመር ከም ሳዕሪ
ቃንዳ እንተ ተወቅዖ ኣብ ደምበላላ
ወዲ መርከዲዎስ በዓል ደባስ ሕላላ
ከም ኣምሓራይ ገዋጋኣ ኣስመጣሽ
ቃንዳ እንተ ተወቅዖ ኣብ ምልጋኣ
ኣብ ኣሰገደ ኣልፊ ሊጋዕ
ነጋሪትካ ገብል ብላዕ ብላዕ
ኣዮ ውባ ተጸጊራ ኣብ ታህሳስ
ገሰብ ነጋሪት ዘይህበም ፈረሰ
ኣዮ ውባ ተጸጊራ ኣብ ንቦ
ግዳይካ ገብል ብደም ሃቦ
ኣይተ ሰነ ገብሃል ወይም
ከም ዓለባ እትቆይም
ከም መጥቲን ተዋድይም
ከም ወጠጠ ኣውዲቶካ ትሓርዶም
ከም ማእምን ጠዊኻ ትምኸዶም
ናይ ፈረሰካ ግበር ኣላገብ
ኣብ ሓዘንካ ድኣ ከይኣቲ ወደገብ
ንሹመትካ ዶ ገበረለይ ትብሉ
ኣሉም ኣዘመና።

በድሕሪ'ዚ ከንቲባ ተስፋ ከንቲባ ባድን ከንቲባ ዘርኣይ
(ሓው ከንቲባ ተስፋ) ከንቲባ ማም ኣርባዕቲኣም ከም
ሓድ ሰብ ኮይኖም ንሰለስተ ዓመታት ሰርዑ። እቲ
ሹመቶም ከኣ ሹመት ኣርባዕተ ተላሂሉ ተጸውዑ።

ከንቲባ ዘርኣይ ወዲ ባሕሪ ነጋሚ ገብራት በዓል
ሃዘጋ ኣባሓን ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ግና ነቲ
ሹመት ኣርባዕተ ኣትሕት ኣቢሉም ይርኣይዎ ነበሩ።
ሰለ'ዚ ከኣ እቶም ሰለስተ ከንቲባታት «ከንቲባ ዘርኣይ
ንዓና ንዓቶ ነዚ ሹመት ኣርባዕተ ኣቋናጺብዎ» ብማለት
ቀሓሩ። ንከንቲባ ዘርኣይ ከኣ ኪጸረጸምን ኪጸልጸምን
ጀመሩ። በዚ ዝኣክል ከንቲባ ዘርኣይን ከንቲባ ተስፋን
ክልቲኣም ደቂ ባሕሪ ነጋሚ ገብራት ሰብ ሃዘጋ ኣሕዋት
ክሰሉም ተጸልኡ።

ካብ'ዚ እዋን'ዚ ጀሚሩ ከኣ ኣብ መንጎ ከንቲባ
ዘርኣይን ከንቲባ ተስፋን ውድድራዊ ጽልኢ ተራእየ።
እቲ ኣብ መንጎ ራእሲ ወልደሚካኤል ከንቲባ ሃይሉን
ዝርኣ ዝበረ ጽልኢ እውን መበገሲኡ እዚ ነበረ።
ከንቲባ ሃይሉ ወዲ ከንቲባ ተስፋ ኢዮም።

ድሕሪ ብዙሕ ዓመታት ግን ከንቲባ ዘርኣይ
ብሓይሊ ዓብላሊ ኮኑ'ዎ ንሓምዎ ከንቲባ ተስፋ ኣሰር
ዎም። ንምልእቲ ሚናብ ዘርኣይ ኣብ ትሕቲ ምልኮም
ኣእትዮም ከኣ ሰርዑ። ብዙሕ ዓመታት ምስ ሓለፈ ድማ
«እድሰ ተስፋ ሓወይ ኣሪተ ኣይዮ። ዝገብሮ የብሉን
ኣሉምን ፈትሕዎም» ነቲ «እምቢ ኣነ ኣዪ ዓቢ።
ሹመት ንዓይ ኣይ ገግባእ» ዝብል እምነቶም ደርብዮም
ሕራይ ሓወይ ብማለት ምልኪ ከንቲባ ዘርኣይ ሓምዎ
ተቐቢሉም ብሰላም ነበሩ።

ከንቲባ ዘርኣይ ተኣስፋ

ካብ ኣውራጃ ሰምሃር ክሳዕ ጊንዳዕን ባሕሪ
ሓማሲን እናዘለቶ፣ ብቀይሕ ባሕርን ወደባት ኣርትራን
ሰጊሩ ብመራዝብ ቲርክን ግብጽን እናተጸገነ ብገኣቲ
ብረትን ጠያይቅን እናኸሰቡ፣ ኣብ ሕርጊን ተቐ ሚሎም
ዚሰርዑ ዝከብሩ ሹም ሓምድ ናይብ ፋኒኖም ፍሩህ
ነበሩ። ሓምድ ናይብ ምስ ከንቲባ ተስፋ ሓው ከንቲባ
ዘርኣይ ፍሉይ ዕርክነትን ምውሃድን ነበሮም። ሰለ'ዚ
ከኣ «ከንቲባ ተስፋ ብሓምዎ ከንቲባ ዘርኣይ ተኣስፋም
ኣለዉ» ዝብል ወረ ምስ ሰምዑ ጉሃዮ። ንከን ቲባ
ዘርኣይ ከኣ «ዓርክይ ኣሲሩለይ» ኣሉም ጸልእ
ዎም'ዎ ነገር ደለይዎም። ኣብ ርእሲኡውን ኣቐዲሞም
ንከንቲባ ተስፋ ኣለቂሑመዎም ዝከብሩ ገንዘብ ምስ
ምስጋና ስለ ዘይተመለሰሉም ቅሒሮም ነበሩ። ሰለ'ዚ
ከኣ-ልቦም ሓቢእም ከም'ዚ ዝሰብ ደብዳቤ ናብ
ከንቲባ ዘርኣይ ለኣኹ። «ከመይ ኢኹም። ኣነን
ንሰኹምን እንዝተዋሉ ዓቢ ጉዳይ ስለ ዘሉና ኣብ
ፊልሒት ገራሽጠ። ንፊልሒት ክትመጽኡ ከሉኹም ግን
ሀዘበ ፊሪህ ምእንቲ ከይበዓድ ውሑዳት ዓቀይቲ ጥራይ
ሒ ዝኹም ምጽኡ። ኣነ ከኣ ክንዲ እቶም ምሳኹም
ዝመጽኡ ውሑዳት ሰባት ሓዘ ክጸንሑኹም ኣይዮ። ከንቲባ
ዘርኣይ ከኣ ነቲ ኣብ ልዕሊኡም እተኣልመ መጻወድያ
ከይገመቲ «ሰላምን ዕርክነትን ዘይልድል ዋዕላ ካብ ኮነ
እርክብ» ብማለት ውሑዳት ሰባት ጥራይ ሓምዎ ንፊል
ሒት ወረዱ።

ሹም ሓምድ ናይብ ግን ብብዙሕ ሚእትታት
ዝፍቀድ ሰራዊት ሓምዎ ነቲ ቦታ ብወታሃደራት ከበቦም፣
ዕርድታት ሰራሓም ተጸብዮም። ከንቲባ ዘርኣይ ከኣ
ኣብ'ቲ እተወሰነ ቦታ ምስ በጽሑ «ኣበይ ድኣ
ደንጉዮም» ብማለት ላዕልን ታሕትን ጠመቲ። ኣብ
መንጎ ከንቲባ ዘርኣይ ተኸቢቡም ኢኹም ሰብኹም

ከይትውጽዑ። ደም ከይትክዕዉ። ተተሓዙ ዚብል ደሃይ
ካብ ርሑቕ ሰምዑ።

ከንቲባ ዘርኣይ ግን «ኣነ ሓይ» ኣሉም
እናፈከሩ ብረቶም ክልዕሉ ፈንጠርጠር በሉ። እንተኾነ
ግን ሓድ ዓሰር ሹም ሓምድ ናይብ ኣብ ቅድሚኡም
ተሓቢኡ ጸኒሑ ተደራሪቡ ተኣሲሩ ብዝብረ ባንታት
ገሩ ዓይኖም ግብ ኣበሉ ወቐዮም። ሓንቲ ዓይኖም ሽዑ
ስለ ዝፈሰሰት ከኣ ዓይሉም ወደቆ። ከም ደጃዝማቶ
ሃይሉ ሓባል ከኣ ሓንቲ ዓይኖም ጠፈኣ ነቲ ዝተራፈ
ህይወቶም ወድእዎ። ሹም ሓምድ ከኣ ብጭከና ዘይኮነሰ
ብኸብሪ ሓምዎ ኣብ ትሕቲ ፍሉይ ምልኮም ንዊሕ
እዋን ብግሕዮር ኣሰርዎም።

ከንቲባ ዘርኣይ ተፈትሑ።

ሓድሎ ጊዚ ምስ ሓለፈ ሹም ሓምድ ናይብ
ንከንቲባ ዘርኣይ ክፈትሑም ደለዩ። ሰለ'ዚ ከኣ
ንከንቲባ ዘርኣይ ኣጸዋዎም «ሰምዑ ከንቲባ ዘርኣይ ኣነ
ክፈትሑኹም ደልዮ ኣሉኹ። እንተኾነ ግን መፍትሒኹም
ዝኸውን ቅርሺ ክትከፍሉ ኢኹም። ክሳዕ ነቲ ገንዘብ
ካብ ዓድኹም እተምጽእዎ ከኣ ከይተመለስኹም ጠለም
ከም ከይትተርፉ ወድኹም ጸዊዕኹም ከም ትሕጃ ኣረክ
ቦኒ። እቲ ዝደለ ገንዘብ ምስ ለኣኸኩመዎ ነቲ ከም
ጅሆ ዝሕዞ ወድኹም ክሰደልኹም ኣይዮ።

ከንቲባ ዘርኣይ ከኣ ነዚ ተስፋ'ዚ ምስ ሰምዑ
«ሰሎሞን ወደይ መፍትሓይ ዝኸውን ቅርሺ ክሳዕ
ዝእከብ ኣብ ክንዳይ ከም ጅሆ ተታሒዝካ ክትጸንሕ
ምጽኣኒ» ኣሉም ናብ ሃዘጋ ለኣኹ። ሰሎሞን ወዲ
ከንቲባ ዘርኣይ ኪኹኑ ከለው በቲ ሓድ ወገን ከኣ እቦ
ግሚኖ ራእሲ ወልደሚካኤል ኣዪዮም።

ልጅ ሰሎሞን ግን ኣብ ክንዲ ኣቦኡም ጅሆ
ተታሒዞም ክጸንሑ ኣይደለዩን'ዎ ዕጥይ-ምጥይ በሉ።

እቶም ንእሽቶ ሓምም ልጅ ሃብተጽዮን ግን ኣብ ልዕሊ ኣቦኦም ሕሉፍ ፍቕሪ ስለ ዝበሮም «ኣብ ክንዲ ኣቦይ ኣነ ጅሆ ተታሒዞ ክጸንኦ ፍቓዶኛ ኢየ» ኢሎም ባዕ ሎም ገሰምሃር ወሪዶም ንእንዳ ሹም ሓምም ናይብ ኢደም ሃቡ። ንኣቦኦም ኣፍቲሎም ከኣ ከም ጅሆ ተታሒዞም ተሓየሩ።

ከንቲባ ዘርአይ ድማ ሃዘጋ መጸእም ካብ ዓዲ'ቦ ቅርሺ ኣጥሊኦም እዋን ከየጥፍኡ ንዓዲ ናይብ ተመ ሲሶም እተሓተትዎ ቅርሺ ከፊሎም ንልጅ ሃብተጽዮን ኣፍቲሎም ተመልሱ።

ግጭት ሃዘጋን ጸዕዳ ክርስቲያንን።

ከንቲባ ዘርአይ ወዲ ባሕሪ ነጋሲ ገብራት ብሹም ሓምም ናይብ ተሓሲፎም ከለው እንዳ ገብረክርስቲያን ኣብ ጸዕዳ ክርስቲያን ብበዓል ኣይተ ሓጎስ እናተመርሑ «ሎሚ ከንቲባ ዘርአይ ተሓሲፎም ከለው ኢና ንግናብ ዘርአይ እንረኽቦም» ኢሎም ብምሕጻብ ምስ ሰብ ጸዓ ዘጋን ካልኣት ሰብ ጎልጎልን ውዲት ጌሮም ሰባት እናሰደዑ ሃዘጋ ከውሩ ምድሳው ገበሩ።

ሰብ ሃዘጋ ከኣ ነዚ ወረ'ዚ ምስ ሰምዑ ብልጅ ሃብተጽዮን እናተመርሑ «ነዚ ውግእ'ዚ በዓል ቆጽሊ ከይኖም ዝመርሑና ከንቲባ ዘርአይ ሃንሱ ውዲ ከንቲባ ዘመይ ኢየም» ኢሎም ብምምራጽ፣ ዕርዲ ሰሪሖም ንወራር እንዳ ገብረ ክርስቲያን ኪምኩቲ ተጸባዩ። ንሰራዊት ሚናብ ዘርአይ ድማ

ቀዳማይ ብከንቲባ ዘርአይን ስዒምራሕ ካልኣይ ብልጅ ሃብተጽዮን ዚምራሕ

ጌሮም ኣብ ክልተ ክፈልዩ። ኣብ ማይ ፋሎ ፍሉይ ስሙ ኣብ ኣንዱ እተባህለ ቦታ ከኣ ውግእ ገበሙ።

ኣብ'ቲ ውግእ ከኣ ከንቲባ ዘርአይን ሞቲ እዎ ጸዕዳ ክርስቲያን ተዓወቲ። እዚ እቲ ብከንቲባ ዘርአይን ዘምራሕ ክፍሊ ሰራዊት ሃዘጋ ምስ ተሳቦረ፣ እቲ ብልጅ ሃብተጽዮን ዘምራሕ ዝበረ ካልኣይ ክፍሊ ግን ኣብ ድልዳል ክሳድ ዓራዳ እስኪ ይምጽኡ እናበለ ይጸብ ነበረ። ሰብ ጸዕዳ ክርስቲያን ግን እንቲታ ድኣ ኣብ'ቲ ቀዳማይ ተዓወትና እምበር ሕጅብ ይኣኸልና ኢሎም ብኣተሃዳድማ ዕቡያት ንዓይም ተመልሱ።

ኣብ'ቲ ብፍሉይ ስሙ ኣንዱ ተባሂሉ ዝፍለጥ ቦታ ማይ ፋሎ እተፈጸመ ውግእ እቶም ብጅግንቶም እተፈልጡ ኣሰላፊ የጊን እተባህሉ በዓል ጸዕዳ ክርስቲያን ተወጊኦም ወደቁ። ሹዕ ከኣ ሞቲ። ካብ'ዚ ጊዜ'ዚ ጀማይ ጽልኢ ሃዘጋን እንዳ ገብረ ክርስቲያን እናተረረ ከደ።

ናህሪ ከንቲባ ዘርአይ።

ከንቲባ ዘርአይ ካብ ቤት ግንብብሽ ሹም ሓምም ናይብ ተፈቲሎም ዓይም ምስ ኣተወ፣ «ሃዩ እስኪ በሉ ከንቲባ ሃገር ብድሕሪይ ከመይ ነበረ» ብማለት ሓተቲ ብድሕሪይም ዝበረ ከንቲባ ምስ ተገለጸሎም ከኣ ብብሽ ጸዕዳ ክርስቲያን ገ-ሃዩ። ስለ'ዚ ከኣ ነይሕ ከይጸንሑ «ኣነ ሓይ ክተት» ኢሎም ተባሂሎም ንጸዕዳ ክርስ ቲያን ብለይቲ ከበቡ።

በዚ እዋን'ዚ ሹም ኣሕጥት ሰብ ጸዕዳ ክርስቲያን ኣይተ ባርያኡ ወዲ ከንቲባ ባድን ነበሩ። ግናኹ በዚ ኢጋጣሚ ግዜ'ዚ «ዓራ ሃገር ሰላም ኢየ ዘሉ» ብማለት ዓዲ ገዲፎም ገይሾም ነበሩ።

እቶም ወዲ ሓወባኦም ኣይተ ሓጎስ ግን ኣብ ውግእ ማይ-ፋሎ ብመሪሕነት ውዲሎም ክሰምዑ ከገሉ ሃገር ከይፈለጡ ኣብ ኣዳራሽም ደቂሶም ነበሩ። ኣብ ንእይም ደቂሶም ከለው ከኣ «ዓድና ብሰራዊት ከንቲባ

ዘርአይ ተኸበባ ኣላ» ዝብል ኣውያት እተሓወሰ ድምጺ ሰምዑ። ስለ'ዚ ከኣ ብድድ ኢሎም ዓጢቑም ብም ው-ጸእ፣

ኣነ ሓጎስ
ኣነ ኣባ ጠንቅሰ
ኣጅኻ ጎቦዝ

ኢሎም እናፈከሩ ህዝቢ ዓይም መሪሖም ውግእ ገበሙ። እቲ ውግእ ኣገዞ ያሃረ። ሰብ ሃዘጋ ከኣ እተደፍኡ መሰልዎም ኣዝሓጡ። ሰብ ጸዕዳ ክርስቲያን ከኣ ደድሕ ሪኦም እናሰዓቡ ኣርሓቕዎም።

እንተኾነ ግን ከንቲባ ዘርአይ ብድሪ ኣገዞም ሃሂሮም ነበሩ እዎ ንሰራዊቶም ከም ብሓድሽ ሰሪዖም ዓ ዲ ኣውሲዖ ኣብ እተባህለ ቦታ ዛርጦናይ መጸኦም ንሰብ ጸዕዳ ክርስቲያን ገበሙሎም። እንተኾነ ግን ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ እውን ሰብ ሃዘጋ ተሳቦሩ እዎ እቲ ሓዘ-ዎም ዝበረ ነድሪ-ናህሪ ገዲፋዎም ዘሓሉ። ዘፍ ኢሎም ከኣ ንሓይሎ ጊዜ ኮፍ በሉ። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ወዲ ሓምም ማለት ወዲ ከንቲባ ተሰፋ ልጅ ሰርጹ እተባህሉ ሞቲ።

ዓወት ከንቲባ ዘርአይ።

ብድሕሪ'ዚ ሰድሪ ኣይተ ሓጎስ ማለት እንዳ ገብረክርስ ቶስ «ከንቲባ ዘርአይ ከም ብሓድሽ ሰራዊቶም ሰሪዖም ወይ ከኣ ወዲሶም ብረትን ኣፍሪሰን ወሳሊኹም ከዘም ቲናን ከጥፍኡናን ኢየም» ኢሎም ፈርሁ። ስለ'ዚ ከኣ ነቲ ሃገር ባዕልና ንጀምሮ ኢሎም ሓሰቡ። ከም'ዚ ከኣ በሉ «ከንቲባ ዘርአይ ከይደልደሉ ከለው ንጥብጥም። ነቲ ሃገር መጀመሪ ወይ መንሃሪ ኪኸውን ይኸእል ኢየ ኢሎም ብምግግት ከኣ «ሰምዑ ከንቲባ ዘርአይ። ንሕና ካብ ሎሚ ካብ ጽባሕ ውግእ ከፈትኩም ከይትገቡብጡና ንጠራጠር ኢና። ስለ'ዚ ነዚ ውሕሰት ምእንቲ ኪኹንና

ነቶም ንእሽቶ ወድኹም ልጅ ሃብተጽዮን ጅሆ ከንሕዘም ኣረክቡና» በልዎም።

ኣይተ ሓጎስ ኮነ ከሎም ዓበይቲ ሰብ ጸዕዳ ክርስቲያን ከም'ዚ እተጠቐሰ መልእኹቲ ቅድሚ ምትሕ ልላፎም «ከንቲባ ዘርአይ ንልጅ ሃብተጽዮን ወይም ብዙሕ ዘፍቅርም ስለ ዝኾነ ብኣና ጅሆ ተታሒዞም ዘጸንሑ ኣይከፈቑዎን ኢዮም» ዝብል ውሱን ግምት ኣጽሪዖም ኣሚኖም ነበሩ። በዚ ከም'ዚ ከኣ ኣይተ ሓጎስ ነዚ ሓሳብ'ዚ ብግሁድ ምስ ህዝቢ ዓይም ብዘረባ ገለጸዎ።

ከንቲባ ዘርአይ ጌና ደልዲሎም ኣየጣጥሑን ነበሩ ንሃብተጽዮን ወይም ጅሆ ኪትሓቱ ወይ ኣሕሊፎም ኪህቡ ከኣ ሕልንኦም ዝፈቑደ ኣይነበረን። ስለ'ዚ ከኣ «ሰምዑ እንተ ደለኹም እቲ ዓቢ ወደይ ሰሎምን ጅሆ ክትሕዝዎ ከህበኩም። እዚ እውን ንሰኹም ሓይ ኣነ ጅሆ ዝሕዝ ሰብ ቅደር ሰሎምን እንተ ሃብኩሙኒ ኢየ ዝፍጸም። ብዝተረፈ ግን ሃብተጽዮን ንእሽቶ ኣብ ርእሲ ምኽን ሕንቁቕ ኢየ።» ኢሎም መለሱሎም።

ኣይተ ሓጎስ ግን ብሓይሎም ተሓማሚኖም ኣብ ርእሲ ምንባሮም ከንቲባ ዘርአይ ንውግእ ዘይተዳለው ምንባሮም ኣረጋጊጾም ስለ ዝነበሩ። «ንሕና ልጅ ሃብተ ጽዮን ወድኹም ኢና እንደል። ንሰኹም ጅሆ እትሕዝዎ ከኣ ካብ ሰድሪ ቤትና ኣይንህበኩምን ኢና» በልዎም።

በዚ ከኣ ከንቲባ ዘርአይ ሓረቑ። «ሃብተጽዮን ወደይ ጅሆ ካብ ዘትሕዝ ሞት ይሕሸኒ። እዚ ኣይተ ሓጎስ ኢልዎ ዘሉ ከኣ ዓቢ ገዕቀት ኢየ።» ድማ በሉ።

ሹዕ ኣይተ ሓጎስ ብታዘዋኹ «በል ዕጠቕ እመጽኣካ ኣለ-ኹ» ኢሎም ምላእ እንዳ ገብረክርስ ቶስን ጸዕዳ ክርሓቲያንን ካልኣት ሰባብቶምን ኣዕጢቑም ተብገሱ።

ከንቲባ ዘርአይ ከአ ዝሓዙ ሓዘም «ኣነ ሓላይ ሞት ከዳይ፡ እጅኻ ጎበዝ» ኢሉም እናፈከሩ ብዓዲ ያዕ ቆብ ኣበሉም ንማይ በላ ተዓጢቆም ነቲ ዝመጽእ ዝነበረ ሰራዊት ኣይተ ሓጎስ ኣማዕድዮም ረኣይዎ። መስተብሃሊ ኢዮም ዝነበሩ እሞ ብዝሒ ጸላእኦም ተዓ ዚበም ጉሃዩ። «ዋይ ድኣ ሸእ። ሉሚ መዓልቲ ሓጎስ ዝክእል ኣይመስልን ዘሉ» ከአ በሉ። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምክንያት ከአ ጊዜ ንምውሳድን ዝያዳ ንምድላውን ምእንቲ ኪኸኸሉ «ሕጂ ንግሆ ኣይ ዘሉ እሞ ውግእና ንምሸት ንግበር» ኢሉም ናብ ኣይተ ሓጎስ ለኣኹ።

በዚ ከም'ዚ ከአ እቲ ውግእ ጸሓይ ዕርብ ክትብል ከላ ኣብ ዓዲ መርዓዊ ተጅመረ። ከም'ቲ እተፈርሀ ዘይኮነ ከአ ከንቲባ ዘርአይ ተዓወቲ። «ኣንታ እታ ንዓይ ዝበልኩዎ ሰዕረትሲ ናቲ ለምበር ኮነት» ከአ በሉ። ኣብ'ቲ ውግእ

1. ኣይተ ሓጎስ ምስ ወይዘሮ ወልደኪዳን
2. ኣይተ ባርያኡ ወዲ ከንቲባ ባደን
3. ኣይተ እሲት ወዲ ከንቲባ ባደን
4. ከንቲባ ዘን ወዲ ከንቲባ ተኸላት ዓደይጠቦ
5. ከንቲባ መስመር ወዲ ከንቲባ ወልዳት ዓዳይጠቦ
6. ከንቲባ ሕድሩ ወዲ ከንቲባ ወልዳት

ሃዲሞም ተበታተኑ። ከንቲባ ሸላንድስ ወዲ ከንቲባ ከንፋት ግን ኪሃድሙ ከለው ኣደ ወዲ ሃዘጋ ረኣዮም እሞ «ሕሳ ከንቲባ ዘርአሃንስ» እናበለ ጠግቲ ካብ ፈረሶም ብጥይት ቆሊቡ ኣውደቆም። ከንቲባ ዘርአሃንስ ኣብ ውግእ ማይ ፋሎ ማለት ኣንዱ ኣብ እተባህለ ቦታ ኣብ እተገብረ ውግእ ዝጥቱ በዓል ቆጽሲ ሃዘጋ ዝነበሩ ኢዮም። ኣብ ውግእ ዓዲ መርዓዊ ኣደ ከንቲባ ሚካኤል እተባህሉ በዓል ገጅረት እውን ጥቱ።

ካብኡ ንደሓር ከንቲባ ዘርአይ ንምልእቲ ማኅናብ ዘርአይ ጥራይ ዘይኮነስ ንሓማሲን ጠቕሲሉም ሰርዑ። በዚ ከም'ዚ ከአ ንኣርባዓን ኣርባዕተን ዓመት ዝኣክል ኣደሓደ ጊዜ ንመላእ መረብ ምላሽ፡ ካልእ ጊዜ ውን ምክንያው ቆሎ ምላሽ እናበጸሐ ገዝኡ። ከንቲባ ዘርአይ ህዳኣን ዕቡይን ነበሩ እሞ

ምስ ከንቲባ ዘርአይ ዝወግል ይፋንን ምስ ኣባ ገብረወልዲ ዝወግል ይምንን ተባሂሉ ተመሳሰሎም፡ ከንቲባ ዘርአይ፡

1. ልጅ ሰሎሞን ኣቦ ገሚዳ (ራእሲ ወልደሚካኤል)
2. ልጅ ሃብተጽዮን
3. ልጅ መንግሥቲ

እተባህሉ 3 ኣወዳት ወለዱ። ኣዲታቶም ግን በበይነን ነበሩ፡ ኣደ ኣይተ ሰሎሞን እመቤት ምሕሩ ይብሃላ ነበራ። ዓደን ከአ እገላ ኣዲን ኣውራጃ ኣክለጉዳይ ኣደ። ስለ'ዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ብዓባዮም ካብ እገላ ኣዲን ኣዮም።

ፍትሒ ከንቲባ ዘርአይ፡-

ኣደ ጊዜ ከንቲባ ዘርአይ ነባር ብዮማን ብጸጋም ከፍ ኣበሉም መንበር ምስ ሓዙ፣ መጋቢዮ ተኸፍተ እሞ

ጉይታይ ኣምላሽ የርኢኹም ክርስቶስ የመልክትኩም ከህን ኣምላሽ ከሉኹ ተደፈረ፡ ዳንዲ

ኢሉም ኣደ ከህን ተዓጢቆም ኣብዮት ኣብዮት በሉ። ብኡን ብኡን እቲ ተገዚቲ ዝመጽኡ ሰብኣይ ወይ ከአ ጸራፍኻ እተባህለ ሰብ ቀረብጥ ተኸሰጥ ተባሂሉ ብጸጋም ቆመ።

ከንቲባ ዘርአይ ከአ «እሂ ነባር ከህን ዝጸረፈ እንታይ ኣይ ዕድኡ» ኢሉም ሓተቲ

እቶም ነባር ከአ «ኣንቲ ላም ሓሪድካ ነቲ ሓድሽ ቆርብት ምስ ደሙ ከሎ ናብ ልዕሊ ሓዳ ትጸጥሐ ክንድ'ቲ ምስ'ቲ ቆርብት ለጊቡ ዝልዓል ሓዳ ቅርሺ ይኸፍል» በሉ።

ከንቲባ ዘርአይ ከአ ገራሙም «ወይ ጉድ በሉኹ ከህን ዝቐተሰኹ እንታይ ኣይ ዕድኡ» ብማለት ደጊሞም ሓተቲ። እቶም ነባር ከአ «ንሱስ ከም ከሉም ቀተልቲ ሰብ 120 ቅርሺ ኣይ ዝዓዲ» በሉ። ከንቲባ ዘርአይ ከአ ኣገዩ ገራሙም «ወይ ጉድ ከመይ ተደበቡ። ካብ ምቕታልሲ እምበኣር ጸርፊ ይኸብድ ማለት ድዩ» ብማለት ተዛረቡ። ነቲ እተዋህበም መልሲ ገዳፎም ድማ ናቶም ፈረዱ።

ኣደ ካልእ መዓልቲ ከአ ሓንቲ ድርዕቶ ማለት እተለጋበ ክዳን እተኸደነት ሰበይቲ ናብ ቤተ መንግስቲ ከንቲባ ዘርአይ ክትቀርብ መጽኢት። እታ ሰበይቲ ቀለተ ማለት ሓገዝ ክትሓትት ዝመጽኡት ነበረት። እንተኾነ ግን ድኻን ዕርቕትን ስለ ዝነበረት እቶም ዘብዐኛታት ምእታው ክልከሉዋ። «ኪዲ ርሓቕ» እናበሉ ከአ ኣቋናጸ ብዋ እሞ ታዕታዕ ኮነ። ኣብ መንጎ፡ ከንቲባ ዘርአይ ብገርህም ረኣዩዋ እሞ «ኣንታ እንታይ ትብልዎ ኣሎኹም» ብማለት ነቶም ዋርድያታት ሓተትዎም። እቶም ዋርድያታት ከአ «ኣንቲ ድርዕቶ እተኸደነት ድኻ ሰበይቲ ዘመድ ከንቲባ ዘርአይ ኣይ ትብል ኣላ» በሉ ምዃን።

ከንቲባ ዘርአይ ከአ «ተደበቡ ኣእትውዎ» በሉ። ነታ ድኻ ሰበይቲ ከም ግቡእ ተቐቢሉም ሰምዑም። ቋረን ጥልፍን ከአ ከደንዋ። ነቶም ዘብዐኛታት ጸዊዮም ከአ «ለምዑ ኣተም ሰባት ተደበቡ። እካ ሰበይቲ ኢዮ

ዘመደይ'ምበር እቲ ተኸዲናቶ ዝነበረት ድርዕቶ ኣይኮ ነን» በልዎም።

ዘይነጽፍ ውግእ

ድሕሪ ውግእ ዓዲ መርዓዊ ኣይተ-ሓጎስ «ተሳሪሪ ኢዮ'ሞ ከም ብሓድሽ ክዋጋእ ወይ ሕን ክፈዲ» ከይበሉ ኢደምን እግርምን ኣኪቦም ኣብ ዓደም ከፍ በሉ። ውሽጢ ውሽጢ ግን ምትፍናን ኣይተረፈን። ከንቲባ ዘርአይ ከአ «ኣይተ ሓጎስ ኢዳን እግርን ኣኪቡ ኣብ ዓዳ ከፍ ኢሉ ብሰላም ይነብር ኣሎ» ብማለት ስቕ ድኣ በሉ'ምበር ሕጂ ረኸብኩም ብማለት ነፍሒ ኣየር ኣዩን።

ኣብ'ዘን እዋናት እዚኡን ከንቲባ ዘርአይ «ግብሪ ድኣ ክእክብ ኢሉም ንዓንሰባ ዓዲ ንኣምን ኮዳ። ህዘቢ ዓዲ-ንኣምን ከአ «ጉይታይ እንቋዕ ብድሓን መጻእ ኩም» ኢሉ ዝብላዕን ዝሰተን ቆረቦ ብጽቡቕ ተቐቦ ሉም። እንተኾነ ብውሽጢ ውሽጢ» ከንቲባ ዘርአይ ንዓ ዲ ንኣምን መጻእም ኣለዉ። ከፍ ኢሉም ከአ ግብሪ ይእክቡ ኣለው። ስለ'ዚ ሕጂ ተዘንጊዮም ከለው ኣብ ኢድኩም ኣእትውዎም» ዚብል መልእኹቲ ናብ ሰብ ቦጎስ ለኣኹ።

ሰብ ቦጎስ ከአ ቀደም ምስ ከንቲባ ዘርአይ ተጸሊኦም ነበሩ እሞ ነታ ዝነበረቶም ጽልኢ ሕን ኪፈድዩ ደለዩ። ከንቲባ ዘርአይ ንምውጋእ ከአ «ዕጠቕ» ኢሉም ብተብተብ ተብገሱ። ከንቲባ ዘርአይ ግን ነዚ ውዲት'ዚ ኣቐዲሞም ፈለጡዎ እሞ፣

«ወይ ጉድ ከመይ ተደበቡ ብላዕሊ ሓጎስ ብታሕቲ ሓጎስ ከይኖምዶ መከራ ኣጽገቡኒ»

በማለት ከምዛ ዝፈለጡዎ ዘይብሎም ካብ ዓፄ ንኣምን ገሰገሶም ንዓዲም ሃዘጋ ተመሰሱ። ብላዕሊ ሓጎስ ብታሕቲ ሓጎስ ማለቶም ክኣ ሓደ ኣብ ጸዕዳ ክርሱቲያን ሓደ ክኣ ኣብ ዓንሰባ ዝበሰሩ ክልተ ሓጎስ ዝብሃሉ ጸላእቲ ክም ዝበሰሩዎም ዝሕብር ኢዮ።

ልክዕ በዚ እዋን'ዚ ድማ ኣይተ ናቡተ ወዲ ባሕሪ ነጋሚ ቦሽሩ ካብ'ቲ ብሰደት ከይደሙዎ ዝበሰሩ ማለት ካብ ትግራይ ተመልሱ እዎ መለእ ጸዕዳ ክርሰ ቲያንን ተክለ ዓገባን ኣኪሮም «ንዝጋ ክንወግእ ክንከይድ ኢና'ዎ ከይገጠላለም ይጥለመና» ብማለት እማሓሊሎም ጠርኒሮም ሰራዊት ሰርዑ።

ከንቲባ ዘርኣይ ክኣ ነዚ ኩሉ ምስ ሰምዑ.

«ክተት ሰራዊት ውቓዕ ነጋሪት ንፋሕ መለኸት»

በሉ። ጸዓዘጋ ከይደም ክኣ ንኣይተ ናቡተ ገጠሙሉም። ኣብ'ዚ ኣጋጣሚ'ዚ ኣይተ ሓጎስ ነታ ዝበረቶም ቁም ዘኪሮም ንኣይተ ናቡተ ከኡግዙ ተበገሱ እዎ እቶም ወዲ ሓወባኤም ኣይተ ባርያኡ ወዲ ከንቲባ ባድኑ «ሕደግ ኣንታ ሰብኣይ። እንታይ ግብሩ ትገብር ኣሎ'ኽ። ወጊድ» ብማለት ገንሕዎም'ዎ ኣብቲ ውግእ ከይተኸፈሉ ተረፉ።

በቲ ካልእ ወገን ክኣ ብዙሓት ሰብ ጸዓዘጋ ካብ ኣይተ ናቡተ ተጎጸለው ምስ ከንቲባ ዘርኣይ ተሓዊሶም ተሰለፉ። ኣይተ ናቡተ ግን ብሓዘሙ ሓዘም ውግእ ገጠሙ። እቲ ውግእ ግን ብዓወት ከንቲባ ዘርኣይ ተዘዘመ። ኣብ'ቲ ውግእ ካብ ወገን ኣይተ ናቡተ

1. ኣይተ ናቡተ ወዲ ባሕሪ ነጋሚ ቦሽሩ ባዕሉም
2. ከንቲባ ዘርኣይ መርኪጻድቕ ከምኡ ክኣ 30 ካልኣት ፍሉጣት ዓቀይቲ ሞቲ። እቲ ዝተረፈ ሰራዊት

ግን ፋሕ ብትን ኣሉ ነኖብ ዓዲ ኣተወ። እቶም ቡቲ እዋን'ቲ ዝበሰሩ ፍሉጣት ደገዕቲ ድማ ከም'ዚ በሉ።

ሕድርተይ ኢዮም ዘርባቢል ናቡተ እኸሊዶ ይምንክል ከይሰወተ ጸዋማይ'ዶ ይመውት ክየሰዓተ

በሉ። ክየሰዓተ ማለት ከይተመሰሐ ወይ ክኣ ጸም ከይሰዓ ረ ማለት ኢዮ።

ከንቲባታት ጎልጎል

ኣይተ ኣገልድም ወልደሥላሰ እተባህሉ ካብ እንዳ ቦሽሩ ኩደፈላሲ ሰብኣይ ጎልጎል ወልደሥላሰ ነበሩ እዎ ካብ ሓሙኤም ሓገዝን ጉንዖን እናረኸቡ ደልዲሉም ከብቅዑ ሓሙኤም ግዝኣት ሠራዊን ሓግሲንን ናትካ ኢዩ ስለ ዝበሉዎም ኣገዮም ፋኑ። ስለ'ዚ ክኣ እዚ ዝሰበሰ ደረፍሎም።

ኣገልድም ወዲ ቦሽሩ ዓናጉላ ዝመስል ዓረሩ

ዓናጉላ ማለት ናይ'ቲ ዕንጉላ እተባህለ ስም ቆጽሊ ብዙሕ'ዩ። ከንቲባ ዘርኣይ ግን ሓይልን ጸግዒ ኣገልድምን ርእዮም ተዓዘቡ እዎ «ዘዋጽኣካ ምግባር ጥራይ ይሓይሽ» ኣሉም ኩዶ ፈላሲ ከይደም ንኣይተ ኣገልድም ኢድ ነስኡሎም። ኣብኡ ከይኖም ክኣ ምምሕዳራዊ ስምምዕን ወታዕደራዊ ውዑላትን ኣገጸጸም ብማሕላ ተፈራረሙ። ስለ'ዚ ክኣ ሹመት ምኽዓው ቆሎ ምላሽ ሓዘም ንዓዲም ተመልሱ።

ከንቲባታት ሎን ጭዋ ግን «እምቢ ብኣገልድም ኣይንግዘእን፤ ኣይንግብርን።» በሉ። ዓቀይቲ ኣካሽሲም ክኣ ኣብ ሕምብርቲ ኮይኖም ንውግእ ኩተ።

ከንቲባ ዘርኣይ ግን ሹመት ምኽዓው ቆሎ ምላሽ ሓዘም ብስምምዕን ውዕላዊ ምሕንታን ተቐይዶም ወይ ክኣ ተፈጻምዎ ንዓዲም ከምላሱ ከለው ብሕምብርቲ ኣበሉም ሓላፊ እዎ መኳንንቲ ሎጎሞዎ ጋሽና ኣሉም ተቐብሎምም ከብቅዑ። «እሂ ጉይታይ ከንቲባ ዘርኣይ ኣይሊ ኣይተ ኣገልድም ከመይ ኢዩ» ብማለት ሓተት ምዮ።

ከንቲባ ዘርኣይ ክኣ ነቲ ሓቲ ሓቢም «ኣገልድም ብንዕቀት ኢዩ ዘርእየኩም ዘሉ። ብሓይሊ ክርኢ ክሎ ግን ብዙኣ ኣይተዓለወን። ስለ'ዚ ሕጃ ኪድኩም በልዎ። ዓቕሙ ድኽም ክሎ» ኣሉም ኣረድኣዎም። እዚ ክኣ ነቲ ንክልተ ጸላእትኻ ኣባኢሰኻ፤ ንዕልም ብምድካም ሓይልኻ ኣደልድል ቢበል ብልሓት ፖለቲካ ኣጸቢቓም ዝፈለጡ ዓቢ መራሒ ምንበርም ዚሕብር ኢዮ።

በዚ ከም'ዚ ክኣ ሰብ ሎን ጭዋ ንምኽር ከንቲባ ዘርኣይ ኣግኢኖም ንውግእ ተዓለዉ። ኣብ መንገዱ ኣይተ ኣገልድም ካብ ኩዶ ፈላሲ ከቲቶም ሕምብርቲ መጸኢም ተዋግእዎም። ከም'ቲ ከንቲባ ዘርኣይ ዝበልዎ ክኣ ኣይተ ኣገልድም ተሳፂኦም ንድሕሪት ተመልሱ።

ዚ እናተሰረ ምስ ከደ ከንቲባታት ጎልጎል ደቀተኸም ኣክፋፍላ ግብርና ምግብ ይሃልዎ ብገብል ኣርእሶቲ ኪዘታዩ ማይ ከብዒ ኣብ እተባህለ ቦታ ባይተ ዝሆሩ። ኣብ'ቲ ባይተ

1. ከንቲባ ዘርኣይ ምስ ሓምን ከንቲባ ተሰፋ(ሃዘጋ)
2. ኣይተ ተወልደመድህን (ኣቦ ደጃዝማች ሃይሉ (ጸዓዘጋ))
3. ኣይተ ባርያኡ ከንቲባ ባድኑ (ጸዕዳ ክርሱቲያን)
4. ካልኣት ወከላቲ ጎደባታትን

ወዓሉ። በቲ እዋን'ቲ ኣሓ ማለት ከብቲ እንዳ ንብርክርሰቶሰ ፈርዮን ነበራ'ዎ ኣይተ ባርያኡ «ኣሰላልዓ

ግብረ ብብዝሒ ጥሪት ዘይኮነሰ ብክፍሲ ወከፍ ዓፄ ተመግጠኑ እንተ ተሰልዐ ዝሓሸ ይመስለኒ» ዚብል ሓሰብ ኣቕረቡ። ቀጸሎም በዚ ኣጋባቢ እንተ ድኣ ተሰለዐ እንዳ ንብርክርሰቶሰ ሸውዓቴና ፍርቲ እቲ ዓመታዊ ግብረ ንሕና ንክፍል። ወከፍባ ክኣ ምዃን ትሕሰብ። ዓፄ ያዕቆብን ዓፄ ቆንጽን ክኣ ምላሽም ይተሓሰባ በሉ። ኣይተ ባርያኡ ነዚ ሓሰብ ዘቐረቡ ብጉርኡ ነበረ። ከንቲባ ዘርኣይን ኣይተ ተወልደመድህንን ክኣ ነቲ ጉርኡ ከይፈለጡ «ይርሓሰና ማሕረ-ማሕረ» ብማለት ተቐብለዎም። ነቲ ኣሰላልዓ ግብረ ክኣ ቃሎም ብምሃብ ኣጽድቑም።

ከም'ዚ ኣሉም ከንቲባ ዘርኣይ ላዕለዎይ ኣካል ኮይኖም ኪገዝኡ ከለው፣ ሓደ መዓልቲ ኣብ ዓፄ ንዕ ዳድ ሓደ ዓቢ ሰብ ስለ ዝሞቲ ንቀብሪ ብሕሉ ህዝቢ ተኣኸበ። ካብ ንዳይፍ ክኣ ሹማት ወይ ከንቲባታት መጸኢም ወዓሉ። ከንቲባታት ግን ካብ እንዳ ናይብ ብምንባሩ ብኣራኣይ ህዝቢ ዕብየት ወይ ክበሪ ኣይነበርን። እንተኾነ ግን ኒሕ ኣይተርፍን ኢዮ እዎ ኣብ'ቲ ቋራጣ ዝበልዓሉ ኣዳራሽ ንከንቲባታት ኣኣ እተቐረበት ሓንቲ ዓራት ጥራይ ነበረት። እቶም ሸውዓተ ከንቲባታት ጉዳይፍ ክኣ ብዘይ ሥጋይ ሥጋኻ ኩሎም ኣብኣ ኮፍ በሉ። ኪዘከር ዘለዎ ሓደ ነገር ድማ ስለምንታይ ኣብ ዓራት ኮፍ ይብሉ ዝበል ሕት ኢዮ። በቲ እዋን'ቲ ኩሎ ሹመኛ ወይ ከቡር ከኸም መዓርጉ ካብ ክኾሉ ልዕል ኢሉ ኣብ ዓራት ኮፍ ኪበል ብባህሊ ልሙድ ስለ ዝነበረ ኢዮ።

እንተኾነ ግን እቶም ሸውዓተ ከንቲባታት ጉዳይፍ ነታ ዓራት ልዕል ዓቕማ ስለ ዝኾነ ከቢደሙዎ ዓነው ኣኣ ተሰብረት። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ክኣ ከንቲባታት ጉዳይፍ ሰበርቲ ዓራት ተባህሉ። በዚ እተ ላዕል ክኣ ኣብ ሓግሲን ክልተ ወይ ሰለስተ ሰባት ኣብ ሓንቲ ዓራት ኮፍ ኣሉም እንተ ተራኣዩ፣ «ኣንታ

ተጠንቀቅ ዓራት ሰብ ጉዳይና ከይትገብሩቸው ይብሃል ነበረ። እዚ ከአ ከይትሰብሩቸው ዘምዕ አይዩ።

ፍናን ከንቲባ ዘርአይ

ከንቲባ ዘርአይ ብርቱዕ ፍናን ዝበርም ኣያል መስፍን ነበሩ እዮ። ምስ ደጃገማቲ ገሪገኪልል (ገብረ ሚካኤ) እተባህሉ ተምቢናይ ትግራይ ኢትዮጵያ ተራኪቦም ንዓይም ከምብሉ ክለው ኣብ'ቲ ምላሳም እተህለ መኪንንቲ መረብ ምላሽ ሹመቶም ዝጸምብሉሉ ዝበረ ክርባ ጸልማ ወይ ድባርባ ክደናም ጸምብል ሹመቶም ከገብሩ ደለዩ እዮ «ጸምብል ሹመቶይ ንእግሪ መንገድይ ኣብ ድባርባ ክፍጽኹም እዮ እዮ ኣብኡ ተጸብዩ» ዝብል መልእኹቲ ናብ ስድራ ቤቶምን እመናንቲ ዓቆይቶምን ለእኹ። ቤተ ሰዓምን፣ ደቆምን ዓቆይቶምን ከአ ነዚ ትእዛዝ'ዚ ከፍጽሙ ካብ ህዚጋ ተብሊሎም ኣብ ጥቓ ድባርባ ምስ በጽሑ ኣይተ ተወልደ መድህን ካብ ዓጺ ደገዝማቲ ጸግዘጋ ምስ ካልኣት ሰዓ ብቶም ከቲቶም ነቲ ጸምብል ከንቲባ ዘርአይ ምእንቲ ኪኸልፉ ኣብ ኣዳ ክሳፍ ዓገቲቶም ከኖት ብምኸፋት ንገትጎም። ስድራ ከንቲባ ዘርአይን ሰዓብቶምን ከአ ሃጺኦም ንህዘጋ ተመልሱ።

ኣይተ ተወልደ መድህን በዚ ዓወት'ዚ ከይዓገቡ ንህዘጋ ከይደም ንስድራ ከንቲባ ዘርአይ ሰዓብቶም። ኣብ'ዚ እዮን'ዚ ኣዳ ኣይተ ሸሪፍ ሕድሪት ኣተህሉሉ በዓል ፍሪ መኻእ እመን ዓቆይታይ ከንቲባ ዘርአይ ነበሩ እዮ ኣነ ሸሪፍ ኣጆኹም ኢሎም እናፈለኩ ህዘጋ ኣትዮም ዝረኽቡም ኣረገውትን ቆልዑት ከይተረፉ ኣሰሊደም ንኣይተ ተወልደ መድህን ተዋጊኦም ሰዓብቶም። ኣይተ ተወልደ መድህን ከአ

«ወይ ጉድ ሸሪፍ ኣብ ህዘጋ ሸሪፍ ኣብ ጸግዘጋ»

እናበሉ ሃጺኦም ንዓይም ተመልሱ። በዚ ኣባሃ ህላ'ዚ ከአ ከም ኣይተ ሸሪፍ ሕድሪት ካልእ ሸሪፍ ተዋዓሪ ከም ዝነበርም ንርዳእ።

ብድሕሪ'ዚ ከንቲባ ዘርአይ ብሸኸቲ ኣበሉም ንዓ ጺ መርዓይ ሰንጠቆም ህዘጋ ኣተዉ። ብዛዕባ ኣብ ህዘጋ እተፈጸመ ከንቲባ ምስ ፈለጡ ከአ ጉሃይ። በዚ ከም'ዚ ከአ ኣጽዋርን ሰራዊትን ኣኪቦም ኪድልድሉ ደለዩ እዮ ምስ እንዳ ናይብ ማለት ምስ ሰብ ሰምሃር እናተራሸቡ ሰምምዕን ውዲትን ገበሩ። ዝኣክል ብረት ከአ ኣክቡ። ፋኑ ድማ።

ኣይተ ተወልደ መድህን ምቅርብ ከንቲባ ዘርአይ ርእዮም ምስ ፈለጡ «እዚ እኚ ዘዋጽኣኒ ኣይነገን» ኢሎም ንትግራይ ማለት ኢትዮጵያ ከይደም። ብሰደት ተቆመጡ።

ዕልዋ ኣይተ ኣጎስ

ኣይ እዮን ብገዚ መስከሪም ኣብ ቅንደት በዓል መስቀል ከንቲባ ዘርአይ «ኣብ ከንዳይ ሰሎምን ወይደ ወኪል ኮይኑ ይሰራዕ» ኢሎም ምሉእ ውክልና ንግሪ ወይም ልጅ ሰሎምን ሂሰም ንትግራይ ገቡ። ኣይተ ኣጎስ ከአ «ሕጂ ከንቲባ ዘርአይ የለዉን ኣዮ ካብ ምልኪ ህዘጋ ምምላጥ ይከአል ኣይዩ።» ኢሎም ብምክንያት ብገዚ ሓዘም ካብ ጸዕጻ ክርስቲያን ንጽልማ ወሪዶም ፈለሉ። ኣይተ ሰሎምን ወዲ ከንቲባ ዘርአይ ኣብ ጉሚዳ ማለት ራእሲ ወልደሚካኤል ከአ

ንዓ ብሕገ ተሰራዕ ኣንተ ዘየሉ ከአ ትሰላዕ

ዝብል መልእኹቲ ሰደድሉም። ተሰራዕ ማለት ተኣዘዝ ወይ ከአ ትግራይ ማለት ኪኸውን ከሉ ትሰላዕ ማለት ከአ ብሰላዕ ትህረም ማለት ኣይዩ። ዝኾነ ኮይኑ ግን ልጅ ሰሎምን ንእምኒ ጸሊም ወሪዶም ውግኢ ገበሙሉም።

ኣብ'ቲ ውግእ ኣይተ ኣጎስ ጸዕጻ ባዝራ ማለት ጸዕጻ ኣንስተይቲ ፈረሰ ተመጢሩም እናተዋገኡ ከለዉ ተወግኡ። ካብ ሰውነቶም ብዙሕ ደም ሰለ እተኻዕዎም ከአ ልጋም ፈረሰም ምጽናዕ ሰኣኑ። እታ ፈረሰ ከአ ዝረግሓ ማለት ዝኣልዩ ሰለ ዝሰኣነት ኣብ'ቲ ቅሶ-ዕ መገዲ ኣውጽኦቶም። ሕዛቦም ተፈቲሑ ኣብ ኮረቫ ኣትዩ እጸገራዎም ከሎ ኣዳ ወተሃደር ኣይተ ሰሎምን ረኣዮም እዮ ብጥይት ኣዳጊሙ ቀተሎም። ምስ ቀተሎም ከአ

ፈረሰይ ጸዕጻ ሕዛቦይ ጸዕጻ

ኢሉ ኣላገጸሉም። ምስሌንጎት እንዳ ገብረክርስቶስ ድማ ካብእም ንደሓር ናብ ወዲ ኣወቦእም ኣይተ ባርያኡ ወዲ ከንቲባ ባድን ተመሓላፊ። ብድሕሪ'ዚ ዓበይቲ፣ መኪንንቲ፣ ቤተ ክህነት፣ መክሰት፣ ወዘተ ተኣኪቦም ባይቶ ንርም ዘተ ምስ ገበሩ ናብ ህዘጋን ጸዕጻ ክርሰ ቲያንን እናተመላለሱ ብምርዳእን ብምልማንን «ክልተ ኣሕዋት ክሉ-ኹም ሰለምንታይ ተዓረቕኩም ብሰላም ዘይት ነበሩ» ብማለት እናገንጉ ንስድራ ከንቲባ ዘርአይን እንዳ ኣይተ ኣጎስን ዓረቕዎም።

ከም'ቲ ባህልን ልምድን ሃገር እቲ ዝፈሰሰ ደም ምእንቲ ጠፊኡ ኪርሳዕ ከአ ወይዘሮ ተመርጻ እተባህላ ንል ኣይተ ሰሎምን ናብ ኣይተ ወልደገብርኤል እተባህሉ ወዲ ኣይተ ኣጎስ ተኣትዮ። ማለት ተመርዓም። ወይዘሮ ተመርጻ ጉሚዳ ማለት ራእሲ ወልደሚካኤል «እነ ኣው ተመርጻ» ኢሎም ዝፍክሩሉን ዘፍቅርዉን ኣውቶም ነበሩ። ራእሲ ወልደሚካኤል ብስም ተመርጻ ኣውቶም ምስ ፈኩ ንድሕሪት ኢሎም ኣይፈልጡን ይብሃል።

ህልኽ ክልተ እምባታት

ከንቲባ ዘርአይ ኣይተ ተወልደ መድህን ወዲ ተሰፋጽዮንን ካብ ጥንቲ ጀሚሮም ዝተሃለሉ ተዋዳደርቲ ነበሩ። ብሰንኪ ህልኽም ከአ ጸግዘጋን ህዘጋን ኩሉ ጊዜ ይጋጨዋን ብውግእ ከአ ይተሃራረማን ነበሩ። እዞም ክልተ ደቂ መሳፍንቲ እዚኦቶም ደቂ ኣዳ ዘርኢ ኣሕዋት ክነሶም «ኹመት ንዓይ፣ የልቦን ንዓይ እባ» ብዝብል ውድድር ጥራይ እናተሃለሉ ኣብ ብዙሕ ቦታታት ተራኪቦም ተዋግኡ። ካብ'ቲ እተዋገሱ ብዙሕ ቦታታት እዞም ኣብ ታሕቲ ተዘርዘሮም ዘለዉ ይዝኾሩ።

1. ኣብ ውግእ ዓጺ በዛኣንስ
2. ኣብ ውግእ በረንታንቲ (ዓጺ ኣውሻ ሰሓርቲ)
3. ኣብ ውግእ ዓጺ ሰላይት። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ እቶም ጅግና ተዋጋኢ ዓስከር ከንቲባ ዘርአይ ዝነበሩ ኣይተ ኣጎስ ልብሱ ሞቲ'ሞ እታ ቦታ መማት ወዲ ልብሱ ተባሂላ ክሳዕ ሎሚ ትጽዋዕ ኣላ።
4. ኣብ ውግእ ዓጺ ቆንጺ
5. ኣብ ውግእ ሩባ ማይ ባላ
6. ኣብ ውግእ ንልንል ዕዳጋ ጸግዘጋ
7. ኣብ ውግእ ሩባ ማይ ዓይዳ ጸግዘጋ
8. ኣብ ውግእ ኣዛሒቶ እተባህለ ቦታ

ኣብ ውግእ ኣዛሒቶ እቶም ፍሉጥ ጅግና ተዋጋኢ ዝነበሩ ኣሰላፊ ገብረክርስቶስ ሞቲ። እዚ ከሉ ውግእ ኪፍጸም ከሎ ግን ዝበዝኡ እዮን ከንቲባ ዘርአይ ይዕወቲ ነበሩ። ኣይተ ተወልደ መድህን ግን ከም ኣሰሓክ ማለት ኒሕ እናወሰድዎ፣ ኣብ ርእሲኡ እውን ወዲ ተሰፋጽዮን ከም ምኽኛም መጠን ጅግንጎት ኣቦታቶም እናዘከሩ መመለሶም ይቃለሱ ነበሩ።

ምእሳር አይተ ገብራይ

ከንቲባ ዘርአይ ንሃብተጽዮን ወደም ድኣ'ምበር ንሰሎሞን ወደምሲ ብዙስ ይፈትውምም ኣይነበሩን ዝብል ምሉእ ሓሳብ ኣብ ዝሓለፈ ምዕራፍ ኣንበብና ኣለዎና። ኣይተ ሰሎሞን ጅግና ሃገራውን ልዕሊ ከሉ ከኣ ንገግግኛ ራእሲ ወልደሚካኤል ዝወለዱ ምጃጃ ም'ውን ዝለጸፍ ኣለዎና። ግናኹ ከንቲባ ዘርአይ ነቶም ቦኸሪ ወደም ኣይተ ሰሎሞን ስለምንታይ ጸልእዎም ኣይበልፍን። ከዚ ሕቶ'ዚ ከኣ ኣዘንተውቲ ክልተ ምክንያት ይህቡሉ።

ቀዳማይ፣ ልጅ ሰሎሞን ንእኹቱ ክለዉ ዘይንጠፍ ዕንዝዝ ዝበሉ መሰሉም ይርእዩ ስለ ዝነበሩ። «እዚ ኣብ መጀመርታ ንጥፈት ዘየርእየ ንኣላፍነት ተሳፋ ዝነበሮ ኣይነሃን» ዚብል ሓሳብ ስለ ዝሰረደም ኪኸውን ከሎ፣ ብተወሳኺ ድማ

ካልኣይ፣ ልጅ ሰሎሞን ከንዲ ሰብ ምስ ኣኸሉ ኣይልን ህርፋንን ድሌትን መረከብን ዘለዎም መሰሉም ስለ እተራእዩዎም «እዚ ሰይጣን'ዚ ነፍ ብህይወተይ ክለኹ ሹመተይ ዝምነ ኣይይ» ዝብል ስምዒት ስለ ዝሓደርም ኣይ ይብሉ። ስለ'ዚ ከኣ ቅድሚ ሞቶም ለበጥ ከመሓላልፋ ክለዉ።

1. ሰሎሞን ወደይ ሞኸርን ተባባን ኣያልን ፍትሐኛን ኣይ እጥ ብድሕረይ ሹመተይ ንዕሉ ይኸንጎ።
2. ከሉ ጥሪተይ፣ ባርተይ ሃብተይ ግን ንወዲ'ቲ ዘፍቅሮ ሃብተጽዮን ወደይ ማለት ልጅ ገብራይ ይኸን በሉ።

በዚ ከም'ዚ ከኣ ኣይተ ገብራይ ወዲ ልጅ ሃብተጽዮን ወዲ ከንቲባ ዘርአይ ክነሎም ቡቲ ክብ ኣባሓንእም ከንቲባ ዘርአይ ዝመረጸም ሃብቲ ኮነ ተዝሒ ጊላምት

ተደጊሮም ብዙሓት ሰዓብቲ ረኺቦም ይልደሉ። ስለ'ዚ ከኣ «ኹመት ኣባሓንይ ከንቲባ ዘርአይ ከመርሰ ዝግብኡ ኣህ ኣያይ ስለ'ዚ ንኣውቦይ ኣይተ ሰሎሞን ሹመት ኣባሓንይ ከኣ ድን ወይ ከኣ ከም'ዝበደ ኣለውኒ» ኣሉም ብምሕሳብ ንውግእ ተዳለዉ።

ኣይተ ሰሎሞን ከኣ «ገብራይ ወዲ ሃብተጽዮን ኣውቲም ዝገብር ዘሎ ምድላው ውግእ ሰሚሑመዎይ» ብዝብል ቃለ ኣጋንኛ ዜና በጽሖም ኣኖ ብለዎም ጉሃዩ ስለ'ዚ ከኣ ኣቐዳሞም ነቲ ውዲት ኣይተ ገብራይ ኣጽኒዖም መርመርዎን ፈለጥዎን። በዚ ተበጊሶም «በል ገብራይ ወዲ ሃብተጽዮን ኣውይ ኣመጽኣካ ኣለውኹ። ዕጠቕ» ዝብል መልእኹቲ ኣቐዳሞም ብምሰዳድ ኣብ ማእከል ሃዘጋ ከድምም። ኣብኡ ተራኺቦም ከኣ ተናቆ፡፡ ኣብ'ቲ ውግእ ኣይተ ገብራይ ተሳዲሮም ተማረኹ። ብምቕራኑ ተለቢዶም ከኣ ተሳሰሩ። ድሕሪ ነገራ ኣላዎን ግን «ኣውቦይ በጃኹም መሓፍኒ» ኣሉም ስለ ዝለመኑ ብምሕረት ኣይተ ሰሎሞን ተፈትሖ።

እዚ ቅርኣት'ዚ ጸኒሖ ብፍላይ ከኣ ኣብ ኣጋ መውዳታ ዘመነ ምምሕዳር ራእሲ ወልደሚካኤል ፈኸም ኣሉ ተሳዊሩ። ንውድቀት ኤርትራን ኤርትራዊያንን ከም ዝመርሖ ክንርኢ ኣና።

ሞት ከንቲባ ዘርአይ

ከንቲባ ዘርአይ ንኣድ ሰሓርታይ በዓል ዓደርዓዓ «ከእሰር ዝነን ፈጸምካ» ኣሉም ኣሰርዎ። እቲ በዓል ዓደርዓዓ ግን ዝገበረ ጌሩ ካብ ቤት ማሕበስ ሃዘጋ ኣምሊጡ ካርንሽም ወራዳ ኣብ እንዳ ኣይተ ሳምሩ ወዲ ዑቕሩገርግሽ በዓል ዓዘን ኣትቶ ተዓቕቦ። ኣይተ ሳምሩ ወዲ ዑቕሩገርግሽ ከኣ ናብ ሃዘጋ ደይቦም ናብ ከንቲባ ዘርአይ ተረጎም «ጉይታይ ከንቲባ ዘርአይ እዚ ኣሰርቲ መም ዝነበርኩም በዓል ዓደርዓዓ ካብ ቤት ማእሰርትኹም

ምእሳር አይተ ገብራይ

ከንቲባ ዘርአይ ንሃብተጽዮን ወደም ድኣ'ምበር ንሰሎሞን ወደምሲ ብዙስ ይፈትውምም ኣይነበሩን ዝብል ምሉእ ሓሳብ ኣብ ዝሓለፈ ምዕራፍ ኣንበብና ኣለዎና። ኣይተ ሰሎሞን ጅግና ሃገራውን ልዕሊ ከሉ ከኣ ንገግግኛ ራእሲ ወልደሚካኤል ዝወለዱ ምጃጃ ም'ውን ዝለጸፍ ኣለዎና። ግናኹ ከንቲባ ዘርአይ ነቶም ቦኸሪ ወደም ኣይተ ሰሎሞን ስለምንታይ ጸልእዎም ኣይበልፍን። ከዚ ሕቶ'ዚ ከኣ ኣዘንተውቲ ክልተ ምክንያት ይህቡሉ።

ቀዳማይ፣ ልጅ ሰሎሞን ንእኹቱ ክለዉ ዘይንጠፍ ዕንዝዝ ዝበሉ መሰሉም ይርእዩ ስለ ዝነበሩ። «እዚ ኣብ መጀመርታ ንጥፈት ዘየርእየ ንኣላፍነት ተሳፋ ዝነበሮ ኣይነሃን» ዚብል ሓሳብ ስለ ዝሰረደም ኪኸውን ከሎ፣ ብተወሳኺ ድማ

ካልኣይ፣ ልጅ ሰሎሞን ከንዲ ሰብ ምስ ኣኸሉ ኣይልን ህርፋንን ድሌትን መረከብን ዘለዎም መሰሉም ስለ እተራእዩዎም «እዚ ሰይጣን'ዚ ነፍ ብህይወተይ ክለኹ ሹመተይ ዝምነ ኣይይ» ዝብል ስምዒት ስለ ዝሓደርም ኣይ ይብሉ። ስለ'ዚ ከኣ ቅድሚ ሞቶም ለበጥ ከመሓላልፋ ክለዉ።

1. ሰሎሞን ወደይ ሞኸርን ተባባን ኣያልን ፍትሐኛን ኣይ እጥ ብድሕረይ ሹመተይ ንዕሉ ይኸንጎ።
2. ከሉ ጥሪተይ፣ ባርተይ ሃብተይ ግን ንወዲ'ቲ ዘፍቅሮ ሃብተጽዮን ወደይ ማለት ልጅ ገብራይ ይኸን በሉ።

በዚ ከም'ዚ ከኣ ኣይተ ገብራይ ወዲ ልጅ ሃብተጽዮን ወዲ ከንቲባ ዘርአይ ክነሎም ቡቲ ክብ ኣባሓንእም ከንቲባ ዘርአይ ዝመረጸም ሃብቲ ኮነ ተዝሒ ጊላምት

ተደጊሮም ብዙሓት ሰዓብቲ ረኺቦም ይልደሉ። ስለ'ዚ ከኣ «ኹመት ኣባሓንይ ከንቲባ ዘርአይ ከመርሰ ዝግብኡ ኣህ ኣያይ ስለ'ዚ ንኣውቦይ ኣይተ ሰሎሞን ሹመት ኣባሓንይ ከኣ ድን ወይ ከኣ ከም'ዝበደ ኣለውኒ» ኣሉም ብምሕሳብ ንውግእ ተዳለዉ።

ኣይተ ሰሎሞን ከኣ «ገብራይ ወዲ ሃብተጽዮን ኣውቲም ዝገብር ዘሎ ምድላው ውግእ ሰሚሑመዎይ» ብዝብል ቃለ ኣጋንኛ ዜና በጽሖም ኣኖ ብለዎም ጉሃዩ ስለ'ዚ ከኣ ኣቐዳሞም ነቲ ውዲት ኣይተ ገብራይ ኣጽኒዖም መርመርዎን ፈለጥዎን። በዚ ተበጊሶም «በል ገብራይ ወዲ ሃብተጽዮን ኣውይ ኣመጽኣካ ኣለውኹ። ዕጠቕ» ዝብል መልእኹቲ ኣቐዳሞም ብምሰዳድ ኣብ ማእከል ሃዘጋ ከድምም። ኣብኡ ተራኺቦም ከኣ ተናቆ፡፡ ኣብ'ቲ ውግእ ኣይተ ገብራይ ተሳዲሮም ተማረኹ። ብምቕራኑ ተለቢዶም ከኣ ተሳሰሩ። ድሕሪ ነገራ ኣላዎን ግን «ኣውቦይ በጃኹም መሓፍኒ» ኣሉም ስለ ዝለመኑ ብምሕረት ኣይተ ሰሎሞን ተፈትሖ።

እዚ ቅርኣት'ዚ ጸኒሖ ብፍላይ ከኣ ኣብ ኣጋ መውዳታ ዘመነ ምምሕዳር ራእሲ ወልደሚካኤል ፈኸም ኣሉ ተሳዊሩ። ንውድቀት ኤርትራን ኤርትራዊያንን ከም ዝመርሖ ክንርኢ ኣና።

ሞት ከንቲባ ዘርአይ

ከንቲባ ዘርአይ ንኣድ ሰሓርታይ በዓል ዓደርዓዓ «ከእሰር ዝነን ፈጸምካ» ኣሉም ኣሰርዎ። እቲ በዓል ዓደርዓዓ ግን ዝገበረ ጌሩ ካብ ቤት ማሕበስ ሃዘጋ ኣምሊጡ ካርንሽም ወራዳ ኣብ እንዳ ኣይተ ሳምሩ ወዲ ዑቕሩገርግሽ በዓል ዓዘን ኣትቶ ተዓቕቦ። ኣይተ ሳምሩ ወዲ ዑቕሩገርግሽ ከኣ ናብ ሃዘጋ ደይቦም ናብ ከንቲባ ዘርአይ ተረጎም «ጉይታይ ከንቲባ ዘርአይ እዚ ኣሰርቲ መም ዝነበርኩም በዓል ዓደርዓዓ ካብ ቤት ማእሰርትኹም

አምላጡ ናባይ መጸኢ ተግባሩ አሉ እም ገረብ እኳ ተዕቅዖ በሰ ገዢት ስለ ዐቅብይ ምሕረት ግብሩ።» እሱም ለመጎ። ከንቲባ ዘርአይ ግን ቁምታ ነኸሉም «የልቦን ናባይ አሲርኩም አምጽኢም» ብማለት ድኣ ነደሩ። ምክር ምሕረት አይበድን። አይተ ሳምሩ ከአ «ናባይ እተግቆ በሰ ድኣ ብሀይወተይ ከሉኹ ከመይ አበለ አሕሊፈ ከሀብ። ሞት ይሕሸኒ።» በሉ። ነቲ እሱር ገብረ ስበ አሕሊፈም ምሃብ ከአ አበዩ።

ከንቲባ ዘርአይ ከአ «ሳምሩ ወዲ ዐቅባገርግሽ ስለሀዘኩም ምፍጻም አብዩ።» ብማለት ከረዩ። ሰራዊቶም አኸተቱም ከአ አሲርም ብሓይሊ ከወሰድም ንግዜን ከዱ። አይተ ሳምሩ ከአ ንሀገቢ ዓዜን አላግዳሉም ውግእ ገጠሙሉም። ኢጋጣጣይ ኮይኑ ከአ ሀገቢ ዓዜን ተግወተ። ከንቲባ ዘርአይ ከአ ሰፊረቶም አግኖም አገሐሑ ጦም ንግዶም ተመልሱ።

ብድሕረ'ዚ አይተ ሳምሩ «ከንቲባ ዘርአይ ከም ብሓድሽ ተጻልዮም መጸኢም ንግዶ ኮነ ንሀገቢ ዓዜን ከጥቅዕና'የም ብማለት ፈርሁ'የም ንኸሉም ጊላውኢም ሓዘም ንግዲ ሓውቫ ከይደም ተቆመጠ። አይተ ሳምሩ ግዲ ሓውቫ መጸኢም ተጻቆሶም ምቕማጠም። ነቲ አብ መንጎ ዓድንጉዳ ቀሩሽት ዓዜን ዘለዉ ገዛ ስሊንን ሀገቢ ሰሓርትን ዘሉ ፍሉይ ገምድና ሥጋ ዘረጋግጽ ኢዩ።»

ጊዜ እናሓሊፈ ምስ ከደ ከንቲባ ዘርአይ ካብ ምልከይ ወጸኡ ፋሉል ኮይኑ ዓልዩ ማለት ከዳዒ አሉ ብማለት ጉገዩ። ስለ'ዚ «ንሳምሩ ወዲ ዐቅባገርግሽ ብሀይወተይ ወይ ቀቲሉ ንዘረከብኪ ሓድ መጋርያ ማለት ሚእቲ ከብቲ (አሓ) ከሀበ ኢዩ» አሉም አንገሩ።

ሓድ ባድን እተባህለ ጅግና ዓቀይታይ ከአ ነቲ ልፈፋ ወይ አዋጅ ምስ ሰምዕ ናብ ከንቲባ ዘርአይ ቀሪቡ «አነ ጉይታይ ወይ ብሀይወተይ ወይ ቀቲሉ ትእዛዝኩም ክፍጽም ኢዩ» አሉ ንግዲ ሓውቫ ወረኛ ሳሓርቲ

ከደ። ከም ሕያዎይ ጋሻ መሰሉ ከአ እንዳ አይተ ሳምሩ ወዲ ዐቅባገርግሽ ሓደረ። ንጽባሓቲ ንግሆ ሓድ ካብ'ቶም ባርት አይተ ሳምሩ መሰሉ ምለኡ ተሓወሰ። ከም እመን ጊላ መሰሉ ከአ ንሓያሉ ቅንደን አገልብሎ ሓድ ምሽት አይተ ሳምሩ ቀልቀል ከወጽኡ አሉም ካብ'ቲ ዓዲ ወጽኦ ከብሉ ከለው፣ ባድን ጉይታይ እነ ከሰንዩኩም አሉ ሰግሰም። ሰፊርም ተቆብሉ ከአ ተሰከሙ ሉም። አብ ሓድ ከውሒ ጽግዕ አሉም ሰሪኦም ምስ ፈትሑ ከአ ባድን ብገዛ ሰፊርም ጌሩ ቀተሉም።

እዚ አቀታትላ'ዚ ብባህልን ልምድን ኤርትራ ጽዩፍን ነውሮን ዘይሕጋውን ግብረ ጭከና ነበረ። «ጽናዕ ከይትምናዕ ድሉ ከይትዕሉ» ከይተባህለ ገፍጾም አቀታትላ ቅጽዮ አብ ርእሱ ምዃኑ ከም ተግባር ተመን ገሕሰብ ብልልግና ስለ ሸኾን ባድን በዚ ተግባር'ዚ ተሸንፎ። ከንቲባ ዘርአይ ከአ ምስ ሰምዕ ብልሀም ቀሓሩን ተቆየሙሉን። ሸኾን ኮይኑ ግን ባድን ናብ ከንቲባ ዘርአይ ቀሪቡ «ጉይታይ እንሆ ንበረኸት ሲፍ አይተ ሳምሩ። ቀቲሉዩ ኢዩ» በሉ። ከንቲባ ዘርአይ ከአ ሸሕ እኳ ቃሉም እንት ዘይጻጸፉ፣ በቲ ብዘንግዲት እተፈጸመ አቀታትላ ብልሀም ሓረርም ብምንባርም እሸን ካይ'ዶ ሓድ መጋርያ ከብትስ ምራሹት እኳ እይን ብምን። ሀይወተይ ጥራይ ወፍጥም እፋውም።

ባድን ግን ቅምተኛን ተንኮላኛን ስለ ሸብረ፣ ከም'ዚ ዘይሓዘነ ወይ ከም ሕትስ ኮይኑ ምስ ጊላውኢ ከንቲባ ዘርአይ ተሓይሎ ኮፍ በሉ። ሓድ እዋን ምስ ደለም ከአ ንከንቲባ ዘርአይ አዘንጊሆ ሲፍ ጌሩ ስልልል አበሉ አውደቆም። ሕድሽ ሞይቶም እዮም አሉ ከአ ገዲፍም ከደ።

ብሉን ብሉን ሀገቢ ህዝጋ ሰምዒዱ አልላሉም። አብ ዓራት አድቀሱ ከአ ወገኑን ከባብ ዓዳ እናገደውን ንብዙሕ አዋርሕ አፈወሰም። እንተኾነ ግን አሪንም አውን ነይሮም እዮም እኮ እቲ ማህረምቲ ምስቲ እርጋን

ተሓይሎ ብዙሕ ነድኢም። ንሓውሽተ ዓመታት ስለክል አብ ዓራት ደቁሶም ምስ ተደነሱ ከአ ሞቱ። ብከብ ዘበለ ወግዕን ክብርን ብምዕሩግ ደባባትን ወጸኢም ከሆና ትን መነኮሳትን ዓበይቲ ሃገርን ተአከሶም ከአ አብ ህዝጋ ቀበሩም።

ሕነ ከንቲባ ዘርአይ

ባድን ንከንቲባ ዘርአይ ቀቲሉም አሉ ብምር ግጋጽ ካብ ህዝጋ ሰላሕ አሉ አምሊጡ ብምውጻእ ሃደመ። እንተኾነ ግን ሽዕን ሽዕን ገብሮ ገበን ከበድም ስገብርን ሸኾንን ጠፊኦም ዓቕሉ ጸበቡ። ግናሽ ልቡ ብተንኮል እተመልኦ ሰብ ነበሩ'የም ነቲ አብ መንጎ ጸነ ዘጋን ህዝጋን ማለት አብ መንጎ ከንቲባ ዘርአይን አይተ ተወልደመድህንን ዝክበረ ውድድራዊ ቅርሕንቲ አጸቢቐ ይፈልጠ ስለ ሸኾረ፣ ከንቲባ ዘርአይ ስለ ከቆተልኩምም ጸጸዘጋ ከሕገ-ሱሉይ ኢዮም አሉ ሓሰበ እኮ ንጸጸዘጋ አትዩ ኢዮ ንአይተ ተወልደመድህንን አረከበ። ቀጸሉ ከአ ጊላ አይተ ተወልደመድህንን ኮይኑ ከኑብር ኪፍቀድሉ ለመነ።

አይተ ተወልደመድህንን ግን ብልሀም ሰምዒዱ እኮ ንባድን ብመሪር ጸልኢ ጠመትም። «በል ሰማዕ ናብ ህይ መጸኢካ እዚ ስለ ዝበርካንን ስበልካን ንሕጂ ምሕረት ጊላካ አሉኹ።» ድሕሪ ሕጂ ግን ገጽካ ከይተ ርእዮ። ከድ ካብ ቅድመይ ርሓቆ። እነ አብ ዘሉኹም ቦታ ከይረኸቡሉ» አሉም ብነድሪ ሰጉጉዮም።

ባድን ደማ ምድሪ ጸበባቶ አብ ሸኾይ ጠፊኦም ተጨነቆ። አብ መወዳእታ ግን ንአውራጃ አክለ-ጉዛይ ከይዳ መንነቲ ሓቢኡ ሰላማዊ ሰብ መሰሉ አብ ማዕረብ ተቆመጠ። ብድሕሪ'ዚ አይተ ሰሎሞን ወዲ ከንቲባ ዘርአይ ምስ ከሉም አሕዋቶም አይተ ሃብተ ጸዮንን አይተ ገብራይ ሃብተጸዮንን አይተ መንግሥቲ ዘርአይን ካልኦትን ወሳሊኹም ንግዕሪግ ወረደም ንባድን «ጽናዕ

ከይትምናዕ፣ ድሉ ከይትዕሉ» ብማለት ባዲሆም ቀተ ልም። በዚ ከም'ዚ ከአ ሕነ አበኦም ፈደዩ።

ሕማም ፌሪ።

ዶቲ ከንቲባ ዘርአይ ለለስቲኦም ራብዓዮም ገብራይ ወዲ አይተ ሃብተጸዮን ኮይኖም ንባድን ምስ ቀተልም ካብ ከላዲ ቀሪደም ነታ ርእሱ አብ ሸኻል ጠልጠል አቢሉም ሓዘመብ ንህዝጋ መጽኡ። ሕነ ከንቲባ ዘርአይ ከም እተፈደየ ሀገቢ ምእንቲ ከፈልጠ ከአ ነታ እተቆ ረጸት ከላድ ሸኻል ሸኾሉም ሰቆልዮም። አብ'ቲ ቅርጻት ዓዲ ከአ ንሃይሕ ጊዜ ተሰቐላ ተራእዮት።

ድሕሪ ነይሕ እዋን እታ ከትቅርብ ዝግብእ አብ ሸኻል ተሰቐላ ሸኾረት ርእሷ መሸጫኻ ጨነቀት። ሰፊር ሃመግ ከአ ኮነት። በቲ ጨና ስለክል ከአ አብ'ቲ ዓዲ ሕማም ፌሪ ማለት ዝመሓለፍ ሕማም ተላዕለ። ብሰ ንኪ'ዚ ሕማም'ዚ ከአ አብ ህዝጋ ጥራይ 80 ሰብ ሞቱ። ቆሉን ሰበይቲ ተኾሰተሩ። አይተ ሃብተጸዮን ንርእ ሶም በዚ ሕማም'ዚ ሞቱ።

ሹመት አይተ ሰሎሞን

ከንቲባ ዘርአይ ምስ ሞተ፣ ሓድ አይተ ዳይር እተባህለ ወዲ ከንቲባ ተሰፋ ሀጠርን ሓያልን ወደባት ኢጋጣጣይ ተረኸበ አሉም ሹመትን መሪሕትን ንግድ ደግሞ እናበሉ ነፍሑ ይነገሱ አብ ርእሰ ምንባርም፣ ነዚ ሀርፋን ሹመት ንምርካብ ላዕልን ታሕ ትን ይወናጨፋ ነበሩ።

እንተኾነ ግን ሀገቢ ጸጸዘጋ ሓድ ካልእ ሳልሳይ ተዋዳዳሪ ከይፍጠርም ሓሰቦም ንአይተ ዳይር ተልጠርም ጸልኢምም እኮ አብ ጥቓ ድባርግ ከላድ ሓዘም ጸኒሎም ከቲርም ቀተልምም። ከም'ዚ አሉም ከአ አይተ ዳይር ወዲ ከንቲባ ተሰፋ ቅልቅል አሉም ተረፋ።

በድህረ'ዜ አይተ ሰሎሞን ወዲ ከንቲባ ዘርአይ መረብ ተሳጊሮም ትግራይ ብምእታው ምሳቶም በቲ እዋን'ቲ ኣይሉም ጥራይ ዘይኮነስ ንምልእቲ ትግራይ ሓዘም ሰጥ ለጥ ኣቢሉም ዝገበኹ ዝነበሩ፤ ደጃዝማች ሰባጋድሰ ተራኪሮም ብምክርራብ ፖለቲካውን ምምሕዳሩ ራውን ውዕል ገርም ቃል ተኣታተዉ። ቀጸሉም ከኣ ዓመታት ሰርዑ። ምምሕዳሮም ወን ፍፍሕን ፍትሓውን ነበረ። አይተ ሰሎሞን ወዲ ከንቲባ ዘርአይ እመቤት ኢሉን ንል አይተ ፍላግ ወዲ በልጣን በዓል ዛግር ካርነሽም ኣእተፍም፤

1. ልጅ ወልደሚካኤል (ራእሲ)
2. ልጅ መርአድ (ደጃዝማች)
3. ወይዘሮ ተመርጸ

ወለዳ። ራእሲ ወልደሚካኤል ካብ ጊዜ ንእስነቶም ጀግናዎም ክሰዕታ ከብዛ ዓለም ብጥቅፍ እተፈለዩላ ዕለት ስደትን ጸገምን ዝኣተታት ወዲታት እናገጠዎም ንዓ መታት ኪንገዙ ከለው፤ «ኣኑ ካው ተመርጸ» ኢሉም ዝፍትዩ ዝነበሩ ኣብ ልዕሊ ተመርጸ ካው-ቶም ሕሉፍ ፍቕሪ ዝነበሮም ነበሩ።

ሰደት አይተ ሰሎሞን።

አይተ ሰሎሞን ትኩር ኣብ ርእሲ ምንባሮም ፍቕሪ ዓዲ ሰሌም ዘጥቅዎም ኣበንን መን ከማይ ዝበል ስምዒትን ዝማረኹም ኣብ ልዕሊ ምንባሮም ብፍላይ ከኣ ብዝገራዊ ስምዒት ዝምርኡ ምንባሮም ከጉሎም እቶም ብኣፈ ታሪኽ ዘዘንትው እተገጠሙና ዓበይቲ ይምሰክሩ ሉም። በዚ ከም'ዚ ከኣ ብላቦታቶምን ኣብ-ኣጎታቶምን እናተነብሩ ንቡሙት አይተ ተወልደመድህን ማለት ጸገዘጋ ኮነ ደጃዝማች ሃይሉ ሕራይ ኢሉም ከይተማእዘኩ ይነጽግም ነበሩ።

ኣደ እዋን አይተ ሰሎሞን ንህዝቢ ሚናብ ዘርአይን ካብ እንዳ ሓሙሳም ካርነሽምን ካብ ግዝኣት እንዳ ከንቲባ ዘማትን ማለት ዓዲ ተከሊዘንን ከባቢ ዓዲ ተከሊዘንን ዓቀይቲ ኣኻኺሮም ኣደ ሰራዊት ሰርዑ። ነዚ ሰራዊት'ዚ ሓዘም ከኣ ንጸገዘጋ ከይግኡ ምድላው ገበሩ። ከም'ዚ ከኣ በሉ «እቲ ቀዳማይ ሰራዊትና ብማይ በላ ኣቢሉ ማእከል ጸገዘጋ ኣትዩ ኪዋጋእ ከሉ እቲ ካልኣይ ሰራዊትና ከኣ ብወገን ከበላ መጽኢ ማእከል ጸገዘጋ ኣትዩ ከጥቅዕ ኢዩ። በዚ ከም'ዚ ከኣ ንሰራዊት ውግእ ዓዲ ደገዝማቲ ማለት ጸገዘጋ ከንዕወተሉ ኢና።» ቅድሚ ምብጋሶም ግን ንበዓልቲ ቤቶም እመቤት ኢሉን ብልቢ ዩፍቅሩወን ስለ ዝነበሩ፤ በቲ ካልኣይ ወገን ከሰናብቲወን ስለ ዝደለዩ፤ «በሊ እስኪ ሕጂ ንጸገዘጋ ከንጥጋእ ንኸደድ ኣሉና'ሞ ምላሕ ቀርብላይ» በልወን፤ እመቤት ኢሉን ግን ተዓዳቶም ከም'ዘምሰሱ ብምርግጽ፤ አይ ኪዱ ግዳ። ጸገዘጋ ተመሲሕኩም ትምሰሱ» በልእም።

እቲ ውግእ ብዕለት ዕዓጋ በኑይ መዓልቲ ኣብ ጸጋ ዘጋ ተገብረ። እንተኾነ ግን ነቶም ብማይ ንይላ ኣቢ ሉም ዝኣተዉ ሰራዊት ሃዘጋ፤ ነኣሽቲን ዓበይትን ጸገዘጋ ብኣውያት ተኣኻኺሮም ብጻባ እምኒ ከይተረፈ በርቲዎም እናተዋግኡ ተኻላኸልዎም እሞ ሰብ ሃዘጋ ተዳሂሉም ተባታተኑ። ተሰራር ከኣ። እቲ ብወገን ከበላ ዝኣተዉ ሰራዊት ሃዘጋ ውን ብመሪሕነት ደጊዮት ሃይሉ ተወልደ መድህን ተደፊኡ ተሳሰረ እሞ ተባታተኑ ሃይሉ። ጸገዘጋ ከኣ ተዓወቲ።

ሰብ ጸገዘጋ ደድሕሪ እቶም እተባታተኑ ሰራዊት ሃዘጋ እናሰዓቡ ሃዘጋ ኣትዮም ዘሚቶም ተመሰኹ። ኣንጻር 'ቲ እመቤት ኢሉን እተሳረብኦ ከኣ ኮነ። በዚ ከም'ዚ ከኣ እቲ ዘረባ እመቤት ኢሉን ከም'ቃል ብደዐ ተቐጺሩ ተዘንተወ።

ሰብ ጸገዘጋ ግን ኣብ ልዕሊ ሃዘጋን ሰብ ሃዘጋን ዝኾነ ድኹን ግፍዓ ከይፈጸሙ፤ ጥሪት ድኹን ካልእ ንዋት ጠንቀሰ ኢሉም ከይዘመቱ ንዓደም ተመልሱ'ሞ ተመሰኹ።

ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ኣርባዓ ዝኾኑ ሰብ ሃዘጋ ሞቲ። አይተ ሰሎሞን ከኣ ብዝወረደም ሰዕሪት ጉሃዩ። ንኣውራጃ ኣከለ ጉሃይ ከደደም ከኣ ኣብ ጉራዕ ተቐመጡ። ንኣያሉ እሞን ደሃዮም ኣቢሉም ድማ ኣህጠሙ። ደኣር ግን ንሰራዊቶም ምስ ጸገዘጋ ዕርቂ እናገበሩ በብጉድል ንዓደም ከኣትው ፈቐዳሉም። ሃዘጋ ከኣ ዝነበሩዎ ሰባት ረኺባ በብቐሩ ተጠየሰት።

ሃዘጋ ነደደት

እመቤት ኢሉን ለባምን ከኣላ መራሕትን ጥራይ ዘይኮነስ መዳሪትን መሳሊትን ነበሩ። በዓል ቤተን ኣብ ጸገዘጋ ተሳጊሮም ኣብ'ዚ ኣብ ልዕሊ እተጠቐሰ ከኣታት ስለ ዝወደቁ ከኣ ጉሃዩ። በዚ ከም'ዚ ዘበለ ምኽንያት ከኣ ምጠናት ኣይልታት ሚናብ ዘርአይ ኣኻቲለን ንካር ዓዲ ኣትዮን ድማ ንህዝቢ ካርነሽም ኣኻኺሮን «ክቡራት ስድራይ ዓደብይ። ንሉማ ከኣኒ። አይተሕፋሩኒ። ሃዩ ኣግዘኒ። ንጸገዘጋ ክሰዕርም ኣደ» ኢሉን ደለታ። ማለት መደረ ኣለምዓ።

በቲ ኣደ ወገን ከኣ አይተ ሰሎሞን ካብ ሚናብ ዘርአይን ካልእን ፈተውቶም ኣኻኺሮም ካብ ጉራዕ ተበጊሶም ንእመቤት ኢሉን ተጸምቡ-ወን። ናይ ክልቲኦም ሕይወታት ተኣኻኺሱ ከኣ ዓቢ ሰራዊት ኮነ። እቲ ውግእ ኣብ ምብካይ ደቅና እተባህለ ቦታ ብመዓልቲ ዓርቢ ተገብረ። እንተኾነ ግን ደጃዝማች ሃይሉ ድኣ ተዓወቲ እምበር አይተ ሰሎሞንን በዓልቲ

ቤቶም እመቤት ኢሉንንሲ ኣይተዓወቲን። ከም ፈኸርእም ኣይኮሎሎምን።

ደጃዝማች ሃይሉ ድማ እካ ዓወት'ዚ ኣዓወት መግልቲ ዓርቢ ኣደ እሞ ቀዳመይቲ ዓወት ዓርቢ ኣደ በልዎ። በዚ ከም'ዚ ከኣ መዘክር ኣታ ዕለት ዓወት ቀዳመይቲ ዓርቢ ተባሂሉ ኪትረኽ ይነብር ኣሉ።

ደጃዝማች ሃይሉ በዚ እዋን'ዚ ኣገዢም ኣራቕም ነበሩ'ሞ ተራእዩ ብዘይፈልጥ ነደሪ ንሃዘጋ እንደደዎ፤ ኣብ መላእ መረብ ምላሽ ከኣ «ሃዘጋ ተተኮላ» ተባሂሉ ብምረት ተዘንተወ። ኣይተ ሰሎሞን ግን ከም ብኣድሽኛ ናብ እንዳ ኣዲኦም ኣውራጃ ኣከለ-ጉሃይ ተመሊሶም ጉራዕ ኣትዮም ሰፈሩ። እቶም ካልኣት ሰብ ሃዘጋ ግን እዋን ምስ ሃድኤ ሃዘጋ ተመሊሶም ገዛውቶም ሃኒጸም ተጠየቡ።

ሞት አይተ ሰሎሞን

ኣብ መንጎ'ዚ ደጃዝማች ሃይሉ ወዲ ተወልደ መድህን ዝባን ደብሪ ኣብ እተባህለ ቦታ ኣርትራ ከይደም ከለዉ፤ አይተ ሰሎሞን «ክላ ሉምስ ዓባዩ ኣደ እሞ ኣብ ዓደይ ኣትዩ ክቐበር» ኢሉም ሃዘጋ ኣትዮም ተቐመጡ። ደጃዝማች ሃይሉ ውን ከይተገከፍዎም ሰቕቡሉ። ኣሚግም ከኣ ኣብ ሃዘጋ ሞቲ።

ማጅር ፐሪኒ ኣብ'ቲ ብ1905 ጠርኒፋ ዘሕተሞ መዘክሩ ከም ዘረጋገጸ፤ አይተ ሰሎሞን ኣብ መበል 1837 ክሳብ 1838 ዓ.ም ኣራጎምን ብኡማም ድማ ተጠቐዎምን ኣብ ርእሲ ምንባሮም፤ እቶም ኣስታት ወዲ 15 ዓመት ዝነበሩ ልጅ ወልደሚካኤልን ወዲ 14 ዓመት ዝነበሩ ልጅ መርአድን ደቆም ብዕድመ ነኣሹቲ ስለ ዝነበሩ፤ ስልጣኑ-ቩመት ምምሕዳር ከርከቡ ዘይከኣል ብምንገፋ፤ በዚ ኣይተ ሰሎሞን ሰኸፍታን ሰሃሮን ኣሕዳሮም ነበሩ።

ዓጲ ደንበኞች ጸዳዘጋ ካብ ቅድም መወዳደር ርቶምን ሹመተ-ምምሕዳር ንዓና በሃልትን ስለ ዝኾነ ስር «ሹመተይ ካብ ደቀይ መንጠሉም ናብኡም ከምልሰዎ ኢዮም» ብማለት ውን ሰግኡ።

ሰለ'ዚ ሓደ መዓልቲ ነቶም እመን ዓርኮም ዝነበሩ ከንቲባ ወልደጋብር በዓል ዓጲ ተከሌዛን ጸዊዮም፣ «እዞም ደቀይ ከም እትርእዮም ነኣሽቲ ስለ ዝኾኑ ንመሪሕነት ኣይበጽሑን። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ደማ ክሳብ ንመሪሕነት ብዕድመ ዝበቐዑ ክንን 40 መበንቛ ብሓደራ ኣቐምጠለይ። ዕድሚኦም ምስ በቐዑ ግን ከተረከበም እላበወካ» ብማለት ብሓደራ ሃቡዎም። በቲ እዋን'ቲ ለበዋ ክበር ተተግባራዊ ግድታ ስለ ዝኾነ ውን ጥርጠራ ዘኡድር ኣይነበረን።

ኣይተ ሰሎምን ቅድሚ መግባዮም ነተን ብልቢ ዘፍቅሩዎንን ዝኣምኑዎንን ኣሚኖም እመቤት ኢለን ንል ኣይተ ሓሳስ ኣብ ጥቓ ትርኢሶም ኣቐሪቡም «ስልጣን ምምሕዳሪይ ማለት ሹመተይ ተረኪብኪ ምርሒ» ኣሉም ብእምነት ወከለዎን።

በቲ እዋን'ቲ ብዛላዊ ልምዲ ሹመተ-ስልጣን ንደቂ ተባዕትዮ ድኣ እምበር ንደቂ ኣንስትዮ ኪወሃብ ልሙድ ስለ ዘይነበረ፣ ውሳኔ ኣይተ ሰሎምን ብዙሕ ኣላብ ይብሃል። ኣይተ ሰሎምን ነዚ ለበዋ'ዚ ምስ ሃቡ ክልተ ወርሒ ጥራይ ጸኒሎም ካብ'ዛ ዓለም ብሞት ተፈልዩ።

ከንቲባ ወልደጋብር ግን ደሓ ጠለጥ'ም እመቤት ኢለን ነቲ ኣብ ውኸጢ ልበን ዝነበረ ድሉት ምፍጻይ ሕንፃ ቁምን ሓቢኡን፣ በቲ ዝነበረን ሕሉፍ ክእለት ዘረባን ኣቀራርባን ተደገፈን ንክንቲባ ወልደጋብር ኪመኹሩዎን ብዕርክነትን ሕውኃታዊ ፍቕርን ዓጲመን ብምጽዋዕ ዝኣክል መስተን መግብን ቀሪብን ብምእንጋድ ንነዊሕ እዋን ኣሚናገሪን (ኣደናጎዮን) ኣጽንሕኦም። ደቀን ግን ኣብ'ቲ ንዓጲ ተከሌዛን ዝወሰድ መንገዲ

ኪጸበዩዎም ጸኒሎም ከም ዚዕውተሉም ገበራ ብማለት ይትረኽ።

ብፍላይ ብመሰረት መክር ማጅር ፕሪኒ እመቤት ኢለን ንገዛብ-ኣት ምርኡያትን መራሕትን ሰብ ጸዳዘጋ በቲ ኣጋጣሚ ጊዜ'ቲ ዓጲመን ጸዊዮን «ንቡ ኩሉ-ኹም ሓደ ዓጽምን ሓደ ደምን ኢኹም እሞ ተግረቑ» ብማለት ከም ዘእመንኦምን ሕራይ ከም ዘበልኦምን የረጋግጽ።

እንተኾነ ግን ሰብ ጸዳዘጋ ገና ኣብ መንገዲ ክለው፣ ማለት ሃዘጋ ከይአተው፣ ንክንቲባ ወልደጋብር ደሓን ኩኑ ኢለን ኣፋንውኡም እሞ ልጅ ወልደሚካኤልን ልጅ መርእድን ኣብ ክሳድ ጸኒሎም ቀተልዎም። እመቤት ኢለን ደቀን ውዲቶም ንምፍጻም ጊዜ ምእንቲ ኪኸሰቡ ሓሰብን ነቶም ኣጋይሽ ሰብ ጸዳዘጋን ሃዘጋ እትው ምስ በሉ ኣሰርኦም። ቅርብ ጸንሕ ኢለን ግን ብናጻ ፈቲሑን ሰደድኦም። ኣብ ቀንዲ ትረኽፍ ንመለስ።

ልጅ መንግሥቲ እተባህሉ ሓው ኣይተ ሰሎም ን'ውን ጊዜ ክሳብ ዝልወጠሉም ዓደ'ምሓራ ከይደም ብሰደት ኪሕብኡ ኪገ-ግዙ ክለወ፣ ኣብ ትግራይ ምስ በጽሑ ሓመመ እሞ ሞቲ። ኣብ ደብረ በርበረ እተባህለ ቦታ ከኣ ተቐበሩ።

ኣይተ ገብራይ ነቶም ገና ነኣሽቲ ኣወዳት ዝነበሩ ደቂ ሓው'ባኦም ልጅ ወልደሚካኤልን ልጅ መርእድን እናረኣዩ «ጽባሕ ንግሆ ኣብ ሹመት ዓደ'ባይ ክወዳደሩኒ ኢዮም» ብማለት ብቅንኢ ጠመትዎም። ሰለ'ዚ እመቤት ኢለን ፈሪህን፣ «እዚ ሰብ'ዚ ክም ደቀይ ከጥፍኦም ኢይ» ኢለን ንጸዳዘጋ ከይደን ናብ ደጃዝማች ሃይሉ ቀሪብን ኢድ ነሲኡን ዑቕፋብ ሓተተን፣ ተቐመጣ። ደጃዝማች ሃይሉ ከኣ ሰበይቲ መዋዳድርተይ ኢድ ከይበሉ ብጽቡቕ ተቐበሉም ኣብ ጸዳዘጋ ኪነብራ ኣፍቀዱለን።

ጊዜ እናሓለፈ ምስ ከደ ደጃዝማች ሃይሉ ብውሕ ልነትን ፍልጠትን እመቤት ኢለን ተመሲጠውን ኣመንዎን። ጸኒሎም ደማ ብዛዕባ ፓለ-ቲካውን ምምሕዳራውን ኩነታት እናኣዘራረቡ ውን ኣኸበሩዎን።

በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ከኣ ደጃዝማች ሃይሉ ንልጅ ወልደሚካኤል ከም ወላጲ ኣበኦም ኩነ፣ ብልቢ የፍቅሩዎም ስለ ዝነበሩ ከኣ ከም ሕይዋይ ኣቦ ሓቕፍኖም ኣዕበዩዎም።

እመቤት ኢለን እውን በላሕን ተባዕን ስለ ዝነበሩ፣ ነቲ ብበዓል ቤተን ኣይተ ሰሎምን ብለበዋ እተነብረለን ምሉእ ውክልናን ሹመት መሪሕነትን ብቆራጽነት ተረኪቡን ንገዢ ተቓውሞ ንምብዳህ ድልውቲ ኮፍ።

ዓበይቲ ጸዳዘጋ ግን «እዚ ቆልዓ'ዚ ጠንቃም ከይኮነ ኣይተርፍን ኢይ» ኣሉም ጸልእዎም። ኪቐትል ምዃን ይደልዩ ነበሩ። ደጃዝማች ሃይሉ ግን ካብ ስፍራ እናተኻለኸሉ ሓለውዎም እምበር ኣሕሊፎም ኣይሃ ቡዎምን። እቲ ዓንደጽዮን ወጲ ቀሺ ኣብርሃም እተባህለ ፍሉጥ ኣውሎ ዜብል ተቐናይ ደማ፣

እዚ ቀይሕ ጣዕዎ እተዕበዩ ብብርሰ ኒርካ ሜስ እተስትዮ ሰዋ ዘይኣኸሎ-ወጲ ፍዮ ጽባሕ ንግሆ- ይቐትል'ምበር ይምሕርዶ ኢልካዮ ብማለት ንደጃዝማች ሃይሉ ኪቐትልዎ ደፋፍኢዎም። ደጃዝማች ሃይሉ ግን ኣይሰምዕዎምን። ፍዮ ማለት ናይ ቀደም ዓይነት መኸብዕቲ ኢዩ። እቲ ገጣሚ እዚ ቀይሕ ጣዕዎ ዝበለ ደማ ወልደሚካኤል መልክዕ ሕብርም ቀይሕ ከም ዝነበረ ንምግላጽ ኢይ።

ዓንደጽዮን መን ኢዩ

ዓንደ-ጽዮን ወጲ ቀሺ ኣብርሃም በዓል ጸዳዘጋ ኣብ ርእሲ ምንባር፣ ክኣለ ኣኮሞርን መዳርን ስለ ዝነበረ፣ ብደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ኣገዩ ፍቲ ውን እመን ኣማኻርን ነበረ።

በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ከኣ ክንዲ ሰብ ኣኸሊ ከም ልምድን ባህልን ሃገር መሠረት ብወረራ ገሩ ኣጻራሻ ኪሰርሕ ደለየ። ሰለ'ዚ ደማ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን «ዓንደጽዮን ዝ ኪሰርሕ ደልዩ ስለ ዘሉ ምሉእ ዓጲ ልማማት ኣብ እተባህለ መሬት ጸዳዘጋ ከይኮም ሰርወ-ገመል-ዓንዲ ወዘተ ንራትኩም ኣምጽኡሉ» ኣሉም ኣዘዙ። በዚ ትእዛዝ'ዚ ደማ ህገቢ ጸዳዘጋ ልማማት ወረሩ እተኣዘዙ ትእዛዝ ፈጸመ።

ምሽት እንግዶት ተገሩ እናተበልዐ እናተሰተየ ከሉ፣ እቶም ዓጲ ብዘይ ግበኣ ንኣደ ውልቀ ሰብ ከበደ ሥራሕ ክንፍጽም ተኣሪዘና ኣሉም ጉህዮም ነበሩ እሞ ሓደ ክኣለ ደራሲ ተንሲኡ፡-

ኣውሎ ኣውሎ ኣውሎ ገመል ኣእተናዮ ካብ ልማማት ዓንዲ ኣእተናዮ ካብ ልማማት ሰርወ ኣእተናዮ ካብ ልማማት ብዓንደ-ጽዮን ኮልና ሕመማት

በለ፡-

ኣይተ ዓንደ-ጽዮን ከኣ ትቐብል ኣበሉ እወ ሰርወ ኣትዩ ካብ ልማማት እወ ዓንዲ ኣትዩ ካብ ልማማት ሎም ዘመን ሕማም ንዓመታ ሞት

ኣሉ መልሲ ሃበ። እዚ ማለት ከኣ ካብ ሓመም'ዘም ትሞቲ ማለት ነበረ። (ትገብርዎ የብልኩምን ከም ማለት)

ጽልኢ ሃዘጋን ግዝኣት ከንቲባ ዘማትን

ከንቲባ ወልደጋብር ወዲ ከንቲባ ቴዎድሮስ ሹም ግዝኣት ከንቲባ ዘማት ግለት ዓዲተክሊዛንን ጉዳይታታን ዝነበሩ ኢዮም። ንሱም ዘማ ኣይተ ገብራይ ሰለ ዝነበሩ ቫርነታውን ውዲታውን ፍቕሪ ጌሮም ወገን ኣይተ ገብራይ ኮኑ። እዚ ኩሉ ከኣ ንእመቤት ኢሉን በዓልቲ ቤት ኣይተ ሰሎሞን ንምድኻም ተባሂሉ እተኣልመ ፍቕሪ ምንባሩ ብሩህ ክበረገግ እመቤት ኢሉን ምስ ሰድራ-ቤተን ጉሃያ።

በዚ መሠረት'ዚ ኣብ መንጎ እመቤት ኢሉን ከንቲባ ወልደጋብርን ቅርኣትቲ ተፈጥረ። ሽሕ እኒ እመቤት ኢሉንን ከንቲባ ወልደጋብርን ቅድም ፍቕርን ምውሃድን እንተ ነበሮም ኣብ'ዚ እዋን'ዚ ግን ጽልኢም ተወሊዑ እናኸረረ ይኸይድ ነበረ።

በቲ ሓደ ወገን ከኣ ምስ ኣይተ ገብራይ ብሕ ምነት ተኣሳሲሮም ቫርነት ተኸሎም ኣሕረቕወን። ኣብ ርእሲ'ዚ ከኣ በዓል ቤት እመቤት ኢሉን ግለት ኣይተ ሰሎሞን ከይሞቲ ከለው ንከንቲባ ወልደጋብር ብሓደራ ዝገደፉሎም 40 ጠባናኛ ነበሮም እዮ እመቤት ኢሉን ምስ ኣይተ ገብራይ ቫራ ከይኖም ነቲ በዓል ቤተይ ብሕድራ ዝገደፉሎም ጠባናኛ ኣይመሰሉሉይን። እዚ ኩሉ ናይ መን ንዕቀት ኢዩ። ኢሉን ኮረይ። ሰለ'ዚ ነቶም ልጅ ወልደሚካኤልን ልጅ መርኣድን እተባህሉ ክልተ ደቀን «ንቡ ደቀይ ንከንቲባ ወልደጋብር እቲ ኣበይ ብሕድራ ዝገደፈ ልክም ጠባናኛ ምሰሎም ኣላትኩም ኣይደ በልዎም» ብማለት ንዓዲ ተክሊዛን ለኣኸለም።

ከንቲባ ወልደጋብር ግን በቲ ምስ ደጃዝማች ውበ ዝነበሮም ውዲታዊ ምትእስሳር ተኣማሚኖም ነቲ ጠባናኛ

ንደጃዝማች ውበ ከም ገጸ በረኽት ሂበሙም ነበሩ'ዮ ብዙሕ ሰምቦ። ነቶም ቆልዑ ከኣ «እባኹም ዝበረኒ ጠባናኛ የልቦን» ኢሎም ክሓዱ።

እመቤት ኢሉን በዚ ጉህዮን ነዊሕ ምስ ጸንሓ፣ «ከንቲባ ወልደጋብር ፈጸመ ንዓቕኒ ኣሎ። ሰለ'ዚ ከኣ ከዋግኦ ኣሎኒ» በላ። ነገር ንምድላይ ከኣ ንሓደ ምሕጽንቲ ወልደጋብር እተባህሉ ቫራ ከንቲባ ወልደጋብር «ኣምጺእኩም እስርዎ» ኢሉን ብሰንሰለት ለበድኦም። ለበድኦም ግለት ኣስርኦም ግለት ኣይ። ሽዑ መፍትሕ ሰለ ዘይነበረ እቲ ሰንሰለት ይልበድ፣ ግለት ኣብ ከንቲባ ብመፍትሕ ዝዕጸ ይልሓም ሰለ ዝኸበረ ይልበድ ይብሃል ነበረ።

ከንቲባ ወልደጋብር ነዚ ተግባር'ዚ ብእተጋን ወረ ሰምዕዎ እዮ ብነድሪ «እን ወዲ ቴዎድሮስ ክተት» ኢሎም ንዝዘጋ ተበገሱ። እመቤት ኢሉን ከኣ «እስኪ ይምጸእ» እናበላ ኣብ ዓዚን ወረደን ዕርዲ ሓዘን ተጸባይኦም። ከንቲባ ወልደጋብር ከኣ ንዝዘጋ ገዳሮም ኣብ ደፈረ ሰፈሩ። እቲ ውግእ ግን ኣብ ዓዲ ቫኻ ኣይ እተፈጸመ። እመቤት ኢሉን ሰንን ነኺሉን «ኣጅኻ ንቦዝ» እናበላ ተዋግኦ እዮ ንከንቲባ ወልደጋብር ቦታ ኣልቂቕን ደፍኦኦም። እንተ'ኾነ ግን ብህይወተም ሰለ ዘይማረኽኦም ሓዘ።

ከንቲባ ወልደጋብር ከኣ «ሎሚ መዓልቲ ናተይ ኣይኮነትን። መልሰ» ኢሎም ብፍርሂ ነቶም ዝተረፉ ዓቀይቶም መራሕም ዓዲ ተክሊዛን ኣተዉ። ምስ እመቤት ኢሉን ዘራኸብ ነገራት ከይገበሩ ከኣ ንነዊሕ እዮን ኣጸቀጡ።

ዕርክነት ኣይተ ገብራይን ከንቲባ ወልደጋብርን መውሰዕ ተወሲኹም ጸኒዑን ተጠርኒፉን ሰለ ዝነበረ፣ ዓወት እመቤት ኢሉን ንክልቲኦም ብግዕሪ ኣሕመሞም። ከኣታት ከም'ዚ ኢሉ ከሎ ወራሪ ደጃዝማች ውበ ካብ

ሰሚን ኢትቶጶ ደብዳቤ ኣብ ኤርትራ (ሽዑ መረብ ምላሽ) ሰራዊት ውግእን ወክልተምን ሰዳይም «ግብሪ ኣውጽኡ» ኢሎም ኣዘዘም ሰለ ዝነበሩ ህዝቢ ካብ መጠን ንሓዕሊ ተጸጊሙ ነበረ። ኣብ ርእሲኡ ከኣ እመቤት ኢሉን ብወገን፣ ብፍላይ ንህዝቢ ሚናብ ዘርኣይ ሰላሳን ሓመቱን ፈረገ ኣእቲ ኢሉን ኣዘዘ።

ሰለ'ዚ ከኣ ኣይተ ገብራይ ምኽንያት ርኺቦም ንህዝቢ ሚናብ ዘርኣይ «ኣብ ልዕሊ ጸገሎታዊ ተወሳኺ ጸገም ደብዳቤን እናበሉ ህዝቢ ኣናዲሎም ኣለዓዓሉን። እቲ ህዝቢ ከኣ ነቲ ኩነታት ኣጋናዚሉ ኣብ ልዕሊ እመቤት ኢሉን ቀሐረ። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያታት ከኣ ኣንጻር እመቤት ኢሉን ሓደ ሓደ ውዲታት ከፈሓሰ ጀመረ።

በዚ ከም'ዚ ዝበለ ኩነታት ተባረቲዎም ኣይተ ገብራይ ንልጅ ወልደሚካኤል ሓደ ንግዮ ሰንበት ቤተ ክርስቲያን ከላለሙ ምስ ከዱ ረኸቡም እዮ «ንዓ ኣንታ ቆልዓ» ኢሎም ባዕሎም ሓፍ ኣቢሎም ሓዘመ ምዎ ከዱ። ኣብ ኣደራሾም ከኣ ኣሰሩም።

እመቤት ኢሉን በዚ ከም'ዚ ዝበለ ፈተናታት ሰጊኡን ሃዲመን ንጸገቡ ከዳ። እንዳ ብላታ ኣገልጸም ኣትፍን ድማ ተጻቆብ። ልጅ መርኣድ ግን ዓንሰባ ገይሾም ሰለ ዝነበሩ፣ ነቲ ከኣታት ኣብኡ ከለው ሰምዕ ም እዮ ንጸገቡ መጸኢም ምስ ኣዲኦም ተጸምሩ። ብድሕሪ'ዚ እመቤት ኢሉን ደቀንን ገለ ስላምትን ሓዘን ካብ ጸገቡ ተባናቢተን ታራእም። ከይደን እዕረፋ። ህዝቢ ጸገቡ ከኣ ወክላቲ ልጅ ክኣ ካሳ ኣብኡ ኣፋነዎ። ኣብ ታራእም፣ ድማ ኣይተ ወልደኪዳን እተባ ህሉ ዓቢ ዓዲ ብወግዲ ብኸበረ ከም ኃሽኦም ተቆቦ ሎዎን። ካብ ታራ እም፣ ተባናቢተን ከኣ ሓውዜን ኣብ እተባህለ ክፍሉ ትግራይ ኣትፍን ናብ ዑቕጥ ወራሪ ደጃዝማች ውበ ኣተዋ። ኣብኡ ከኣ ብሰደት ተቆመ።

ልጅ ወልደሚካኤል ግን ብሓው'ባኦም ኣይተ ገብራይ ብሰንሰለት ተለቢዶም ኣብ ማእከል ሃዘጋ ንሓደ ዓመትን መንፈቕን ተኣሰሩ። ብድሕሪኡ ግን ኣይተ ገብራይ ንወራሪ ደጃዝማች ውበ ፈሪህም ፈትኩም። ልጅ ወልደሚካኤል ከኣ ሰናም ነኺሎም ሓውዜን ከይ ደም ምስ ኣዲኦምን ሓምምን ተራኸቡ። እመቤት ኢሉን ከኣ ኣብ ሓውዜን ንነዊሕ ኣዮን ተቆመጣ እዮ ምስ ኣገው ወልደሚካኤል ተራኺቦን ተላለዩ።

ውግእ ሰኑይ ኣብ ጉራዕ።

ወራሪ ደጃዝማች ውበ መረብ ተሳቢሩ፣ ንምልእቲ መረብ ምላሽ ምስ ወረረን ዘመተን፣ ወክላቲ ኣብ ጉራዕ ኣውራጃ ኣከለ ጉዛይ ኮፍ ኣቢሉ ንዓደምሓራ ተመልሰ። በዚ እዋናት'ዚ ብብላታ ኮከብ እተባህሉ ወክሉ ደጃዝማች ውበ እተመርኡ ሰራዊት ውግእ ንጉራዕ ኪኣቲ ከሎ እመቤት ኢሉን እውን፣ ነዚ ቍጽሪ ሰፍሪ ዘይነበሮ ሰራዊት ተጸጊዖን ንሃገረን ተመለሳ እዮ ከኡም ጸላእተን ረዓዱ።

በዚ ጊዜ'ዚ ኣብ ኤርትራ ወይ መረብ ምላሽ በዓ ል ቆጸሊ ማለት ሳዕልዋይ ሰራዲ ኣይተ ኣለላ ወዲ ተወልደመድህን በዓል ጸገቡ ካብ ዓዲ ደገዝማቲ ነበሩ። በዚ ኣጋጣሚ'ዚ ኣይተ ኣሳስ ወልደሚካኤል እተባህሉ ፍላጥ ዓቢ ዓዲ ሞይተም ሰለ ዝነበሩ ናብ ምልእቲ መረብ ምላሽ መርዶኦ ተመሓለፉ ተነገሩ ነበረ። ኣይተ ኣሳስ ወልደሚካኤል በዓል ጸገቡ ካብ ተከለ ታሕታይ ሰለ ዝነበሩ ድማ ብዙሓት መኳንንቲ ኣብ ጸገ ዘጋ ንቀብሮ ተኣከቡ። በዚ ኣጋጣሚ ጊዜ'ዚ መኳንንቲ ኤርትራ ድሕሪ ቀብሮ ባይቶ ጌሮም ብዘዕባ ኩነታት ሃገር ዘተዩ። ብፍላይ ከኣ በዓል ኣይተ ገብራይ «እመቤት ኢሉን ብደጃዝማች ውበ ተደጊፊን ከጥቅዓና ኢዮን። ወራርን ዘመተን ውበ ኣውን ዝተርፍ ኣይኮነን»

በማለት ሰጥቶም ገለጹ። ነገ ላብ ልዕሊ እመቤት ኢሉን ገነብርም ጽልእን ገሰዕም እሱንኢ ከጎታት ግን ኣብ ልዕም ሓቢኦም ከይገለጹም ትም ባሉ። ስለ'ዚ እቶም ተኣኪሎም ዝኾኑ መኳንንቲ ኤርትራ «በዚ ኣብ ባይቶ ጸፃዘጋ እንሰምሮ ዘሎና መሠረት ንዑ ነምዓም ኣምሓራ ካብ ምልኣቲ መረብ ምላሽ ንስነንጎም» እናባሉ ደጋጊኞም መደፍ። ነገ ሓሳብ ከኣ ብምላሕ ተቐብልዎ እሞ ከይንጠላለም ምድሪ ትጥለመና ኢሎም ተመሓሓሱ።

ሰራዊት ውግእ ደጃዝማች ወብ ከኣ ብብላታ ኮከብ ብደጃዝማች ጊላንኪኤል፣ ብደጃዝማች ወላላ እተባህሉ ዓቀይቲ ተመራሕ ኣብ ጉራዕ ዓሪፍ ነበረ። ኮሎም ሹማት ኤርትራ ከኣ ከም ውዑሎም ዝሓዙ ሓገም ንጉራዕ ከዳ።

አይተ አላ ተወልደ መድህን ግን ነገ ቀንዲ ሰግኣት አይተ ገብራይ ይፈልጥዎ ነበሩ እሞ «ኣብ'ዚ ሃገርና እቶም ብዕድመ ዝፃበዩ፣ ብልዕና ዝበሰሉ፣ ብክእሉ ስቶም ዝሸበሩ ንላቶም ኢዮም። ድላዮም ይግበሩ። ኣነ ግን ኣይፋለይን» ኢሎም ጉራዕ ከይደም ከብቅዑ ኣብቲ ውግእ ግን ከይተካፈለ ተረፉ። ነዚ ንግሆ ብብርሃን ሕራይ ኢሎም ዝመሓሉሉ ውዕል ከኣ ብጸልማት ማለት ብለይቲ ከሓድምን ኣፍሪሰምን እሞ ከም ዓቢ ሃገራዊ ክኣደት ወይ ክደፍን ተቐጸረ። ሰራዊቶም መሪሖም ከኣ ካብ ካባቢ ጉራዕ ንጸፃዘጋ ተመሰሱ። እቶም ዝተረፉ አይተ ተኸላይ፣ አይተ ገብራይ፣ ከንቲባ ወልደጋብር፣ ባሕር ነጋሚ ኣሰጎደም (ዓጲ ፈሰሰቲ) ከምኡ ውን ካልእት መኳንንቲ ሓዊጸም ከም ውዑሎም ሰኑይ መግላቲ ጉራዕ ኣትቶም እንጸር ሰራዊት ደጃዝማች ወብ ውግእ ዝጠሙ፣ ኣንተኾነ ግን እቲ ውግእ ድሕሪ ውሑድ ጊዜ ብፃወት ሰራዊት ወብ ተወደኡ። ሰራዊት ሓግሲን ከኣ ገለኢም ተብታተኑ፣ ገለኢም ድማ ተማረኹ። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ አይተ ደባሰ ወልደጋብር እተባህሉ ጅግና በዓ

ል ሃዘጋ ተማረኹ እሞ እታ ብልቢ ኣተፍቅርም በዓልቲ ቤቶም ዝሞቲ መሰሉዎ ሰምደት።

አንታ ደብሸዎ ደብሸዎ
ከመይ ኢልካ ሓዲርካ ብዘይ ሰዎ
ሚስ እንተ ሰኣንካሰ እኳ ሰዎ

እናበለት ኣምራራ ኣልቀሰት። ደሐር ግን አይተ ደባሰ ወልደጋብር ምሕረት ረኺቦም ተፈትሑ እሞ ሃዘጋ ኣትኩም ምሳ'ታ ዘፍቅርዎ በዓልቲ ቤቶምን ሀዘምን ተጸምቡ።

ወኪል ውብ ዝኾነ ብላታ ኮከብ ካብ ጉራዕ ንእንዳ ኣባ መጣዕ ኣውራጃ ሰራዩ ግዲም ኮፍ፣ በሉ። ነቶም ተባታተኛም ዝነበሩ መኳንንቲ ሓግሲን ከኣ «ንዑ ናባይ እተወ ወይ ነናብ ዓድኹም ኬድኩም ተግባሩ። ምሕረት ገረልኩም ኣሎኹ» በልዎም። እቶም መኳንንቲ እውን ብሰደትን ከርተትን ደኺሞም ነበሩ'ሞ ኣሚኖም ነናብ ዓዲም ኣተወ።

አይተ ገብራይ ግን፣ «ደጃዝማች ወብ ኮነ ኩሎም ወኪላቲ ሻራ እመቤት ኢሉን ስለ ዛኾኑ ከጥቅዑኒ ኢዮም» ብማለት ፈሪሆም፣ በረኻ ሃገርም ኣትቶም ሓርበኛ ኩኑ። ብላታ ኮከብ ድማ ብሸም ደጃዝማች ወብ ንእመቤት ኢሉን ሹመት ምላሕ ሚናብ ዘርኣይ ሃቡወን።

በኺት ወዲ ተወልደ መድህን በዓል እምባደርሆ ግን ከም ኮሎም መኳንንቲ ሓግሲን ባሕሪ ወረደም ሃደሙ። ብባሕር ኣብሉም ከኣ ንሰምሃር ማለት ሰግናዊ ቀይሕ ባሕሪ ሓለፎም ምስ እንዳ ናድብ ተጸምቡ። እንተኾነ ግን በቲ እዋን'ቲ እንዳ ናይብ ምስ ደጃዝማች ወብ ፖሎቲካዊ ምሕዝብን ህርም ስለ ዝነበሩ ንበኺት ወዲ ተወልደመድህን ተቐብሎም ኣሰሮም ንደጃዝማች ወብ ኣሕለፎም ሃቡዎም። ደጃዝማች ወብ ግን ተቐብሎም ምሕረት ሂሰም፣ «ነገ ሹመት ኢንዳ ኣበይ ዘህሩ ዑቕጥርግሽ በዓል በሰዓ ዝነበረ ምስልገንቲ ካርነሽም

ሂባኪ ልሎኹ» በልዎም። ነዚ ንኣይ ኤርትራዊ መን ዚዕካ ንኣይ ካልእ ኤርትራዊ ሸይመካ ኣሎኹ ዝብል ብልሐት፣ ፈላሲኻ ንምግባእ ዝውሰድ ዝነበረ ጥበብ ኣይ።

«ዕርቂ ሰብ ሃዘጋ»

ድሕሪ ውግእ ጉራዕ አይተ ገብራይ ካብ ካባቢ ሚናብ ዘርኣይ ርሒቆም ኣብ ደቂ ዓንዳ ወረዳ ዓንሰባ ከይደም ከኣ ተቐመጡ። ድሕሪ ሓዳሎ እሞን ክርምቲ ምስ ኮነውን ካርነሽም መጺኦም ኣብ እንዳ አይተ ኪዳን ሳምሩ ዓዘን ኣዕሪፎም ነበሩ። አይተ ገብራይ ኣብ ደቂ ዓንዳ ከለዉ «እምቢ ሹመት እመቤት ኢሉን ኣይቐ በልን። ብእኡን ከኣ ኣይሰራዕን ኣይምለኸን» በሉ። ቀጸሉም ንኮሎ ትእዛዝት ደጃዝማች ወብ ነጸጎም ብሐር በኻንት ፈለሱ።

በላታ ኮከብ ወኪል ደጃዝማች ወብ ከም ምኺኖም መጠን ኣብ ኣውራጃ ሰራዩ እንዳ ኣባ መጣዕ ከይኖም ነቶም ኣብ ትሕቲ ምልኪ ደጃዝማች ወብ ተቐይደም ዝነበሩ መኳንንቲ ኤርትራ ኣኪቦም «አይተ ገብራይ በዓል ሃዘጋ ሸይቲ ኣሉ። ስለ'ዚ ኬድኩም ሓዘኩም ኣምጸእኩም» ብማለት ኣዘዘዎም።

እንተኾነ ግን ኣጋጣሚ ኮይኑ ብላታ ኮከብ ብሃን ደበት ብደጃዝማች ወብ ተኣዚም ተቐይሮም ንትግራይ ስለ ዝኾኑ ንአይተ ገብራይ ኣይረኸቡዎምን።

በቲ ሐደ ወገን ከኣ እመቤት ኢሉን ነቶም ኣብ ትሕቲ ምልኪን ዝነበሩ መኳንንቲ ኣኪቦም ኣብ ጸባብ እተባህሉ ቦታ ዓቢ ዋዕላ ገበሩ። ኣብኡ'ውን ሰፈር ገበሩ።

እቲ ዋዕላ ምስ ተወደኡ፣ ሓዳሎ መኳንንቲ ተንሰኢም ንደቂ ዓንዳ ዓንሰባ ከዳ። ንአይተ ገብራይ ረኺቦም ከኣ «ንዑ ንስኹም ሃዘጋ ኣትኹም ምስ ሰበይቲ ኣወቦኹም እመቤት ኢሉን ተዓረቑ። ብላታ ኮከብ'ውን

ኣምላኽ ጸረግዎ የሉን። ከይዳ አይ፣ ድር ንትግራይ ተሃገሩ ኣሉ። ከረኸቡም ኣይኸልልን ኣይ። እመቤት ኢሉን እውን ኣንተኾና ኣብ ልዕሊኹም ዝፍጽምኦ ኦኒ የልቦን። ንበይነን ስለ ዘለዎ ካብ ቃልና ቃል ኣሕዋት ኣይወጽእን ኣዳን።» በልዎም። ቀጸሉም ከኣ «ነም ምሳኺም ዘለዉ መኳንንቲ ከኣ ነናብ ዓዲም ኪኾኑ ፍቕዳሎም» ብማለት ለመኑዎም።

አይተ ገብራይ ከኣ «ሕራይ ፍቕድ ዓዲ'ቦ ይኹን» ብማለት ተሳማምዑ። ዕርቂ ከገብሩ'ውን ተፈጸመ። ነዚ ዕርቂ'ዚ ከይጠልሙ ከኣ ኣርባዕተ ዋሕስ ኣቐሪቦም ብሕጊ ተፈጸሙ። ጸኒሖም ግን መለሶም ተጣዕሱ እሞ ነገ ብዋሕስ ተፈጸሞም ዝኣተውዎ ዕርቂ ኣፍሪሰም። ነቶም ምስእም ከርተት ዝብሉ ዝነበሩ መኳንንቲ ግን «ኪዳ ዓድኹም እተወ። ምስ እመቤት ኢሉን'ውን ዕርቂ ግበሩ። ነናብራኹም ኣጣይሱ። ኣነ ግን ሞት ይሕሸኒ» በልዎም። ብድሕሪ'ዚ እመቤት ኢሉን ግልጽ ምኸንያት ረኺቦን ነቶም «ሕራይ ባዕልና ከንኢትምም ኢና» ብማለት ተቐሓሶምም ዝነበሩ ኣርባዕተ ዋሕስ ኣጸደቦን «ከንኢትምም ኢና ብማለት ተፈጸምኩም ከተብቅዑ አይተ ገብራይ ገና ኣይኣተዉን። ስለ'ዚ ከም'ቲ ግቡርን ንቡርን ተተሓዙ» ኢሉን ካብ'ቶም ኣርባዕተ ዋሕስ ነቶም ክልተ ኣሰርኦም።

ከንታት ከም'ዚ ኢሉ ንኣይ ዓመት ምስ ቀጸለ እቲ እሸቲ እተባህለ ወዲ ደጃዝማች ወብ ወኪል ኣቦኡ ኮይኑ እንዳ'ባ መጣዕ ሰፈሩ ተቐመጠ። ምምሕዳሩ ምእንቲ ኪሃድኡሉ ከኣ ንእመቤት ኢሉንን ኣይተ ገብራይን ባዕሉ ዓረቆም። በዚ ከም'ዚ ከኣ ኣይተ ገብራይ ምስ ሰምዎ ሃዘጋ ኣትኹም ተቐመጡ።

ድሕሪ'ቲ ዕርቂ እመቤት ኢሉን «ድሕሪ ደጊም ይጎረፈኒ» ኢሉን መካከሎ ኮና። ቁብዕ መለሰን።

ርእሰን ላዳዩን ስለ ዝመናና ከአ ኢታይ-ኢሊን ተባህላ። ነቲ ጽቡቕ ኣዳራሽን ጠንጢን ከአ ኣብ ጥቅ ቤተ ክርስቲያን ንእሽቶ ኣጎ-ዶ ኣሰራሔን ተቆመ። ግናኹ ኢታይ ኢሊን ብተፈጥሮ ለባምን ከኢሊን ስለ ዝበራ፣ ብምኽርን ጸሎትን እናኣለዩ ደቀን ካብ ምምራሕ ኣየፅ ረፋጎ።

ከንቲባ ወልደጋብር ተቐትሎ

ቅድም ኣብ መንጎ ከንቲባ ወልደጋብርን እመቤት ኢሊንን ተራር ዝምድና ተተኪሎ ነበረ። ደሓር ግን እቲ ጽኑፅ ፍቅሪ ናብ ሕሱም ጽልኢ ከም እተሰወጠ ርኢና ኣለና።

እመቤት ኢሊን፣ ኢታይ ኢሊን ተባህላን ኣብ ኣጎ-ዶ ተቆሚጠን ከለዋ፣ ከንቲባ ወልደጋብር «እስኪ ንኢይተ ኣሉላ ተወልደመድህን ክበጽሖም» ኢሎም ብታሕተዋይ ዓንሰባ ኣቢሎም ንጸግዘጋ ኣተዉ። መገሽ ኣም ፈጸሞም ንዓዲ ተከሌዳን ከምለሱ ከለዉ ግን እቶም ዘሰንይዎም ዝኮሩ መኳንንቲ «ንዑ ጎ-ይታይ ሃዘጋ ከይረገጽና ጎ-ሲናይ ንሕለፍ። ብሃዘጋ ኣቢልና ኣይን መሰስ» ኢሎም መኪሮምም ከተቆዑ «ኣይተልናን። ንሕና ረገጽናዮ እንተልፍ መንገዲ ኣርብዓ ኢይ። መንገዲ ኣርብዓ ከአ ንኹሉ ህዘቢ እተፈቐደ ሕጋዊ መንገዲ ኢይ» ብማለት ኣበዩ። ትኹ ኢሊን ከአ ሃዘጋ ኣተዉ። ኣብ'ዚ እዋን'ዚ ኢታይ ኢሊን ነቲ ከንቲታት ኣብ'ታ ዝክበርኦ ንእሽቶ ቤት ኮይንን ፈለጥኦ እሞ «ከንቲባ ወልደጋብር ንምንታይ ድኣ ዝኖ ጎ-ሲኹም ትተልፉ። ካልእ እንተ ተረፈ ሰላም ዘይትብሉና። ጸበል እግርኹም ዘይትጎጎፉ» ኢሊን ሰብ ሰደዳሎም።

ከንቲባ ወልደጋብር ከአ ነቲ ኣብ ልዕሊ ኢታይ ኢሊን ዝፈጸምዎ ተግባራት ረሲዖም ብግርህነት ሕራይ

ኢሊንም ኣብ'ታ ዝክበርኦ ንእሽቶ ቤት ከይደም በጽሑ ወን። ምድሪ ምስ መሰየ ከአ ክልቲኦም ደቀን ወልደሚ ካሌልን መርእዮን መጸኢም «ቢሉ ንዕናይ ምላና። ኣብ'ቲ ጽቡቕ ኣዳራሽ ኣይተ መርእዮ ደቂሰኩም ክትሓ ድና» ብማለት ወሰድዎም። ኣብ'ቲ ንሱም ዝደልዩዎ ቦታ ምስ ኣብጽሖም ከአ ኣሰሩዎም።

በዚ እዋን'ዚ ህዘቢ ሚናብ ዘርእይ ጽልእን ደምን ጸሊኡ ነበረ'እሞ ከንቲባ ወልደጋብር ከም እተኣሰሩ ምስ ፈለጠ «በጃኹም ንከንቲባ ወልደጋብር ፍትሕዎም» ኢሉ ለመናም። እቶም ክልተ ኣሕጥት ግን ሰብ ከይረ እዮም ብለይቲ ናብ ናብ ማይ ፈለጋ ወሲደም ቀተሎ ምዃ።

እቶም ካብ ጸግዘጋ ንከንቲባ ወልደጋብር ከሰንዩ ሽመጽኡ ሰባት ከአ ኣይተ ወልደገብርኤል ወዲ ተወልደ መድህን ሓምም ንደጃኸማቶ ሃይሉ ከምኡ እውን ብላታ ኣጎልድምን ካልኦትን ነበሩ እሞ «ከንቲባ ወልደጋብር» ንጽቡባም ከም ዘሎና ረሲዖም ደንጎናም። ዕልል ጥዳ መ-ምም ረሲዖመና» ብማለት ገዲሮምም ንዓዶም ተመልሱ።

ድሕሪ ሞት ከንቲባ ወልደጋብር ክልቲኦም ደቂ ኣይተ ሰሎምን ግብርም ፈለጠም ስግኡ እሞ ዓንሰባ ደይቦም ተቆመ። ብዓንሰባ ኣቢሎም ከአ ኣብ'ቲ ብደጃኸማቶ ወብ ተታሒዙ ዝክበረ ክፍሊ መሬት ሃገርና ከይደም ኣተዉ። ኢታይ ኢሊን ግን ነቶም

1. ህጻን ገብረጻድቕ ወልደሚካኤል ሰሎምን
2. ህጻን ገብራይ መርእዮ ሰሎምን

እተባህሉ ደቂ ደቀን ሓዘን ኣብ ሃዘጋ ተቆመ። ደሓር ግን ኣይተ ገብራይ በዓል ሃዘጋን ከንቲባ ጉልወት ሓው ከንቲባ ወልደጋብር በዓል ዓዲ ተኪሎዎንን መጸኢም ደቀን ክይቀትሉሉን ፈርሃ እሞ ንእምባ ደርሆ

ከይደን እንዳ በኪት ወዲ ተወልደመድህን ኣትዮን ምስ ክልቲኦም ደቂ ደቀን ብወቕብ ተቆመ።

ኢታይ ኢሊን ዓዲ'ቡኡን ማግር ወረዳ ካርንሽም ኢይ'ሞ ሰብ ካርንሽም ብከንታተን ሰጊሎም ንእምባደርሆ መጸኢም «ንኢታይ ኢሊን ምስ'ዞም ክልተ ሕጻናት ደቂ ደቀን ኣይተ ገብራይ ኮነ እንዳ ከንቲባ ዘማት ከይጎድ ሎውን ንሕና ተኸላኸልና ከነዕቁብን ሃብና። ሓውትና ኢየን እሞ ደመን ደምና ኢይ። በጃኹም ሃብና» ብማ ለት ለመኡም።

ኣይተ በኪት ወዲ ተወልደ መድህን ግን «ኣይፋ ለይን ወቕብ ተቆቢለ ከብቅፅ ወቕብ ኣሕሊፈ ከመይ ጌረ ክህብ። ኣይኸውንን ኢይ» ብማለት ኣበዩ።

ኣብ መንጎ'ዚ ኣይተ በኪት ወዲ ተወልደመድህን ኣውን ካብ ኣይተ ገብራይን ከንቲባ ጉልወትን ሰግኡ እሞ ንኢታይ ኢሊን ምስ'ቶም ክልተ ሕጻናት ደቂ ደቀን ንፋሲት እግሪ ደብረ ቢዞን ወሲዶም ኣብ ሓደ ደምብ ሓብኡዎን። ኣብ'ቲ ደምብ ከአ ንሓይሎ እሞን ተቆመ።

ኣይተ ገብራይ ድማ ሞት ከንቲባ ወልደጋብር ምስ ሰምዑ በቲ ከንታት ከይትንክፉ ፈሪሆም ካብ ዓዶም ንኹንድብሉቕ ከይደም ተቆሚጠም ነበሩ። ደሓር ግን እቲ ከንታት ቅትለት ንዕኡም ዘይትንክፍ ምጂኑ ምስ ፈለጡ ዓዶም ኣትዮም ኮፍ በሉ።

በቲ ሓደ ወገን ከአ ኣይተ ኣሉላ ወዲ ኣይተ ተወልደ መድህን ዓርቢ ከንቲባ ወልደጋብር ስለ ዝኮሩ ብምቶም ጉህዮም ነበሩ። ስለ'ዚ ድማ ኢታይ ኢሊን ኣብ እምባደርሆ ተሓቢኢን ተዓቕብን ኣለዋ ምስ ሰምዑ ከይደም ከጎ-በጡዎን 'እሞ ንእንዳ ከንቲባ ዘማት ኣሕሊፎም ክህቡዎን ተብሰ።

ኣይተ ገብራይ እውን ዓርቢ ከንቲባ ወልደጋብር ጥራይ ዘይኮነስ ሻርኦምን ስምእምን ብምንባርም፣ ኣብ

ርእሲኡ እውን ኣብ ልዕሊ ኢታይ ኢሊን ዘይተሃመ ቅርኢንቲ ስለ ዝኮሮም ምስ ኣይተ ኣሉላ ተወልደመ ድህን ተሓወሱ።

ደራሲ ካብ እመናት ኣዘንተውቲ ኣፈ-ታሪኽ ኣጠራቂሙ ከም ዘረጋገጸ እቶም ክልተ መሳፍንቲ ኢታይ ኢሊን ምስ ክልተ ሕጻናት ደቂ ደቀን ኣብ ሓደ ደምብ ኣብ ነፋሲት ተሓቢኡን ከም ዘለዎ ፈለጡ እሞ፣ ኣብኡ ከይደም ብሓይሊ ወሰዱዎን። ንእንዳ ከንቲባ ዘማት ከአ ኣሕሊፎም ሃቡዎን።

ኣይተ በኪት ወዲ ተወልደ መድህን ድማ «ገረብ እኒ ተዕቁብ» ኢሎም ከንዲ ዝኸሸሉለን፣ ከይተሞገኡ ሰቕ ኢሎም ረኣዩ እሞ ነቲ ኣይተ በኪት ወቕብ ጠሊሙ ተባሂሎ ጸኒሑ ገረኑ እተዛንተው ዜናታት መብ ገሲ ከይኑ፣ ኣብ መንጎ ሃዘጋን እንዳ ፅባር እምባደርሆን ጽልኢ ፈጠሩ ሓዊ ደጎሉ። እዚ ሽዑ እተደገፈ ሓዊ'ዚ ከአ ጸጸኒሑ እናተሓረቀ ብዙሕ ህይወት ኣሕለፈ።

ከንቲባ ጉልወት ንኢታይ ኢሊን ኣሰሩዎን። ኣብ ኣካላተን ብራሕ እናሽዓዉ ኣብ ጸሓይ ደርብዮም ብጽንጽዮ እናኣንከሱ ሳቆዩዎን። ነቶም ክልተ ህጻናት ከአ ብጥሚት ተቆዕዎም። ኣብ መወዳእታ ከአ ንሰሰሲኦም በብእዋኑ ቀተሎም።

ካልኦት ኣዘንተውቲ ኣፈ-ታሪኽ ግን «ከንቲባ ጉልወት ወዲ ቴድርስ ናብ ከንቲባ በኪት ሰብ ሰዲዶም ንዓዲ ተከሌዳን ጸዊሎም እመቤት ኢሊን ምስ ክልቲኦም ደቂ ደቀን ምሳኹም ኣለዋ እሞ ኣደ ቀተልቲ ሓወይ ከንቲባ ወልደጋብር ስለ ዝኾና ኣረከቡኒ እንተ ድኣ ዘየሎ ግን ጽባሕ ጌውገላ ናባኹም ከመጽእ ከግደድ ኢየ» ኢሎም ምስ ኣሰምዑሎም፣ ከንቲባ በኪት «ጎ-ይታይ ኣምክሩኒ» በሉም።

ከንቲባ ጉልወት ግን ብድድሪ «ምስ መን ኢኻ እትመክር» ብማለት ተወከሱም ከንቲባ በኪት ወዲ

ተወልደው ደግሞ አባ ልዕሊ በዓልተ ቤቶም ጽኑፅ እምነት ማሰባሰቢያ ፈታው አሜሪካ ስለ ማሰባሰቢያ «ጉይታይ እታ ብርክት እምበይተይ ማለት አሚንይ ወይ በዓልተ ቤተይ እንተ ዘይኮኑ ካልእ መማኸሪት የብለይን። ምስኦ ጥራይ ኢየ ማሰባሰቢያ» በሉ። ከንቲባ በሽት ንበዓልተ ቤቶም እምበይተይ ኢሉም ድኣ እምበር ብሎሙን እኳ ጸዊያውን ዘይፈልጡ እኸባርን ኣፍቃርን ሰበይቶም ከም ማሰባሰቢያ ይምስከሉም።

ከንቲባ በሽት ንዓይም እምባ ደርሆ ምስ ተመለሱ «ሰምኳ እምበይተይ ከንቲባ ጉልወት ወዲ ቴድርስ ንእመቤት ኢለን ምስ ከልተ ደቂ ደቀን ኣረክበኒ ይብሉኒ ኣለው እሞ እንታይ ምግባር ይሕኸኒ» ብማለት ሓተትወን።

በዓልተ ቤቶም ደግሞ ብግርህነትን ቅንዕናን «ጉይታይ በዓል ቤተይ ደቂ እይተ ሰሉሞን ብዝመጸእም ኣይፍልጡን ኢየም ስለ'ዚ

ጸባሕ ሞት ኢያ ለሚ'ውን ሞት ኢያ

ብወቅቱን እተቐበልኩም ሰድራ ደቂ እይተ ሰሉሞን እስኪፍኩም ኣይተባሉ። ሞት ዘይተርፍ እማውታ ኣጸብቑ። ተኸላኸሉ» በልእም።

ከንቲባ በሽት ግን ከም ምኸር በዓልተ ቤቶም ከገብሩ ኣይከእሉን። እተን ለዓም በዓልተ ቤቶም ነቲ ምኸር ዝሞላም ካብ ባደሻ ተበጊሰን ዘይኮነሰ ሓደራ ደቂ እይተ ሰሉሞን ከቐሰሉ ከለው

ሕራይ ለሰምን ወቅቱን ይኹኒ ወቅቱን ከም ዝሕሉ ይግበረኒ ካብ እምላኸ ከከላኸል ኣይከእልን ካብ ሰብ ግን ምስእም እመውት

ኢሉም ከም ማሰባሰቢያ ስለ ዝከራ ኢየ።

ማጅር ፕሪኒ ብወገኑ ድማ «ደቂ እይተ ሰሉሞን ንከንቲባ ወልደጋብር ምስ ቀተልም ነቶም ክልተ ህጻናት ደቆም ንእምባ ደርሆ ካርነሽም ከይደም ነቶም ፈታዊእም ዝነበሩ ከንቲባ በሽት ወዲ ተወልደ መድህን ብወቅቱን ኣረከቡም። ንእመቤት ኢለን ግን ከም'ቲ ባህልን ልምድን ንታቦት ቤተ ክርስቲያን ሃዘጋ ዑቆቹ ኢሉም ናብ ሃዘጋ ገዲፎሙወን ከዱ። ስለ'ዚ ከንቲባ ጉልወት ወዲ ቴድርስ ንእመቤት ኢለን ወቅቱን ቤተ ክርስቲያን ሃዘጋ ጥሒሎም ካብ ሃዘጋ ወሲደም ኢየም ቀተሎሙወን» ይብል። ብወገኑይ እዚ ኣዘነታተዋ'ዚ እቲ ሓቂ ይምሰሉ።

ከንቲባ በሽት ወዲ ተወልደ መድህን ብቆራጽነትን ቅኑፅ መንፈስን ስለ ዘይተበገሱ ድኣ እምበር ከንቲባ ጉልወት ንከንቲባ በሽት ከጥቅፅ ዝኸለል ሓያልን ወገንን ከም ዘይነበርም እውን ተረጋጊጹ ይዘነቶ።

ፕሪኒ ብዛዕባ አተሓሕዛ እመቤት ኢለንን እቶም ክልተ ህጻናትን ኪጽሕፍ ከሎ፣ ከንቲባ ጉልወት ኣብ ነጣቢ ዘይድልዱል ኣጉዶ ንኣደ ወርሒ ዝኣክል ሳቆይም። ብጽምሒ ማይን ብጥሚትን ቀጽፅዎም። ኣብ ከንዲ ጽፍይ ማይ ዝህብዎም ዓባን ሸንቲ እንሰላን እናበጸቡ እንኩ ሰተዩ እናበሉ ኣላገሱሉም። ካብ ኩሉ ዝመረረ ድማ ድሕሪ'ዚ ኩሉ ብድዕ፣ ነቶም ህጻናት ኣብ ቅድሚያም ኣቐረቡም ኣቐተልዎም ይብል። እዚ ኩነታት'ዚ ኣብ 1851 ዓ.ም. ኣቢሉ ተፈጸመ።

እዚ ኩነታት'ዚ ኪፍጸም ከሎ እይተ ገብራይን ወደም ከንቲባ ሃይሉን ምስ ከንቲባ ጉልወት ምስኦ ምትሕብባር ከም ዝነበርም እውን ፕሪኒ የረጋግጽ።

ኣብ'ቲ እሞን'ቲ ክልቲኦም ደቂ ኢታይ ኢለን ኣይተ ወልደሚካኤልን ኣይተ መርእድን ብሓይሊ ዘይጠ ንኩሩ መንእሰይት ብምንባርም፣ ናብ ደጃዝማች ወብ ቀሪቦም «ኣዲና ኢታይ ኢለን ምስ'ቶም ክልተ ሕጻናት

ደቅና ብከንቲባ ጉልወት ተኣሲርም ኣለዉ» ብማለት ፍትሕን ሓገዝን ለመኑ።

ደጃዝማች ወብ ግን ፈታው ከንቲባ ወልደጋብር ኣብ ርእሲ ምብርም ብዝነበርም ሥልጣን ትምክሕተኛ ነበሩ እሞ ንከንቲባ ጉልወት ካብ ዝነበርም «ሕጂ ናባይ ምጻእ» ኢሉም ጸውዑዎም። ከሰባ'ዚ እሞን'ዚ ኢታይ ኢለን ኮነ እቶም ቆልዑ ኣብ ቤት ማእሰርቲ ነበሩ።

ከንቲባ ጉልወት ነቲ ነፍሱ ዘለም ጸውዒት ምስ በጽሖም ተናደዱ እሞ «እነ ወዲ ቴድርስ፣ እነ ሓው ወልደጋብር» ኢሉም እናፈኩ ንኢታይ ኢለን ብሲፍ ገርም ቆራሪም ብሞካኑ ቀተሎወን። ነቶም ክልተ ሕጻናት ቆልዑ ከኣ ከም ዘይሞተን ከም ዝሳቆየን ገርኩም እሰሩዎም ዝብል ትእዛዝ ሂሳም ንዓዲ ምሓራ ከዱ። እቲ ዘመን'ቲ ኣይሰልጡን ኣይድሐር ዝኾነ ጨካኒ ጊዜ ነበሩ እሞ እቶም ብከንቲባ እተኣዘኩ እመናት ግብይቲ ነቶም ክልተ ቆልዑ ኣብ ቆር ከይተረፈ እናዓ በጡ ኣጥመዩዎምን ኣጽምኡዎምን ኣሳቆይዎምን።

ብድሕሪ'ዚ ኣይተ ወልደሚካኤልን ኣይተ መርእ ድን ከሰባቲ ከይኖም ኣብ ቅድሚያ ደጃዝማች ወብ ብሞገን ደው ኢሉም «ኣዲና ኢታይ ኢለንን ክልቲኦም ሕጻናት ደቅናን ብከንቲባ ጉልወት ተወሲደም ኣለዉ። በዚ ከኣ ንኸሰሰ ኣሎና» በሉ። ከንቲባ ጉልወት ከኣ ከም ከሰባ ብጸጋም ጠጠው ኢሉም «ብርግጽ ኣነ ናይ ከንቲባ ወልደጋብር ሓውይ ሕነ ፈድዮ ኣሎኹ» በሉ። እዚ ማለት ከኣ ቀተሎም ኢየ ማለት ነበረ።

ደጊዶት ወብ ከኣ ፍርደም ከም'ዚ ኢሉም ኣቐረቡ። «ሕነ ከንቲባ ወልደጋብር ንኢታይ ኢለን ቀተልካ ኣሎኹ። እቲ ደም ከንቲባን ኢታይን ከኣ ብኡ ይድቅሱ። ሕነ'ቶም ክልተ ሕጻናት ከኣ ክልተ ዝርኽቡ ሰባት ካብ እንዓ ከንቲባ ወልደጋብር ይቐረቡ» በሉ። ከንቲባ ጉልወት ከኣ ሕራይ ኢሉም ኣይተ ጋብር ቴድ

ርስ እተባህለ ሓዎምን ልጅ ሰሉሞን ገብራይ እተባህለ ወዲ ሓብቶምን ኣቐረቡ። እቲ ዝገርም ልጅ ሰሉሞን ገብራይ ንከንቲባ ግልወት ወዲ ሓውቶም ኪኸውን ከሎ፣ ንኣይተ ወልደሚካኤልን ኣይተ መርእድን ከኣ ወዲ ኣይተ ገብራይ ሓወባም ኣይ።

ብድሕሪ'ዚ እቲ ኣብ'ቲ ባይቶ ዝነበረ ወዲ-ኣርተራ «በጃኹም ክልተ ኣሕዋት ኢኹም። ቅድሚ ሕጂ ዝፈሰሰ ደም ይበዝሕ። ብእኡ ይተዓጸ። ንልጅ ሰሉሞን ገብራይን ኣይተ ጋብር ቴድርስን መሓርም» ኢሉም ነቶም ክልተ ኣሕዋት ለመንዎም። ድሕሪ ብከኣሪ ልመና ጉሚዓ ማለት ኣይተ ወልደሚካኤል «የባይቲ ዓዲ'ባይ ዓጽሚ ይሃብኩም። ምእንቲ ክብርኹም። ምእንቲ ማርያም። ማርያም ትመሳሕ። ምሓረ ኣሎኹ» በሉ። እዚ ግን ልምድ ሕርር ኢሉ ከሎ ነበረ። ኣይተ መርእድ ግን ጓዪ ኮነ ሕርቃን ኣጥቂዑዎም ነበረ ሞ «እነ ምሕረት ኣይሃበኒ ከይምሕር። ኣይምሕርን ኢየ» ኢሉም ለበዩ። ደሓር ግን ልማና ከህናትን መነሳትን ግብይቲ ዓድን ከበደዎም። «በሉ ንዓዲ'ባ ይጥግሩ። ምሓረ ኣሎኹ» በሉ። በዚ ከም'ዚ ከኣ እቲ ምሕረት ብጸሎት ተፈጸመ። ጋብር ኮነ ሰሉሞን ከኣ ኣይተደ ብደቡን።

ከንቲባ ጉልወት ግን «ወልደሚካኤል ወዲ ጉይ ታይ ብቐደሙ ኒሕ ዘለም ኢየ። ሰድራይ ብሞት ከም ዘይቀጽፅ ከምኡ'ውን ጋር ከም ዘይሓተኒ እፈልጥ ነይረ» ኢሉም ከብቅዑ፣ ብጉያ ንዓዲ ተከለዛን ከይደም ነቶም ኣብ ኣፍ ደገ ሞት በጸሖም ትልኽ ዝብሉ ዝነበሩ ክልተ ሕጻናት ገብረጸድቕን ገብራይን ቀተልዎም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ነዚ ምስ ፈለጡ ኣብ ልዕሊ እንዓ ከንቲባ ዘማትን እንዓ ፅዕርን (ኣይተ በሽት) እምባደርሆን ህይወቶም ምልእ ዘይርሳዕ ጽልኢ ኣሕደፍ ይብሃል። ራእሲ ወልደሚካኤል ሓራቕ ክሰም ሓዓግ

እውን ስለ ዝብሩ ኢና ይብሃል ዝበልና። ብዛተረፈ ንስድራ ክንቲባ በኺት ብኩሕ እዎን ምሕረት ክም ዝገብሩሎም ርእና ኣሎና።

ክንቲባ በኺት ወዲ ኣይተ ተወልደመድህን በዚ ኣብ ላዕሊ እተዘርዘር ምዃንያታት፣ ከምኡ እውን ኣደሓደ ፓሎቲካዊ ዘይምቅልላስን ምሕላም ተማእ ዛዘነትን እተላዕለ ክልቲኦም ደቂ ኣይተ ሰሎምን ቅርሕንቲ ስለ ዝፈጠሩ፣ «ልጅ ወልደሚካኤልን ልጅ መርእድን ብሃንደበት በዚ መጽኡ ክይተባህሉ ኣደጋ ወዲቕም ከጥፍኡኒ ኢዮም» ብማለት ፈርሀ እሞ ደቂምን ገለ ካብ ሰዓብቶምን ሓዘም ንገዳም ቢዘን ደይቦም፣ ናብ ተም መራሕቲ ፈለሱቲ ደብረ ቢዘን ቀሪቦም፣

«ምስ ደቂ ኣይተ ሰሎምን ልጅ ወልደሚካኤልን ልጅ መርእድን ዕረቕና» ዝብል ልመና ኣቐረቡ።

ፈለሱቲ ደብረ ቢዘን ድማ ነዚ ቅዱስ ዕርቂ ዝሓትት ልማና ምስ ስምዑ «ክልቲኹም ኣደ ህገቢ ደቂ ሓንቲ ሃገር ኣደ ዓጽሚ ኢኹም። ክትቀራኣኑ ቅጥዕ ኣይነበረን። ካብ ኮነ ግን ባህ እናበልና ንዓርቀኩም። ማርያም ትመሳሕ። ጽቡቕ ስለ ዝሰማዕና። ጸሎት እዛም ቅዱስ ኣቦና እቡነ ፊሊጶስ ይሓግዘና» ኢሎም 4 ፈለሱቲ ንዝዘጋ ሰዲዶም ናብ ቅድሚ ክልቲኦም ኣሕዋት ቀሪቦም ኢድ ነሰኡ።

ደቂ ኣይተ ሰሎምን ድማ ብግርህነትን ቅንዕናን፣ «ኣብታትና ፈለሱቲ ቢዘን። ብደሓን፣ ዶ መጸእኩም ኮፍ በሉ። ጸበል እግርኹም ንገፉ። ንእኡጋርኩም ማይ ኣፍሰሱሉ። እንታይ ጎደል። ንቤተ ክርስቲያን ኣቦና ኣቡነ ፊሊጶስ ዝኸውን ወይኒ ደዩ ስርናይ ጎዲሉ። ዝጎደል ክንምልእ ንገሩና።» ብማለት ብጽቡቕ ተቐብሎምም እቶም ፈለሱቲ ድማ ተልእኮኦም ብትሕትና ኣፍሰሱ።

በዚ መሰረት፣ ዚ ክልቲኦም ኣሕዋት ደቂ ኣይተ ሰሎምን «ሕራይ ጽቡቕ ዘረባ ኢዩ። ኩሉ ግዜ ዕርቂ ኢዩ ዝድለ። እንታይ ክንረክብ ድኣ እሞ ዕርቂ ክንኣቢ፣ ካብ ሰብ ደብረ ቢዘን ዝዓቢ መን ኣሎና። ኢዩሱስ ክርስቶስ ይምሓረና። ይምጽኡ እምበር ንምሕር» በሉ።

እንተኾነ ግን ክንቲባ በኺትን ሰዓብቶምን «ደቂ ኣይተ ሰሎምን ኣብ ልዕሊና ኣዘዮም ቂሒሮም ስለ ዘለው ኣዘንጊዮም ኪቐትሉና ኢዮም» ብማለት ስለ ዝጠርጠሩ ነቲ ዝተፈተነ ዕርቂ ጠሊሞም በረኻ እተው እሞ እቲ ኩነታት ኣብ ገረቡ ተመልሰ ይብሃል።

ምዕራፍ 2 እምቢትነትን ምዕባለ ስልጣንን ጎሚዳ

ራእሲ ወልደሚካኤል መን ኢዮም።

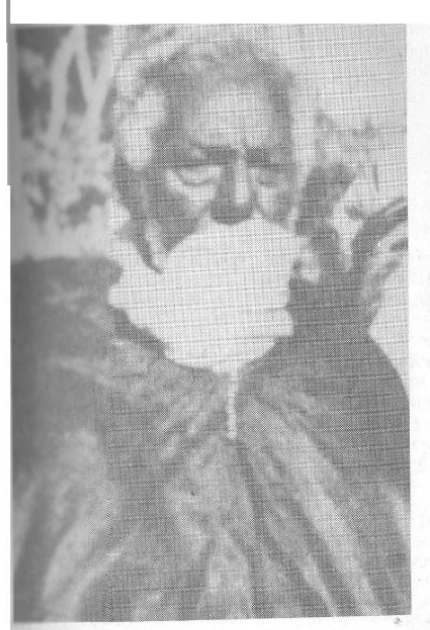
ራእሲ ወልደሚካኤል ወዲ ኣይተ ሰሎምን ከንቲባ ዘርኣይ ባሕሪ ነጋሚ ገብራት ካብ ጥንቲ ካብ ጥቅምቲ ካብ ቲ ክም ሰንሰለት ተኣሳሲሩ ዝመጽኡ ዘርኢ መሳሳ ጎቲ ሚናብ ዘርኣይ ሃዘጋ ኢዮም። ራእሲ ወልደሚካኤል በ1823 ዓ.ም.ፈ ኣብሎም ካብ ኣቦኡም ኣይተ ሰሎምንን ኣዲኦም እመቤት ኣለንን ተወልዱ። ራእሲ ወልደሚካኤል

1. ኣንጻር ተክለ ዓገገን ኣደ ኣደ ፋላላት መኳንንቲ ሚናብ ዘርኣይን
2. ኣንጻር ጸዛጋን ግዛእት ደጃዝማቕ ሃይሉን
3. ኣንጻር መረብ ተሳገሩ ዝመርር ዝኸበረ ሓይልታት ኣትዮጽዮን

ከምኡ'ውን ካልኣትን እናተዋግኡ፣ እናወደቁ እናተንሰኡ፣ ንብኩሕ ዓመታት እተቐለሱ፣ ኣላሽ ዘይፈ ልጠ፣ ትርጉም ዓወትን ስዕረትን ዘለልዩ ክኢላ ወታ ሃደር፣ ቆራጽ ሓርበኛ፣ ምክር መራሒ ነብና።

ጸሓፍትን ደረሰትን ደቂ ኢጣልያ ንራእሲ ወልደሚካኤል «እቲ ናይ መወዳእታ መራሕ መንግስቲ ኢርትራ» ብማለት ይጠቐስምም ከም ዝነበሩ'ውን ይዝነቱ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰራዊት ግብጺ በ1875 ዓ.ም.ፈ. መሬት ኢርትራ ረገጹ፣ ውሕደ መረብ ሰጊሩ ንሰራዊት ንጉሥ ዮሐንስ ራብዓይ ኣደኪሙ ንማእከል መሬት ኢትዮጵያ ኣትዩ ግዛቲ ከደልደል ምስ ፈተነ

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎምን (ጎሚዳ) ኣብ ግዜ ሽምግልንኦም

ምስ ንጉሰ ዮሐንስ ክይኖም መሪት ሃገርም ንምክልኻል ኣብ ጉዳዮታዮን እንዳ ገርግብን ተሞጊኦም እተዓወቱ ነበሩ። ራእሲ ወልደሚካኤል፤

1. ደጊዮት መካነን፤
2. ደጊዮት መሰፍን፤
3. ራእሲ ሃይለ መለኮት
4. ልጅ ወብ

እተባህሉ ኣርባዕተ ኣወዳትን ካልአት ሓይሎ ደቂ ኣንሰ ትዮን ወለዱ።

ደጃዝማች ወልደሚካኤልን ደጃዝማች መርኢድን ክልቲኦም ማዕረ ገዢ ሸውሃት ሹመትን ምልክን ዝነበርም ከም ምዃኖም መጠን፤ ምስ ደጃዝማች ወብ ተጸምቢርም ነቲ ዝበእሰ ክሳብ ዝደሉ ይሕንክስ ዝብል ምሳ ተሞርቲሶም ንነዊሕ እዋናት ጸንሑ። ድሕሪኡ ግን ደጃዝማች ወብ «ደቂ ከንቲባ ዘርኣይ ባሕሪ ነጋሚ ገብራይ ኢኹም እሞ ግዝአት ሚናብ ዘርኣይ ጥራይ ሂበኩም ኣሉኹ።» ኣሉም ንዓዶም ኣፋኑዎም። እዞም ክልተ ኣሕዋት ክኣ ብልቢ ተራሺቦም ብጉልበት ሰሚርም፤ ከም ሓዱ ሰብ ኮይኖም ዓራት እቡላም ኣይተ ሰሎሞን ሓዞም ኣብ ሃዘጋ ተቐመጡ።

ኣይተ ገብራይ ቅድሚ ገደቂ ዓንዱ ዓንሳባ ምዃኖም ንህዝቢ ሚናብ ዘርኣይ ኣኪቦም «ደቂ ኣይተ ሰሎሞን ማለት ወልደሚካኤልን መርኢድን ይመጽኡ ኣለዉ። ስለዚ ንኣደና ኢታይ ኣለንን ነቶም ክልተ ሕጻናት ደቅናን ከይተሞጋእኩም ንእንዳ ከንቲባ ዘማት ኣሕሊፍኩም ብምሃብ ኣቕተልኩሎም ብማለት ከውዱ ኡኹም ኣዮም።» ብማለት ኣሰምቢዶምን ኣናዒቦምን ኣኣዲሞሙም ነበሩ። እቲ ህዝቢ ከኣ ዳርጋ ብመሉኡ

ንኣይተ ገብራይ ሰዒቡ ንደቂ ዓንዱ ከደ። ሃዘጋ ከኣ ሰብ ዘይብላ ዓዲ ኮነት።

በዚ ከም'ዚ ከኣ ኣይተ ወልደሚካኤልን ኣይተ መርኢድን ሃዘጋ ምስ ኣተዉ ኣታ ዓዲ ሰብ ዘይብላ ባዶ ኮይኖ ጭውጭው ትብል ጸንሓቶም እሞ ጉሃዩ። ስድራ ኣይተ ገብራይ ከኣ ኣብ ደቂ ዓንዱ ኮይኖም፤

- እኒ መርኢድ እኒ ወልዱ
- ንሕና ከድና ደቂ ዓንዱ
- ካብ መን እሞ ከትወላዱ

ኣሉም ብጃህራ ደረፋሉም። ካብ መን እሞ ከትወላዱ ግለቶም ከኣ ከሉ ሰብ ካብኹም ሃዲሙ። ዘመድ ዘይብልኩም ብመን ኪትኩርቡ። እንታይኪ ከይትረቡኩ ግለቶም ነበሩ። ስለዚ ከኣ ስድራ ኣይተ ሰሎሞን ኣብ'ታ ሰብ ዘይነበራ ዓዶም ሃዘጋ ኮይኖም፤

- እንተ ከድኩም ንደቂ ዓንዱ
- ፈሪሰ ጆቂ ኣበይ ከይዱ
- የምጽእኩም ብገመዱ

እናበሉ ብደረፊ መሰሉሎም።

ብድሕሪ'ዚ ኣይተ ገብራይ ካብ ደቂ ዓንዱ ዓንሳባ ወጺኦም ኣብ ካልእ ቦታ ኪገዕዙ ደለዩ እሞ ሰዓብቶም ሓዞም ንምለሃናይ ዓንሳባ መጽኡ። ቀጸሎም ከኣ ንካርነሽም ተጠውቶም ኣብ ዓዚን ሰፈሩ። እንተኾነ ግን እቲ ህዝቢ ዓዚን «ንሕና ብሰንክኹም ብሰንኪ ክልተ ኣሕዋት ደቂ ከንቲባ ዘርኣይ ረብራብና ኢና። ኪዳልና ግለት ወጽኡልና ንበሎም» ብማለት ባይቶ ሄርም መኹሩ። ነዚ ምኽሪ'ዚ ከኣ ኣይተ ገብራይ ኣቐዲሞም ከም ዝፈልጡም ገበሩ።

ኣይተ ገብራይ ግን ብብደድ «እስኪ መን ኣዶ ኣብ ቅድመይ ዝጸንሕ» ብማለት ፈኪርም ንክልተ ደቂ ዓዚን ሓዞም ቀተሉ። ብገዛሉ ሓይሎም ደፊኦም ከኣ ዓዚን ኣትዮም ተቐመጡ። ልክዕ በዚ እዋን'ዚ እቶም ዝሰዕሱም ዝኾኑ ሰብ ከብትን ጥራትን ከርተት በዚሑ

ምምን መርኢድምን ስለ ዝነበረ «ጉይታይ ምስ ደቂ ኣይተ ሰሎሞን ዕርቂ ሄርና ዓድና ንእቶ» ብማለት ለመኑም። ንሶም ከኣ ነቲ ኣንቂዱ ዝነበረ ህዝቢ ኣንጻር ድሉቱ ብኣይሊ ጠጠው ከብልም ወይ ከዓግትም ከም ዘይክእሉም ተረዲኦም «ደዳኡን እምበኣር ከድኩም ተዓረቑ» ብማለት ፈቐዱሎም። ብዙሓት ካብ'ቶም ሰዓ ብቶም ከኣ ብብጉጅለን ብብሓደን እናኾኑ ምስ ስድራ ኣይተ ሰሎሞን ዕርቂ ሄርም ዓዶም ኣተዉ። ካልአት ከኣ ንኣይተ ገብራይ ራሕሪሖም ሃዘጋ ኣተዉ።

ዓጽሚ ኢታይ ኣለን

ዓጽሚ ማለት ኣሰከሬን ኢታይ ኣለን ኮነ እቶም ክልተ ሕጻናት ደቂ ደቀን ኣብ ዓዲ ተከሊዛን ኣዶ ተቐብሩ ዝነበረ። ስለዚ ከኣ ኣይተ ወልደሚካኤልን ኣይተ መርኢድን ኣብ ልዕሊ ስድራ ከንቲባ ጉልወት ሕሉፍ ጽልኢ ኣሕዲርም ነበሩ። ክልቲኦም ኣሕዋት ደቂ ኣይተ ሰሎሞን ብኣቕታትላ ደቆምን ኣዲኦምን ንህን ሰሃሮን ሓዲሩም ተሳቐዩ። ሕጌ ክፈደዩ ድማ ደለዩ። ግናኹ በቲ ተገሩ ዝነበረ ዕርቀ-ድንክል ተሓሊኹም ብምንባርም ግለጽ ውግእ ኪእውኹ ኣይከኣሉን። ስለዚ ከኣ ነገር ንምድላይ ንዓዲ ተከሊዛን ሰብ ሰዲዶም «ዓጽሚ ኣዲናን ደቅናን ካብ ዓዲ ተከሊዛን ኣልዓልና ንዓድና ሃዘጋ ወሲድና ክንቀብር ስለ ዝደለና ይፈቐደልና» ዝብል መልእክቲ ሰደዱ

ከንቲባ ጉልወት ከኣ «ምናልባሽ በዚ ጽቡቕ ግብ ረ'ዚ ደም ኢታይ ኣለንን እቶም ክልተ ቆልዑን ነቐጹ እንተ ተረበደ» ኣሉም ሓሰቡ እሞ «ሕራይ ዓጽሚ ስድራኹም ውሰዱ» ብማለት ፈቐዱ።

እቶም ክልተ ኣሕዋት ከኣ ካህናትን ዓቆይትን ዓበይትን ገለጻትን ሓዞም ዓዲ ተከሊዛን ከይደም መቐ

ብር ስድርኦም ፍሒርም ዓጽሚ ስድራ ቤቶም ኣረዩ። እቲ ሓዘን ከም ሓድሽ ተወልደ። እምበይተዩ ደቀዩ ዝብል ብኪዮትን ልቕሶን ንሃዘጋ ጫደዱ። ንብዓት ኣዝማ ድን ገለጻትን ከም ማይ ፈሰሰ። እቲ ኣብ ሃዘጋ እተፈ ጸመ ካልኣይ ቀብሮ ከም ሓድሽ ቀብሮ ዝገበየን ሰምዓ ታውን ኮይኑ ሕጌ...ሕጌ ዝብል ደወል ፈጠሩ ኣገዩ ኣሰጋኢ ከግታት ኣሰዓበ።

ከርተት ኣይተ ገብራይ

ኣይተ ገብራይ ሽሕ እኳ ካብ ስድራ ከንቲባ ዘርኣይ እንተ ነበሩ፤ በቲ ጸረ-ኢታይ ኣለን ዝገብርም ዝነበሩ ውዲታት ተሰኪፍም፤ ካብ'ቶም ክልተ ደቀን ፈርሁ። በቲ ካልኣይ ወገን ከኣ ደጊዮት ወብ ሓደ ጊዜ መጻኢም ከም ዝወርዎም ብምእማን ሰግኦት ሓዲሩም ቅሳት ሰኣኑ። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምዃንዮት ከኣ የማን ጸጋም ከይበሉ ኣብ ዓዚን ጥራይ ከም ሕቡእ ኮይኖም ተቐመጡ። እቶም ንኤርትራ ብጭከና ዝገዝቡ ዝነበሩ ድርጎኛታት ወብ ከኣ «ገብራይ ኣብ ዓዚን ተሓሊኡ ዘሎ። እንተ መጻእናዮ ንባሕሪ ህትፍ ኣሉ ኪሕባእ ስለ ዝደለዩ ኣዶ» ብማለት ፈለጡም እሞ ሓደ መዓልቲ ከተት ኣሉም ብምምጻእ ኣብ ዓዚን ከለዉ ገብጡም።

ኣይተ ገብራይ ግን «ሕፍረት በል ጎሞዥ ኣጆኻ» እናበሉ ብትብዓት ድኣ ገጠሙ ምበር ኣይተ ዓህሉን። እቲ ብወርሒ የካቲት ቀዳም መዓልቲ እተፈ ጸመ ውግእ ከኣ ዓወት ኣጨበጠም፤ ድርጎኛታት ደጊዮት ወብ ከኣ ተባታቲኖም ሃደሙ።

ኣይተ ገብራይ ግን እንቋዕ ድኣ ሕጂ ተዓወትኩ እምበር። እዞም ድርጎኛታት ወብ ኣየደቅሱንን ኣዮም ብማለት ምሉእት ስድራ ቤቶምን ገለጻምን ሰዓብቶምን ሓዞም ንደቂ ዓንዱ ሃዲሞም ተሓብሎ። ድርጎኛታት

ውብ ከአ ንዳይት ገብራይ ኪሕዝምም አይከለሉን እሞ ቀቢደም ንዳይ'ምሐራ ተመልሱ።

በዚ እዋን'ዚ አይተ በቪት ወዲ ተወልደመድህን ካብ እንዳ ዕዛር እምባ ደርህ ንደጊዮት ውብ ከተሳተሉ ኢሎም ንዳይት ገብራይ ተጽናቶም ኪቐትልም ደለዩ ብዙሓት ሰለይቲ ከአ ሰደዳሎም። አይተ ገብራይ ግን ነዚ ከተሉ ፈሊጦም ከለዉ ዓዚን ተመሊሶም ኮፍ በሉ። ንእንዳ ከንቲባ ጉልወት ዓዲ ተከሊዛን ከይደም ከአ «በቪት ወዲ ተወልደመድህን ንደጊዮት ውብ ከተሳተሉ ኢሎ ኪቐትለኒ ወይ ከአ ከቐትለኒ ደልዩ ኣሉ። ስለ'ዚ ጸግዒ ከተኒ። ሓግዘኒ» ብማለት ለመኑ።

ከንቲባ ጉልወት ወዲ ቴድሮስ ግን «አይፋለይን። ንስኹም በቲ ሓድ ወገን ጸላእ ደቂ ሓውኹም ደቂ አይተ ሰለሞን ኢኹም። በቲ ካልኣይ ወገን ከአ ካብ ደጊዮት ውብ ሸፊትኩም ኣሉኹም። ከመይ ጌሪ ተዋሒሰ ዓደይ ከእትወኩም። አይክእለተይን። ረሓቐለይ» ብማለት ነጸግዎም።

በዚ ከም'ዚ ከአ አይተ ገብራይ መእተዊ ሰኢኖም ከርተት በሉ። ምድሪ ጸበቡዮም። ደሓር ግን ሽማግሌት ታሕታይ ከይደም ሰፈር ዝበሩ። ብዮግንን ጸጋምን ዝነበሩ ጸላእቶም ግን አይደቀሱሉዮን።

እዋን እናሓሰሰ ከደ። ደቂ አይተ ሰለሞን ከአ ሰዓብቲ ኣሻቪሎም ሓየሉ። ከተሉም ፈርህዎም። ስለ'ዚ ከአ አይተ በቪትን ከንቲባ ጉልወትን ተራሽቦም «ንገብራይ ኣብ ሽማግሌት ታሕታይ ኪደና ኣዘንጊዕና ንጉብጦ» ብማለት ወዲት ዝበሩ።

አይተ ገብራይ ግን ብሰላላ ብርቱዕ ነበሩ'ሞ ነቲ ወዲት ኣቐዲሞም ፈለጉም። ስለ'ዚ ከአ «ለሚ ምስ ደቂ ሐውቦይ ወልደሚካኤልን መርእድን ምዕራቕ ጉራይ ኢዩ ዝጠቐመኒ» ኢሎም ሐሰቡ። በዚ ከም'ዚ ከአ ንዝዘጋ ሰብ ሰዲዶም ኣነን ንስኹትኩምን ሓደ ዓጽሚ

ሪኒሲ ወልደሚካኤል ወዲ አይተ ሰለሞን ባዕ ሎም ንድግንነት ከንቲባ ጉልወት ወዲ ቴድሮስ፣ «ከላ ኣብ መወዳእታሲ ኣወዳድኹ ጉልወት ድኣ ይሃብ። ብድግንነት ምድድቕ ጸቡቕ'ደ። ሞት ክትመጽእ ከላሳ ከም ኣወዳድኹ ጉልወት ይግበረለይ» በሉ ይላወል።

እቲ ዕርቀ።

ኣብ'ቲ ውግእ ወይዘሮ ኣብነት ገል አይተ ገብረጸድቕ በዓልቲ ቤት ከንቲባ ጉልወት ብጽሕቲ ወርሒ ነፍሱ ጸር ከኣሰን ተግሪቪን ኣብ ቅድሚ ጉሚዳ ቀረባ እሞ ሓደ ለባም ኣማኸራዎ፣ «ጉይታይ ወይዘሮ ኣብነት ገል አይተ ገብረጸድቕ በዓልቲ ዓረባ ኣብ ርኒሲ ምዃንን ሓርሰን ዝቐረበ ብጽሕቲ ወርሒ ኢዮን። ብተወሳኺ ከአ ገል ሰሪዮ ብምዃንን፣ ምስ ሓግሲን ደም ዝተኸልፍኹ ይኣኸሰና ምስ ሰሪዮ ከአ ደም ከንት ከል ንጠቐምና ኣይኮነን እሞ መሓሩወን» ኢሉ ብምርዳእ ለመናም።

አይተ ወልደሚካኤል ከአ በሊሕን ተቐባል ምኽርን ስለ ዝበሩ፣ «ሓቕኻ መን ይፈልጥውን ኣንበሳ ትወልድ ትኸውን» ኢሎም ናጻ ሰደዳወን። በዚ ከም'ዚ ከአ ደቓዝማች ሓድጎምበሰ ጉልወት ተወሊዶምሲ «ሓድጊ ኣንበሳ» ተብሂሎም ተጸውዑ።

ብድሕሪ'ዚ ካብ ብሃሩ እተኣከቡ ካህናትን መኳንንትን መከላከትን እግዚአ ኢሎም ብምልማን ንእንዳ አይተ ሰለሞንን እንዳ ከንቲባ ጉልወትን ዓረቕዎም።

በዚ ከም'ዚ ደማ ነቲ ዝፈሰሰ ደም ንምጥፋእ ወይዘሮ ጥሩ እተባህላ ገል አይተ ወልደሚካኤል ንዳይተ ወልዳ ዓይላይ እተባህላ ወዲ ሐምም ንከንቲባ ጉልወት ማለት ወዲ ወደም ንከንቲባ ተኸላ ዓይማናት ተዋሂቦን ተኣትዮ። እቲ ግዝኣት እንዳ ከንቲባ ዘማት ከአ ከም ቀ

ኣሕዋት ኢና። ንተዓረቕ እሞ ሕን ኣይና ኢታይ ኢለንን እቲም ክልተ ደቅናን ሐቢርና ንፍደ። ንከንቲባ ጉልወትን በቪትን ንውግኣዮም። ኢሎም ሓተቲዎም አይተ ወልደሚካኤልን አይተ መርእድን ከአ በዚ ምኽሪ'ዚ ተሓገሱ እሞ «ሕራይ፣ ምስ ሓውና አይተ ገብራይ ንዕረቕ» በሉ። በዚ ከም'ዚ ከአ ዕርቂ ተገብረ። ድሕሪ ዕርቂ ደቂ አይተ ሰለሞን ንምሌኢ ህዝቢ ሚናብ ዘርኣይን ብዙሓት ካብ ካርንሽምን ኣኸቲሉም ንከንቲባ ጉልወት ኣብ ዓዲ-ተከሊዛን ሓደጋ ከወድቁ ተበገሱ። አይተ ገብራይ ከም ውዕሉም ዝሓኩ ሓዘም ኣብ ሽማግሌት ላዕሊይ ተጸምቡሩም። እቲ ጊዜ ሰሙን ቅዳሳ ዮሃንስ ቀዳም መዓልቲ ነበረ። በህ መዓልቲ'ዚ ኣእ ኣቲ ልሙዕ ሳዕሪ ዓዲ ተከሊዛን ብተዋጋኡቲ ኣፍራሰ ተረጊዶ ብደም ሰብን ኣድገ በቕልን ጠልቀዩ። ዓወት ከአ ናይ ደቂ አይተ ሰለሞን ኮነት። ከንቲባ ጉልወት ወዲ ከንቲባ ቴድሮስ ከአ ብድግንነት እናተዋገኡ ወደቑ እሞ እታ ዝወደቐላ ቦታ ከላዕ ለሚ ጨርሒ ተጨራሐላ «ምወዳቕ ጉልወት» ተብሂላ ትጽቆ ዓላ። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ 30 ዓቕይትን ካልኣትን ሰብ ዓዲ ተከሊዛን ሞቲ። እቲ ውግእ ኣብቲ ኣብርክዮ እተባህለ ጎልጎል ዓዲ ተከሊዛን ተፈጸመ።

ከንቲባ ጉልወት ወዲ ቴድሮስ ጅግና ተዋጋእን ብርቱዕ ኣወሃድን ከአላ ተዛሪብን ምክሕን ተባዕት መራሕን ብተልበት ማለት ብኣይሊ እውን ዝወዳደሮም ዘይነበሮም ድምብርጽ ዘይብሉ ከም ዝኾሱ ይምስከራሎም።

ብፍላይ ኣብ'ቲ ኣብ ጎልጎል ኣብርክዮ እተፈጸመ ውግእ ጸላእቶም ንምዕጋትን ምድምባሰን ዝከበሩ ናይ ሞትን ህይወትን ቃልሲ ንራኒሲ ወልደሚካኤል ከይተረፈ ዝገረመ ነበረ። ቆሲሎም ከለው ጥራይ ካብ ጸላእቶም ልዕሊ 10 ሰባት ውጉኣትን ምውታትን ምግባሮም ይዘንቑ።

ደሙ ንእንዳ ኢሎስ ሓለፈ። ከንቲባ ዓንደሚካኤል ወዲ ከንቲባ ወልደጋብር ከአ ተረከቡም።

አይተ ገብራይ ድማ በዚ ዓወት'ዚ ተሓገሾም ምስ ደቂ ሐውቦይ ምሉእ ዕርቂ ገይሮም ብሰላም ኣብ ሃዘጋ ተቐመጡ።

እምቢ-አይንምለኸን

ከልቲኦም ደቂ አይተ ሰለሞን መረብ ምላሽ መሊኹም ብኣገጊ ንምሰራዕ ዘኸለል ሓይሊ ከህልዎም ሃረርታ ነበሮም። እንተኾነ ግን ዓዲ ደገዝማቲ ኣብ ጸዓ ዘጋ ደልዲሎም ይሰርዑን የጠርቑን ስለ ዝነበሩ፣ እቲም ክልተ ኣሕዋት ነዚ ሓይሊ'ዚ ከም ተዋዳደርቲ ተሓሳ መ-ም እሞ እምቢ ኣይንምለኸን በሉ።

ኣብ'ዚ እዋን'ዚ ኣብ ጸዓዘጋ ኮይኖም ብሹመነት ዝመርሑ ዝነበሩ አይተ ኣሉላ ወዲ አይተ ተወልደመድ ህን ነበሩ። ንሎም ሓይሎም ኣደልዲሎም፣ ሃብቲ ደሊሎም ስለ ዝነበሩ ካብ እንዳ አይተ ሰለሞን ብርቱዕ ሰግኣት ኣይነበሮምን።

ስለ'ዚ ከአ ወልደሚካኤል መርእድን «ንዳይተ ኣሉላ ንምውዳቕ ኣቐዲምና ሰራዊትን ዘድሊ ብረትን ክንእክብ ይግብኣና» ብማለት መኹሩ። ነዚ ንምግባር ከአ ንብሕሪ ሓማሲን ማለት ንምራራን ሽዕብን ከባቢ ማይ ውዑይን እናወረዱ ምስ ሰብ ሰምሃር ብፍላይ ከአ ምስ እንዳ ሹም ናይብ እናተራሽቡ ምክክባት ዝበሩ።

በዚ ኢጋጣሚ'ዚ ሰብ ጸዓዘጋን እንዳ ሹም ናይብን ጽልኢ ስለ ዝነበሩ ምስ ደቂ አይተ ሰለሞን ዕርኪት ተኸሊሎም ብሕቡር ሓይሊ ጸዓዘጋ ንምውጋእ ድሊት ነበሮም። ስለ'ዚ ከአ ሃዘጋን እንዳ ናይብን ጸዓ ዘጋ ንምውጋእ ቃል ኪዳን ተኣታተዉ። ንውዕሎም ከአ ብማሕላ ኣጽደቑም።

ድሕሪ ብዙሕ አዋርሕ፡ አብ ጥቅ ምድማር ቀውዲ ብባሕቲ ጥቅምቲ ምሉእ ሰራዊት ዓዲ ናይብ ካብ ህዝቢ ተርጓን ኣክል ጉዛይን ሰራርትን ወሳሊኹም ስሒሉምን ኩሒሉምን ናርን ፋርርን ተጸዋውዑ። ናርን ፋርርን ማለት ርሒቕን ቀረባን ዘሰምዕ ቃል ኢዩ። ኣይተ ወልደሚካኤልን መርእድን ከአ ኣብ ሃዘጋ ኮይኖም ብአዋጅ ከተት ኣንጊሮም ተዳለው።

ብድሕሪ'ዚ ሰራዊት ሰምሃርን ሃዘጋን ኣብ ጎበታት ሰራርቲ ተራኪቦም ተሓዋወሱ። ብዝሒም ከአ ኣመድ ምድሪ ኮነ። ክልቲኡ ሰራዊት ሓቢሩ ከአ ንጸፃዘጋ ብለይቲ ኣደጋ ኪወድቃ ተወለሱ።

ኣይተ ኣሉላ ተወልደመድህን ግን ነዚ ኩሉ ምድላው ኣብ ጸፃዘጋ ኮይኖም ብሰለይቶም ፈለጡዎ። ኣይሉምን ኣይሊ ጸላእቶምን ኣመዘሊኖም ከአ ብፍርሃት ሽቆሉ። ስለ'ዚ ከአ ንሰም ምስ ሰራዊቶምን ስድራ ቤቶምን ጊላዎቶምን ንእምባ ጠቐራ ደይቦም ተሓብኡ። ወይዘሮ ዋርካ ሰበይቲ ደጊዖት ሃይሉን ንልን ወይዘሮ ጥሩን ከአ እንዳ ኣብኑ መርቆርቶስ ከባቢ ዓረሃ ከዳ። እቶም ዝተረፉ ሰብ ጸፃዘጋ ከአ በረኻ ከይደም ተበታተኑ።

ክልቲኦም ደቂ ኣይተ ሰሎሞን ነቲ ዝገፍ ሰራዊት መራሕም ጸፃዘጋ ኣተዉ። ኣብ ጸፃዘጋ ግን ሰብ ዝብሃል ኣይጸንሑምን እሞ በዚ ሓራቕም ነታ ዓዲ ኣንዲደም ከከም ኣማጻጽኦም ነኖብ ዓደም ተመልሱ።

ከ'ሎም ጸላእቲ ጸፃዘጋ ንንዓደም ምስ ተመልሱ፡ ኣይተ ኣሉላ ወዲ ኣይተ ተወልደ መድህን ካብ ጎበ ጠቐራ ወራደም ንምልእቲ ሎጎ ጭዋ ኣኸቲቶም፣ ንዝእ ዓደም ጸፃዘጋ ጎሰዮም ኣብ ደቂ ኣሰገደ ማለት ዓዲ ንፋስ ኣትዮም ሰፈር ገበሩ።

ብቲ ኣደ ወገን ከአ ክልቲኦም ደቂ ኣይተ ሰሎሞን ዝተኮሱ ኣዘም «እስኪ ይምጻእ» ኣሎም እናፈኩሩ ኣብ ዓዲ ሃብተሰሉስ ዕርዲ ሰራሕም ኣህገቡ።

ብቲ እዋን'ቲ ኣብ ዓዲ ንፋስ ኣደ ኣብ ገብረወልዲ እተባህሉ ባሕታዊ ይነበሩ ነበሩ'ሞ ኣይተ ወልደሚካኤል ንኣይተ ኣሉላ ብመልክዕ ላግጺ «ንእንዳ ገብረወልዲ እትኸይድ ድኣ ከትምንን ዲኻ ደሊኻ» ዝብል መልእኹቲ ሰደዱሎም፡ ኣይተ ኣሉላ ከአ

«ወልዳ ወዲ ኣወባይ እትሰ ይትረፈና ከም ኣባታትና ከመዓልትም ገዲፍና (ኣዲግና) ከመይ ኣደርኩም ድኣ ይሕሰና እንተ ከአልና

ዚብል መልሲ ሰደዱሎም።

ድሕሪ ቁሩብ መዓልታት ኣይተ ኣሉላ ካብ ዓዲ-ንፋስ ወራደም ንዓዲ ሃብተሰሉስ መጽኡ። ማይ ምኽዓት መሬት ኣብ እተባህለ ቦታ ምስ ደቂ ኣይተ ሰሎሞን ብወርሒ ታሕሳስ ኣመሰ መዓልቲ ተራኪቦም ከአ ተዋግኡ። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ኣይተ ኣሉላ ተዓወቲ። እንተኾነ ግን ኣይተ ባርያኡ እተባህሉ ጅግና ካብ ዓዲ በላዕ ቁግል ሞቲዎም። ካብ ወገን ሃዘጋ ከአ ብላታ ዘርእ ወዲ ግደ እተባህሉ በዓል ቆጸሊ ወደቆ እሞ

ሳልላይና ወዲ ግደ ኣብ መንጎና ሰብ ኣይንደ

ተባህሉ። ኣብ'ዚ ደርፊ'ዚ ብላታ ዘርእ ነቶም ክልተ ኣሕዋት ከም ሳልላይና ብምግማት ካብ ሰለቲና ኣደጋ ኣይጎደል ዝብል ትርጉም ንርዳእ።

ድሕሪ ውግእ ማይ ምኽዓት መሬት ማለት ዓዲ ሃብተሰሉስ ኣይተ ወልደሚካኤል ብጻዕዳ ክርስቲዮን ኣቢሉም ንኣምበርቲ ረጊደም ጉራዕ ኣትዮም ተቐመጡ። ኣይተ መርእድ ግን ብኣውራጃ ኣክል ጉዛይ ኣቢሎም

ንዓዲ ኣምሓራ ከዳ። ኣብኡ ከአ ምስቲ ሸዑ ከም ሸፍታ ገጌ ናም ላዕልን ታሕትን እናበሉ ንንጉሰነት ዝቃሰሱ ዝሸፍኑ ደሓር ግን ቴድርስ ተባሂሎም ንጉሥ ዝኾኑ ተሓዊሲም ሸፍታ ኮኑ።

ድግዝምነት ኣይተ መርእድ።

ኣይተ መርእድ ካብ ዓደ-ምሓራ ተመሊሶም ኣባብ ወረዳ መንሰዕ ኣትዮም ከም ሸፍታ ተቐመጡ። ፈደግም ውን ፈለሉ። መሊሶም ድግ ንዓደምሓራ ኪኸዱ መረብ ተሳጊሮም ኣትዮጵዮ ኣተዉ። ኣብኡ ምስ ደጃዝማች ጽጌግ ንጉሰ ተራኪቦም ወታሃደራዊ ስምረት ገበሩ።

ኣብ'ቲ እዋናት'ዚ ኣይተ ኣሉላ ወዲ ተወልደ መድህን ኣብ ዓዲ ተሸላይ ከለው ብሕግም ሞቲ'ም ኣይተ መርእድ ከንቲባ ተባሂሎም ካብ ዓደምሓራ ንሃገሮም ተመልሱ። ሹመት ምኽንያው ቆሎ ምላሽ ኣዘም ከአ ኣብ ሃዘጋ ተቐመጡ።

በዚ እዋን'ዚ ነበረ ከንቲባ መርእድ ምንኣስ ኣይተ ወልደሚካኤል ከሰም ብልዕሊ ዓቢ ኣዎም ኪሰርዑ ማለት ብሎልጣን ሳልላይ ኮይኖም ከግሓድና እትረገዩ።

ድሕሪ ኣዮሎ ጊዜ ደጊዖት ሃይሉ ተወልደመድ ህን ካብ'ቲ ተሓቢእሎም ዝነበሩ በረኻታት ኣልጊደን ንከበላ ደይቦም ሰራዊት ኣከቡ። ኣብ ርእሲኡ ከአ ንደግለል ወዲ ዓለ በኺት «ሹመት ዓደ'ባይ ከምልስ ደልዮ ኣሎኹ እሞ ንዓ ርድኣኒ» ኣሎም ንመታሕት ሰብ ልእኹም ለመኑም። ደግለል ከአ ዓርቢ ደጃዝማች ሃይሉ ነበሩ እሞ ብበይድ እኮት ዝምራሕ ሰራዊት ሓገዝ ሰደዱሎም።

ከምኡ'ውን ጸረ ደቂ ኣይተ ሰሎሞን ብምኻን ኣብ በረኻ ተባታቲኖም ዝነበሩ ደቂ ሃዘጋ ኣብ ኣሳቢዓ ተኣኻኺቦም ነበሩ'ሞ ናብ ደጃዝማች ሃይሉ መጻኡም ተጸምቡዎም። ካልኣት ሰዓብትን ፈተውትን ጸፃዘጋ ዝነበሩ ሰብ ኣማሲን እውን ተወሰኹዎም። በዚ ከአ ደጃዝማች ሃይሉ ኣየሎ። ስለ'ዚ ከአ ንዓዲ ገብሩ ከይደም ሰፈር ገበሩ። ከንቲባ መርእድ ከአ ነጋሪት ሃሪሞም መለኸት ኣንፊሖም ከተት ኣሎም ብወርሒ ሰኅ ዓዲ ገብሩ ከይደም ንደጃዝማች ሃይሉ ገጠሙሎም። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ከንቲባ መርእድ ተዓወቲ። ደጃዝማች ሃይሉ ከአ ተሳጊሮም ተማረኹ።

1. በይድ እኮት ካብ እንዳ ደግለል
2. ከንቲባ ዓንደሚካኤል ወዲ ከንቲባ ወልደጋብር ካብ ዓዲ ተከሌላን
3. ልጅ ኢማም ወዲ ደጃዝማች ሃይሉ ግን ቆሲሎም ከለው ፈረሰ ተወጢሖም ሃዲሞም ነፍሶም ኣድሓኑ።

በይድ እኮት ዓደም ኣብ ከባቢ ሸቦቓ ዞባ-ጋሽ ባርካ ዝኾነ፣ ንደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ኪሕገኩ ኣሎም ኣብ ውግእ ዓዲ ገብሩ ተረኺቦም ብጅግንነት ኪዋግኡ ዝዋዓሉ ኪኾኑ ከለው፣ ኣብ'ቲ ሜዳ ውግእ ምሉእ ኣካላቶም ብዘይካ ክልተ ኣዲንቶም ርእሶም ከይተረፈ ብጸሊም ድርዲ ተሸፊኖም እናተዋግኡ ከለው፣ ንራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ረኣይዎም እሞ ሴርም መዘዘም ንርእሲ ጉሚዳ ቆሪጾም ገዳይ ኪብሉ ጠኒኖም ኪመጽኡም ከለው፣ ጉሚዳ ብወገኖም ድማ ተመልከተለይ ኣሉም ብጭማራ ዓይኖም ወጊኦም ኣውደቆም። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ድማ ተቐነይቲ

እምቢ በለ ወልዳ ወዲ ማይ ፈለጋ ቀታል በይድ እኮት

ቀዳም ዓዲ ገብሩ ብማለት ደረፋሎም። ቀታል በይድ እክት ቀዳም ዓዲ ገብሩ ዝበሉ ድማ እኑ ውግእ ቀዳም መዓልቲ ከም እተፈጸመ ንምሕባር ኢዩ።

ከንቲባ መርእድ ከእ ንደጃዝማች ሃይሉ ተወልዶ መድህን ከም ምሩኽ ሓጺም ናብ ኣገው ንጉሰ ወሲዶም ኣረከቡዎም። ደጃዝማች ሃይሉ ድማ እሱር ኣገው ንጉሰ ኮይኖም፣ ንሱም ዝረገጽም እናረገጹ ንክልተ ዓመትን መንፈቕን ተሞቑሉም ከብለሉ። ከንቲባ መርእድ ግን ደጃዝማች ተባሂሎም ሹመት መረብ ምላሽ ሓጺም ሰርዑ። በዚ እዋን'ዚ ነበረ

ናይ ሰኑይን ሓሙስን ዝነበረ ዕዳ
ገበርካዩን ብሓዶ ኪኸዳ
እተባህለሎም።

ከተማ ዓሻ ጎልጎል።

ደጃዝማች መርእድ ኣብ ዓዶም ሃዘጋ ዓቢ እንግ ዶት ጊሮም

«እሓይ ተወሊዳ»
«ኣብ ማእከል ሚዳ»

እናተደርፈሎም ተጸምበሉ። ድሕሪ ከበካብ ግን ጽኑዕን ጥርጉፍን ማእከላይ መንግስቲ ንምምሕራት ምእንቲ ክጥዕ ምዃም ንዝዘጋ ጎዳናም ንዓሻ ጎልጎል ከይዶም ሓድሽ ከተማ ሰርሑ። ነቲ መንግስታዊ ነጋራቶም ከእ ኣብ'ታ ሓዳስ ከተማ ዓሻ ጎልጎል ኣንበርም።

ደጃዝማች መርእድ ኣነ ኣባ ዳኛ ኢሉም ዝኖከሩ ሓያል ሰብኣይ ነበሩ። «ወልደሚካኤል ሓወይ ኣነ ዓቢ ከሉኹ፣ መርእድ ከመይ ጌሩ ሹመት ይሕዝ ኢሉ ትዕ ቢት ይገብረለይ ኣሉ። ምእዛዝውን ይኣቢ ኣሉ» ብማለት ኮረይ እሞ ንክልተ ቅን ዝኣክል ኣሰሩዎም። እንተኾነ ግን ንሓምም ብኩሕ ይፈትውዎም ስለ ዝነበሩ

ለቦም ምግባር ኣብዩዎም፣ ዕርቂ ጊሮም ፈትኩዎም። ብትሕተይ ኮንካ ወረዳታት ደቀተሽምን ዓንሰባን ድምብ ዛንን ካርንሽምን ስራዕ ብማለት ከእ ምሰሊንጎት ሂሮም ሸመዎም።

ኣባ ዳኛ ደጃዝማች መርእድ ኣብ ውግእ ዓዲ ገብሩ ነቶም ውሩይን ጅግናን ኣይተ ጸጋይ ኣሰጎዶም ካብ እንዳ ገብረከርሰቶሰ «ንሱ ሻራ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልዶመድህን ኢዩ። ኣምጽእም» ኢሎም ኣሰሩዎም። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ከእ ሹመት እንዳ ገብረከርሰቶሰ ንኣቶ ጉብሳ ወዲ ወልደገብረኤል ሃብዎም። ኣይተ ጉብሳ ወዲ ወይዘሮ ተመርጸ ሓውቲ ደጃዝማች መርእድን ጉሚዳን ወዲ ንሉም ንኣይተ ሰሎምን ኢዩም ንሹመት ግዝኣት እንዳ ከንቲባ ዘማት ከእ ንእንዳ ከንቲባ ዓንዳኪኤል ከንቲባ ወልደጋብር ኣሕዲንም ንሓሙስም ከንቲባ ልጃም ወዲ ከንቲባ ወልደጊዮርጊስ ሃብዎም። በዚ ከም'ዚ ከእ እቲ ሹመት ዓዲ ከንቲባ ዘማት ካብ ዓዲ ኤሎብ ንዓዲ ክፍሎም ተሳገረ።

ኣብ'ዚ ወርሓት'ዚ ልጅ ኢማም ወዲ ደጃዝማች ሃይሉ ጥይቶም ዝበል ወረ ተዘርግሑ እሞ እቲ ይኹን ሉም እተባህለ ሓሚን፡-

ኢሉሙኽ ተሰፋጽዮን ክዩሎ
ኢሉሙኽ ሃይሉ ክዩሎ
ኢሉሙኽ ኢማም ክዩሎ
ኣባ ዳኛ ክሰፍር መጥቃዕሎ
በዓል እልፊ ፈረሰ እልፊ ጎሎ

እናበለ ንደጃዝማች መርእድ ገመሱም፡

ደጃዝማች መርእድ ኣብ ዓሻ ጎልጎል ሰፊሮም ንግዝኣቶም ቀጥ ኣበሉም ሓዝዎ። እቲ ምምሕራት ማእከላይ መንግስቲ ኪህሉ ይግባእ ዝብል ተብግሰኦም ከእ ንዓወት ዘምርሕ መሪሕ መሰለ።

ማእከላይ ደጃዝማች መርእድ

ኣገው ንጉሰ እተባህሉ ካብ ንጉሰ ቴድሮስ ሸፊ ቶም ብትግራይ ኣበሉም መረብ ተሳገሮም ዑና ሓየላ ኣብ እትብሃል ጥቓ መንደፊራ እትርከብ ዓዲ ሰፊሮም ነበሩ። ኣዝዩ ብርቱዕ ሓይልን ብዘሉ ሰራዊትን ስለ ዝነበሮም ከእ ኣብ ከበሳታት ኤርትራ ዝግጥም ሓይሊ ኣይረኽቡን። ጸኒሖም ከእ ንመረብ ተግባራዊ ሓይልን ሰፊሩ። ኣብ ቆሓይን ኮፍ ኢሉም ውን ናብ ኢትዮጵያን ቦታታት ኤርትራን እናተወርወሩ ወራርን ዘመተን ብም ፍጻም ብድቦታት ኣዘውተሩ። ከም'ዚ እናገበሩ ከለዉ፣ ሓፀይ ቴድሮስ ካብ ዓዲ-ኣምሓራ ተበጊሶም ብሓመድ ምድሪ ዝፍቀድ ሰራዊት ሓዘም ዓዲ ዳዕሮ ኣብ እትብሃል ዓዲ፣ ትግራይ፣ ወረዳ ኣድያቦ፣ በጺሖም ኣለዉ ዝበል ወረ ሰምዑ። ስለ'ዚ ከእ ጠፋኢኩ ኢሉም ሰምቢዶም ብዘመገማ ማእከል ሰራዊ ኣትዮም ኣብ እንዳ ኣባ መጣዕ ተቐግጦም ተሓብኡ።

ቡቲ ሓደ ወገን ከእ ደጃዝማች መርእድ ኣብ ዓራቶም ማለት ማእከል ምምሕዳሮም ከለዉ፣ «ኣገው ንጉሰ ኣብ ማእከል ሰራዊ ኣትዮም እንዳ ኣባ መጣዕ ሰፊሮም ኣለዉ። ብዝሒ ሰራዊቶም ከእ ሓመድ ምድሪ ኢዩ» ዝብል ሓበሬታ በጽሖም። ስለ'ዚ ከእ ደጃዝማች መርእድ «ምስ ክልተ ዓባይቲ ሓይልታት ገጢመ ሃገሪይ ከድሕን ዝክኣል ኣይኮነን። ስለ'ዚ ምስ ኣገው ንጉሰ ሰሙር ግንባር ገሪ ምጽናዕ ይሕሸኒ» ኢሉም ውሑዳት ዓቀይቲ ሓዘም ንእንዳ ኣባ መጣዕ ከዳ።

ቡቲ ካልኣይ ወገን ከእ ንጉሰ ቴድሮስ ንኣገው ንጉሰን ደጊዮት መርእድን ከባእሎም ወይ ከእ ከጸልኦም ኣሉኒ ኢሉም ብምሕባብ ሓደ ውዲት ኣጸንዑ። ስለ'ዚ

ከእ ንጉሰ ቴድሮስ ናብ ደጃዝማች መርእድ ከም'ዚ ዝሰዕብ መልእኹቲ ጸሓፊ። እቲ ደብዳቤ

መርእድ ወደይ ኣነን ንሰኻን እንተኣማመንን እንዳቆርን ስለዝኾና ኣብ መንጎና ዝኣቶ ያልቦን። ኣነ ብልቢ ከም ዝፈትወካ ንሰኻ'ውን ከምኡ ከም እተፍቅሪኒ ብሓቂ እፈልጥ ኢዩ። ናተይን ናትካን ፍቕሪ ካብ ቀደም ዝጀመረ ድኣ እምበር ሓድሽ ኣይኮነን። ስለ'ዚ ምስ'ዚ ዓልዩ ጠሊሙ ዘሉ ወራራ፣ ቀታሊ፣ ገፋዲ ዝኾነ ኣገው ንጉሰ ክዋጋእ መዲቦ ኣሉኹ። ንሰኻ ከእ ቡቲ መዓልቲ ውግእ ምስ ኣገው ንጉሰ ተሰለፍካ ብወገን የማን ኩን። እቲ ውግእ ምስ ተጀመረ ከእ ኣገው ንጉሰ ከይፈለጠካ ዝሕጥ በል። ኣንጻሪይ ከእ ጥይት ኣይትተኩሰ ዝብል ነበረ።

ንጉሰ ቴድሮስ ነቲ ደብዳቤ ዘበጽሑ ስብ ጸዊዎም «ዛ ደብዳቤ'ዚ ኣ ናብ ደጃዝማች መርእድ ከይተ ብጽሓ። ኣብ'ቲ ደጃዝማች መርእድ ዘለዎ ቦታ ትኸይድ ዘሉኻ መሰልካ ብማእከል ሰራዊት ኣገው ንጉሰ ሕልፍ እሞ ኣብ'ቲ ቦታ ኣገው ንጉሰ ነታ ደብዳቤ ከም ዝጠፍሐትካ ኣምሰልካ ደርብዩ። ሽዑ ዓቀይቲ ኣገው ንጉሰ ኣልዲሉም ንጉይትኣም ከበርክትሞ ኢዮም። ወይ ከእ ደው በል ኢሉም ክፍትኹኻ ኢዮም እሞ ካባኻ መንጠሉም ንኣገው ንጉሰ ክህብዎ ኢዮም። ንሰኻ ግን ብኩሕ ከይተገደሰካ ናባይ ተመለሰ በልዎ።

እቲ ልኡኹ ከእ ከም'ቲ ቡቲ እዋን'ቲ ልሙድ ዝነበረ ነታ ብብርዒ ሻምብቶ ኣብ ብራና እተጸሕፈት መልእኹቲ ከም ማዕሪ ቁመት ብከበ ጠቐሊሉ ከይተ ዝርጋሕ ብፈትሶ ኣሰሩ ናብ ዘንገ ኣሰሩዮ ከም'ታ እተኣዘዛ ኣብ ሓደ እምኒ ባሕኑ (ጥላሙ) ዘዓሪ መሰሉ ኮፍ በል። ነታ ደብዳቤ ከእ ኣብ'ታ ኮፍ ዝበለላ እምኒ ኣጸገዑ ገደፋ። እንተኾነ ግን ሰራዊት ኣገው ንጉሰ ሽዑ ስለ ዝኣዘዘ፣ ነታ ደብዳቤ ባዕሎም ከም ዘሕድግዎ ጊሮም ንኣገው ንጉሰ ሃብዎም።

እዚ ከሱ ወዲት ከፍጽም ከሎ ደጃዝማች መር እድ ወዲ ዠረ-ልባ ደላን አሎኹ ኢሎም ጋሻ አገው ንጉሰ ኮይኖም አብ እንዳ አባ መጣፊ ኮፍ ኢሎም ነበሩ።

አገው ንጉሰ ከአ ነታ መልእኸቲ ምስ አንበቡ «ለካ ደጃዝማች መርእድሲ ብጸይ ዳይኮነን። ፈታውያይ እናበልኩም ብውሽጢ ውሽጢ እዚ ክፈድኒ» ብማለት ተቐየሙ። መኳንንቶም አኪቦም ደማ «ንመርእድ እን ታይ ንግበሮ» ኢሎም መኸሩ።

አብ መንጎ ደጃዝማች መርእድ «አገው ንጉሰ መኳንንቲ አኪቦም አለው» ዝብል ወረ ሰምዑ። ምስ አብ ልዕሊኦም ተጎሩ ዝነበረ ወዲት ክይፈልጡ ናብ'ቲ ኣኼባ ዝነበሮ አደራሽ ህሩግ ኢሎም ኣተዉ። ሽዑ እቲ ብዛዕ ብእም ዝነበረ ብህሪ ዘተ አቋረጸ። እቲ ኣዳራሽ ከአ ብሰቕታ ተዋኸጠ። አገው ንጉሰ ከአ ገጸም ኣሲሮም ተቐብልዎም። ብእን ብእን ደጃዝማች መርእድ «እን ታይ ድኣ ረኺቡኒ» ኢሎም ሰገሉ።

በዚ ከም'ዚ ከአ እቲ ሓጺይ ቲድሮስ ዝኣለሙዎ ወዲት ተዓወተ። አገው ንጉሰ ኣብ ልዕሊ ደጃዝማች መርእድ ተቐየሙ። አብ'ዚ እዋን'ዚ ምስ ደጃዝማች መርእድ ዝነበሩ ዓቀይቲ ውሑዳት ኪኾኑ ከለው። ብዝሒ ሰራዊት አገው ንጉሰ ግን ሓመድ ምድሪ ነበሩ።

አገው ንጉሰ ንመርእድ እናጸውዑ በዚ ሓሉ፡ እዚ ግበር እናበሉ ዘይኮነ እናአዘዙ ተኸኸ ኣበልዎም።

ደጃዝማች መርእድ ብድቦታት አገው ንጉሰ ርእዮም ገላይ። ኪሃድሙ'ውን ደለዩ። አገው ንጉሰ ግን ፈለጡዎም እኹ «እምበኣር እቲ ሃጺይ ቲድሮስ ዝጸሓ ፍዎ ደብዳቤ ሓቂ ኢዩ» ኢሎም ኣመኑ።

ደጃዝማች መርእድ ቀሚሽ ድግዝምነት ለበሰም ር ወርሒ ምስ ገበሩ ከአ አገው ንጉሰ «ደጃዝማች መርእድ

ንዓይ ጠሊሙ ምስ ሃጺይ ቲድሮስ ሰለሉ ኪሃድም ደልዩ ኣሎ » ኢሎም አብ መጋባእያ ከሲሶም ኣሰርዎም።

አይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ማለት ጉሚዳ ሓዎም ድማ አብ ሃዘጋ ከለው። «ደጃዝማች መርእድ ሓውኩም ብአገው ንጉሰ ተአሲሮም» ዝብል ወረ ተነግሮም። በዚ ከአ ኣገዮም ነዲሮም ፈሰሩ። አይተ ወልደ ሚካኤል ሰሎሞን እቲ አብ ልዕሊ ሓዎም ደጃዝማች መርእድ እተፈጸመ ወዲት ብሃጺይ ቲድሮስ እተኣልመ ምንባሩ ኣይፈልጡን። ሰለ'ዚ ከአ «ብዝኾነ ነገር ምስ ሃጺይ ቲድሮስ ስምረት ኪረ ንአገው ኣጥፊኤ ሓወይ ካብ ማሕበሩ ክፈትሕ ኢዩ» ኢሎም ከአ መሓሉ። በቲ ዝኣተዎም ማሕላ ተበጊሶም ድማ ሰራዊቶም ኣኸቲቶም ናብ ዓዲ ዳዕሮ ትግራይ ከይዶም ምስ ሃጺይ ቲድሮስ ተራኺቦም ወታሃዶራዊ ስምረት ኪሮም ተጸምቡሩ።

ድሕሪ ነዊሕ ዘይኮነ እዋን አገው ንጉሰ ብሃጺይ ቲድሮስ ተሳፊሮም ተማረኹ። ኣካላቶም ብሲፍ ተቐራሪዱ ከአ ተደርቦዩ። ኩሎም እቶም ብእኣም ተአሲሮም ዝነበሩ መኳንንቲ ከአ ተፈትሑ። ደጃዝማች መርእድ እውን ሽዑ ወጽኡ። እንተኾነ ግን «ሃጺይ ቲድሮስ ኣነ ሻራ ኣገው ንጉሰ ክም ዝነበርኩ ኣጸቢቐኝ ይፈልጡ ኢዮም» ሰለ'ዚ ሕጂ ሓዘም ክሓርዱ ኢዮም» ብማለት ከይተ ራእዩ ሃዲሞም ጠፍኡ። ድሕሪ ነዊሕ ድኻምን ጉዕዞን ከአ ደብረ ቢዝን ኣትዮም ብዑቕሩባ ገዳም ኣቡነ ፈሊጾስ ኣብ'ቲ ገዳም ተሓብሉ።

ደጃዝማች መርእድ ሰሎሞን ኣብ ገዳም ቢዝን ተሓብኦም ከለው። ሹመት ተከዘ ምላሽ ንሓድ ደጃዝማች 'ህሁሉ ወዲ ደጃዝማች ተኸሱ እተባህለ ሓረመታይ ተሞሂቡ ኣሎ ዝብል ወረ ሰምዑ። ምስ ደጃዝማች 'ህሁሉ ጽቡቕ ሌላን ዕርክነትን ስለ ዝነበሮም ከአ «ደጃዝማች 'ህሁሉ ኪሕትዙኒ ይኸእሉ ኢዮም» ኢሎም ብምእማን ናብእም ከይዶም ተራኸቡዎም። ደጃዝማች 'ህሁሉ ግን ከም ዓርኮም መጠን ብጽቡቕ ተቐብሎሙዎም ከብቅዑ።

ወታሃዶራት ሃጺይ ቲድሮስ ጸዊዎም ኣሕሊፎም ሃቡዎም። እዚ ከአ ዓቢ ጥልመት ነበረ።

ሃጺይ ቲድሮስ ከአ «መጺእካዶ። በል እምበኣር ኣብ መቐደላ ብማሕዳር ተቐመጥ» ብማለት ፈረዳዎም ኣብ መቐደላ ነዊሕ ምስ ተቐመጡ ከአ ሓሚሞም ሞቲ።

«ጉሚዳ አብ ሃዘጋ»

በቲ ደጃዝማች መርእድ ዝሞተሉ ኣዋርሕ ኣይተ ወልደሚካኤል ኣብ ዓዲ ደገዝማቲ ማለት ጸዓዘጋ እት ዮም ምስ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደ-መድህን ዕርቂ ገበሩ ደጃዝማች ሃይሉ ከአ ከም ኣቦ ብሕያውነት ተቐብሎም «ምስሌንጎት ሚናብ ዘርእይ ብዘይካ ዓመጺ ሂባካ ኣሎኹ» ኢሎም ሸመዎም።

አይተ ወልደሚካኤል ከአ ሹመት ሚናብ ዘርእይ ጥራይ ሓዘም ብሰላም ተቐመጡ። እንተኾነ ግን «ዓመጺ ግን ጉልቲ ዓዲ ደገዝማቲ ኢዩ። እመቤት ሰባን ጊዮርጊስ ዘውረሰትና ስለ ዝኾነት ኣይትግብኣካን ኢዩ» ስለ ዝበሉዎም ብውሽጠም ቅርሕንቲ ኣሕዲሮም ገላዩ።

አይተ ወልደሚካኤል ወዲ ኣይተ ሰሎሞን ወዲ ከንቲባ ዘርእይ ኢዮም። ሰር ትውልዶም ማለት ዘርእዎ ከከም ዘመኑ ኣይተ-ከንቲባ-ባሕሪ ነጋሲ ወዘተ እናተ ባህሉ ብዓብላልነት ካብ ሹመት ናብ ሹመት እናተሰጋገሩ ዝነቡሩ ዝነቡሩ ኢዮም።

ብፍላይ ኣይተ ወልደሚካኤል ጉሚዳ ብዝበል ቅጽል ስም እናተጸውዑ ግንን ስም ዝነበሮም ሓዩልን ፍትሓኛን ዘይዕጸፉን ሓዳግን ግናኹ ነዳርን ብክራሪ ምስ ተዓብለሉ ከአ ዘይትዕግስተኛን ነበሩ። ጉሚዳ መጀመርታ

ንወይዘሮ ኣብሰራ ንል ትኩእ በዓልቲ ኮርባርያ ኣእተዉ። ካብእን ከአ ነተን

ፈረሰ ወልደሚካኤል እቲ ሓመረ (ቀይሕ) ውረር እንተ በልካዮ ዝወርረ ተደርቦ እንተ በልካዮ ዝደበረ ውባ ምዕዋን ነውረ (ነውሪ)

እተባህለሉን ብዘሕ ዝፈትወውን ወይዘሮ ውባ ተብኹሩ። ወይዘሮ ውባ ኣይተ ጉድም እተባህሉ መስፍን በዓል ዓዲ ግራት ገብሩ ወረዳ ሊባን ተመርዓውን። ንሰን ከአ በዓል ኣገማት ደሓር ደጃዝማች ምራጭ ወዲ ጉድም እተባህሉን ካልኣትን ወሊደን ፈርዮን ኣለዎ። ወይዘሮ ኣብሰራ ካብ ጉሚዳ ምስ ተሓድጋ ኣብ ኣይተ ገብረሥላሴ ወዲ ኣይተ ኣካሰ በዓል ጳዕዳ ክርሰቲዮን ተአትዮ።

ብድሕሪ ወይዘሮ ኣብሰራ ወይዘሮ ኣብርሃምን እተባህሉ በዓልቲ ኣውሲዕ ጸሩ ተመርዓዉ። ካብእን ከአ እቶም ካብ መጠን ንላዕሊ ዝፈትወዎም ዝነበሩ ወይዘሮ ደጃዝማች መኮነን ተወልዱ። ደጃዝማች መኮነን ኣብ ውግእ ሰኑይ ኣብ ወከዳባ ዝሞቲ ኢዮም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሕጂ'ውን ንወይዘሮ ኣብርሃ ጸዮን ሓዲጎም ምስ ፈትሑወን? ንሰን ናብ ካልእ ሰብ ኣይ ዓዲ-ኣሰፈዳ ተአትዮን ኣርባዕተ ኣወዳት ወለዱ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ንላዕሊይ ጊዜ ወይዘሮ «ከሱ-ደሃብ» ንል ደግል ወዲ ሰብሃተሊኣብ በዓል ዓዲ ንኣምን ካብ ገዛ ዕጀል ተመርዓዉ። ወይዘሮ ከሱ ደሃብ ቅድም ማለት ብጓለን ሕጽይቲ ጉሚዳ ዝነበራ ክኣሰን ብገለገለ ምኽንያት ኣብ መንጎ ክልተ ሰድራ ቤት ዘይምስምግዕ ስለ እተፈጠረ ብሕጽይቲን ክለዮ ስለ ዝፈ ትሑወንሲ ኣብ ካልእ ሰብኣይ ተአትዮን ነበሩ። ደሓር ግን ካብ ሰብኣይን ተሓዲጎን ተሓይመን ማለት ሓይም

ከይነን ነበራትም ብሁያም ናብ እቶም ናይ ቀደም ሕጻኖን ዝነበሩ ራእሲ ወልደሚካኤል ተኣትዎ፤ ንሰን

1. ልጅ መስፍን ደሓር ደጃዝማች
2. ወይዘሮ ለምለም
3. ወይዘሮ ደሰታ
4. ወይዘሮ ለተልዕል

እተባህሉ ሓደ ወድን ሰለሰተ ንልን ወለዳሎም፤ እዘን ሰለሰተ አዋልድ ደቆም ኩለን ኣብ ኣውራጃ ሰራዊ ተመር ሰየን ፈርዮን ኣለዎ። ወይዘሮ ኩሉ ደሃብ ምስ ራእሲ ወልደሚካኤል ፍሉይ ፍቕር ዘሕደራ ምውሃድን ስኒትን ዝነበረን ሕያወይቲ በዓልቲ ቤት ከም ዝነበራ ኣዘንተውቲ ኣፈታሪቕን ዓበይትን የዘንትው። ወይዘሮ ኩሉ ደሃብ ምስ ሞታ

ተቐብርኪ፤ ደ ነጋሪት ሞሕሳ

እተባህሉን ዓባይ ሰብ ነበራ።

ራእሲ ወልደሚካኤል በድሕሪ ወይዘሮ ኩሉ ደሃብ ወይዘሮ ኣልጣሽ እተባህላ ንል ሓዎም ንሃጸይ ዮሃንስ ኣእተዉ። ካብኡን ግን ኣይወለዱን። በዓል

1. ራእሲ ሃይለ መለኮት
2. ወይዘሮ ጥሩ
3. ልጅ ወብ

እተባህሉ ደቂ ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ደሓር እተወልዱ ናኣሽቲ ኢዮም ከምኡ፤ እውን

1. መጀመርታ ንንጉሰ ወዲ እልፉ እተመርዓዎ
2. ድሕሪ ሞት ንንጉሰ ወቐርቲ ዝኣተዎ
3. ተሓዲገን ንባሕሪ ነጋሲ ወልደሚካኤል እምበይቶ ሰሓርቲ ኣትዮን ዝፈረደ ወይዘሮ ደሓር እመቤት ትብላጽ እተባህላ ንል ነበራለም። ብሓፈሻ ደቂ ራእሲ ወልደሚካኤል

ታ

1. ወይዘሮ ወብ
2. ደጃዝማች መካነን
3. ደጃዝማች መስፍን
4. ወይዘሮ ለምለም
5. ወይዘሮ ደሰታ
6. ወይዘሮ ለተልዕል
7. ራእሲ ሃይለመለኮት
8. ወይዘሮ ጥሩ
9. ልጅ ወብ
10. እመቤት ትብላጽ ኢዮም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ብዘይ መጠን ወላድ ዝፈትዉ ስለ ዝነበሩ ኢዮም ሓዳሎ ኣንስቲ ከእትዉ እተገደዱ ብማለት ብምስክርነት ዝገለጹለይ ሕጂ ኣሲፎም ዘለዉ ዓበይቲ ኢርትራውያን ሓቕነት ዘለዎ ምጃኑ ዝኣመንኩሉ ስለ ዝኾነ፤ ኩሉ ጊዜ ካብ ኣእምሮይ ተፈልዩ ኣይፈልጥን፤ ከመይሲ በቲ ዘመን፤ «ዝያዳ ትወልድ ዝያዳ ትሕይል» ዝብል ጭርሖ ግኑን ብምንባሩ ኢዮ።

ፍናን ወልደሚካኤል

ወራሪ ኣገው ንጉሰ ብሲፍ ተቐራሪጾም ንቐለብ ወኸሪ ተደርብዮም ምስ ጠፍኡ፤ ኣይተ ወልደሚካኤል ኣብ ትሕቲ ምልኪ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ትምህሩም ተገዝኡ። (ተገዝኡ ተመሓደሩ ኢዩ ዘሰምዕ)

ምስሌንነት ዓመጺ ግን ጉልቲ ዓዲ ደገዝማቲ ብዝበል ምኽንያት ኣብ ኢድ ፊትወራሪ ገብረኣብ ኮሪሪ ወዲ ብላታ ገብረመድህን ነበረ፤ ፊትወራሪ ገብረኣብ ኮሪሪ ባዕሉም ብበደ።

- ኣንቲ ዓመጺ ዓመጺ
- ዓዲ ጸዕዳ ጣፍ ዓዲ ነጩ
- ንስኪንዶ ነገር እተምጽኢ
- ኢሉም ኣውሎ በለ።

ኣይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ነዚ ኣብ ላዕሊ እተጠቐሰ ኣውሎ ምስ ሰምዑ ልቦም ሓረረ። ነደሩ። ቅሳነት ስኢኖም ቅልውልው በለ። በድሕሪ'ዚ ናብ ደጃዝማች ሃይሉ ቀሪቦም «ጉይታይ ስለምንታይ ዓመጺ ክፍሊ ሚናብ ዘርኣይ ክነሱ ካብ ምምሕዳሪይ ተሰለቡ ንካልእ ይወሃብ። ብኣይ ክመሓደር ንዓይ እንተሃብኩሙኒ እንታይ ኣለዎ» ብማለት ጠርዑ።

ደጃዝማች ሃይሉ ግን «ዓመጺ ጉልቲ ሰብን ገርግሽ ኣዶ፤ ስለ'ዚ ንላ ኣይህበካን ኢዩ» በልዎም።

ኣይተ ወልደሚካኤል ከኣ «ዓመጺ ጥራይ ዘይኮነ ምሉእ ሚናብ ዘርኣይ ከምኡ'ውን ኣነ ባዕለይ ግዝእ ትኩም ኢና። ኩሉ ንዓኹም እምበር ንዓይ ኣይኮነን።» በለ። ደጃዝማች ሃይሉ ግን ጸኒያም ግዝእት ዓመጺ ከልእምም እሞ «በሉ ከም ፍቓድኩም ግበሩ» ኢሉም ኮርዮም ንዓይም ተመላሱ፤ ልቦም ግን ኣገዩ ኮርዮ፤ ካብ ደጃዝማች ሃይሉ ሸፈተ።

ራእሲ ወልደሚካኤል በዚ ነገር'ዚ ብልቦም ስለ እተናደዱ «ኣነ ሓው ተመርጸ» ኢሎም ብምፍካር ካብ ሃዘጋ ወጸኦም ንበይኖም ፋነኑ። ብሰሓርቲ ኣበሉም ከኣ ምድሪ ዓሳውርታ ኣተዉ። ኣብኡ ኮይኖም እውን ሻዲኖም ሓየሉ። ከም ብሓደሽ ሓይሉም ሰሪዖም ድማ ንኮርባርያ ተመሊሶም እንዳ ወዲ ሓውቶም

ባሕሪ ነጋሚ ወልደሥላሴ ወዲ
ባሕሪ ነጋሚ ዓንደሚካኤል

ኣትዮም ሰፈሩ። ኣይተ ወልደሚካኤል ኣብ ኮርባርያ ከለዉ፤ ካብ እተፈላለዩ ቦታታት መረብ ምላሽ ከንቲባ ታት፤ ባሕሪ ነጋሲታት መኪንጉቲ-ዓበይቲ ዓቀይቶት እኛ መጽኡ ኢድ እናነሱ ተጸምቡዎም እሞ ፍናኖም ጎኒኡ ሓየሉ።

ምዕራፍ 3

ብልሑ መርሐ ነትን ዓውታትን ጎሚዳ

ውግእ-ዳዕሪ መኻን

ደጃዝማች ሃይሉ ተወልዶ መድህን «ወልደሚካኤል ኣብ ኮርባርያ እንዳ ወዲ ሓውቲ ባሕሪ ነጋሚ ወልደሥላሴ ወዲ ባሕሪ ነጋሚ ዓንደሚካኤል ሰፈሩ ፋሊሉ ሰራዊት ይእከብ ኣሎ» ዝብል ሓበሪታ በጽሖም እሞ ብልቦም ጎሃዩ።

ኣብ መንገዝ ደጃዝማች ኢማም እተባህሉ ወደም ሓሚሞም ሞቲ'ሞ ሰነ-ስርዓት ቀብሮም ኣብ ጸዓዘጋ ተፈጸመ። ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ኣብ ርእሲ ሞት ወደም ሸፍትነት ወልደሚካኤል ስለ እተወሰኸ ሓዚኖም ሻቐሉ። ስለ'ዚ ከኣ «ወልደሚካኤል ሰርግር ከይፈ ጠረለይ ከሎ ተቐዳዲመ ተዝካር ደጃዝማች ኢማም ወደይ ብውዑዩ ክገብር» ብማለት መደቡ እሞ ነቲ ተዝካር ከኸውን ሓገዝ ከጠራቐሙ ንሰራዊ ኮዱ።

ኣይተ ወልደሚካኤል ነዚ ምስ ፈለጠ፤ «እምበኣር ንጸዓዘጋ ሕጂ ኢዩ ዝረኸባ» ብማለት ንሰራዊቶም ብከም'ዚ ዝሰበብ ሰሪዖም ንውግእ ተዓላዉ።

1. ብመሪሕነቶም እተጠርኩፈ
2. ብባሕሪ ነጋሲ ወልደሰላሴ ካብ ኮርባርያ ከባበኣን እተጠርኩፈ
3. ብደጃዝማች ገብረመድህን ሃተተሚካኤል ካብ ኮዓቲት
4. ብባሕሪ ነጋሚ ፍረዝጊ ትኩእ ካብ ወቐርቲ
5. ብኣይተ ወንድኣፍራሽ ገብረጸድቕ ካብ ዓረሃ ኣይተ ወንድኣፍራሽ ቅድም ብኣገው ንጉሰ

ኹመት ሰራዊን ደቂ ተስፋን ተቆቢሎም ዝኾነ ሊዮም።

ከም'ዚ ኢሎም ኣይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ነዚ ኩሉ ሰራዊት ኣኹቲቶም ድሮ ጸመ ኣርብዓን ሰንበት መዓልቲ ንጸዓዚጋ ሓይጋ ወዲቆም ኣቃጸልዎ (ተኮሰዎ) መብዝሕትኦም ሰብ ጸዓዚጋ ከኣ ንታሕታይ ዓንሰባ ኣቢሎም ሃደሙ። በዚ እዋን'ዚ ኣይተ ወልደሚካኤል ጥሪትን ንዋትን ዘሚቶም ኣብ ኣይም ኣእተዉ። ኣይተ ወልደሚካኤል ንጸባሒቲ ሃዚጋ ኣትዮም ባሕቲ ጸመ ኣርብዓ ሰኔይ መዓልቲ ዓቢ በዓል ዓወት ዝበሩ። ናብ ሳልሳቲ ማለት ሰሎስ መዓልቲ ከኣ ዓዲ ንፋስ ከይደም «ንሰኻትኩም ሻራ ደጃዝማች ሃይሉ ኢኹም» ኢሎም ተዋግኡዎም። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ከኣ ሰብዓ ዝኾነ ደቂ ዓዲ ንፋስ ከም እተቆተሉ ይረጋገጽ።

በዚ እዋን'ዚ ኣባ ንብረወልድ እተባህሉ መናኚ ማለት ፈላሲ ኣብ ዓዲ ንፋስ ዝነበሩ ዝነበሩ ብገለ ምኽንያት ምስ ሰብ ኣሰንደ ማለት ዓዲንፋስ ተባኢሶም ንባሕሪ ዝጸም ርሕቕ ኢሎም ኣብ ሓይ በዓቲ ኣትዮም ባሕታዊ ኮነ። ኣባ ንብረወልድ ንኣይተ ወልደሚካኤል ዝባረኹን ብትንቢት ዝመረቑን ኢዮም። ስለ'ዚ ከኣ ሰብ ዓዲ ንፋስ ናብ'ቲ በዓቲ ከይደም ቀተልዎም። ኣይተ ወልደሚካኤል ከኣ በዚ ኮርዮም ካብ'ቲ ምናባት ዝነበሩ ደቂ ዓዲ ንፋስ ከኣ ሕጎ ኣባ ንብረወልድ እናበሉ ንኣይተ መልካሶም ቆረጽዎም ይባሃል።

ካልእት ኣዘነተውቲ ኣፈ-ታሪኽ ከድግሙ ከለው ድማ «ኣባ ንብረወልድ ኣዘዮም ጥብእን ውሩይን ዝኾኑ ጸሎተኛ ፈላሲ ጥሪይ ዘይኮነስ ዝበዘሕ እዋናም ብብሔት ኣብ ምህላን ጸሎትን ዘሕልፉ ዝነበሩ ሕፉርን ክበርን ኣብ ርእሲ ምንባርም፣ ብፍላይ ብራእሲ ወልደሚካኤልን ሰድራ ኣይተ ሰሎሞንን እተኸበሩ ነበሩ።

በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ድማ ገለገለ ካብ ህዝቢ ዓዲ ንፋስ ኣባ ንብረወልዲ ብራእሲ ወልደሚካ ኢልን ምሉእት ሰድራ ኣይተ ሰሎሞንን እተፈተወ ኣብ ርእሲ ምንባርም ብህዝቢ እውን ፍቲው ኢዮም። ስለ'ዚ ካብ'ዚ መሪትና ብጉልቲ ሃቡኒ ኢሎም ከይወሰዱልና ኣቐዲምና ነጥፍኣዮም። መሪትና ንእኹቶ ስለ ዝኾነ ራእሲ ወልደሚካኤል እዚ መሪት'ዚ ንዓኹም ሂበኩም ኣለዎኹ እንተ በልዎም ጉም ኢልና ክንተርፍ ኢና በሎ። ከም ምኽርም ድማ ደድሕሪኣም ከይደም ካብ በዓተም ኣውጺኦም ቀተልዎም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ድማ ንውግእ ተሃንዲደም ኪኹዱ ከለው ሞት ኣባ ንብረወልዲ ከይፈለጡ ዓዲ ንፋስ ኣታው'ሞ እቲ ጨካን ኣቃታት'ባ ምስ ሰምዑ ትዕግስቶም ተወድኡ። በዚ ምኽንያት'ዚ ድማ ኢዮም ኣብ ልዕሊ ህዝቢ ዓዲ ንፋስ ጉድኣት ዝፈጸሙ» ይብሉ።

በቲ ሓደ ወገን ከኣ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደ መድህን ኣብ ሰራዩ ከለው ጸዓዚጋ ንዲዳ፣ ተወሪራ ወዘተ ዝበል ወረ-ሕሰም ሰምዑ እሞ ብሕርቃን ገሰጊሶም ተመልሱ። በቲ ዓዲ ንፋስ እተተሰሰትሉ ዕለት ማለት ምሽት ሰኔይ ኣስመራ ኣትዮም ተሰለፉ።

ብድሕሪ'ዚ ንጸባሒቲ ረቡዕ መዓልቲ ኣብ መወ ዓገላ ወርሒ ጥርን መፈለምታ የካቲትን ኣብ ኣስመራ ዳዕሮ መሻን እተባህለ ቦታ ለውሚ ኣኸሪዮ ተባሂሉ ዝጸዋዕ ዘሎ ምስ ሰራዊት ኣይተ ወልደሚካኤል ተጋጢሞም ተዋግኡ። እዚ ውግእ'ዚ እተፈጸመሉ ዕለትን ዓመትን ብውሱን'ኳ እንተዘይተመዝገበ ኣብ መንጎ 1871 - 1889 ምንጋሮ ይግምገም። ደጃዝማች ሃይሉ ቅድሚ'ቲ ውግእ ምድማሩ ከም ዝረሰነ ፈረሰ ብሕርቃን እናሓንሓኑ

እን ሃይሉ ኣባ ሰርቢ የማን ግልጽ እንተ በለ ምድሪ ዝገቡበእ

ጸጋም ግልጽ እንተ በለ ምድሪ ዝገቡበእ ጉይታኹም ይመጽእ ኣደኹም ኣዛብእ ሽባይ ኣምራ ኣው ኢለን ጉመራ

ኢሎም ፈክሩ። ዓወት ከኣ ናቶም ኮነት። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ካብ ወገን ኣይተ ወልደሚካኤል

- 1. ባሕሪ ነጋሲ ፍረዝጊ ተኩእ
- 2. ኣይተ ወንድኣፍራሽ ንብረጸድቕ
- 3. ኣይተ ጸጋይ ከንቲባ ተስፋ

ኪሞቱ ከለዉ፣ ኣይተ ልጃም ወዲ ሓዎም ንኣይተ ጸጋይ ወዲ ከንቲባ ተስፋ ከኣ ተማረኹ። ብትእዛዝ ደጃዝማች ሃይሉ ከኣ «ደብድቦም» ተባሂሎም ተረሸኑ። ከምኡ'ውን ካብ ጸዕዳ ክርስቲያን ኣይተ ባርዮኡ ወዲ ዘዳይ ሓዎም ንከንቲባ ወልደልዑል ካብ ዝሃ ዓደይጠቦ ወገን ኣይተ ወልደሚካኤል ኮይኖም ወዓሎ'ሞ ኣብ'ቲ ውግእ ሞቲ። ኣይተ ወልደሚካኤል ከኣ ነቶም ዘተረፉ መኳንንቶምን ዓቀይቶምን ሓዘም ኣዝሒጦም ነፍሶም ኣውጽኡ።

በዚ ዕለት'ዚ ልጅ ሰብሃቲ ወዲ ከንቲባ ቦቪት ካብ እንዳ ዕዛር እምባደርህ ቅድም ሻራ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ነይሮም ከብቅዑ ምስ ኣይተ ወልደሚካኤል ሰሊሎም ኪዋጋኡ ወዓሉ። ኣቦኡም ከንቲባ ቦቪት ከኣ ወገን ደጃዝማች ሃይሉ ኮይኖም ተዋግኡ። ሽዑ ልጅ ሰብሃቲ ተማረኹም ከኣቲው ከለዉ ኣቦኡም ከንቲባ ቦቪት ረኣዮም እሞ ባዕሎም ንወደም ኪቆትሉ ተወጠጡ «ግድፉኒ ነዚ ተካል ባዕለይ ክቆትሉ» ከኣ በሉ። እቲ ዘገርም ልጅ ልጃም ወዲ ሓዎም ንኣ ይተ ጸጋይ በዓል ጸዕዳ ክርስቲያን ተማረኹም ተረ ሺኖም ከብቅዑ፣ ልጅ ሰብሃቲ ግን ቦታ ምስ ጸዓዚጋ ዝነበረቶም ዝምድና ሕምንት ግዲ ኮይኖም ደጃዝማች ሃይሉ «ደሓን ግደር» ኢሎም መሓርዎም። እቲ ውግእ ተወዲኡ

ፍርድን ጸብጸባትን ምስ ተወድኤ ከኣ ደጃዝ ማች ሃይሉ ንዓይም ተመልሱ። ንጸዓዚጋ ከኣ ከም ብሓ ድሽ ሃጽዋ፣

ከም'ቲ ኣብ ዝሓለፈ ምዕራፋት እተጠቐሰ ከንቲባ ተስፋ በዓል ሃዚጋ ክሰም ብኹመት ንዓይ ይግባእ ዝበል ምኽንያት ዝኣከል ምስ ሰድራ ጉሚዳ ዘይቃደው ዝነበሩ ኢዮም። ስለ'ዚ ልጅ ልጃም ሰብሃቲ እተባህሉ ወዲ ወደም ቅድሚ ውግእ ዳዕሮ መሻን ረቡዕ መዓልቲ ናብ ደጃዝማች ሃይሉ ኣትዮም «ክበር ጉይታይ ኣንጻር ኣይተ ወልደሚካኤል ምላሽም ኮይነ ክዋጋእ እንሆ መጸኢ ኣለዎኹ» ነዚ ግድታ'ዚ ክፍጽም ከኣ እምሕል ኣለዎኹ» ኢሎም መሓሉ።

ደጃዝማች ሃይሉ ድማ በዚ ተሓጉሶም ፈረሰ ሰለሙም። እንተኾነ ግን ሰብ ጸዓዚጋ መርጠራም እሞ «ክበር ጉይታይ ልጃም ክጠልመና ኢዮ» እናበሉ ናብ ደጃዝማች ሃይሉ ተቓውሞኦም ኣቐረቡ። ደጃዝማች ሃይሉ ግን «ደሓን ኣይትበልዎ። ባዕለይ ኣለዎኹም» ብማለት ነቲ ዝቐረበሎም ተቓውሞ ነጸገዎ።

ከካታት ከም'ዚ ኢሉ ከለዎ፣ ምሽት ኮይነ ሰራ ዊት ተኣኪቡ እናተደረረ ከለዎ ደጃዝማች ሃይሉ ንል ጃም ብሰም እናጸውዑ፣ ላዕሪ ቀንጢቦም

«ልጃም ንዓይ እንተ ጠለምካ እዚኡ ትሓንጉልካ»

በልዎም። ልጅ ልጃም ከኣ «ኣሚን ንዓኹም እንተ ጠለ ምኡ ትሓንጉልካ» በሉ። እንተኾነ ግን እቲ ውግእ ክድ መር ከለዎ።

ኣይይ ትሕሽኒ ኢል ኣይይ ትሕሽኒ ኢል

እናበሉ ሃዲሞም ናብ ሓዎም ኣይተ ወልደሚካኤል ኣተዉ። ወገን ኣይተ ወልደሚካኤል ኮይኖም ካብ ፈረሶም ወሪዶም ብእግርም ኣብ ማእከል ሚዳ ውግእ

አትቶም ብጅማንት እናተዋግኡ ከለው ከእኛ ሕንቁቅ ስለ ዝጎሩ መሬት ምርጋጽ ስኢኖም ዕንክይክይ እናበሉ ከለው ብጅማንድ ቢልም እተባህሉ ጅግና ወጋ-ሃደር ደጃ ዝማገት ሃይሉ ኣርቢም ብምሓዝ ማረጅምም ንደጃ ዝማገት ሃይሉ ከእ ኣርቢምም ደጃዝማገት ሃይሉ ከእ ኣታ ላዕሪ ደ ኣንኩሉትካ ኢሎም ረሸንዎም።

ውግእ ዳዕሮ መኻን ኪጅመር ሰራዊት ተሰሊፉ ትእዛዝ እናተጸበየ ከሎ፣ እቶም ብጅማንድ ቢልም እተባህሉ ጅግና በዓል ሕምብርቲ ወዲ-ገል ዓዲ ክንፋ ነቶም ባሕሪ ነጋሲ ጉራደ ዘርኣይ እተባህሉ ዓርቢም ሹም ኣስመራ «በል ሰማዕ ጉራደ ካባይን ካባኻን መን ከም ዝደፍር ክፍለጥ ኣብ ማእከል ኣኒትና ገዋጋእ» በልዎም። በዚ ከእ ቃል ተኣታተዉ። ባሕሪ ነጋሲ ከእ ማእከል ሚዳ ውግእ ኣትቶም እናተዋግኡ ከለው ተወቓይዎ ሞቲ። በልም ግን ዝሕጥ ኢሎም ብጥንቃቄ ይዋግኡ ብምን ባርም ካብ ሞት ተረፉ። ሰለ'ዚ ከእ ሃህሉ እተባህሉት ንል ባሕሪ ነጋሲ ጉራደ ዘርኣይ

እንስቲ ኣሰመራ
ኣባ ጨመር ሞይቲ
ሰንክታ ገግራ
ቢልም ቢልም
ነባይ ኣቕቲልም
ገዋጋእ ኢልም
ኣባይ እንተ ሞተ
ኣብ መግቲ ሞተ
ጨዓይ ንጎ ቆሪስዎ
ጭማ ቆሪጽዎ
ሚሰ'ውን ንጽጉጽዎ
ደሓን ግበር እምበር
ግበር እምበር
ኣባኻ'ደ ሞይቲ

አባይ እምበር

እናበለት ንብዙሕ ዓመታት ቆዘመት። በዚ ከም'ዚ ገለ ሰባት ኣራቕም ንብጅማንዲ ቢልም ሕን ጉራደ ኢሎም ከይቐትልሎም ስለ ዝፈርሁ፣ ደጃዝማገት ሃይሉ ተወልደመ ደህን ገዲ ግደሬ ኣይትቐዝሚ ኢሎም ለመንዋ። ሃህሉ ግን እምቢ በለት። 500 ቅርቢ መመርዓዊኺ ገዝሚ ከህበኪ'ውን በልዋ። ንሳ ግን ኣበየት።

ጥዑምዝግን ማንቲለን

ኣይተ ወልደሚካኤል ረቡዕ መዓልቲ ኣብ ዳዕሮ መኻን ኣሥመራ ምስ ተሳዕሩ፣ ወታሃደራቶም ምስ ተባታተኑ፣ ኣብ ሓደ ቦታ ኣብ ትሕቲ ኣም ጨዓ ኣዕ ሪሮም ከለዉ፣ ድቃስ ወሲዱምም በጥ ኢሎም ነበሩ፣ ማንቲለ መጻኢ ዝሞቲ መሰልጥ እዝኖም ጨሪማ ኣባረበሪቶም። ከምኡ'ውን እቲ ጥዑምዝግን እተባህለ ናቶም ፍሉይ ኣዝማሪ፣ ኣይተ ወልደሚካኤልሲ ተሳዒሮም ሃዲሞም ኢዮም ኢሉ

እኒ ወልደሚካኤል ዒታ ሚታ
እኒ መርኤድ ዒታ ሚታ
ተአኪም ዘድገዎ ጥልታ
ኢሉ ደረፈ። ነዚ ደርፊ'ዚ ዘሰምዐ ሓደ ካልእ ኤርትራዊ ተገዳሲ ድማ
«ሕደግ ጥዑም ዝገ
ከምኡ ኣይተበል
ዘድገዎ ምልዓል
ንጽባሕ ከይተነገሩ
ዓቢ ሰዓል
ዝብል ምሳ ዘኸር በሎ እሞ እዚ መልሲ'ዚ ከም ትንቢት ጸኒሑ ብሓቕነት ተተግበረ።

እዋናት ሓሰፈ። ኣይተ ወልደሚካኤል ከእ ከም ብሓደሽ ሰራዊት ኣኪም ሰርዕ እሞ ብዘረባ ዘረባ ዝሓሰፈ ኩነታት ምስ ተዘከረ፣
ናይ ጥዑምዝግን ማንቲለሲ ግደፍዎ ድኣ
በሉ። ብድሕሪ'ዚ ኣይተ ወልደሚካኤል ዝኣቱ ሓዘም ብዓዲ ጉራቲ ኣበሉም መረብ ተሳሪፎም ትግራይ ኣትቶም ብሰደት ኣህጠሙ። ምሃጣም ኣይተ ወልደሚ ካኤል ግን እዋናዊ ድኣ ምበር ነባሪ ኣይነበረን።

ገመሚዳ ኣብ ትግራይ

ኣይተ ወልደሚካኤል ብዛዕባ ኣብ መረብ ምላሽ ዝነበረ ኩነታት ከም ዘይተሰከፉ መሰሉም ተቐመጡ። በቲ እዋን'ቲ ንሃጸይ ቴዎድሮስ ወሲሎም ትግራይ ዘመሓደሩ ዝነበሩ ራእሲ ባርዶኡ ገብረ-ጸድቕ እተባህሉ ኣብ ደብረሲና (ዓዲ ምሓራ) እንጻር ደጃዝማገት በዝበዝ ካሳ እናተዋግኡ ከለዉ ተማሪቕዎሲ «ቅድም ንምምሕዳር ሃጸይ ቴዎድሮስ ሓንቲ ዓይነይ ወፍዶ ኢየ። ሕጂ ድማ ነታ ዝተረፈት ዓይነይ ንዓኹም እውፍያ ኣሎኹ» ኢሎም እመን ዓቁይታይ ሃጸይ ዮሃንስ ዝኾኑ፣ ድኣሪም ድማ ኤርትራ ንምግዛእ ኣሰመራ መጻኢም ኣብ ቤት መኻእ ዕርጂ ጌሮም ዝነበሩ ኢዮም።

ኣይተ ወልደሚካኤል በዚ ኣብ ትግራይ ዝነበሩሉ ኣጋጣሚ'ዚ ምስ ደጃዝማገት በዝበዝ ካሳ ተራሽቦም ኢድ ነሉ። ከምኡ ድማ እቶም ሓንስ፣ ጉብሳ፣ ማሩ፣ እተባህሉ ሰለስተ ኣሕጻን ደጃዝማገት በዝበዝ ካሳ ማለት ደቂ ሹም ተምቢን ምርጫ ብርቲዓት ነበሩ። ኣይተ ወልደሚካኤል ክሳዕ ዝደልዎም ተጸግቦም። በዚ ኣጋጣሚ ጊዚ'ዚ ደጃዝማገት በዝበዝ ካሳ ካብ ሃጸይ ቴዎድሮስ ሸራቶም ንምልእቲ ትግራይ ኣብ ትሕቲ ምልኮም እኢትዮም ከለዉ፣ እቶም ጉብሳ እተባህሉ ሓምም ንኣይተ ወልደሚካኤል ሓምሉ ከምኡ ደጃዝማገት

ደረሰ እተባህለ ኣኸቲሎም ኣሰንደ ኣብ እተባህለ ምድሪ ኣድያቦ ከይደም ኣንጻር ደጃዝማገት ተኸለርግሽ ተዋግኡ። ወይዘሮ ሥላሴ ኣዲኦም'ውን ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ንወደን እናኣታብባን ተኸፈሉ።

እንተኾነ ግን ኣብ'ቲ ውግእ ደጃዝማገት ተኸለርግ ርግሽ ተዓወቲ። ጉብሳን ኣይተ ወልደሚካኤልን ከእ ኣብ በዓቲ ተሓቢዖም ከለዉ ተማሪቕዎም ተታታዙ። ወይዘሮ ሥላሴ ከእ ብበዓል ኣይተ ጸድቕ እተባህሉ ሹም ኣድያቦ ተማሪቕዎም ኣደ ደጃዝማገት በዝበዝ ካሳ ወዲ ሹም ተምቢን ብምንባሪን ሽቡ ሓረዱዎን።

በዚ እዋን'ዚ በዝበዝ ካሳ ንኣደ ብቴዎድሮስ እተሸመ በረምበራስ ቀቲሎም በረምበራስ ተባሂሎም ነበሩ። ሓመድ ምድሪ ዝኾነ ሰራዊት ሓዘም መጻኢ ኣም፣ ንደጊዶት ተኸለርግሽ ሰዓሪም፣ ንኣምም ጉብሳን ንኣይተ ወልደሚካኤልን ካብ ማእሰርቲ ፈቲሎም ናጻ ኣውጽእዎም። ኣብኡ ከእ ደጃዝማገት ተኸለርግሽ ሞቲ። ራእሲ ዝቐተለ ራእሲ ብዝባል መሠረት ድማ ደጃዝማገት ስለ ዝቐተሉ ደጃዝማገት በዝበዝ ካሳ ተባህሉ።

በቲ ጅንራል ናፕየር እተባህለ እንግሊዘዊ መራሕ ሰራዊት ውግእ ኣብ መቐዳላ ከይፉ ንሃጸይ ቴዎድሮስ ዝሰዓረሉ ዓመት፣ ማለት ኣብ መወጃታ ዘመን ግዝዓት ሃጸይ ቴዎድሮስ 1868 ዓ.ም.ፈ. ኣይተ ወልደሚካኤል ደጃዝማገት ተባሂሎም ኣብ ዓዲ ደቀ'ሰንደ ማለት ዓዲ- ንፋስ ተቐመጡ። ግዝእቶም ግን ምሽዓው ቆሎ ምልሽ ጥራይ ነበረ። ደጃዝማገት ወልደሚካኤል ንመንግስቶም ከሰፍሑ ትጽቢትን ዕላማን ነበሮም። ስለ'ዚ ካብ ዓዲ ንፋስ ንእምባ ደርህ ግዲም ተቐመጡ። ዝዳግ ምስ ደልደሉ ከእ ንዓይም ሃዘጋ ኣትቶም ሰፈሩ። በዚ ኣጋጣሚ'ዚ ደጃዝማገት ሃይሉ ተወልደመድህን በዓል ጸን ዚጋ ተኣሲሮም ስለ ንኮሰሩ ከእ ብዘይ ተዋጃዓ ይሰርቡ ነበሩ።

ምስሌንንት ተከል-ዓገባ ግን ነቶም አይተ ገብረ-ማርያም አተባህሉ ሓው ደጃዝማች ሃይሉ ሃብደም። አይተ ገብረማርያም ከአ ሕራይ አሉም ምልኪ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ተቆብሎም ተሰርዑን ሰርዑን። ጸጋ ዘጋ ከአ ህድሐት ረከበት።

ምስሌንንት ስድራ ከንቲባ በኪት

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ምስ ብዙ-ሐት ሰብ ሓማሌን ሓደሓደ ቅርሕንቲ ፈጠርም ነበሩ። ምስ ምሉእ ስድራ ከንቲባ ዘርአይ ደም ዝተኸሉ መኪንንትን ዓቆይትን ወን ነበሩ። ስለ'ዚ ከአ ገለ ካብ ተም ተጻረርኒ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ዝነበሩ «ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሕጎ ክፈደዩ ኪበሉ ክጥፍኡና ኢኖም» እናበሉ ከሉ ገና ብፍርሂ ናብ በረካታት ኤርትራ እናሃደሙ ተባታተኑ።

ስለ'ዚ ከአ ስድራ ከንቲባ በኪት አቆዲሞም ይፍጽም ብዝነበሩ ሓደ ሓደ ቅርሕንታዊ ተግባራት ፈሪሆም ንምድሪ ቶርዓ አትዩም ተሓብኡ። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ከአ ንምድሪ ቶርዓ ወረደም ሰገቡም። አብ ጥቅ ደብረ ቢዝን ዝርከቡ ዘይደፈር ቶር ኣርኪቡም ከአ ተጥባኢም። አብ'ዚ ውግእ'ዚ

አውዓለ-ም በኪት
አባ ቡላ በኪት

እተባህሉ ክልተ ደቂ ከንቲባ በኪት ተቆትሉ። ከንቲባ በኪት ግን ነቶም ዝተረፉ ደቆምን ስድራ ቤቶምን ሓዘም ሃዲሞም ካብ ሞት ደሓኑ።

ልጅ ሰብሃቲ ወዲ ከንቲባ በኪት ግን ካብ ዓደም እምበርህ ከይወጽኡ ተሪፎም ስለ ዝወግሉ፣ አብ'ቲ ውግእ ኣይወግሉን'ዮ ሞት ክልተ ኣሕዋቶም ምስ ትነገሩ፣ ኣሕዋተይ ሞይቶሙን ኣሉም ከንዲ ዝሓገኑ፣ ጸዕዳ ተኸዲኖም ጸጉሪ ርእሶም ብልካይ ኣለሰሉም ዓዲ

ንፋስ መጸሎም ኣብ ቅድሚያ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ቀሪቦም ኢድ ነሰኡ።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ከአ «ኣየ ልጅ ሰብሃቲ ንሰባሲ ትግበረልካ ድኣ። ንዓይ ክተሓገስ ኣልካ ብሞት ኣሕዋትካ ከንዲ ትሓገንሲ ክም'ዚ ክትገብር። ኪድ ዓ ድኻ ክም'ቲ ሕጊ ሕዘን። ኣምላኽ ጸንዓት ይነብካ» ኣሉም ኣፋነው-ዎም።

ብድሕሪ'ዚ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ንምምሕዳር ሰጥ ሰጥ ኣበሉም መለኹም። እዚ ግለት ግን ብክልተ መታሕት ኣርትራ ዝነበሩ ተርክን ግበጽን ተሓግሒንም ወጺኦም ማለት ኣይኮነን። እቲ ጉንጽን ምክልኻልን ኣይተወድኡን ነበረ።

ከንቲባ በኪት ከአ «ሕጂስ ናብ ዘብሉ የብልይን» ኣሉም፣ ገመድ ኣብ ክሳደም ኣሰረም፣ እምኒ ከአ ኣዘሉም ኣብ ቅድሚያ ደጃዝማች ተደራጊም «ጉይታይ መሓሩኒ» በሉ። ደጃዝማች ከአ ነቲ ኣዘማሪ ጸዊዎም።

ወልደሚካኤል ወዲ አታይ
አንታ ለሚዱ'ዚ ፅዕነታይ
አንታ ኣበይክ ለመዶ ነቲ ጉይታይ ንግይታይ

ኤሪ በኪት እንታይ ገደሰ
ሓተቆኑ ዘይሰቲ ዓውሳ
ብተይ ሓረድካ ዓረሙ ተልሕሶ

ብማለት እናመርሕም ኣውሎ በሉ። ዓውሳ ማለት ብራሕ ኪኸውን ከሉ ዓረም ማለት ከአ ብቆርቦት ኣተሰርሒ ምስል ብተይ ኣይዩ።

ብድሕሪ'ዚ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ስሎምን ነቲ ገመድ ካብ ክሳድ ከንቲባ በኪት ፈቲሖም ነቲ ኣብ እንግዳዕኡም ተሰኪመሙም ዝነበሩ እምኒ ከአ ኣራጊሮም «በል ኪድ ምሕረት ጌረልካ ኣሎኹ» በልዎም።

እንተኾነ ግን «አብ ዓዲ ኣቦታተይ ካርነኸም ሹመት ከንቲባ ክሳዕ ክንድ'ዚ ኪዋረድ ወይ ከአ መሳገጺ ኪኸውን ዘሕዝን ኣይዩ። ሹመት ከንቲባ ንዘይጠቐሙ ሰባት ኪወሃብ ኣይግባእን። ስለ'ዚ ድሕሪ ሕጂ ንበኪት «አይ በኪት ልልኩም ድኣ ጸውዕዎ እምበር ከንቲባ በኪት ክይትብልዎ» ኣሉም ብኣዋጅ ካብ ሹመቶም ተንጠጥዎም። ከንቲባ በኪት ከአ በዚ ምሕረት ረኪቦም ስድራ ቤቶም ኣኸኺቦም እምበርህ ኣተዉ።

ምስሌንንት ከንቲባ ጣዕማይ

ከንቲባ ጣዕማይ ወዲ ኣቦይ ባህሩ በዓል በለሃ ካርነኸም ኢኖም። ከንቲባ ጣዕማይ ኮነ ኣቦእም ኣቦይ ባህሩ። እሙናት ሻራ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ስሎምን ዝነበሩ ኢኖም። ብፍላይ ኣቦይ ባህሩ ብኣሕዋት ቆጽሊ ተነብሩሉም ሹም ኣሕዋት ማለት ምስሌኑ ምሉእ ካርነኸም ኮይኖም ዘገልገሉ ለባም መራሒ ነበሩ። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣብ ዘይነበሩሉ እዋን፣ ሃገር ብደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ኪትመሓደር ከላ ግን እቲ ሹመት ካርነኸም ካብእም ተወሲዱ ንከንቲባ በኪት ተሞሂቡ ጸኒሑ ነበረ። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ብዓወት ምስ ተመልሱ ከአ፣ እቲ ብኣሕዋት እተሞሀበም ሹመት ተመልሰሉም ማለት ንወደም ከንቲባ ጣዕማይ ተሞሀበ እኖ ከንቲባ ጣዕማይ ብትምክሕቲ፡-

ኣየ በኪት ጸዕዳ ሰዓት
ኣርክብናካ ዝራብዓት

ብማለት ኣውሎ በሉ። ከንቲባ በኪት ከአ ብርግኣት እንተ ኣርክብኩም ዝራብዓት ኣይ ሰብ ሓምት ኣይ ሰብ ስርዓት ኣይ ሰብ ልቢ ኣይ ሰብ ስርዓት ነጽብበልኩም ቁራብዓት

ኣሉም መልሲ ሃቡዎም። እዚ ኮይን ክብቅዕ ግን ብስልጣን ተመኪሑ ዝገቡብጥ፣ ወይ ከአ ጸሪፉኒ ኣሉ ዝኸሰስ ኣይተራእየን። ኮሉ ሰላም ብሰላም ሓልፎ። እዚ ከአ ነቲ ዝነበረ ሓርነት መደረ ዝምስከር ኣይዩ።

ንስርሖ ንፍንጥሖ

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ስሎምን ድሕሪ ውግእ ዓዕሮ መኻን ማለት ውግእ ረቡዕ ሃዲሞም ዓዲ ጉረቶ ከኢትው እንተ ደለዩ ሰብ ዓዲ ጉረቶ ኣይትእተዉና ብማለት ክልኪሎሙም ነበሩ እኖ በዚ ጉባዮም ሕጎ ኪፈድዩ ደለዩ። ስለ'ዚ ከአ ናብ ኣይተ ጸጋይ ወዲ ኣይተ ኣሰንደም ምስሌኔ እንዳ ገብረክርሱቶስ ዝነበሩ «ንዓዲ ጉረቶ ኣትዩ ከገብራ ኢየ እኖ ከቲትካ ብቐል ጡፍ ምጽኣኒ» ብማለት ኣዘዘዎም። ኣይተ ጸጋይ ቅድም ምስ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ተጸምቢርም ተማእ ዘዘም ዝነበሩ ኢኖም። እንተኾነ ግን ከም'ቲ እተኣዘዘም ቀልጠርም ከቲቶም ከንዲ ዝመጽኡ ፅጥፎይ ብማለት ደንጉዩ።

ብድሕሪ'ዚ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ንበይኖም ማለት ብዘይ ኣይተ ጸጋይ ንዓዲ ጉረቶ ከይደም ዘመትዎ። ነዚ ፈጺሞም ከምሰሱ ክለዉ ከአ ኣይተ ጸጋይ ኣብ ጽልማ ጸኒሖም ተቆበልዎም። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ግን ቀልጠርም ትእዛዝ ስለ ዘይፈጸሙ ኣብ ልዕሊም ሓራቕም ነበሩ'ዮ ተቆበሉም ኣሰሩዎም። ነቲ ምስሌንንት እንዳ ገብረክርሱቶስ ከአ

ፍርቂ ንኣይተ ጉብሳ ወዲ ኣይተ ወልደገብርኤል ፍርቂ ከአ ንልጅ ሃብተጽዮን ወዲ ኣይተ ጉብሳ መቐሎም ሃቡዎም።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ዓመት ምሉእ ኣብ ዓዲ-ንፋስ ምስ ተቐመጡ፣ ሃዘጋ ኣትዩም ዝውቶም ብትእዛዝን ወፊራን ሰባት እናኣዘዙ ዝውቶም ኪሰርሑ

እንተኾነ ግን «አብ ዓፄ አቦታታይ ካርነሽም ሹመት ከንቲባ ክሰፊ ክንድ'ዚ ከዋሪድ ወይ ከአ መላገዲ ኪኸውን ዘሕዝን ኢዩ። ሹመት ከንቲባ ንዘይጠቐሙ ሰባት ከወግብ ኣይግባእን። ስለ'ዚ ድሕሪ ሕጂ ንባሕት «ኣይ ባሕት ኣልኩም ድኣ ጸውዕዎ እምበር ከንቲባ ባሕት ከይትብልዎ» ኣሉም ብኣዋጅ ካብ ሹመቶም ቀንጠዮም። ከንቲባ ባሕት ከአ በዚ ምሕረት ረኺቦም ሰድራ ቤቶም ኣኻኺቦም እምባደርህ ኣተዉ።

ምስሌንነት ከንቲባ ጣዕማይ

ከንቲባ ጣዕማይ ወዲ ኣቦይ ባህሩ በዓል በላዛ ካርነሽም ኢዮም። ከንቲባ ጣዕማይ ኮነ ኣቦኡም ኣቦይ ባህሩ፣ እመናንት ሻራ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ዝነበሩ ኢዮም። በፍላይ ኣቦይ ባህሩ ብኣሕዋት ቆጽሊ ተነቢሩሎም ሹም ኣሕዋት ማለት ምስሌን ምሉእ ካርነሽም ኮይኖም ዘገልገሉ ለባም መራሒ ነበሩ። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣብ ዘይነበሩሉ እዋን፣ ሃገር ብደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ኪትመሓደር ከላ ግን እቲ ሹመት ካርነሽም ካብኡም ተወሲዖ ንከንቲባ ባሕት ተዋሂቡ ጸኒሑ ነበረ። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ብዓወት ምስ ተመልሱ ከአ፣ እቲ ብኣሕዋት እተዋበዎም ሹመት ተመሳ ሰሎሞን ማለት ንወደም ከንቲባ ጣዕማይ ተዋህቦ እዮ ከንቲባ ጣዕማይ ብትምክሕቲ፡-

ኣይ ባሕት ጸዕዕ ሰዓት
ኣርኪብናካ ዝራብዓት
ብማለት ኣውሎ በሉ። ከንቲባ ባሕት ከአ ብርግኣት
እንተ ኣርኪብኩም ዝራብዓት
ኣይ ሰብ ኣምት ኣይ ሰብ ስርዓት
ኣይ ሰብ ልቢ ኣይ ሰብ ስርዓት
ነጽጎበልኩም ቁራብዓት

ኣሉም መልሲ ሃቡም። እዚ ኮይኑ ከብቅዕ ግን ብሰልጣን ተመኪሑ ዝገብዮ፣ ወይ ከአ ጸራፊ ኣሉ ዝኸበሰ ኣይተራእዮን። ከሱ ሰላም ብሰላም ኣለፈ። እዚ ከአ ነቲ ዝነበረ ሓርነት መደረ ዝምስክር ኢዩ።

ንሰርሖ ንፍንጥሖ

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ድሕሪ ወግእ ዓዕሮ መኻን ማለት ወግእ ረቡዕ ሃዲሞም ዓፄ ጉረቶ ኪኣትው እንተ ደለዩ ሰብ ዓፄ ጉረቶ ኣይትእተወና ብማለት ከልኪሎሙም ነበሩ እም በዚ ጉህዮም ሕፃ ኪፈድዩ ደለዩ። ስለ'ዚ ከአ ናብ ኣይተ ጸጋይ ወዲ ኣይተ ኣሰንዶም ምስሌኔ እንዳ ገብረከርሱቶስ ዝነበሩ «ንዓፄ ጉረቶ ኣትዩ ከገብራ ኢዩ እዮ ከቲትካ ብቐል ጡፍ ምጽኣኒ» ብማለት ኣዘዘዎም። ኣይተ ጸጋይ ቅድም ምስ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ተጸምቢሮም ተማእ ዚህዙ ዝነበሩ ኢዮም። እንተኾነ ግን ከም'ቲ እተኣዘዘዎ ቀልጢርም ከቲቶም ከንዲ ዝመጽኡ ዕጥይጥይ ብማለት ደንጉዩ።

በድሕሪ'ዚ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ንበይኖም ማለት ብዘይ ኣይተ ጸጋይ ንዓፄ ጉረቶ ከይደዎ ዘመትዎ። ነዚ ፈጸሞም ከምሰሱ ከለዉ ከአ ኣይተ ጸጋይ ኣብ ጽልጣ ጸኒሖም ተቐሰጸዎም። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ግን ቀልጢርም ትእዛዝ ስለ ዘይፈጸሙ ኣብ ልዕሊኦም ሓሪቕም ነበሩ ጥ ተቐብሎም ኣሰሩዎም። ነቲ ምስሌንነት እንዳ ገብረከርሱቶስ ከአ

ፍርቁ ንኣይተ ጉብሳ ወዲ ኣይተ ወልደገብርኤል
ፍርቁ ከአ ንልጅ ሃብተጽዮን ወዲ ኣይተ ጉብሳ
መቐሎም ሃቡም።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ዓመት ምሉእ ኣብ ዓፄ-ጉፋሰ ምስ ተቐመጡ፣ ሃዘጋ ኣትዮም ዝውቶም ብትእዛዝን ወፈራን ሰባት እናኣዘዙ ዝውቶም ኪሰርሑ

ጀመሩ። በዚ ኣጋጣሚ እዚ ከአ ሰብ ጸዓዚጋን ምሉእት ተክለ-ዓገባን ሚናብ ዘርእይን ካልኣትን ተኣዚዞም ንዝበጋ ከም ብኣድሽ ይሰርሕዮ ነበሩ። ኣብ መንጎ እቶም ህዝቢ ኣደ ጃውጅ ወዲ ከንቲባ ወልደጋብር እተባህለ ቆልዓ ወዲ ወደም ንኣባል ጋላ ማለት ንገብረከርሱቶስ ወዲ ከንቲባ ገረድ ሓመድ ተሰኪሙ ህድም ከድብድብ ክሎ

ንሰርሖ ንፍንጥሖ

ኣሉ እናደረፈ ጽልኡ ኪገልጽ ከሎ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰምዑዎ እዮ «እዚ ቆልዓዚ ተሰፋ ዘለዎ ኢዩ» ኣሉም ብትብዓቲ ኣመሰገንዎ። ቀጺሎም ከአ ወዲ መን ከም ዝኾነ ሓተትዎ።

ወዲ ከንቲባ ወልደጋብር ወዲ ወደም ንኣባል ጋላ ማለት ገብረከርሱቶ ወዲ ከንቲባ ገረድ ከም ዝኾነ ምስ ፈለጡ ከአ ባህ ኣሉም «ንዓ እዚ ወደይ። ኣንበሳ ወዲ ኣንበሳ። ኣንናዕ» እናበሉ ብፍቕሪ ሰዓሙዎ።

ክልተ እምባታት ኤርትራ ኣብ ዓድዋ ተኣስሩ

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ኣብ ሃዘጋ ኮይኖም ምምሕዳሮም ቀጥ ኣበሎም እናሰርሑ ከለዉ ብዙሓት መኪንንቲ ኤርትራ፣ ወገን ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን «ሕራይ ሰጥ ለጥ ኣልና ንእዞን» ብማ ለት ተጸምበርዎም። ሓደሎ ካልኣት ከአ ብኣፎም ምሳ ኹም ኢና እናበሉ ብታሕቲ ታሕቲ ግን ወዲታት ይገብ ሩሎም ነበሩ። ብፍላይ ከአ ከም በዓል።

- 1. ከንቲባ ባሕት በዓል እምባ-ደርህ
- 2. ብጀሮንድ ቢልዎ በዓል ሕምብርቲ

ፈትዮም ዘይኮነስ ካልእ መንገዲ ስለ ዘይነበሮም ኢዮም ናብ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣትዮም ዝነበሩ። ስለ'ዚ ከአ እዞም ሰባት ዚእም ብምስጢር ምስ ተዮም ኣብ ትግራይ ፋኒኖም ዝነበሩ ደጃዝማች በዝብዘ ካሃ (ደኣር ሓይዩ ዮሃንስ) ብምርኻብ፣ ወዲታት ከተሓላ ልፍሎ ዘኸለሎም መንገድታት ይደልዩ ነበሩ።

በዚ ኣጋጣሚ ጊዜ'ዚ ደጃዝማች በዝብዘ ካሃ ምስ ዋግ ሹም ጉብዜ ማለት ንጉሥ ተክለጊዮርጊስ ብሥልጣን ተጸሊኦም ይዋግኡ ስለ ዝነበሩ ከኣ፣ እዞም ሰብ ሓግሲን ዝኾኑ ኣሕምቶም ናብ ደጃዝማች በዝብዘ ካሃ ቀሪቦም «ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ሻራ ንጉስ ተክለ ጊዮርጊስ ኢዮም» ብማለት ከሰሱዎም።

ኣጲይ ዮሃንስ ከአ በቲ እዋን'ቲ ብዝሒ ሰራዊትን ብረትን ነበሮም እዮ ዓብላልነት ተሰጊዖም «ሕጂ ቶሎ ንዓድዋ ምጸእ» ኣሉም ንደጃዝማች ወልደሚካኤል ብመልክዕ ትእዛዝ ጸውዑዎም።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ከአ በታ ቅድም ዝነበ ረቶም ዕርክነት ተገሪዞም፣ ኣብ ልዕሊኦም ተጠንጠኑ ዝነበረ ወዲት ከይፈለጡ፣ «እይ በዓል መስቀል ኣብርኖ ኣብ ዓድዋ ዳሜራ ከነብዕል ደልዮሙኒ ኢዮም ዝኾኑ» ብማለት ዝሓኩ ሓዞም ንዓድዋ ከዳ።

ደጃዝማች በዝብዘ ካላ ግን ቅድም ከም በዓል ደኣን ብጽቡቕ ተቐብሎም። ጸኒሖም ግና በዓል መስ ቀል መዓልቲ፣ ኣብ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ገብርኤል ከሲሎም ከለዉ ኣዘንጊዶም ወታሃደራት ሰዲዶም ኣሰሩ ዎም።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣብ ቤት ማእርቲ ምስ ኣተዉ፣ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን እውን ኣብኡ ተኣሲሮም ጸንኹም እሞ እቶም ኣብኡ ዝነበሩ እሱራት ሰብ ሓግሲን፣-ማለት ሰብ መረብ-ምላሽ

«ወይ ጉድ አንታ እም ክልተ እምባታት ደቂ ሓንቲ ፍባ ክሰም ብሥልጣን ነን-ኣድሕዶም ብውድድር ዝዋግኡ ዝኾነሩ ኣብ ጸልማት ተራኪቦም'ዶ ተሰዓዓው» በሉ። ከመይ'ሲ እቲ ምስዕዓም ናይ ወሉድን ወላድን ምስዕዓም ኢዩ ዝነበረ

እም ክልተ እምባታት ኤርትራ ደቂ ሓንቲ ስድራ ክሰም ኣቢሮም ምስ ተኣሰሩ፡ ደጃዝማች በዝብዝ ካሃ ንኤርትራ ብሓይሊ ኪገዝእዎ ከኣሉ። ነቶም ቅድም ንቡረ እድ ገብሩ ውበት ዝበሃሉ ዝኾነሩ ዋግሹም ገብሩ ኢሎም ብምሻም ድማ ንኤርትራ ኪገዝኡ ኣቐመ ሎምም። ገብሩ ከኣ ጸዓዘጋ ኣትዮም ሰፈሩ።

በዚ እዋን'ዚ ብትእዛዝ ዋግሹም ገብሩ ምስሊንነት ሚናብ ዘርኣይ ነቶም ተጻራሪ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ዝኾነሩ ከንቲባ ሃይሉ ወዲ ኣይተ ገብራይ ከህብዎም ከለዉ፣ ሹመት እንዳ ገብረ ክርስቶስ ከኣ ናብ'ቶም ብደጃዝማች ወልደሚካኤል ተኣሲሮም ዝኾነሩ ኣይተ ጸጋይ ተመሊሱ ተዋህበ፡ ሹመት ካርንሽም ከኣ ካብ ከንቲባ ጣዕማይ ወዲ ኣቦይ ሰቡሩ ተመንጠሉ ንክንቲባ በቪት ወዲ ተወልዶ መድህን ተዋህበ።

በዚ እዋን'ዚ ህዝቢ ዛግር ካብ ባሻይ ሃብቲ ጀሚሩ ክላዕ እቲ ታራ ዝበር ፈታውን ሻራን ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ነበረ እሞ ዓንደጽኖን ወዲ ቀቪ ኣብርሃም ከም'ዚ ዝሰሰብ ጌሮም ንክንቲባ በቪት ኣውሎ በሉሉም።

እም ዛግር ዛግር ኢዮም
ንጉይታና ዙፋን ቤቶም ኢዮም
ኣይትግን-ኣዮም
ቀስ ኢልካ ግዝኣዮም

ፍናን ልጅ መኮነን-ጎሚዳ

ዋግ ሹም ገብሩ ሸኪ እኪ ግዝኣት ኣማሲን እንተ ተዋህቦም ኣብ ጸዓዘጋ ብዘሕኑ ኣይተቐመጡን። ኣብ'ተን ሹዳሽተ ዓመታት ዘመነ ግዝኣቶም ንክልተ ዓመት ጥራይ ኢዮም ኣብ ጸዓዘጋ ኮፍ ዝበሉ። መጀመርታ ንፊት-ወራር ገብረ-መድህን ኣባ ቦራ፡ ሹመ-ም ማለት ወክሉምም። ፊታ-ወራር ገብረ መድህን ወዲ ኣይተ ሰላል በዓል ዓጺ ከልከልቲ ኢዮም፡ እንተ-ኾነ ግን ብዘርኢ ካብ ዓጺ ደገዝማቲ ጸዓዘጋ ስለ ዝኾነ ዘርኢ መፍናንቲ ክበሮም። ኣባ ቦራ ድማ ቃለ-መልከሮም ኢዩ።

ኣብ'ዚ እዋናት'ዚ ማለት ዋግሹም ገብሩ ንትግ ራይ ከይዶም ከለዉ፣ ልጅ መኮነን ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ኣብ ቢጃ ኮይኖም ብሓርባንነት ኪቃለሱ ምስ ጸንሑ፣ ጉሓም ልጅ መስፍን ኣኸቲሉም ንዝጋ ኣትዮም ዝበዝሕ መሬት ኣማሲን ኣብ ጸላሎም ኣልተ ውም። ፊት-ወራር ገብረመድህን ከኣ ሰራዊቶም ሓዞም ንሰራዊ ሃደሙ። ምስእም ከኣ ክንቲባ በቪትን ክልኡት ጸላኢቲ ደጃዝማች ወልደሚካኤልን ሃደሙ። እቶም ዝተ ረፉ ግን ኢዶም ንልጅ መኮነን እናሃቡ ኣተዉ።

በቲ ኣዶ ወገን ከኣ ፊት-ወራር ካላ ጉርጃ ማለት ኣባ ከይሲ ካብ ሓፀይ የግንሰ ሸፈቶም ኣብ ሰራዊ ነበሩ። በዓል ኣይተ ገብረማርያም ደቂ ኣይተ ኣልላን ካልኡትን ከኣ ኣብ እምባ ዛርብ ተራኪቦም ተጸምቡዎም። ፊት-ወ ራር ገብረመድህን ውን ምስእም ተሓወሱ።

እንተ ኾነ ልጅ መኮነን ንእምባ ዛርብ ከይዶም ውግእ ገጠሙሉም። ኣብኡ ከኣ ልጅ ሞኮነን ተዓወቱ። ኣባ ከይሲ ንሃታ ገንድብታ ሃደሙ። ከንቲባ በቪትን ሰጊድ ወይምን ግን ኣብ'ቲ ውግእ ሞቱ። ካልኡት ብኩሓት ከኣ ተማረኹ። እቶም ዝተረፉ ከኣ ተብታቲኖም ነንዓዶም ሃደሙ በዚ እዋን'ዚ ነበረ

በቪት በቪት ተተሉኻይ ጥንቅሊዕተ

ተባሂሉ እተደርፈ።

ልጅ መኮነን ኣብ እምባ ዛርብ ምስ ተዓወቱ ደጃዝማች መኮነን ተባሂሉም ዝእር ርእሶም ሹመ። ካብ እምባ ዛርብ ንዓዶም ከምላሱ ከለዉ ከኣ ናብ ዓጺ ተኸላይ ነጋሪት ጸዓኑ።

ደጃዝማች መኮነን ንጸዓዘጋ ርእሶም ንዓዶም ሃዘጋ ኣተዉ። ብድሕራ'ዚ ንኸኹም ምሩኻት ፈትሕዎም። ኣብ ሃዘጋ ህዝቢ ኣኪቦም ብፍላይ፣ ነቶም ሰብ ጸዓዘጋ

«ንሕና ደቂ ኣዶ ሰብኣይ ኣሕዋት ኢና። ክልተ ኣሕዋት ደቂ ተሰፋጽዮን ስለ ዝኾነና ብፍቕርን ሰኒትን ክኾነር ኢዩ ዝግባእ። በዚ እንተ ነበርና ከኣ ኢዩ ዝዋፀ መና። ብዛዕባ ሹመት ከኣ ሹመት ናይ እግዚኣብሔር ኢዩ። ናይ እግዚኣብሔር ስለ ዝኾነ ድማ ክንክእሎ ኢዩ ዘድልዮና። ካብኹም ኮነ ካባና ነዚ ክንቅበሎ ይግባእ። ሃገርና ንሓሉ። ጸላእትና ሓቢርና ንዋጋእ» በልዎም። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ከኣ ሰብ ጸዓዘጋ ንደጃ ዝማች መኮነን ፈተዉም።

ደጃዝማች መኮነን ምስ ኣዞም ልጅ መስፍን ንን ካልኡት መኪንንቲ መረብ ምላሽን እናተማኸሩን እናተሰማምቡን ንመላእ ኤርትራ ብዘይ ውግእ ብሰላም ገዝኡዎን ሰርዑዎን። ድሕሪ መንፈቕ ግና ንዋግ ሹም ገብሩ ዝበሃሉ ሓዞም ንደጃዝማች ሃይሉ ካብ ቤት ማእሰርቲ ኣፍቲሎም፣ ንደጃዝማች መኮነን ከኣሰሩ ንኤርትራ መጽሐ። ቍጽሪ ሰራዊቶም ከኣ ኣዝዩ ብዘሕኑ ነበረ። እንተ-ኾነ ደጃዝማች መኮነን ዓቕሞም ኣመዛቢኖም ንመታሕት ኣቢሎም ሃደሙ። ዋግ ሹም ገብሩ ግን ብጃህሪ እናፈከሩ ክላዕ ከረን ሰዓቡዎም። ግናኹ ግደ ድኻም ኮይኖም ድኣ ተመልሱ ምበር ኣየር ከቡዎምን። ደጃዝማች መኮነን ሓላላል ኣትዮም ኣዕረፉ።

ብኡ ኣቢሎም ከኣ ተጠውዮም ንዓዶም-ሓሪ ሰጊሮም ምስ ንጉስ ተኸላኪኖርጊስ ብምጽምባር ከኣ ንደጃዝማች ሃይሉ ምስእም ተማሊኦም ካብ ኤርትራ ንትግራይ ተመልሱ።

ኣርባዕተ መካንንቲ ኤርትራ ኣብ ኣዶ ቤት ማእሰርቲ

ደጃዝማች በዝብዝ ካሃ ኣብ ትግራይ ጎ-በዜ (ንጉስ ተኸላኪኖርጊስ) ኣብ ላዕታ ኮይኖም ይፈቓኹ ነበሩ። በዚ ከም'ዚ ከኣ ግይ ቆልዑ ኣብ እተባህለ ቦታ ተራኪቦም ውግእ ገጠሙ። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ዋግ ሹም ጎ-በዜ ማለት ንጉስ ተኸላኪኖርጊስ ሰዓሩ። ደጃዝማች በዝብዝ ካሃ ከኣ ንትግራይ ኣቢሎም ኣገለቑ። ኣዶሎ ጸሓቶም ውን ዕለተ ሓርያ ገብኡ ሰራይ መዓልቲ ኣብ ዓድዋ ተዋግኡ። ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ግን ደጃዝማች በዝብዝ ካሃ ሰዓሩ። ንጉስ ነስት የግንሰ ከኣ ተባህሉ።

ኣብ'ዚ ዓሕራይ ውግእ ደጃዝማች መኮነን ምስ ኣዞም ልጅ መስፍን ምስ ንጉስ ተኸላኪኖርጊስ ስለ ዝጸንሑ ተማረኹ። ምስ ኣቦኡም ደጃዝማች ወልደ ሚካኤልድማ ኣብ ዓድዋ ተኣሰሩ።

በቲ ኣዶ ወገን ደጃዝማች ሃይሉ ወገንን ሻራን ንጉስ የግንሰ ክሰም፣ ኣብ ውግእ ዓድዋ «ከላ ክልቲ ኣም ርጉማት ኢዮም። ባዕሎም ይፈልጠ» ኢሎም ኣብ ኣክሱም ኮፍ ኢሎም ውዲሎም ነበሩ'ዎ ንጉስ የግንሰ ሓዞም ኣሰሩዎም። ስለ'ዚ።

1. ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን
2. ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን
3. ደጃዝማች መኮነን ወልደሚካኤል
4. ልጅ መስፍን ወልደ ሚካኤል

ከምኡ'ውን ብዙሓት ካልላት መኪንንቲ መረብ ምላሽ ኣብ ኣደ ቤት ማእሰርቲ ተዳጉኖም ተራኸቡ።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ምስ ክልቲኦም ደቆም ብትእዛዝ ደጃዝማች በዝተበዘ ካሳ ኣብ እምባ ኣላጀ ኢዮም ተኣሲሮም ዝኸበሩ፡- ኣላዊኦም ማለት ናይ 'ቲ ቤት ማእሰርቲ ኣላፊ ከእ ደጃዝማች ወልደ-ኢየሱስ እተባህሉ ነበሩ። እንተ'ኾነ ግን ደጃዝማች ወልደ ኢየሱስ ብውሽ መም ሻራ ንጉሥ ተኸለጊዮርጊል ስለ ዝኸበሩ፣ ካብ ሃጻይ የሃንስ ዓልዮም ናብ ንጉስ ተኸለ ጊዮርጊል ከጽም በሩ ደለዩ። ስለ'ዚ ንደጃዝማች ወልደሚካኤል ካብ'ቲ ቤት ማእሰርቲ ፈቲሖም «ንዓ ኪድ ውጻእ። ንኣማሴን ዓድኻ ኪድ። ኣብኡ ኮንኻ ዓድኻ ኣማሓድር» ኢሎም ኣህደሙዎም።

ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ዓደምኣራ ኣለፎም ትግራይ በጺሖም፣ መረብ ተሳቢሮም መሬት ዓደም ኣኸለ-ጉዛይ ምስ ረገዱ «ንጉሥ ተኸለ ጊዮርጊልን ሃጻይ የሃንስን ተዋጊኦምሲ ንጉሥ ተኸለ ጊዮርጊል ተሳቢሮም። በዝተበዘ ካሳ ግን ንጉስ ተሳቢሮም» ዝብል ወረ ሰምዑ። ስለ'ዚ ደጃዝማች ወልደሚካኤል «ደጓዑ ኣይከደ ቅሱንን ኢዮም። ምስኦም ፅርቂ ይሕሸኒ» ብማለት ንዓድዋ ተመለሱም ናብ ንጉስ የሃንስ ኢድ ነስኦ። ንጉስ የሃንስ ብወገኖም በዚ ተሓገሾም መሐርዎም። ጽንሕ ኢሎም ድማ ንክልቲኦም ንክልቲኦም ደቆም ካብ እምባላጀ ፈቲሖም መሓሩ ሎም። በዚ ከም'ዚ ምስ ኣብይ የሃንስ ተራፎም ንገደሕ ጊዜ ኮብለሉ።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣብ ጠቐራ

ድሕሪ ኣያለ-ይ ንጉስ የሃንስ ዓዲ-ጃላ መጺኦም ተቐመጡ። ደጃዝማች ወልደሚካኤል ንሰራዊት ተር ክን ግብጽን ኣብ ዘለውዎ እናኸዱ ይማርኹም ነበሩ። ነቲም እተማረኹ ኣኪቦም ድማ ናብ ንጉስ የሃንስ ኣረከ ቡምም። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምትሕብባር ንጉሥ የሃንስ ንደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣመንም እሞ ግዛ ኣት ኣማሴን ሃቡዎም። ንደጃዝማች ሃይሉ ተወልደሙ ድህን ግን ምስኦም ንትግራይ ወሰዱዎም።

ቅድሚ'ዚ እውን ደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣብ'ቲ ኣብ መንጎ ሰራዊት ግብጽን ንጉሥ የሃንስን ኣብ ጉዳጉዲ ክሳድ ዒቃ እተገብረ ውግእ ተኸፊሎም ዓቢ ዋዩ ጌሮም ነበሩ።

ኣያለ-ይ ጊዜ ምስ ኣለፈ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ኣብ ዝባን ጎቦ ጠቐራ ደይቦም ፅርዒ ጌሮም ተቐመጡ። እንተ'ኾነ ግን በብቐሩብ «ሕጂ'ውን እንተ ኾነ ኣብይ የሃንስ ኣዘንጊዎም ከኣሰሩኒ ኢዮም» ብማለት ኣሰቡ። ስለ'ዚ ብውሽጢ ውሽጢ ምስ ሰራዊት ውግእ ተርኪ ፖለቲካዊ ርክብ ዝሩ እሞ ኣዳ ፍካክ እተባህለ ካብ ስድራ ዓዲ ናይብ ዝኾነ ኤርትራዊ ንሰራዊት ተርኪ ወኪሉ መጽእም። ፍካክን ደጃዝማች ወልደሚካኤልን ኣብ ኣሥመራ ተራኸቡ። ድሕሪ ሃይሕ ዞኑ ክልቲኦም ንገወገኖም ወኪሎም ከይጠላሎም ተመሓሰሎም ውዑል ተኣታተዉ።

ብዙሓት ዓባይቲ ካብ ስድራ ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ከዚ ምስ ምምሕዳር ተርኪ እተገብረ ስምምዕ ኣይፈተዉዎን። ደጃዝማች ወልደሚካኤል እውን ኣቲ ነገር ከይተፈልጠ ብምሰጠር ዝተሓገ መሰሎም «ምስ ተርኪ ዝገበርኩም ስምምዕ የበለይን» ብማለት ኣሉ በሉ።

ደሓር ግን ደጃዝማች ወልደሚካኤል ካብ ጠቐራ ወራደም ምስ ተርኪ ተራኸቦም ተጸምቡ። ምምሕዳር ተርኪ ከኣ ንዕኡም ራእሲ ኢሉ ዘውዲ ኣበርክተሎም። ንክልቲኦም ደቆም ከእ ደጃዝማች በሉም።

ካልላት ኣዘንተውቲ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ብኣይሊ ምስ ፋንኩ ኣብ ተርኪ ልኡኻም፣ ባዕሎም ማለት ብገንዘቦም ዘውዲ ኣስራሎም ኢዮም ራእሲ እተባህሉ ይብሉ። ዝኾነ ኮይኑ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ራእሲ ተሳቢሮም ዘውዲ ምስ ጸገኑ ከም ሕጊ እንዳገባ ተባሪኹም ተጸምቡሉ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ኣብ ውግእ ጉራዕ

ሃጻይ የሃንስ ኣመድ ምድሪ ዝኾነ ሰራዊትን ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደሙደህንን ሓዘም ኣንጻር ሰራዊት ግብጺ ወይ ሥልጣን ተርኪ ንምውጋእ መረብ ተሳቢሮም መጽእሙ ራእሲ ወልደሚካኤል ግን በቲ ኣብ ኣሥመራ ምስ ፍካክ እተባህለ ወኪሉ ሥልጣን ተርኪ ዝላተውዎ ማሕላ ወይ ውዑል ቅዩድ ነበሩ'ሞ ምስ ሰራዊት ተርኪ ተጸምቢሮም ተሰለፉ።

እቲ ውግእ ብጊዜ ጸመ ኣርብዓ ብወርሒ የካቲት ሰኔይ መዓልቲ ብ1876 ዓ.ም.ፈ. ተፈጸመ። ኣብ'ቲ ውግእ ሃጻይ የሃንስ ተግዑ። ተርኪ ከኣ ተሳቢሩ ብድሕራ'ዚ ሰዕረት'ዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰራዊቶም ሓዘም ክሳብ ጊንዳዕ ኣገለቐ።

ብድሕራ'ዚ ጎሚዳ ንበይኖም ተፈገፊሎም ኣደ ኣይሊ ሰርቡ'ሞ። ምስ ገለ ጉጅለታት ሰራዊት ሃጻይ የሃንስ ኣብ ሸኮቲ ስለ እተራኸቡ ውግእ ዝጠሙ። ዓ ወት'ውን ናቶም ኮነት'ሞ ብረትን ካልእ ንዋትን

ሰሊቦም ኣይሉም ብዝደዳ ኣደልደሉ። ንዓዲ ገብራይ ደይቦም ቤተ መንግስቲ ሰራሖም ድማ ተቐመጡ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ኣብ ዓዲ ገብራይ ከለዉ ሃጻይ የሃንስ ብኣኸሓት ዝፍቀድ ሰራዊት ሓዘም መረብ ተሳቢሮም መሬት ኤርትራ ረገዱ'ሞ ወልደሚካኤል ከዚ ኮንታት'ዚ ምስ ፈለጡ ዓቕሞም ፈለጠም ከም በዓል ፊትወራራ ገብረ መድህን ዝእመሰሉ ሰንብቲ ደጃዝማች ሃይሉ ኣሳቢሮም ሰራዊቶምን ቤተ ሰባምን ሓዘም ኣብ ኣልሓል በጎስ ኣትዮም ፅርዒ ሰርሑ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ኣብ ኣልሓል በጎስ ከለዉ፣ ገለ ፊትውቶም ካብ ከበሳ መጺኦም «ጉይታይ ጸገዘጋ ብሰራዊት ሃጻይ የሃንስ እናተደገፈት ጥይቃ ኢዮ ዘላ» ብማለት ኣጠንቀቐዎም። ራእሲ ወልደሚካኤል ግን

እንቲዕ ድኣ
ኣባ ቦራን ተኣሰረ
ኣባል ጋላን ተቐብረ

እምበር ዝመጽኣኒ የብለይን በሉ ይብሃል። ኣባ ቦራ ፊትወራራ ገብረ መድህን ኪኾኑ ከለዉ፣ ኣባል ጋላ ከኣ ኣይተ ገብረ ክርስቶስ ወዲ ከንቲባ ገረድ ኢዮም።

በዚ ኣብ ላዕሊ ተዘርዘሩ ዘሎ ኣጋጣሚታት ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደሙደህንን ጸገዘጋ ኣትዮም ኣደ መርሒ ምስ ገቡሩ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎምን ምስ መራሕቲ ኣይልታት ተርኪ ተራኸቦምን ክትዮምን ድልዩል መሰሉ እተራእዩ ስምረትን ስምምዕን ገበሩ። ብዙሕ ብረትን ጠያይቅን ካልእ ንብረትን ገዝኡን ረኸቡን። ከምኡ'ውን ካብ ኣልሓል በጎስ ቀዳሪ ዘይብሉ ወታደር ኣብ ርእሲ ምእካቦም ዘሎ ዘበለ ፈታውን ዘመድን ከካብ ዘለዎ እናመጽኡ ምስኦም ተጸምቡሮ። ብኣልሓል በጎስ ኣበሎም ምስ ምሉእ ሰራዊቶም ንባሕሪ ኣማሴን ወረዱ። መለሶም ብኣውራጃ ኣኸለ ጉዛይ ኣበሎም ኣብ

ጎበታት ስራዊት አቅጥሮ ሰፈሩ። አብ'ዚ ኣገደ ገዢ ኣብ ስራዊት ሰርዖ። ካብኡ ወን ንዓዕሮ ጸውሎሳ ደይቦም ሰፈሩ።

መሊሶም ካብ ዳዕሮ ጸውሎሳ ተበጊሶም ኣሥ መራ ኣተዉ። ንሩባ ማይ በላ ተዓጢቆም ኣብ መሬት ቤት መኻእ ሰፈሮም ንጸግዘጋ ኣገደም ቀረቡዎ። አብ'ዚ ቦታ'ዚ ከለዉ ምሉእ ህዝቢ ሚናብ ዘርእይ፣ ህዝቢ ካርነሽም፣ ህዝቢ ድምበዛን፣ ህዝቢ ደቀተሽም ሰባቦም። ከምኡ ወን ካብ ካልኦት ቦታታት መረብ ምላሽ ዝመጽኡ ነኣሽቲ መኳንንቲ ተሓወሱዎም።

በዚ ጊዜ'ዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ንደጃ ዝማት መኮነን ወደም ብዙሕ ይኣምንዎምን ይፈትዎ ዎምን ነበሩ። ንሶም ብዛይወቶም ከለዉ ተራእዩ ብዘይፈልጥ ፍቕሪ «ደጃዝማት መኮነን ወደይ፣ እነ ኣብ ዳዕሮ መኻን ንሰኻ ከኣ ኣብ እምባርብ ተሳቢርና ኢና። አብ'ዚ ውግእ'ዚ ግና ንሰኻ ኢኻ በዓል ቆጽልና ብምኻን እትመርሓና» በልዎም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ወደምን መኳንንቶምን እናተማኹሩ ስልቲ (ምትካል ዋልታ) እናሓንጸኡ ከለዉ ደጃዝማት ሃይሉ ከኣ ሰራዊቶም ኣብ ጎልጎል ጸግዘጋ ኣኪሎም መደረን ፈሽራን ሰልፍን ይሰምዑን ይዕዘቡን ነበሩ። ራእሲ ወልደሚካኤል ነቲ ብሰራዊት ጸግዘጋ ዝገበር ዝነበረ ሰልፍን ዝሰፈረ ዝነበረ መደረን ፈሽራን ንበይም ኣብ ሓደ ቦታ ጸግዘጋ ተሓቢኦም ረኢይዎ እሞ ብልቢ ገረሞም።

እንደገና ፈረሰ ተወጢሖም ምስ ሓደ ዝእምንዎ ዓቀይታይ ኮይኖም ኣገደም ጥቓ ጸግዘጋ ቀረቦም ኣብ ኩርባ ደይቦም፣ ሰብ ምእንቲ ከይርእዩም ኣብ ከውሒ ተጸጊዶም ነቲ ኩሉ ዓጀብ ተዓብዎም። ሰለ'ዚ «ሎሚ መዓልቲ ንደግዶት ሃይሉ እምበር'ዶ ከኸእሎ ኢዩ በሉ ብፍርሂ።» ኣሰዓቦም «ኣቅዱስ ጊዮርጊስ ሎሚ መዓልቲ

ድል እንተ ድኣ ሂብካ ንዓኻ ዝበቅዕ ህደብ ክበዛካ ኢዩ» ኢሉም መበጽዓ ኣተዉ። ቅዱስ ጊዮርጊስ ታቦት ቤት ክርስቲያን ጸግዘጋ ኢዩ። ዓወት ምስ ረሽቡ ድማ ነቲ ክሳብ'ዚ እዋን'ዚ ዝርኤ ዘሉ ዓቢ ምንጻፍ ከም መብጽዓኡም ነቲ ቤት ክርስቲያን ሃቡ።

ዓወት ወክድባ።

ሱይ መዓልቲ ኣብ ሰዓታት ወጋኡታ ብወርሒ ኣምላ 1876 ዓ.ም.ፈ. ነበረ። ደጃዝማት ሃይሉ ተወል ደመድህን ናብ ሽምግልና ኣቢሎም ዝመጡ ወዲ 65 ዓመት ነበሩ። ገራ-ቶም ህደኣ ዝበሉ ኪኹኑ ከለዉ፣ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ግን ወዲ 50 ዓመት ኣብ ርእሲ ምንጻፍ ንጡፍ፣ በሊሕ፣ ህጡር ነበሩ።

ሰራዊት ውግእ ደጃዝማት ሃይሉ ተወልደመድህን ሽሕ ኣኳ ፈሽራን ጉራን ታህዲድን የብዘሕ እንተ ነበረ፣ ብዙሓት ዓበይቲ ዓቀይቶት ከይተፈልጡ ብታሕቲ ታሕቲ ምስ ራእሲ ወልደሚካኤል ምኽሪ ገሮም ብስተር ዕርቂ ገሮም ከም ዝሰሩ ይዝንቱ። ብዘይካ'ዚ እውን እቲ ውግእ ብዓወት ራእሲ ወልደሚካኤል ከም ዝውዳእ ንምግባር ብምስጢር ምእንቲ ከተሓብብሩ ብገንዘብ እተ ደለሉ ሓደ-ሓደ ኤርትራውያን ከም ዝነበሩ ብመርጠራ ተሓምዮ እሞ ካብ'ቶም ጸረ-ደጃዝማት ሃይሉ ተወልደ መድህን ከይተረፉ «እዞም ሸዮተቲ ጉይትኦም ከም ይሁዱ» እናበሉ ሽምጡም። እንተ'ኹን ግን ዛንታ ከም ዘረጋግጸ ካብ'ቶም ብስተር ዝኹሓዱ ደቂ ጸግዘጋ ከይ ተረፉ ኣብ'ቲ ውግእ ካብ ጎይትኦም ደጃዝማት ሃይሉ ከይተፈልዩ ህይወቶም ሂሰም ሞይቶም ኢዮም። ኣብ'ዚ እተጠቐሰ ዕለት ደጃዝማት ሃይሉ ተወልደመድህን ኣብ ጸግዘጋ ኮይኖም ዕጠቕ ዝበል ትእዛዝ ሃቡ። ቀጸሎም ከኣ «ንወልደሚካኤል ንዓኡ ንዝዘጋ ከይኣቲ ኣብ ጎልጎል ሩባ ማይ በላ መሬት ወክድባ በጺሑ ከይተ

ሳገር ከሎ ክንጎግቶ ኢና» ዝብል መምርሒ ሃቡ። ሃቡ። ነቲ መንገድታት ወክድባ ብምሉኡ ጎገትዎ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ኣቐዲሞም ስልቲ ኣው ጸኢም ስለ ዝነበሩ ከይተራእዩ ኣብ መሬት ወክድባ ኣዝ ጊሶም ዓሪዶም ነበሩ።

ደጃዝማት ሃይሉ ሰራዊቶም መራኤም ንሩባ ማይ በላ ክሰግሩ ጀመሩ። በዚ እዋን'ዚ ራእሲ ወልደ ሚካኤል ኣብ ጽኑዕ ኣዝጊሶም ይዕዘቡዎም ነበሩ። ደጃዝ ማት ሃይሉ ግን ነቲ ኩሉ ከይፈልጡ ጸኢይ ብቐድ ማእኦም ኮይኖ ዓይኖም ኣናደጉሓቶም ንቐድም ቀጸሉ።

ኣብ መንጎ'ዚ ሓደ ኣይተ ጉብሳ ወዲ ኣይተ ወልደ ገብርኤል እተባህሉ በዓል ጸዕፊ ክርስቲያን ካብ ወገን ራእሲ ወልደሚካኤል ፈረሶም ኣናኢጋሰቡ ከለዉ፣ ብዝንደበት ሰብ ጸግዘጋ ረኢዩም እሞ ጠፋኒና ኢሉም ብተብተብ ድኳን ደጃዝማት ሃይሉ ተኸሎም ምድሪ ሓዙ። ተቐዳዲሞም ከኣ ቶኸሲ ከፈቱ።

ሽዑን ሽዑን ደጃዝማት ሃይሉ እናኣምኡን እናተ ሞገኡን ከለው ተወጊኦም ካብ በቐሎም ወደቅ። ሰራዊ ቶም እናተሞገኡ ከሎ ከኣ መኳንንቶም ማእሲ ቆርብት ኣንበሳ እንጸፎም ኮፍ ኣበሉዎም። መውጋእቶም ከበድ ስለ ዝነበረ ግን ብኡን ብኡን ዓረፉ። ሰራዊቶም ጸኢይ ዓይኑ ዓይኑ እናደጉሓቶ በርቲዕ ድሕሪ ምውጋእ ፋሕ ብትን ኪብል ጀመረ። ሃዘጋ ድማ ሰዓሩ።

ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ካብ ወገን ራእሲ ወልደሚ ካኤል ደጃዝማት መኮነን ወልደሚካኤል ኣብ ምጅማር እቲ ውግእ ከምቲ ከለዉ፣ ካልኦት ብዙሓት ዓበይቲ ዓቀይቲ ወን ሞተዎምን ቆሰሉዎምን።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሞት ወደም ከይፈለጡ ከለዉ ምናት ከይተጎድኡ በሉ። ሞት ወደም ምስ

ሰምዑ ግን ዝእ ርእሶም ምቀዳጻር ሰኢኖም ብዙሕ ህልቂት ዝበሩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ንሰራዊት ደጃዝማት ሃይሉ ደምሲሶም ብዙሕ ህልቂት ምስ ዝበሩ፣ ብድር ቅዱስ ሚካኤል ወርሒ ኣምላ 1876 ሱይ መዓልቲ ዓወት ምስ ጨጠኡ ዝዘጋ ከይደም ተቐመጡ። ዝዘጋ ከኣትው ከለዉ ክህናት ለቢሶም እናወረቡን እናዘመሩን፣ ኣንስቲ ዕ ልል እናበላን ህዝቢ ብጨብጨባ ተቐበሎም።

ተሓዝ ጸሓፊም ሓደ መኸልበት እተባህለ ወዲ ወዳኢ ጸዕፊ ነበረ። መኸልበት ከም ወዲ መረብ ምላሽ ጸዕፊ ነጸላ ተግጢቐ ኣብ ደው ዝበልዎ ብድሕ ሪኦም ደው እናበለ ኣብ ኮፍ ዝበልዎ ብድሕሪኦም ደው ኢሉ የጽልለሎም ነበረ።

በዚ እዋን'ዚ ከንቲባ ሃይሉ ወዲ ኣይተ ገብራይ ንራእሲ ወልደሚካኤል ቆሞና ወዲ ሓወባኦም ከለዉ ካብእም ፈሪሶም ምስ ሰራዊት ሶልጣን ቲርቢ ግብጻውያን ተግባሩም ተሓቢኦም ነበሩ። በዚ ዕለት'ዚ ግን ናብ ራእሲ ወልደሚካኤል ኢድ ነሲኦም ምሕረት ሰመኑ። ራእሲ ወልደሚካኤል ምሕረት ዝበሩሎም።

በዚ ግዝያት'ዚ ኣጋጣሚ ኮይኑ ደጃዝማት መስ ፍን ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ንትምህርቲ ሃገረ-ግብጻ ከይደም ምስ ነበሩ ሃዘጋ ተመሊሶም መጽኡ እሞ ንኢቦ ኦም ዓቢ ምጽንፍ ኮንዎም። ከም ዝበሃል ደጃዝማት መስፍን ምሁር ኣብ ርእሲ ምንጻፍም ብህህሪኦም ሓዳግን ርህህን ርጉኡን ሰብ ነበሩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ንገዢ ቀጥ ኣብ ሎም ምስ ገዝኡ ከንታት ጸግዘጋ ከይዘበ-ፈረሶም ተወ ጢሑም ንበይኖም ብዓዲ ደዕቆብ ኣሰሎም ከዱ። በዚ እዋን'ዚ ቀሺ ሃብቲ እተባህሉ በዓል ሞገር ረኢዩም እሞ «ጎይታይ ራእሲ ንበይኖም ብዘይተኸታሲ ይኸዱ ኣለዉ እሞ እነ ክኸተሎም ኢዩ» ኢሉም ብእግሮም

በጉያ አርከቡም። ስለዚህ ራሱን ወልደሚካኤል ኑቲ ኩሉ ተግባራት ቀሺ ሃብቱ ርእዮም «ንሰኝሳ ባሻይ ድካም በር ቀሺ ከትከውን ኢይግብኣኝን ኢይ። ከህንት ተውህቦኻ ኢይኮነን።» ብማለት ጉራዳኤም ካብ ዕጥቆም ፈቲሖም ሃቡም። ቀሺ ሃብቱ ካብ'ዚ እዋን'ዚ ጀሚሮም ብርቱዕ ዓቀይታይን ሃዳናይን ኮኑ።

ተገኛኦ ደጃዝማች መኮነን

ብድሕሪ'ዚ ራሱን ወልደሚካኤል ሰሎሞን «ተገኛኦ ደጃዝማች መኮነን ወደይ ከገብር ኢዩ» ኢሎም ንመኪንቶምን ቤተ ሰባምን ነገሩ። ልክዕ በዚ ኢጋጣ ሚ'ዚ ከኣ

1. አይተ ገብረማርያም ሓው ደጃዝማች ሃይሉ
2. አይተ ወልደገብርኤል ሓው ደጃዝማች ሃይሉ
3. ከምሉውን ብላታ ገብረመድህን

እተባህሉን ካልኣት ሰብ ጸዓዘጋን እናመርኩም ሃጸይ ዮሃንስ መረብ ተሳጊሮም መሬት መረብ-ምላሽ ረገጹ። ስለ'ዚ ራሱን ወልደሚካኤል ምጽእን ወራርን ሃጸይ ዮሃንስ ምስ ሰምዑ ተብተብ ኢሎም ተገኛኦ ወደም አፈጸሙ። ቤተ ሰባምን ሰራዊቶምን አኪቦም ሞራ ብእተባህሉት ዓጲ አቢሎም ኢራ በጽሑፕ ኣብ ሓይ ኩርባ ደይቦም ብምኒኮሎ ማለት መርጺን ጌሮም ንገዘጋ ረኣዩዋ። በዚ ሰዓኣት'ዚ ሃዘጋ በሰራዊት ሃጸይ ዮሃንስ ተቆኩላ ትክን ሃልሃልታን ኮይና ነበረት'ሞ «የይ ድኣ ሽኢ ዓደይ ተቆኩላ» በሉ። ብልቦም እውን ሓዘኑ። እንተኾነ ግን ሓይሎም መዘኛም ሓልሓል ኣትዮም ድኣ አህጠሙ እምበር ንውግኢ ኣይተመልሱን።

ሃጸይ ዮሃንስ «ከርከቦ ኢዩ» ኢሎም ክሳብ ኣቲ ገጽገጽ ሰመር እተባህለ ምድሪ በሊን በጽሑ፣ ምርካብ ምስ ሰኣኑም ግን ንኣውራጃ ኣክለ ጉዛይ ተመሲሶም ኣብ ጉራዕ ሰፈሩ። ኣብ ጉራዕ ኮይኖም ድማ

1. ንልጅ ተሰማ ወዲ ደጃዝማች ኢማም ጸዓዘጋ
2. ንሹቃ ኣለላ እንግዳ (ደሓር ራሱን ወልደሚካኤል ደውራላይ ኢሎም «ግዝኣት መረብ ምላሽ ደፍራቅኹም ሂበኩም ኣሎኹ» ብማለት ንኤርትራ ከም ሕምባሻ ናብ ክልተ ገብዩዋ።

ራሱን ወልደሚካኤል ግን ኣብ ሓልሓል ቦሳስ ኮይኖም እናተገሰገሱ ዘደሲ ምድላው ይገብሩ ነበሩ። ልጅ ተሰማ ወዲ ደጃዝማች ኢማም ከኣ ደጃዝማች ተባሂሎም ምስ ሹቃ ኣለላ ሓቢሮም ኣብ ዓጲ ተኸላይ ኮፍ ኢሎም እተሞህሮም ክፍሊት የማሓድሩ ነበሩ። ሃጸይ ዮሃንስ እዚ ኩሉ ምስ ገበሩ ንትግራይ ተመልሱ።

መንግስቲ ራሱን ወልደሚካኤል

ኣያሎ ኣዋርኡ ሓላፊ፣ ሓጋይ ተወዳኢ ክረምቲ ኣተወ። ራሱን ወልደሚካኤል ኢጋጣሚ ሓሚሞም ውሽባ ኣትዮም ብወገኣታት እናተፈጠሱ ክለዉ «ንቡ ንዓጲ ተኸላይ ደይቡ። ንከበሳ ደይብና ንሃገርና ካብ ገዘቲ ሓራ ነውጽኣዮ። ንተሰማ ኢማምን ሹቃ ኣለላ እንግዳን እውን ንሰጉጎም ወይ ንማርኮም» ብማለት ምስ መኪንን ቶም ተማኹሩ። ነዚ ንምፍጻም ሓይ ብብላታ ተሰፊ ወዲ ነጸራይ እተባህሉ ጅግና ዓቀይታይ ቦዓል ሕምብርቲ ዚምራኹ ሰራዊት ሰደፉ። ብላታ ተሰፊ ወዲ ነጸራይን ብባህይ ሃብቲ ኣባ ግፋው ቦዓል ሃገር ተሓጊሞ ንከበሳ ደይቡ።

ደጃዝማች ተሰማ ኢማምን ሹቃ ኣለላ እንግዳን «ብላታ ተሰፊ ብርቱዕ ሰራዊት ሓዚ ይመጽእ ኣሎ» ኢሎም ስለ ገፈርሁ ተታሓሒዞም ንትግራይ ሃይ ሙ። ሹቃ ኣለላ ኣቶም ደሓር ራሱን እተባህሉ ነበሩ። በዚ ከም'ዚ ገበሰ ኢጋጣሚ ብላታ ተሰፊ ወዲ ነጸራይ ዝግጥም ጸኣኢ ከይገጠሞም ዓጲ ተኸላይ ኣተ ወ። ወኪል ራሱን ወልደሚካኤል ኮይኖም ድማ ኣብ ዓጲ ተኸላይ ኮፍ ኢሎም ንሓይ ዓመት ገኣክል ኣመሓደሩ።

እንተኾነ ግን ብላታ ተሰፊ ጅግና ወታሃደርን ቅኑዕ ኣማኻርን ሃገራውን እኳ እንተ ነበሩ ምምሕዳሮም ግን ጭቆና ዝመልእ ተሪር ኮኑ።

- ስለ'ዚ፡ 1. ደጃዝማች ገብረሥላሴ ኣሰንደም
2. ከንቲባ ናሽኡ ልጃም

እተባህሉን ካልኣትን ፈተውቲ ጸዓዘጋ «ምምሕዳር ብላታ ተሰፊ ጭቆና ዝመልእ ኮይኑ ተሪርና» ኢሎም ንትግ ራይ ተሰዲዶም ሃደሙ።

- ኣብ'ዚ ጊዜ'ዚ
1. ልጅ ሃብተጽዮን ንጉሰ
2. ልጅ ጉብሳ ወልደገብርኤል

እተባህሉ ብሰም ራሱን ወልደሚካኤል ሰሎሞን ንመላእ እንዳ ገብረክርስቶስ ሓዘም ብሥልጣን ምስሌንንት ይሰርዑ ነበሩ። ካብ ወገን ዓጲ ተኸላዊን ከንቲባ ገብረማርያም ወዲ ጋብር ንል ወይዘሮ ውባ ንል ራሱን ወልደሚካኤል ተመርዖም ነበሩ'ሞ ካብ እንዳ ክፍሉም ክሰም ንግዝኣት እንዳ ከንቲባ ዘማት የማሓድሩ ነበሩ።

ራሱን ወልደሚካኤል ሰሎሞን ግን ኣብ ሓልሓል ቦሳስ ሓይ ደርቢ ዝከበሩ ኣዳራሽ ማለት ሰቅሎ ኣዳራሽ እስራኤም ቤተ መንግስቲ መሰሪቶም ከተማኣም ኣማዕ ቢሎም ተቆመጡ። በዚ እዋናት'ዚ እቲ ጥዑምዝጊ እተባህለ ፍሉጥ ኣዝማሪ ኣብ ሓልሓል ቦሳስ ከይዱ ኣብ እግሪ ራሱን ወልደሚካኤል ወዲቹ ገመድን ካራን ሓዚ እምኒ ተሓንጊጡ

- እንሆልካ ካራ ሕረድኒ
እንሆልካ ገመድ ሕንቕኒ
እንሆልካ ወፍጦ ግንዘኒ

ካብ ሰማይ'ዶ ወረድካ ብገመድ
ካብ መሬት'ዶ ፈላሕካ ካብ ሓመድ
ከም'ዚ ኣ'ዶ ትኸውን መሲሉኒ
ትሰበረኒ ትሰናጭረኒ

ወዲ እመቤት ኢሊን ብተይ ግኒ እዝጊ ካብ ሃበካሰ ምሕረት ልመድ ይውረዮልካ'ሎ ወይ ጎሚዳ

እናበለ ይቕሬታ ለመኖም። ራሱን ወልደሚካኤል ግን ርእይ ምስ ኣበልዎ ብሕርቃን ቆለጭ በሉ እዎ በልዎ ኢሎም ኣዘዙ።

ጥዑም ዝጊ ንራሱን ወልደሚካኤል ካብ ወራርን ዘመተን ዋግ ሹም ገብሩ ማለት ንቡረ እድ ገብሩ ውበት ሸፊቶም ብሓርብኛንት ኣብ በረኻ ከለዉ፣ ንዎ ግሹም ገብሩ ከሓጉሰ ኢሉ እናኣቋናጸበ ብኣውሎ ደራፋሎም ነበረ። በቲ እዋን'ቲ እቲ ምስኡ ዝነበረ ብጻዩ

- ኣንታ ግደፍ
ዘየልዓለካ ምልዓል
ንጽባኤ ከይትኹካ ዓባይ ሰዓል

ብማለት መኸርም ነበረ። ጥዑምዝጊ ነዚ ኩሉ እና ዘኸረ ንራሱን ወልደሚካኤል ደጋጊሙ ይቕሬታ ሓተቶም። ራሱን ወልደሚካኤል እቲ እተደጋገመ ልማናኡ ኣስደሚሙም እናሰሓቱ ግደፍም ብማለት መሓርም። ራሱን ወልደ ሚካኤል ካብ'ታ ጊዜ እቲኣ ጀሚሮም ጎሚዳ ተባሂ ለም ተፈልጡ፣ ጥዑምዝጊ ከኣ ከም ቀደሙ ናኣ ሰብ ኮኑ።

- ኣንታ ወይ ጎሚዳ ወይ ጎሚዳ
በታኽ ጅማት ሰባር ቦረኹዳ
ኣደይ ማርያም ጌራት'ካ ቦኸሪ ወዳ
እንተ ኮረየ ዘውጽእ መንገዱ
እንዳእትን ኩሰኩሰትን ኣብ ዕዳጋ
ሰናዲርካ ዝትኩሰ ኣድራጋ
ኣንታ ወትሩ ሓድሽ ወትሩ ጸዕዳ
ክንደይ ዓቕብ ገበርካዮ ሚዳ
ጎይታኹም ሓማሴን'ዚ ጎሚዳ
ጎይታኹም መራገዝ'ዚ ጎሚዳ
ዘይኹሰሰ ኩዕሶ ነገዳ

ወዘተ
እናበልጠውን ከአ መሊሱ አውሎ በለሉም።

ወራር ራእሲ ባርያኑ ከሸፈ

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን አብ ሓልሓል ቦጎስ ቤት መንግሥቲ ሰራሖም ንምልእቲ መረብ-ምላሽ ቀጥ እቢሉም እናሓማሓደሩን እናሰርዑን ከለዉ ሃጺይ የሃንሰ አብ ትግራይ ዓድጥ ኮይኖም፣ ነቶም ራእሲ ባርያኑ ገብረ ጳድቕ እትባህሉ እሙን ዓስከርም ጸዊያም «ዘድልዩካ ብረትን ጥይትን ብዝሒ ሰራዊትን ሒዝካ መረብ ተሳጊርካ ንመረብ ምላሽ ወራርካ ንወልደሚካኤል ቀቲልካ ወይ ማረኸካ ነቲ ህዝቢ ከአ ኣገብሮ» ብማለት ኣዘዙዎም። ሰለዚ፤

ራእሲ ባርያኑ መረብ ተሳጊርም ከሳዕ ዓዲ ንኣምን ዓንሰባ ሰራዊቶም ሰዲዶም ወረሩ። እዚ ወራር'ዚ በገዜ ቀውዒ ኢዩ እተፈጸመ እሞ ቍጽሪ ዘይብልን ጥራትን ስፍራ ዘይነበሮ እኸልን መዓርን መስምን ቅርሽን ካብ ገባር ተዘምተ። እቲ ሰራዊት እውን ብዙሓ ሃብቲ ኣኪቡ ጸገበ። ህዝቢ ሃገር ግን ተባላበሰን ተገድኤኤን።

እቶም አብ ዓዲ ተኸላይ ኮይኖም ንራእሲ ወልደ ሚካኤል ወኪሉም ዘመሓደሩ ዝነበሩ ደቂ መረብ ምላሽ ሃዲሞም ሓልሓል ቦጎስ ከይደም ምስ ራእሲ ወልደ ሚካኤል ተጸምቡሩ። ቀውዒ ተወዳኦ ኣየት ምስ ኣተወ ራእሲ ባርያኑ ገ/ጳድቕ አብ መሬት ቤት መኸእ ጸጸራት ነቦ እንዳ ቅዱስ ሚካኤል ድኳኖም ተኸሉም ሰፈሩ። በዚ እዋን'ዚ ገለ ተጸረርቲ ራእሲ ወልደሚካኤል ዝኾኑ ሰብ ጸዓዚ ናብ ራእሲ ባርያኑ ቀሪቦም «ወልደሚካኤል

ይመጽክኩም አሎ እጥ ተጠንቀቅ። በልዎም። ራእሲ ባርያኡ ግን።

አነ አባ ጋሳ
አነ እመጽኦ እምበር
ገሱ'ደ ይመጽክኦ

አሎም በገፅቀት ፈከሩ። ፊትወራር ገብረአብ ወዲ ብላታ ገብረመድህን ሓደ ካብ'ቶም ምስ ሃጸይ ዮሃንስ ተጸጊዎም ዝነበሩ ደቂ ጸዓዘጋ ኪሾኑ ከለዉ፣ ምስ ራእሲ ባርያኡ ሓቢሮም መጻእም ነበሩ እም «ጉይታይ ራእሲ ገሕና ብሰላም ዓድና ገሓቱ ድኣ እምበር አንጻር ወልደ ሚካኤል ንዋጋኡ ኢልና ኣይገመትናን። ሕጂ'ውን ንዑ ግደፋ ምስ ወልደሚካኤል ኣይገመትናን» ብማለት ዝነበሮም ሰማኢት ገለጹሎም። ራእሲ ባርያኡ ግን «ትም በል ወልደሚካኤል አንጻሪይ ኪዋጋኡ ዝኸለል ኣይኮነን። ኣብ'ዚ ኣይመጽእን ኢዩ። ኣይተፍራሕ» እናበሉ ብብ ድፀ መለሱሎም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለይትን ሕቡእት ልኡኻትን ኣቐዲሞም ብምዝርጋሕ፣ ራእሲ ባርያኡ ገብረጻድቕ ካብይ ተበጊሶም ኣብይ ከም ዝገራጹን ኣሰላልፋኦምን ኣጽኢዎም ነበሩ። ስለ'ዚ ዋዕባዕ ከይበሉ ብሰላሕታ ለይቲ ተበጊሶም፣ ከይተራእዩን ከይተፈልጡን ምስ ምሉእ ሰራዊቶም ካርነሽም ኣተወጡ ኣብ እምባ ደርሀ ኣዕረፉ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ምሉእ ሰራዊቶም ኣብ ገሲጋስ ከለዉ «ዝኾነ ፈሽራ፣ መደረ፣ ደርፊ ወይ ኣውሎ ክልኩል ኣዩ። ብሰላሕታ ኢና እንጉግዝ እም ድምጺ ከይተህቡ» ኢሎም ኣንገሮም ነበሩ። እቲ ቍጽሪ ዘይበር ሰራዊቶም ብሸንጭሮታትን ፍባታትን ጣሕሸሽ እናበለ ኪጉግዝ ከሎ በዘይካ ድምጺ ፈረሰን ኣድገ በቐልን ንሰንቂ ዝኾኑ ኣንሰላታትን ሰዓል ሰብን ኣንሰላን ደሃይ ኣይካፈሩን። ፍጹም ስቕታ ዝወረሰ ጉዕዞ ነበረ።

አብ ኢጋ ወጋሕታ ሰኑይ መዓልቲ ካብ እምባ ደርሀ ንኣሰመራ ንቐሎ ኮነ። እቲ ሰራዊት ግን ብሰቕታ ፈዘዞ ነበረ እም ሓደ ዓቕሎ ዝጸበበ ወታሃድር በዓል ዓደከሎም ዓው ኢሎ ደረፈ። እቲ ሰራዊት ከኣ ተባረረ እንተኾነ ትእዛዝ ራእሲ ኣፍሪካ ኢሎም ሰባት «ትም በል ትም በል» በልዎ። ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ትቕብል ኣበሉም «እስኪ ግደፍም ይድረፍ» በሉ። ገሱ ከኣ

ሰኑይ ሰኑይ ሰኑይ ወኪደባ ድራር'ደ ትኸልእ ምላሕ ሂባ በለ። ራእሲ ወልደሚካኤል ነዚ ድርሰት'ዚ ምስ ሰምዑ ነቲ ቕድም ብመዓልቲ ሰኑይ ዝረኸቡም ዓውት ዘኪርም «እጃኻ በቐሊ ክህበካ ኢዩ» ብማለት ኣታብብዎም።

ራእሲ ባርያኡ ድማ «ራእሲ ወልደሚካኤል መጻእመ-ኸም» ዚበል ርግጸኛ ወረ ሰምዑ። ሽዑን ሽዑን ተረቢሾም ተብተብ በለ። ብታህዋሽ ከኣ ሰራዊቶም ሰርዑ ነጋሪት ኣውቑዑ። መለሽት ኣህረመ-ጉዮን ዋጭዋጭን ኮነ።

ራእሲ ወልደሚካኤል በዚ ሎሚ ነብ እንዓ ራእሲ ዝበሃል ዘሎ ልዕሊ ኣርባዕተ ኣስመራ ኣበሉም ንቤት ጊዮርጊስ ጸጋም ገዲፎም ብወገን እንዳግርዖም ጊዚያዊ ሰፈር ዝበሩ። ቕድሚቲ ውግእ ምጅግፍ ነቲ ወታሃድር ኣኪባም።

«ስምዑ ህዝቢ ዓደ'ብይ። ሎሚ መዓልቲ ምስ'ዚ ተኣሲቡ እትርእይዎ ዘሎኹም ብወዲ ዓዲ ነኻስ ኣድጊ ዝምራሕ ሰራዊት ኢትዮጵያ ክንዋጋኡ ኢና። እዚ በዓል ዓዲ ነኻስ ኣድጊ ዝኾነ መራሕ ሰራዊት ደገዑ»

ሀ. ብዙሕ ባንዲራ
ለ. ብዙሕ ነጋሪት

ሓዙ ኢዩ መጻኢ ዘለ። እቲ እትርእይዎ ባንዲራ ጨርቂ ኢዩ። እቲ ነጋሪት'ውን ብቐርብት እተሰርሑ ማይ እንተ ኣተዎ ዝጥቀሱ ኢዩ። ክልቲኡ ባዕሉ ዝዋጋኡ ወይ ዝፍኸሰ ወይ ከኣ ዝበልዕ ኣይኮነን። ኣጃኹም ከም ቀደምኩም ብጅግንነት ተዋግኡ። ንጸላኢና ከም እኸለ ቀውዲ ዕጽድም። ወዲ ዓዲ-ነኻስ ኣድጊ ከኣ ኣብ'ታ ትሕቲ ባንዲራኡ ከፍ ኢሉ ኣለ። ቕድም ንዑኡ ቅተልዎ። ቀዳሙ ንዑኡ ዝቐተለ ጅግና ኢዩ። ወይ ከኣ ማሪኸኩም ፍባይ ኣረከብም» በለ።

ራእሲ ባርያኡ ዓደም ዓዲነኻስ ኣድጊ ዝበሃል ኣብ ወረዳ ኣሰገደ ትግራይ ዚርከብ ኢዩ። በዚ ከም'ዚ ከኣ ብዓሊት ዘመድ እቶም ደቂ ኣሰገደ ዝበሃሉ ኤርትራ ውያን ኢዩም። ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ዓደም ንምጥ ቃስ ወዲ ዓዲ-ነኻስ ኣድጊ ኢሎም ይጸውዑም ነበሩ።

እቲ ውግእ ዓውደ ዓመት (በዓል) ቅዱስ ሚካኤል ወርሒ ግንቦት ሰኑይ መዓልቲ 1878 ዓ.ም. ተጀሚሩ ሽዑ መዓልቲ ተፈጸመ። ራእሲ ወልደሚካኤል ከኣ ኣብ ፈረሰም ተወጡሎም ብብሰል ስልቲ ይዋግኡን ዩዋግኡን ነበሩ። እንተኾነ ግን ኣምሲ ብሓኸላ ትቕረጽ ከም ዝበሃል እቶም ምስ ደገዑ ተጸጊዎም ዝነበሩ ፊትወራሪ ገብረአብ ወዲ ብላታ ገብረመድህን ኣብ ማእከል'ቲ ውግእ ኣትዮም ተመልከተሉይ ኢሎም ብፍላይ ንራእሲ ወልደሚካኤል ተከሰሎም። ሰሓቶም ከኣ ንፈረሰ ራእሲ ወልደሚካኤል ቀተልዎም ራእሲ ወልደሚካኤል ከኣ ምስ ፈረሰም ወደቁ። እንተኾነ ግን ራእሲ ወልደሚካኤል ብድድ ኢሎም

አነ ሓው ተመርጻ
ኣጃኻ ነበዝ
ድፋእ ዓውት ናትካ ኢዩ

አሎም እናፈኸሩ ብዝበለጸ ኣዋግኡን ተዋጋኡን። እቲ ብብላታ ተሰፊ ነጻራይ እተባህሉ ጅግና ዓቀይታይ በዓል

ሕምብርቲ ዝምራሕ ጉጅለ ሰራዊት ንሰራዊት ጸላኢ ጥሓሶ ብምእታው ነቲ ውግእ ኣብ ኢድ ብኢድ ለውፍ። በዚ ከም'ዚ ከኣ ሰራዊት ጸላኢ ተፋህለ። ዝሕጥ በለ። ራእሲ ባርያኡ ኣብ ድኳኖም ብተፀብቲ ከፍ ኢሎም ከለዉ ተቐትሉ።

ብላታ ተሰፊ ነጻራይ ንራእሲ ባርያኡ ቀቲሎም ንሬሳም ረጊጾም ከፍከሩ ከለዉ ራእሲ ወልደሚካኤል ረእዩም እጥ «ግደፍ ተሰፊ ኣብ ልዕሊ ምውት ሬሳ ከምኡ ኣይትግበር» በልዎም ይብሃል። እቲ ውግእ ካብ ጸጸራት ክሳዕ ሓዝሓዝ ኣብ ዝርከብ ጉልጉልን ከርባ ታትን ኢዩ እተፈጸመ እጥ እቶም ኣብ ዝነበሩ ሓዝሓዝ ዝነበሩ ሰራዊት ጸላኢ ምህዳም ምስ ጅመሩ፣ ሰራዊት ራእሲ ወልደሚካኤል ሓዞ ሓዞ እናበለ ተቐዳደመሎም። ስለ'ዚ እቲ ቦታ ከኣ ሰፈር ሓዞሓዞ ተባሂሎ ተፈልጠ። ክሳዕ ሎሚ'ውን ሓዝሓዝ ይብሃል ኣለ።

ኣብ'ዚ ውግእ'ዚ ወገን ራእሲ ባርያኡ ኮይኖም ተሰላፎም ካብ ዝነበሩ ከም በዓል ብላታ ኣሰገደም ገብረ ሰላስ ዝኣመሰሉ ጥቱ። ካልኣት ብዙሓት'ውን ተማረኹ።

ድሕሪ ዓውት፣ ራእሲ ወልደሚካኤል ዝኾነ ምውት ቅበሩ። ዝቐሰሰ ፈውሱ። ንሬሳ ራእሲ ባርያኡ ግን ኣይትቐበርዎ። ኣዛብኢ ይጸውዱ። ብማለት ኣዘዙ። ነዚ ትእዛዝ'ዚ ኪእዘዙ ዝተገደዱ ኣብ ሓደ ውግእ ንብሕሪ ነጋሚ ወልደሰላሰ እተባህሉ ወዲ ሓብቶም (ንራእሲ ወልደሚካኤል) ወጊእም ኣውዲቆሙም ከብ ቅዑ፣ እዚ ሰብ'ዚ ከይቐበር ኢሎም ኣቐቐብሩምን ነበሩ። ጥ ሕኑ'ቲ ኣብ ልዕሊ ወዲ ሓብቶም እተፈጸመ ጭከናን እኮይ ተግባርን ኪፈደዩ ኢሎም ኢዮም።

ደጃዝማች መስፍን ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ምንኣስ ደጃዝማች መኮነን ኢዮም። ንሶም ኣብ ሃገር ግብጺ ከይደም እተማህሩ ለባምን ሕዮዎይን ነበሩ። ጥ «እዕይ ሸሕቧ ሕጂ ብግብሪ ራእሲ ባርያኡ ጉህጥም

4. ከምኡውን ብዙሓት ካብ ሰዓብቶም ተኣሲሮም ናብ ሃገይ ዮሃንስ ተወሰዱ።

ሃገይ ዮሃንስ ነቲ ኣብ ልዕሊ ራእሲ ወልደሚካኤል ዝቐረበ ክሲ ኣይኣመንዎን። ከምኡ እውን ብመጻርግ ሹመት ራእሲ ኣሉላ ልዕሊ ራእሲ ወልደሚካኤል ኣይኮነን። ክልቲኦም ማዕረ ራእሲታት ኢዮም እሞ እቲ ውሳኔ ብሃገይ ዮሃንስ ኪውዳእ ነበሮ።

እቲ ፍርዲ ብወርሒ ታሕሳስ 1879 ተጀመረ። ራእሲ ኣሉላ ደጋጊኦም ጸረ-ራእሲ ወልደሚካኤል ክሰም ኣፍሰሱ። ሃገይ ዮሃንስ ደግ ነቲ ክሰን ቃል ምስክርን ኣብ ከተማ ደብረ ታቦር ከም ዝሰማዕ ነበሩ።

በዚ ከም'ዚ ደግ ሃገይ ዮሃንስ ካብ ቶም እሙን ወተሃደሮምን ካብ ራእሲ ወልደሚካኤልን ንመን ምሕጋዝ ከም ዝኸኸም ኪመርኡ ተገደዱ። ኣብ መወዳእታ ደግ ብወርሒ ጥሪ 1880 ዓ.ም ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ደቆምን ሰዓብቶምን ከም ዝበኘኑ ተፈሪዶም ንቤት ማእሰርቲ እምባ ሰላማ ከዱ።

ራእሲ ወልደሚካኤል እቶም ንመወዳእታ ጊዜ ንመረብ ምላሽ ዘመሓደሩ ኤርትራዊ ነበሩ።

ህዝቢ ኤርትራ ደግ ንራእሲ ኣሉላ ምስቲ ኣብ ልዕሊ ራእሲ ወልደሚካኤል እተፈጸመ ክሕደታት ብምቕሕሩዝ ክሳብ ሎሚ ብቅርሕንቲ ይዘከርም ኣሉ።

ኣድሻ ወራር

ሃገይ ዮሃንስ ብክልተ መንገዲ ኣብ ልዕሊ ራእሲ ወልደሚካኤል ተቐይሮም ነበሩ። እዚ ከአ ተዳማይ፣ ራእሲ ወልደሚካኤል ሃገሪይ ባዕለይ ኢማኣድር ኣሉም ፋኒኖም ኣገዡም ስለ ዝኣዩሉ፣

ካልኣይ፣ ንራእሲ ባርያኡ ስዒርም ንሰራዊት ኢትዮጵያ ፋሕ ብትን ስለ ዘበልዎ ነበረ።

ስለ'ዚ ከአ ንራእሲ ወልደሚካኤል ከም ቀዳማይ ጸላኢም ኣሰቡዎም። ከኣታት ከም'ዚ ኣሉ ክሉ ሃገይ ዮሃንስ ንሸቃ ኣሉላ እንግዳ ጸደቀዎ፣ «ካብ ሎሚ መጻ ልቲ ራእሲ ኣሉላ ኣብ ነጋ ተባሂልካ ኢኻ። ከሉ'ቲ ንራእሲ ባርያኡ ገብረጸድቕ መሪቐሉ ዝነበርኩ ሹመት መረብ ምላሽ ከአ ንግዝ ሂደካ ኣሎኹ። ስለ'ዚ መረብ ተሳገርካ ንራእሲ ወልደሚካኤል ቀቲልካ፣ ወይ ኣታሊ ልካ ብምምራኽ ወይ ብምብርካኽ ኣምጽእለይ። ዘድልዩካ ሰራዊትን ብረትን ጥይትን ካልኢ ዕጥቅን ሰንቅን ውሰድ። እግሪ መንገድኻ እውን ዝመት። ግብር ከአ ኣእቲ» በለዎም።

ሃገይ ዮሃንስ ቦቲ እዋን'ቲ ኣብ ዓድ'ምሐራ ደብረ ታቦር ኣብ እተባህለ ከተማ ይቐመጡ ነበሩ። ስለ'ዚ ከአ ራእሲ ኣሉላ ካብ ደብረ ታቦር ተብጊሶም፣ ቍጽሪ ዘይብሉ ሰራዊት ሓይም ዓድዋ ኣተወ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ከአ ነዚ ከሉ ኣድሻ ምቕርብ ወራር ብሰለይቶም ፈለጡዎም። ስለ'ዚ ከአ «ሃገር ደረቐ ማይ ጠፊኡ፣ ጥጫት ኮይኑ፣ ጊዜ ከአ ክፈኡ ኢዩ ዘሉ። ቦቲ ኣደ ወገን ከአ ሰራዊት ግብጺ ምሳይ ተባለሙ ምስ ሃገይ ዮሃንስ ከአ ተቐረጹ ኣሉ። እንታይ ድኣ ምብር ይሓይሽ» ብማለት ተዋጠሩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ድሕሪ ብዙሕ ምሕሳብ

«ኣይሌ ካብ ጉደላ ምህርቲ ካብ መኸን ቆይታት ካብ ተነግሪ ግብጺ ካብ ጠለመ

ምስ ሃገይ ዮሃንስ ኣድሻ ዕርቅን ውዑልን ጌሪ ሃገሪይ ካብ ወራርን ሕሰምን ዘመተን ጥፍኣትን ምድኣን ይሕሸኒ» በሉ። ስለ'ዚ ከአ ንጉግራይ ምሩጺት ለባማት ሰባት ልኢኹም ነቲ ኣብ ልቦም ዝነበረ ሃገራውነት ኣብኡም «ምስ ሃገይ ዮሃንስ ዕርቂ ክገብር እደሲ ኣሉኹ'ዎ ንሰኹም ዕረቓይ» ብማለት ንራእሲ ኣሉላ ሓተቲዎም። ራእሲ ኣሉላ ከአ ኣገዡም ብልሓተኛ ነበሩ እሞ ኣብ ውሽጣም ዝነበረ ጽልእን እተዋህቦም ትእዛዝን ኣብኡም ከም ሕጉስ «ሕራይ። ይምጽኡ ባዕለይ ክጻር ቆም ኢዩ» ኣሉም ቃል ኣተወ። ቦቲ እዋን'ቲ ቃል ከም ፈጽሚ፣ ከም ውዑል፣ ከም ፈርማ፣ ከም ማሕላ ገግ መት ክበር ቀይዲ ኢዩ ነይሩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ከአ ነዚ ቃል ራእሲ ኣሉላ ኣሚኖም ውሑዳት ዓቀይቲ እኸቲሎም ንጉግራይ ማለት ዓድዋ ከዱ። ዝላ ኣዘንተውቲ ግን ራእሲ ወልደሚካኤል ብወርሒ ታሕሳስ ኣኸሱም ኣትዮም ኢዮም ምስ ራእሲ ኣሉላ እተራኸቡ ይብሉ። ክልቲኦም ራእሲታት ከአ ቦቲ እተዋሃብዎም ቃል እተኣማመኑ መሲሎም ተታሓሒዞም ኣብ'ቲ ሓፀይ ዮሃንስ ዝነበርዎ ከተማ ደብረ ታቦር ከዱ። እዚ መገዥ'ዚ መገዥ ዕድልካ ምርኣይ ወይ ከም ጠላዕ ዝግመት ነበረ። ከመይሲ ክልቲኦም ራእሲታት ብኣተሓሳስባ በባይኖም ኢዮም ነይሮም።

ሃገይ ዮሃንስ ከአ ከም በዓል ደኣን ንራእሲ ወልደ ሚካኤል ገጸም ኣብሪሆም ተቐበልዎም። «እቲ ቅድሚ ሕጂ ዝነበረ ምቅትታል ተራራ፣ እቲ ጥንታዊ ፍቕርና

ይመለሰ። ካብ ቅድም ፈታውባይ ኢኻ ኔርካ» ከአ በል ዎም።

ስለምንታይክ እዚ ከሉ ሕልኸልኻት ኣድለዩ። ራእሲ ወልደሚካኤል ስሉምን ኣብ መገእ ማይ በላ ንደጃዝማች ሃይሉ ወዲ ተወልዶ መድህን ስዒርም ግዝኣቶም ማለት ስልጣን-ምምሕዳርም ምስ ኣደልደሉ፣ ኣብ ኤርትራ እቲ ዝለዓለ ኣማሓዳሪ (ቦቲ ናይ ሸዑ ኣበሃህላ ገዛኢ) ተሸይሞም ከም ዝነበሩ ኣምቢብና ኣሉና።

ብፍላይ ደግ ንገሰ ዮሃንስ ኣብ ጉራዕ ጸረ ሰራዊት ውግእ ግብጺ ኣብ እተሰለፉሉ እዋን ብኣማእት ዝፍቀዱ ሰዓብቲ ኤርትራዊያን ኣሰለፎም ምስ ግብጺ ስሙር ግንባር ጌሮም ብጅግንነት ከም እተዋገኡ ኪረጋገጹ ከሎ፣ ራእሲ ወልደሚካኤል ነፍም ራእሲ ተባሂሎም ኣብ ኤርትራ እናተቐልቀሉ ህዝቢ ዘባላብሱ ዝነበሩ ራእሲ ኣሉላ ብብልሓት ሃሪምካ-ምዘላቕ ዕረፍቲ ከለኦምም ጥራይ ዘይኮነሉ ግዝኣት መረብ ምላሽ ብምሉኡ ኣብ ኢዶም ጨቢጦም ከመሓደሩ ዝነበርዎ መደብ ኣብ ግብሪ ከውዕሉ ይቃለሱ ነበሩ።

ምስ ራእሲ ወልደሚካኤል ስሉምን ኣብ ውግእ ጉራዕ ብፍካይ ካብ ሰራዊ ጥራይ እነም ዝሰዕቡ መራሕቲ ተሰለፎም ወጻሉ።

1. ልጅ ተስፉ በዓል ደቂ ቦኸሩ (ሰብኣይ ቃል ራእሲ ወልደሚካኤል)
2. ኣይተ ፍሰሃ ካብ መራጉዝ
3. ልጅ ንጉሰ ካብ ኩዶ ፈላሲ
4. ልጅ ተሰማ ካብ ዓንደር ወዘተ.....

በዚ መሰረት'ዚ ራእሲ ኣሉላ ዓቕሎም ምስ ጸበም ነቲ ንሱዓን ዘመሓደር ዝነበረ ጎርዶን ፓሻ (ጀንራል ጎርዶን) እተባህለ እንግሊዛዊ «ንራእሲ ወልደሚካኤል ስሉምን ማረኸካ እንተ ድኣ ኣርኪብካኒ

መሬት ሐምሌን ከረከበካ ኢያ» ዝብል ብክተር ጽልኢ እተደፋፍኡ መልእኹቲ ብሰም ንጉስ የሃንስ ልኢኸም መሬት ኤርትራ ኪሸጡ ከም ዝለሙ ብታሪኽ ተተንቲኑ አሉ።

ጀነራል ጎርዶን ብወገኑ ኣብ ሃገር ሱዳን ከተማ ካርቲም ከሎ ራእሲ ወልደሚካኤል ጸረ ሰራዊት ንጉስ የሃንስ ተዋጊኦምሲ ዓወታት የመዝግቡ አለው ዝብል መልእኹቲ ኣብ መወዳእታ ወርሒ መጋቢት 1878 ምስ በጽሖ ካብቲ ዝነበሮ ካብ ከተማ ካርቲም ሃገረ ሱዳን ብሃትሃት ተበጊሱ መሬት እናጣሕሰሰ ከተማ ከረን አተወ።

ጀነራል ጎርዶን ኣብ ከተማ ከረን ኮይኑ «ንወራራት ራእሲ ወልደሚካኤል ባዕለይ ደው ከብሎ ኢያ። ወረዳ ቦጎስን ከባቢኣን ድማ ኣብ ትሕቲ ግዝኣት ግብጺ ከእትወን ኢያ። ዝብል መልእኹቲ ናብ ንጉስ የሃንስ ብስተር ኣብ ርእሲ ምስዳዱ ነቲ ምስ ግብጺ ስሙር ሓይሊ ጌሩ ኣብ ምምሕዳር ንጉስ የሃንስ ከእትዎ ወጢንዎ ዝነበረ መጽናዕቲ ወይ ውዲት ኣብ ግብሪ ከየውዕል ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ይዕንቅፍዎ ምንባርም ብምእማን ኢዩ ከውድቕዎ ዝጸዕር ዝነበረ። ጀነራል ጎርዶን ሕሉፍ ሓሊፉ ምስ ሃጺይ የሃንስ ማለት ምምሕዳር ደገዑ ስሙር ግንባር ፈጠሩ ንራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ማሪኹ ንካይሮ ወሲዱ ኪሕይሮም (ኪአሰሮም) ዚሕብር መደብ ሰሪዑ መልእኹቲ ሰዲዱ ነበረ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ግን ንደብዳቤታት ጀነራል ጎርዶን ጥራይ ዘይኮነስ መንግስቲ ግብጺ ቦቲ ሓደ ወገን ምስኡም ቦቲ ካልኣይ ወገን ድማ ምስ ንጉስ የሃንስ ዝገብሮ ዝነበረ ወዲታትን ውዕላት ክሕደድትን ከይተረፈ፣ ብሰለይቶምን ወታሃደራቶምን ኣብ መንገዲ እናዓገቱ ይእከብዎ ስለ ዝነበሩ እቲ ውዑላት ጸላእቲ ሸቶ ኪወቅዕ አይከላለን። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ድማ

ኢያም ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን «ምስ ንጉስ የሃንስ ባዕለይ ፓለቲካዊ ዕርቂ ምግባር ይሕሸኒ» ዝበሉ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብዝኸነ መልክዕ ኣብ ትሕቲ ምልኪ ራእሲ ኣሉላ ኮነ ጀነራል ጎርዶን ኪወድቁ ዘይኸእሉ ሰብ ምኽኛም ምስ ተረጋገጸ ጀነራል ጎርዶን «እንተ ድኣ ነዚ ኣብ ውሽጢ ሃገረ ሓበኛ እትፍጽሞ ዘሎኻ ረጽምታትን ወራራትን አቋርጽካ ብገንዘብን ሰንቅን ክሕግዝካ ኢያ» ኢሉ ናብ ራእሲ ወልደሚካኤል መብጽዓን ቃልን አሙሓላለፈ። እዚ ግን ኪሰርሕ ዘይካእለ ብሩህ መጻወድያ ኮይኑ ድኣ ተረፈ እምበር ኣብ ግብሪ አይወዳለን።

ምዕራፍ 4

እቲ ክሕደታትን ዝሰዓበ ህልቂት ህዝብን

«ቀዳማይ ክሕደት አሉላ»

ድሕሪ'ዚ ኩሉ ራእሲ ወልደሚካኤል «እምበአር ዕርቅና ብሩኽ ይግበር። ንዓደይ ከኸይድ ከኣ ይፈቐ ደለይ» በሉ። ሃጺይ የሃንስ ከኣ ሓድሽ ነገር ማለት ራእሲ ወልደሚካኤል ዘይተጸበደዎን ዘይፈለጡዎን ፈጠሮም «ሕራይ እምበአር እዚ ናይ ቅድም ራእሲነትካ አይመረቐኩልካን ነይረ። ሕጂ ግን ራእሲ ኣለ መሪቐ ልካ አሉኹ። ንዓድኻ ኪድ። ግና ብትሕቲ ምልኪ ራእሲ ኣሉላ ኢኻ ንመረብ ምላሽ እተመሓደር» በልዎም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ነዚ ቀዳማይ ክድዓት ራእሲ ኣሉላ ቆብ አቢሉም ፈለጡዎ። ብልቦም ከኣ ጉሃዩ። ዓቢ ስግሳት እውን አሕደሩ። ግናኸ መህደሚ ስለ ዘይን በሮም ሕራይ ኣሉም ተኣዘዙ።

እዚ ምስ ተፈጸመ ራእሲ ኣሉላን ሃጺይ የሃንስን ንበይኛም ብብሔት ተራኺቦም ውዲት ተመሓሓሱ። ካል እ መጻወድያ'ውን አጽንዖ። እቲ ዝገበርዎ ውዲት ግን ብጥንክር ምስጠር ድኣ ተታህሲ እምበር አይተገልጸን።

ንመረብ-ምላሽ አቢልካ ተበገሰ ኮነ። ራእሲ ኣሉላን ራእሲ ወልደሚካኤልን መረብ ተሳጊሮም ብአሰሰ ጉዛይ አቢሉም ኣብ ጉራዕ አትዮም ሰፈሩ። ኣብ'ዚ ራእሲ ኣሉላ «እምበአር ጉይታይ ራእሲ ወልደሚካኤል»

ኤል። ሕጂ ከም'ቲ ትእዛዝ ሃጺይ የሃንስ ንዓድኹም ብሰላም አእትዩኩም ኢያ። ስለ'ዚ ከኣ ከም'ቲ ትእዛዝና ሓቢርና ግብሪ ዘይከፈለ ከም ዝኸፍል እናገበርና ሃገር ከነቃንቅ ስለ ዝኸንና ኩሉ ሰራዊትኩምን ቅሙጥ ብረት ከምን ኣብ'ዚ አምጽእዎ። ክልቲኛ ሓቢርና ኣብ መታ ሕት ዘሎ ሓይሊ ድርቡሽን ግብጽን ከንወገኡ ከንከይድ ኢና» በልዎም። ወዲ ገርሂልባ ራእሲ ወልደሚካኤል ከኣ ኩሉ ከይፈለጡ ከምኡ ገበሩ።

ጉራዕ ብሰራዊት ራእሲ ወልደሚካኤል መሊኦ ዓመረት። ራእሲ ኣሉላ ከኣ ስድራ ወልደሚካኤልን ውሑዳት መኪንንትን ጥራይ አትሪፍኩም እቲ ዝተረፈ ሰራዊትኩም ግን ንመታሕት ወራዱ ነቶም ጸላእትና ይዋጋኦ ዮም» ብማለት ነገሩዎም።

ኩሉ ሰራዊት ራእሲ ወልደሚካኤል ንመታ ሕት ወራዱ ፋሕ ብትን በለ። ካብ ጉይትኡ ኣዘዩ ረሐቐ። እቲ ሰራዊት ኣሉላ ግን ኣብ ጉራዕ ተሪፉ ኮፍ ኣሉ ዝሰዕብ ትእዛዝ ይጸብ ነበረ። ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ንበይኛም ብዘይ ሰራዊት ተረፉ። ብጸላእኦም ባዕለም ከም እተኸበቡ ሽዑ ተረድኡ እሞ ብልቦም ሓረሩ። እቲ ቀዳማይ ክድዓት በዚ ተፈጸመ።

«ካልኣይ ክድሕት አሉላ»

«ኣብ ትሕቲ ምልኪ ራእሲ ኣሉላ ኮንካ መረብ ምላሽ ግዛእ» ዚብል ማሕለኻ ቀይድዎምን፣ ከም ኡ'ውን ብግርህነቶም ወታሃደሮም ንደብ ሱዳን ምስ ሰድዱ ራእሲ ወልደሚካኤል ዋልታ ከም ዘይብሉ ዓቀይ ታይ በይኛም ተረፉ። ራእሲ ኣሉላ ግን ብእሸሓት ሰራዊት ተኸበቦምን ተሓልዮምን ነበሩ። እቲ ነዚ ኩንታት'ዚ እተዓዘበ ኣዝማሪ ራእሲ ወልደሚካኤል ነዚ ዝሰዕ ብ ድርሰት ደረሰ።

ሓልሓል'ዶ አየሱካን ሰፊሕ መረት

አንታ ዘይድሬር በዓል ዓመት
እንታይ መኣተዊኻ አብ ሰንሰለት
ፊትወራሪ-ደ አሉካ ኣይመውትን
ሰናዲርካ ዘበልካየን ብትን

ኣሉ ዘመረ። ድኩራ'ዚ ራእሲ ኣሉካ ነቶም ከንቲባ
ሃይሉ ገብራይ እተባህሉ ወዲ ሃዘጋ ጸዊየም «ገደለኻየ
ኹመት ከህበካ ኢየ፣ እጅኻ። ንራእሲ ወልደሚካኤል
ናባይ ክሰብሩ። ምስከር ኣሶት ክኣ ክልቴና ኣቢርና
ክንታብል ኢና» እናቡሉ ኣብሉዎም።
ከንቲባ ሃይሉ ገብራይ ከኣ ምስ ራእሲ ወልደ-
ሚካኤል ደቂ ክልተ ኣሕዋት ከነሶም ቦታ ዝነበረቶም
ውድድር ኹመት ጥራይ ተዳፋፊኦም ክሲ ክኣልሙ-
ተሰማምዑ።

በዚ መሠረት'ዚ ከንቲባ ሃይሉ ወዲ ኣይተ
ገብራይ ምስ ኣቶሎ ካልኦት ተጻረርቲ ራእሲ ወልደሚ
ካኤል ኮይኖም ብጸላም እናተኣኻኸቡ ናይ ኣሶት ምስክ
ራትን ክሰብሩን ኣብሉ። እቶም እተኣብሱ ሰባት መብዝ
ሕትኦም ሰብ ጸዓዘጋ ነበሩ። በዚ ከም'ዚ እቲ ውዲት
ተፈጸመ።

ብድሕሪ'ዚ ኣደ ንግሆ

- 1. ፊትወራር ገብርኣብ
- 2. ኣይተ መርኢድ ወዲ ዑቕ-በኣብ
- 3. ኣይተ ገብረ ወዲ ተኸላይ

እተባህሉን ኣቶሎ ካልኦትን ንበይኖም እጉድ ኢሎም
ውዲታዊ ክስታት እናፈሓሱ ከለው፣ ኣደ ኣይተ መስ
መር እተባህሉ በዓል ዓዲ ገብራይ በቕሺ ጠፊኣቶም ላዕ
ልን ታሕትን እናቡሉ ከደልዩ ከለዉ ብገርሆም ነቶም
እኩባት ጉድሲ ህሩግ በልዎም።

ኣይተ መስመር ሰምቡዩ።

እቶም ንበይንኖ ኣኒ ክለውና ዝብሉ ዝነበሩ-ውን
ሰምቡዩ። ኣይተ መስመር ነቲ ሰምቡዩ እቶም እኩባት

ምስ ተዓዘቡ ከይጥርጥርዎም ስለ ዝፈርሁ «ብኣይ
ዝመጽኡስ ኣይትሰግኡ አብ ዝኣቶኹሙዎ ጉድጓድ ክኣቲ
ኢየ። ሕጂ ግን በቕሺ ጠፊኣትኒ ኣላ'ም ከይደ»
ኢሎም እብ'ቲ ከሕደት ጠሓሉ። ቅድም-ውን ንክሕደት
ምሓሎም ጥሓሎም ዝነበሩ ኢዮም።

ኣብ'ቲ ማዕድ ድማ ራእሲ ወልደሚካኤል በይ
ኖም ኣብ ኣደ ደንጎላ ኮፍ ኢሎም ብሓሳብ ይሕምብሉ
ነበሩ። ኣማዕድኖም ከኣ ንበዓል ፊትወራሪ ገብረኣብ ደዕ
ዘቡዎም ነበሩ። ኣይተ መስመር በቕሹም ከደልዩ
ገርብጥ ገርብጥ እናቡሉ ከኸኹ ከለዉ ንራእሲ ወልደ
ሚካኤል ህሩግ በልዎም። ምስ ረኣዩም-ውን ከኣ
ግብርም በሊዓቶም ሰምቡዩ።

«ኣደርኩም ጉይታይ ራእሲ» በሉ ብሰምቡዩ
«ኣደርካ መስመር። በዓል መን ድኣ ኢዮም
እቶም ተኣኪቦም ዘለዉ ዝኣለፍካዮም ሰባት» በሉ
ራእሲ። ኣይተ መስመር ከኣ «ጉይታይ በቕሺ ጠፊ
ኣትኒ ስለ ዘላ ኣይረኣኹዎምን» በሉ ብኣሉታ። በቲ
ኣሉታ ዘይግገቡ ራእሲ ወልደሚካኤል «ኪድ ድኣ። ኣነ
ወልዱ። ኣነ ኣው ተመርጸ። ኣነ ኣባ ቅጣው ከሉ'ቲ
ትፍሕስዎ ዘለኹም ፈሊጠዩ ኣሎኹ። ከም'ዚ ንበሎ።
ከም'ዚ ንግበር ኢኹም ትብሉ ዘለኹም» በልዎም።

ኣይተ መስመር ግን ሰምቡዩ ኢሎም «ኣይፋ
ለይን ጉይታይ ራእሲ። ኣነ ዝፈልጠ የብለይን። በሉ

ዕድመ ናተይ ይፍታሕካ

መስቀል መግልቲ ኣብ ሰዓታት ረፍዲ ራእሲ
ወልደሚካኤል ምስ ሰድራ ቤቶምን መኪንንቶምን መኣዲ
ተኸሊም ቀርሲ ኪበልዑ ኪቕርቡ ከለዉ

«ጉይታይ ራእሲ ኣሉኣ ይደልዩኹም ኣለዉ»
ተባህሉ

«ተዳልዩ ኣሎኹ። ሕራይ ንኺድ» በሉ ራእሲ
«ጉይታይ መኣዲ ይዓቢ። ንግሆ ኣይተም ቅድም
ብልዑ» በልዎም እቶም ስድራ ቤቶም
ንሎም ግን «የልዩን መጻዕታ'ደ ኣይነገን።
ንዑናይ ድኣ» ብግለት ምስ መሰነይትኦም ኣቢርም
ከዩ።

ራእሲ ኣሉኣ ነገር ወለዎም ምንባርም ዘኪርም
ድር መጋቢዶ ማለት ፍርዲ ከፊቶም ብመኪንንቶምን
ዓባይቲ ዓቀይቶምን ተኸበቦም ብሰራዊት እናተኣለዉ
ጸንሑ። ራእሲ ወልደሚካኤል በቲ ዝነበረ ባህላዊ ሥርጻ
ት መሠረት ንላዕለዋይ በዓል ሥልጣን ዝወገበ ሰላምታ
ሂሎም ተጸምቡሩ። በዚ ኣጋጣሚ'ዚ ከንቲባ ሃይሉ ቦታ
ቅድም ዝኣተውዎ ውዲት ተቐሪቦም ጸኒሑም? ብድድ
ኢሎም ነጸልኦም ተዓጠቆም ኣብ ቅድሚ ራእሲ ኣሉኣ
ጠጠው ኢሎም። ዘንጎም ተኸሊሎም?
«ጉይታይ ራእሲ ወልደ-ሚካኤል ተማሕጺኻኹም
ኣሎኹ» በሉ

«እንታይ ክትብሉኒ» በሉ ራእሲ ወልደሚካኤል
«እንታይኪ ዘይብልኩም»

- 1. በዚ ምስ ሃይሉ የሃንስ ዕርቂ ትግብሩ
- 2. በቲ ኣደ ከኣ ኣናፍቶኹም ኣብ ኣድባራትን
ኣብ ባዓትን ትኣብሉ። እዚ ከኣ ንዓሕራይ ጊይ መሸፊቲ
ምእንቲ ኪኸህኩም ኢዩ። በሉ። ቀጺሉም «ኣሶት
እንተ በልኩም ክረታዕ እንተ ኣመንኩም ዝበኛ ኢኹም»
ብግለት ከሎም ኣፍሰሱ። ከንቲባ ሃይሉ።

«ኣሶት» በሉ ራእሲ ወልደሚካኤል «ዋሕስ ትኸሉ
ክረታዕ» መለኹ ከንቲባ ሃይሉ። ከንቲባ ሃይሉ።

«ራእሲ ወልደሚካኤል በቲ ኣደ ምስ ሃይሉ
የሃንስ ዕርቂ ይደልዩ በቲ ካልኣይ መገን ከኣ ብረቶምን
ጥራቶ ምን ኣብ ንዳማትን ባዓትን ይኣብሉ። ንገንብ

ዝበደሉ ዝነኛ ኢዮም እም ተኸሰሱ። ሕገ ተኸሰሱ ኢዩ
ዝብ ሎም» ብግለት ከሎም ኣፍሰሱ እንደገና

«ኣሶት ኣሶት» በሉ ራእሲ ወልደሚካኤል
«ተረታዕ» መለሱ ከንቲባ ሃይሉ

ብኡን ብኡን በቲ ኣቕዲሙ ተጸኒዑ ዝነበረ
ውዲት ምስክራት ተረቐሩሉ። እቶም እተጸውዑ ምስክራት
ከም'ቲ ከንቲባ ሃይሉ ዝደለይም ጌርም መስከሩ። ራእሲ
ወልደሚካኤል-ውን ከኣ ተኣሰሩ። ብድሕሪ'ዚ ከንቲባ
ሃይሉ እንሆ እምበኣር ከም ውዕለይ ንጸላኢኹም ኣው
ዲቐዩ ንኪብሉ፣

እንሆ እምበኣር ጉይታይ ራእሲ ኣሉኣ
ሰማይ ዝበጸሕ መንጉድኡ
ምድሪ ዝገሰሰ ዳልጋኡ
ንገጸ በረኸት

በሉ። እዚ ውዲታውን ከሕደታውን ከንታት'ዚ ኣብ
መጀመርታ ወርሒ መስኪርም 1879 ተፈጸመ።
ብድሕሪ'ዚ

ራእሲ ኣሉኣ ንራእሲ ወልደሚካኤል ሓዘም
ናብ'ቲ ሃይሉ የሃንስ ዝነበርም ደብረ ታዕር ከዩ። ምስ
ራእሲ ወልደሚካኤል ደኻዝማኸ መሰፍን ወደምን
ካልኦት ቤተሰቦምን ዓባይቲ ዓቀይቶን ተኣሲርም ከዩ።
ንብረትን ጥራትን ራእሲ ወልደሚካኤል ብዓመጽ
ተገበተ።

ብድሕሪኡ ነቲ ሃይሉ የሃንስ ብምስጢር እተሰማ
ምዑሉ ከንታት ብሕጋዊ መልክዕ ከኸፍንም ብምሕሳብ፣
ራእሲ ኣሉኣ ንራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ሰድራኦም ኣብ
መጋቢዶ ሃይሉ የሃንስ እቕሪብዎም። ስለ'ዚ ራእሲ
ወልደ ሚካኤል

«ፍትሒ ጉደለ፣ ንጸሓ ሰብ ተበደለ» በሉ።
ንጉሥ የሃንስ ከም'ዛ ኣንቲ ነገር ዘይፈልጡ መለሱም
ብመኪሎም ጌርም ተከረብ በልዎም።

«ብዙይ ገበን ተአሲረ አለኹ» ብማለት ጠርቦ ራእሲ ወልደሚካኤል። እቲ አብ ላዕሊ እተደጋገመ ክሲ እንደገና ብራእሲ አለላ ፈሰሰ

«ሓሶት» በሉ ራእሲ ወልደሚካኤል

«እውሓስ ብሰለሰት ክላድ» በሉ ራእሲ አለላ

ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ንህን ጣዕሳን ውሒጥ ምም ስለ ዝነበረን፤ ነቲ ውዲት-ውን ፈለጠሙም ስለ ዝነበሩን «ኦግብእ» አይቡሱን

ስለዚ ሃጸይ ዮሃንስ «እምበኣር ራእሲ ወልደሚካኤል ተረቲዕኩም ኢኹም።» በሉ። በዚ ከም'ዚ «ናተይ ዕ ድመ ይፍታሕካ» ብማለት ፈረዱዎም። ትርጉሙ ከአ «እነ ብህይወተይ ክሳብ ዘሎኹ ተአስር» ማለት ነበረ። እተአሰሩሉ ቦታ እምባ ሰላማ ነበረ።

ስሑት-ምኽሪ

እዚ ዝሰዕብ ድርሰት ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብማሕላ ንካልኣይ ጊዜ ተጠሲጥም፣ ብኸድዓት ተታሒዞም ኣብ እምባ ሰላማ ምስ ተአስሩ ጥዑምዝጊ ብገሂ ዝደረሱ ኢዮ።

- ጎሚዳ ጉይታይ ስሑት ምኽሪ
- ሰብ'ደ ትኣምን ከም ፈጣሪ
- ብገፊሑ'ደ ጸቢቡካ ምድሪ
- ምስ ተለጎሙ ክልተ ሚእቲ ሰናዲሪ
- ምስ ደቅኻ ኣኪቡካ እምበሪ
- ይውረዮካ ኣሎ ሹም ጎሚዳ
- ፊትወራሪ'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን
- ደገዝማቲ'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን
- ቀኛዝማች'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን
- ዘብዐኛ'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን
- ግራዝማች'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን
- ተቐጻሪ'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን

ተርኪ ባሻ'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን
ቤተ ሰብ'ደ ኢሉኳ ኣይመውትን
ዓስከርካ'ደ ኢሉ ኣይመውትን
ነፍጠኛ'ደ ኢሉ ኣይመውትን

ክትረከብ ክትሰእን ዘይትፍትን
ባዕልኻ ገበርካዮ ስርሕ ብትን
ይውረዮካሎ ወይ ሹም ጎሚዳ
ኣንታ በዓል ኣይሊ በዓል ግርማ
ጎይታ ሓማሲን ብዓለማ
ሰቆሎኻ ኣብ እንዳ ኣባ ሰላማ
ይውረዮካ ኣሎ ሹም ጎሚዳ
ኣልሓል ቦጎስ ከሎኳ ጽኑዕ መሬት ኣስገደ ከሎኻ ጽኑዕ
መሬት እንታይ መእተዊኻ ናብ ሰንሰለት
ይውረዮካ ኣሎ ሹም ጎሚዳ
እም ደገዑ ከንደይ ኣሚንነዮም
ምሓሎም ኣይጠልሙን'ደ ኢሉኻዮም

እቲ ግፍዒ ከመይ ነበረ

ራእሲ ሃይለ መለኮት ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ብዛዕባ'ቲ ብድጋ ዝመልእ ማእሰርቲ ሰድራ ቤቶም ኣብ'ቲ ብቲንቲ እምሓርኛ እተጸሕፈ መዘከርም ኪጽሕፉ ከለዉ።
መጀመርታ እንን እቦይን ኣብ ጉራዕ ተአሰርና። ከሎም መኳንንቲ ኣቦይ'ውን ተአሰሩ። ጎራእሲ ወልደሚካኤል ማለት ንኣቦይ ግን ብእክለ-ጉዛይ ኣቢ ሎም ንተምቤን ጎቦ ኣምባ ሰላማ ወሰዱዎም። ኣብ'ቲ ጎቦ እውን ኣእተውዎም። (ኣብ'ዚ ኣእተውዎም ኪብሉ ከለዉ ዝበረ ዚሕብር ኢዮ) ንዓይ ግን ብሰንሰለት ኣሲሮም ናብ ሰብኣይ ንሎም ወይዘሮ ክሰ ማለት ልጅ ዝነኸኝ ርባሹባ እተባህሉ ኣመሓላለፉኒ። ግናኻ ኣቶ ፍሰሃዮ ሚካኤል እተባህሉ በዓል ዓዲ ዓባቻት ሰራዩ ወረዳ

መራጉዝ ጎራእሲ አለላ ከም'ዚ በልዎም። «ክቡር ጉይታይ እዚ ቆልዓ ኣገዮ ዝፈትዎ ሕብብ ዝብሃል ጊላ ኣለዎ። ብክንነን ስለ ዝእዘዝ ንሱ ኣንተ ተፈለዮ ኪመውት ኢዮ።» ራእሲ አለላ ከም ዝደንዝሎም ከምሰሉ «ሕብብ እተባህለ ዝፈትዎ ዓስከር ኣለዎ'ጥ ምሰኢ እናኣተወ እናወጽኤ ኪራኸብ ሕይዓዎ። ኣይትኸልክልዎ» በሉ። ከም'ዚ ኣለ ንሰለሰተ ወርሒ ዝኣክል ኣብ ጉራዕን ዓዲ ተኸላይን ተአሰርኩ።

ደሓር ግን ሓወይ ጎይታይ ደጃዝማች መሰፍን ኣብ ደብረ ታቦር ምስ ሓፀይ ዮሃንስ ተሪፎም ስለ ዝነበሩ «እግዚአብሔር ዮርኢኹም ንእኹቶ ሓወይ ሃይለመለኮት እተባህለ ተአሰሩ ኣሎ'ጥ ኣፍትሑሉይ» ኣሎም ንጌ ፀይ ዮሐንስ ለመንዎም። ሓጺይ ዮሐንስ ከአ ሕራይ ክመጽኣካ ኢዩ ኣሎም ንብድሮንድ ለውጢ እተባህሉ ጸዊዎም ናብ ራእሲ አለላ ወረቆት ጸሓፊሉ። ከም ደቂ መኳንንቲ ኣኸቢርካ ንሃይለመለኮት ናባይ ሰድዶ ኢሉካ ብጽሑፍ ንገሮ ብማለት ኣዘዙ።

ራእሲ ሃይለ መለኮት ራእሲ ወልደሚካኤል (ወዲ ጎሚዳ) እዚኦም ነበሩ

ከንቲባ ደርማስ ተቆቢሎም ከምልሱ ከለው፣ «መሬት ዓዲ በይ ማለት መሬት ጣዕረሽ አዝዩ ንእሽቶ ስለ ዝኾነ፣

ሀ. ብጎደቦ ተወሲዱ ዝነበረ ዕድሩና እተባህለ መሬት ይመለሰለይ

ለ. ፈልሒት ላዕላይ ዝርእሱ፣ ፈልሒት ታሕታይ ዝእግሩ ኣሰሓቕት፣ ሰለ-መና፣ ጭፋ ናይ ዝብሃል መሬት ወን ክወሃቡኒ» ኢሎም ኣተተ።

ምምሕዳር ኢጣልያ ደማ ነዚ ኣብ ላዕሊ እተዘርዘረ ሂደትም ከብቅዕ፣ ብተወሳኺ እውን ብወገን ምራራ ካብ በረ ከንቲባ ክሳብ ቤት-ክባታን ዝርከብ መሬት ብምሉኡ ሃቦም።

ከንቲባ ደባስ ወዲ ደርማስ ደማ ጭራም መሬት መልዕሎ ከይሓተተ ነቲ መሬት ምስ ህዝቢ ጣዕረሽ ተር ከም ዓተር ብማዕርነት ምእንቲ ከካፈሎ ነቲ ዓዲ ኣረከብም። እዚ ደማ ልቢ ከንቲባ ደባስ ወዲ ደርማስ ለዋህ-ፍትሔኛ-ዘይሰሱዕ ንጽባሕ ዚዘክር ምንግሩ ምስከር ኮነ ይብሃል። ከንቲባ ደባስ ወዲ ደርማስ ዕድሚኦም ኣኺሉ ብ1904 ኣቢሉ ካብ'ህ ዓለም ብሞት ምስ ተፈልዩ ደማ

1. ኣይተ ጋርህ ወዲ ኣይሙ እተባህሉ በዓል ጣዕረሽ ወዩ ወዩ ወዩ ኣነ በይይ ደዩ ጎይታይ ጎይታይ ዝብሉ ጎይታ ዕድሮባ ባይቶ ዓዕሮ ጎይታ ጎላጎል ባይቶ ዓዕሮ ጎይታ ተንድሪ ዑፍ መንድቕ ባይቶ ዓዕሮ ጎይታይ ጎይታይ ዘይትብላ ኣንስቲ ጣዕረሽ ምድሪ ቤትክን ፈረሰ ዘገተኣዕሮ (ናይ ጸላኢ) ውክጠኸን ጋመ (ወታሃድር ዶንቡ) ዘይበርበር-ድርጎኛ ዘይጎርጎር ዘደፈሮ ዘይሰንክትክን እንጌራ ኣረሮ (ሳል ደርማስ ዘይተደፈርክን)

2. ኣይተ ካሕሱ እተባህሉ በዓል ዓዲ ንኣምን ዓንሳባ ብወገኖም ደማ ወዩ ወዩ ወዩ እንታይ እሞ ተገብረ ደባስ ሞይቲ ደባስ ዓይኒ ንህሪ ደባስ ሞይቲ ሰበይቲ ጣዕረሽ ደባስ ሞይቲ ብኸይ ሕዘኒ መንእሰይ ጣዕረሽ ደባስ ሞይቲ ብኸይ ሕዘኒ ኩዲትኪ'ደ ትኣትዊ ኣብ ምድሪ ነፈርኪ'ደ ሰማይ ትሰቀሊ ከምኡ እንተ በልኩኺ ኣብ ክይመስለኪ ኣርሓ ዝበሮ ኣርሓ ነይቆሪ መጎቦር ንጽሑ ኪኸይድ ቀባሪ መጎቦር ንጽሑ ኪኸይድ ቀባሪ

እናበሉ ኣልቀሱሎም ብማለት ኣቶ ታልኣብ ቆሺ ተሰፋገቢ እተባህሉ በዓል ጣዕረሽ ነዚ ዋንታ'ዚ ከዘንታውለይ ከለው፣ ነቲ ብህጻኖም ከለው ብኣፈ-ታሪኽ ብይታዊ ኣቀራርባ እተገነደም ኣዘኑታትዮ እናከነሩ፣ ኣእምሮእም ምስቲ ታሪኽ ንድሕሪት ተመሊሱ ነቲ መልቀስ ብዚማ ከስምዒ ከፍትኑ ከለዉ ኩሉ ጊዜ ትዞ ይብሉ።

መሬት ኤርትራ ዚወርር ስሱዕን ጨካንን ኣዋጅ ኣለላ

ድሕሪ ማእሰርቲ ራእሲ ወልደሚካኤል ኣብ ኤርትራ ስፍራ ቍጽሪ ዘይበሉ ግፍዕታት እናተፈጸሙ ከሉ፣ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ብምጽዋዕ ተቐልቲሎ ቦታታት ብምሓዝ ደልዲሎ ነበረ። ቦቲ ካልእ ወገን ደማ ኣርበኛታት ደቂ ኤርትራ ብብተጅላ ኣብ ኤርትራ ተዘራኪም ንሰራዊት ኣለላ ማለት ድርጎኛታት ደገዑ ብቐጽዎን ብገሁድን ይሃድንዎም ነበሩ። ከምኡ እውን ማሕዲስታዊ ኣይሊ ብወገን ሱዳን መጺኡ ይግሰገሰ

ነበራ'ም ራእሲ ኣለላ ኮነ ባዕሉም ሃጻይ ዮሃንስ ጠቡሕ ስምብዱን ተሻቆሉን።

ብዛዕባ'ዚ ኩነታት'ዚ እቲ ጂዮሎጂ ናሪቲ እተባህለ ኢጣልያዊ ጸሓፊ ከምስከር ከሎ «ኣጻይ ዮሃንስ ስምብዱምን ተገሪሞምን፣ «ሰለምንታይ ኢዩ መንግስቲ እንግሊዝ፣ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ይመጽኡካ ኣሎ ኢሉ ዘዩጠንቀቕኒ» ኢሎም ይብሉ። እዚ ደማ ንጉስ ዮሃንስ ኮነ ራእሲ ኣለላ ምስ መንግስቲ እንግሊዝን ካልኣትን ውዲት ከም ዝነበሮም ኣብራህ ዝሕብር ኢዩ። «ማሕዲስታውያንን ዘይምእዘዛት ደቂ መረብ ምላሽን የጸግሙኒ ኣለው» እናበሉ ወን ካብ ወጻእተኛታት ውልቀ ትካላትን መንግስታትን ብእማእት ዚፍቀድ ጠበንኛ ኣከቡ።

ጸሓፊት ፓሌራ ከም ዘረጋግጽዎ ኣጻይ ዮሃንስ ኣይ ዕስሪት ካብ መሬት ኤርትራ ንራእሲ ኣለላን ዓ ቀይቲን ብተልቲ ከወሃብ ምስ ኣዘዙ፣ ዓበይቲ ኤርትራ ተቢዖም ስለ እተቐመጡ ከትግብር ኣይከኣለን እሞ ራእሲ ኣለላ ኣብ ኤርትራ ኣትዮም ንዝነበሩ ድርጎኛታት ሰራዊቶም ከጠቐሙ ብምሕሳብ «ዝኾነ ንኣርብዓ ዓመት ኣብ ኤርትራ ኣብ ዝኾነ ዓዲ እተቐመጠ ኢትዮጵያዊ ወዲ ኣርብዓ ተባሂሉ መስል መሬትን ጠላን ከረከብ ኣብ ራእሲ ምእዋጅም፣ ዝኾነ ኢትዮጵያዊ ብትሕዝቶ ኣብ ኢዩ ንዝርከብ መሬት 60 ቕርቢ ጣጠራ ግብሪ እንተ ድኣ ከፈሉ ናቲ ይኸውን» ብማለት ኣንገሩ። በዚ ደማ ህዝቢ ኤርትራ ተበላጪመ፣ ብሁኣት ወጻእተኛታት ብፍላይ ደማ ደቂ ትግራይ በዚ ኣዋጅ'ዚ ተጠቐሞም መሬት ኤርትራ ወሪሮም ተረሰተዩ። እዚ ድንጋገ'ዚ ብ1888 ብኣዋጅ ተገሪፎ ኣብ ግብሪ ወሃሉ።

ቦቲ ካልእ ወገን ደማ ራእሲ ኣለላ ንዓቀይቶምን ካልኣት ነጋዶ ደቂ ትግራይን ውሑዳት ኣምሓሩን ከጠቐሙ ኢሎም፣ ካብ ሕግን ባህልን ኤርትራ ወዲኦም «ዝኾነት ጻል ኣንብተይቲ ብሕጊ ኮነ ብዘይ

ሕጊ ካብ ትግራይ ወይ ኣምሓራይ ዝወለደት ወይ እተመርገወት ወይ መብለት ዝኾነት መስል መሬትን ውርሻን ከግብኣ ኣወኛ። ኣብ ርእሲ'ዚ ደማ ኣደ ርብዒ ካብ መሬት ኣማሲን (መረብ-ምላሽ) ንድርጎኛታቶም ከውዕል ብጉልቲ ወሲዶም ጎብጡ።

ብዛዕባ'ዚ ተግዘብትን ጸሓፊትን ደቂ ኢጣልያ «ወኪላት ኣደ-ወጻእተኛ ዝኾነ ኣይሊ ብኣይሊ መሬት ኣዚ ኣብ ዘይዓዱ እተቐመጠ» ኢሎም ንግዝኣት ኣለላ ይጠቐሱም፣ ብፍላይ ደማ ድሕሪ ምእሳር ራእሲ ወልደሚካኤልን፣ ዓበይቲ ሹመኛታት ጸግዘጋን ካልኣትን፣ ኤርትራውያን ወይ ደቀባት መረብ ምላሽ ንግዝኣት ኣለላ ከም ኣደ ገዛኢ መንግስቲ ወይ ኣይሊ ኣብ መረብ-ምላሽ ኣቐጻጸዮ» ይብል ደራሲ ሃጋይ ኣርሊክ (HAGGAI ERIL CH) ኣብ መጽሓፉ።

ብተቐሩብ ኣብ ቅድሚ ሃጻይ ዮሃንስ ክብሪ ራእሲ ኣለላ እናፈኸሰ ከደ እሞ ሃጻይ ዮሃንስ ካብ ናይ መረብ ምላሽ ግዝኣቶም ንኣውራጃ ኣከለ-ጉዛይ ቆሪጺም ገፈፍዎም። ራእሲ ኣለላ በዝን ካልእን ዓቕሎም ጸቢቡዎም ከሎ ሃጻይ ዮሃንስ ንራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን (ጎሚዳ) ካብ ቤት ማእሰርቲ እምባ ሰላማ ፈቲሖም ኣብ ልዕሊ ራእሲ ኣለላ ሸይሞም ንመረብ ምላሽ (ኤርትራ) ከሲድዎም ኣሲቦም ኣለው ተባሂሉ ተወርዮ እሞ ሻቕሎት ራእሲ ኣለላ ገንፈለ። (መጽሓፍ ሃጋይ ኤርሊክ ኣለላ ጸባ ነጋ ገጽ 59) እዚ ውጥን'ዚ ግን ኣይተተግበረን።

«ህልቁት ህዝቢ ባርያ»

«ናራ»

አብ መወዳእታ ወርሒ ጥቅምቲ 1886 ራእሲ አሉላ በቲ ምስ መንግስቲ እንግሊዝ እተፈራርገም ውዕል ሂወት (HEWET THREATY) መሰረት፣ ከሰላ በቲ እዋን፣ቲ አካል ኤርትራ ነበረት እሞ ናብእ ከይደም ኪዘምቲን ከገብሩን ንጸላእቶም ከርዕዱን ብሃጸይ የሃንሰ ተአዚዞም ተበገሱ።

በዚ እዋን፣ዚ ብዝሒ ሰራዊቶም 10,000 ይፍቀድ ነበረ። ሓገዝቶም ድማ 1. ደጃዝማች ተድላ ዓ ይባ 2. ደጃዝማች ወልደገብረኤል 3. ባሻይ ገብሪት ነበሩ።

ራእሲ አሉላ ነዚ መጠነ-ሰፊሕ ሰራዊት ሓዞም አብ ከረን አዕረፉ። አብ ከረን ኮይኖም ድማ ናብ ሸሽ አረይ እተባህሉ መራሔ ህዝቢ ባርያ ማለት ናራ «ንሰራዊት መግቢ ዝኾና ከብትን ጤሶ በጊዕን ቀርቡ። ንከሰላ ክወግእ እመጽእ አሉሎ፣፣፣ ንሰኻትኩም፣ውን ምላይ ኪትከዱ ተቐረቡ።» ዝብል መልእኸቲ ሰደዱ። እንተኾነ ግን ሸሽ አረይ ከብቲ ኮነ ካልእ ሰንቂ ወይ ብረትን ሰራዊትን ከይሓዙ ንከረን መጸእም ምስ ራእሲ አሉላ ተራሽቡ እሞ እቶም ራእሲ «ኪድ ንኮፊት ሓሊፍካ ከብትን ጠበንጃን ሰራዊትን ካብ ህዝብኻ አክብ» ኢሎም ብምእዛዝ መሰሰዎም። ሸሽ አረይ ግን ንዘባእም ተመሊሶም ብዘይካ 50 ከብትን 30 ጠበንጃን ካልእ ከይሓዙ ተጸበዩዎም።

ራእሲ አሉላ ድማ አብ ወረዳ ምጎሎ አትዮም አብ ዛንታ ሃገር ተራእዩን ተሰጊዑን ብዘይፈልጥ ጭኸና ንዓድታትን ተሸታታትን ህዝቢ ባርያን (ናራ) ኩናማን ደምሲሶምን ዘሚቶምን አጥፍእዎም። ክልተ ሲሶ ዝኾውን ካብ ህዝቢ ባርያን (ናራ) ኩናማን ምስ ምሉእ ጥራቲን ንዋቲን ጠፍኡ።

ራእሲ አሉላ እዚ ጌሮም ከይአክል ከሰላ በጸሓም ኪምሰሱ ከለው፣ አብ ኩቲማ ምጎሎ (ሸቡ ዓባይ ዓዲ) አዕሪፎም ከብቅዑ፣ ንኩሎም ሓርበኛታት ህዝቢ ባርያን ኩናማን አጥፍእዎም። ንሶትን ቆልዑትን ከይተረፉ ማረኹ። ዝረኹብም ወረሩን ዘመቲን ቍጽሪ ዘይብሎም ሰብአትን አንሰትን ቆልዑትን፣ ዓቕሚ ሓዋን ዘይበጽሓ ንኖ ሰብአይ ዘይፈለገ ደናግል አዋልድን መንእሲያትን ገፊፎም ወሰኑ። ከብቲ አግል አባጊዕ አይገደፉን። ነታ ሃገር ጥራያ አትረፍዎ።

እቲ ፓሌራ እተባህለ ውሩይ ኢጣልያዊ ጸሓፊ «ራእሲ አሉላ ንከሰላ ኪሸዱ ድሊት አይነበርዎን። ድሊቶም ንህዝቢ ባርያ (ናራ) ምጥፋእን ምድምሳሰን ኢዩ ነይሩ» ይብል እናበለ ሃጋይ ኢርሊክ ይጠቅሶም።

ምዕራፍ 5

ሓርበኛታት ኤርትራን ዝሰዓበ ህዝባዊ ህልቁትን

ደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ሕነ ኪፈድዩ ደለዩ

ድሕሪ ምጥፋእን ምድምሳሰን ህዝቢ ባርያን ኩናማን፣ ራእሲ አሉላ ብአራ-አእያ ንጉስ የሃንሰ ዝነበርዎ ክብርን እምነትን አዝዩ ጉደለ። ካብ ዝነበርዎ ዓቢይ ሰልጣን እውን ለጠቕ ኢሎም ነበሩ። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምክንያት ድማ ሻቕሎትን ብሰጭትን ወረሰዎም ነበረ።

ኩናታት ከም'ዚ ኢሉ ከሎ ጀነራል ሳሌታ እተባህለ ኢጣልያዊ መራሕ ሰራዊት ውግእ ካብ ባጽዕ ንከበሳታት አበሉ ይግስግስ ብምንባሩ ራእሲ አሉላ ኪዓ ግትዎ ኢሎም ጊንዳዕ ወሪዶም ዓረፉ።

በዚ እዋን፣ዚ ደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ሰብአይ ንል ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን አብ ርእሲ ምጃኖም ሃገራዊ ሓርበኛ ነበሩ፣፣ «ንራእሲ አሉላ ከጥቅዓሉ ዝኸኸል እዋን ሕጃ ኢዩ» ኢሎም ብምሕሳብ 100 ብረት ዝዓጠቹ ሰዓብቲ አኸቲሎም ብ20 ጥሪ 1887 ሕንጥብሎ ከይደም ምስ ጀነራል ሳሌታ ተዘራሪቦም ብሰሙር ሓይሊ ንአሉላ ኪወግኡ ተጸምበርዎ። እዚ ፍጻሚ'ዚ ድማ ንራእሲ አሉላ አሰምበዶም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን አብ እምባ ሰላማ ተአሲርዎ ከለው ካብ ራእሲ አሉላ ብድዎን ምፍርራህን ይሰዕቦም ስለ ዝነበረ፣ ብወርሒ ታሕሳስ 1888 ናብ ሰብአይ ንሎም ደጃዝማች ክፍለኢየሱስ «ብዝኾነ

መንገድ ግንባታ ደንብ በርቲዕካ ግጠም» ዝብል መልእኸቲ ብምስጢር ሰደዱ። ሽዑ ደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ብወገን ከተማ ከረን ዓሪዶም ነበሩ።

በዚ ኢጋጣሚ'ዚ ራእሲ ኣሉላ ንባገምድር ከይዶም ሰለ ዝነበሩ፣ ደጃዝማች ሃይለሰላሳ እተባህሉ ወኪል ናቶም ከይናም ኣብ ኤርትራ ነበሩ'ዮ እታ ብራእሲ ወልደሚካኤል እተጸሕፈት መልእኸቲ ብሰለ ይቶም ጠሊፎም ብምሓዝ ናብ ራእሲ ኣሉላ ንባገምድር ሰደዱዎ። ናብ ኢድ ደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ከይበጸሑት ድማ ተቐጥዮት።

ደጃዝማች ደበብ ኣስመራ ኣተዉ

ደጃዝማች ደበብ ንደጃዝማች ሃይለሰላሳ እተባህሉ ወኪል ራእሲ ኣሉላን 150 ሰጠዎት ዓቀይትን ቀቲሎም ብኣይሊ ኣስመራ ኣተዉ። እንተኾነ ግን ድሕሪ'ዚ 3 መዓልቲ ምስ ሓሰፈ ብኣገዝ ደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ከረን ኣብ ኢድ ሰራዊት ኢጣልያ ወደቅት። ቀጸላ'ውን ኣስመራ ሰዓበት።

ደጃዝማች ደበብ ምስ ሰራዊት ኢጣልያ ብዝነበሮም ሸርሒ እናተደገፉ ንደጃዝማች ሃይለሰላሳን ሰዓብቶምን ኣብ ዓዲ-ባሮ ቀቲሎም ብዓ ያካቲት 1889 ኢዮም ኣስመራ ዝኣተዉ። ኣብ ተን ሰለስተ ኣገዳ ራእሲ ኣሉላ ሰፊሮም ድማ ንኣድ ወርሒ ዝኣከል ኣብ ኣስመራ ተቐመጡ።

ኣብ'ዚ እዋናት'ዚ ራእሲ ኣሉላ ንራእሲ ወልደሚካኤልን ካልኣት እሱራት ዓበይቲ ኤርትራን «ሕጂ ናይ ከኣልና ጸለኢ መጻኢ ኣሉ» ክብ ማእሰርቲ ክፈትኩኩም እም ሓቢርና ጸላእትና ክንሰጥኦ ኢሎም ኣተትዎም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ነዚ ድሕሪ 10 ዓመት ማእሰርቲ ዝመጽእም ሕቶ ዕርቂ ነጸግም። ደጃዝማች መስፍን ወደም ግን ሕራይ ኢሉም ምስ ራእሲ ኣሉላ ክሳብ ኣክሱምን ዓድዎን ከዱ። እዚ ዝበሉ ድማ ነቶም ገና ኣብ እምባ ሰላማ ተኣሲሮም ተራፎም ዝነበሩ ኣቦኦም ራእሲ ወልደሚካኤልን ኣምም ልጅ ሃይለ መለኮትን ንምድኣንን ንምሕጋንን ኣዮ ይብሉ ተንተንቲ ዛንታ።

ደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ኣብ ክፍላ ወርሒ መጋቢት 1889 ተንኮል ኢጣልያ ተገንዚቦም፣ 2000 ሰራዊትን 600 ጠበንኻን ሓዞም ንኣስመራ ወሪሮም ብኣይሊ ንኣድ ወርሒ ዝኣከል ኣዞም ኣድ ስሙር ኣይሊ ፈጠሮም ድማ ናጻ መረብ ምላሽ ኪሰርዑ ኣሰቡ።

እንተኾነ ግን እቲ ምስጢር ብገለ ሰሊኹ ተፈልጠ እሞ ደጃዝማች ደበብ (ዘመድ ሃይይ ዮሃንስ) ብኣድ ማጅር ኢጣልያ ዝምራሕ ሰራዊት ተደገፎምን ተመራሖምን ንደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ሓዞም ማረኹዎም። በዚ ከም'ዚ ድማ ምምሕዳር ኢጣልያ ንደጃዝማች ክፍለኢየሱስ ንዓሰብ ሰዳዱ ኣጥፍኦም። እቲ ዘገርም ድሕሪ'ዚ ከኣሉ ሸርሒን ውዲትን ደጃዝማች ደበብ እውን ንመቐለ ከዱ እሞ ብራእሲ ኣሉላ ብጥልመት ተታሓዞም ተኣሰሩ። ንቤት ማእሰርቲ እምባ ሰላማ'ውን ተወሰዱ።

ደጃዝማች ደበብ ካብ'ዚ ጸገማት'ዚ ወጸእም 1000 ዝኾኑ ሰራዊት ኣዕጠኞም ኣብ ኣባ ገሪማ እተባህሉ ቦታ ከለዉ፣ ራእሲ መንገሻን ራእሲ ኣሉላን 1800 ሰጠዎ ሰራዊት ሓዞም ክበቡዎም እሞ ኣብ'ቲ ሽዑ እተፈጸመ ውግእ ሞቲ።

እዚ በዚ እዋናት'ዚ ዝርኢ ዝነበረ ሕንፍሽፍሽ ሰራዊት ደገዑ፣ ነቶም ብብደዐ ሰራዊት ኣሉላ

ተጠቅሞምሲ ብሓርባኛነት አብ በረኻታት ኤርትራ ፋሕ ኢሎም ዝነበሩ ሓርባኛታት ተስፋ ኮይኑ፣ ኣይሎም ንምድልዳል ምስተገናኘዎ ዘይፈልጥዎ ኣይሲ ጣልያን ዝምድና ኪፈጥሩ ደፋፍኦም።

ተሰማ-ሓድጉ (በረምበራስ)

መንግስቲ ኢጣልያ ብግዝአት ኤርትራ ጥራይ ስለ ዘይዓገበ፣ ንኢትዮጵያ እውን ወሲኹ ኪገዝእ ብዙሕ ሃረርታ ነበሮ። ስለ'ዚ ከአ ነዚ ህርፋን'ዚ አብ ግብረ ንምውዓል ብአሸሐት ዝፍቀዱ ሰራዊት ደቂ ኢጣልያን ብገንዘብ እተዓደጉ አዕራብን ካልኣትን ካብ ኢትዮጵያ ሃገርም በብምኸንያቲ ሃዲሞም አብ ኤርትራ ኣትዮም ዝነበሩ ኢትዮጵያውያንን ካልኣትን ኣዓሰኪሩ ዓቢ ሰራዊት ሰራራ አብ ርእሲ ምንባሩ፣ ንአባጽሕ ኤርትራ እውን አብ ትሕቲ ባንዴራ ኢጣልያ ተሰሊፎም ኪዋግኡ ብአዋጅ ከም ዘኸተዮም አብ ዝሓለፉ ምዕራፋት እን ቢብና ኣለዮና።

ሓድ ካብ'ቶም አብ ውግእ ዓድዋ እተኸፈሉ ግናኸ ዳርጋ ብተአምራት ካብ ሞትን ካልእ ሐይጋን ዝደሓኑ ኤርትራውያን፣ በቲ እዋን'ቲ ኣሰታት ወዲ 17 ዓመት ኣቢሎም ዝነበሩ ተሰማ ሓድጉ እተባህሉ ኢዮም።

ተሰማ ሓድጉ እተወለዱሉ ዓዲ እምበይቶ ሰሓርቲ ከባቢ ኣሥመራ ኪኸውን ከለ፣ ዓስከር ኮይኖም ንባንዴራ ኢጣልያ ከገልግሉ ከአ ብኳደረ ተአዚዞም ኢዮም ተኸቲቦም። ተሰማ ሓድጉ ቁመቶም ነውሒ ኸንቅጥ ስለ ዝነበሩ ሓድ ኢጣልያዊ መኮነን ናቲ ባል ጠጂ ማለት ተኸታልን ልኡኸን ኪኹ መረጸም።

ስለ'ዚ ከአ ተሰማ ሓድጉ ንጉይትኣም ተኸቲሎም ከዓውንቲን ካልእ ኣቕሑትን ተሰቢሞም በቕሉ እናሰሓቡሉ ንዓድዋ ኣቢሎም፣ ምስ'ቲም ከምኣም ዝአመሰሉ ኣሸሓት ኤርትራውያን ተጸምቢሮም ከዱ።

አብ'ቲ ዋጭ ዋጭን ድምጺ ጠያይትን መድፍዕን ቃንዛ ዝቐሰሉ ሰባትን ኣባቕልን ኣፍራብን ኣእዳግን ፈኸራን ኣውያትን ወሪሰም ዝነበረ ውግእ ዓድዋ ድማ ኣተዉ። እቲ ውግእ ንተሰማ ሓድጉ ትርጉም ኣይነ በሮን፣ ስለምንታይን ንመን ይዋግኡ ከም ዝነበሩ እውን ይፈልጡ ኣይነበሩን።

ዝኹን ኮይኑ ግን አብ መወዳእታ እቲ መስርዕ ሰራዊት ኢጣልያ ፈሪሶ ኢጣልያውያን ምስ ሰራዊቶም ተሳዕሩ እም ተሰማ ሓድጉ ከአ ብህይወት ተታሒዞም ተማረኹ።

«ምሩኻት ደቂ ኢጣልያን ኣዕራብን ካልኣት ወጸእ ተኛታትን ዘበልኩም በዚ ሓድ ወገን ኩኑ» ተባሂሎም ከአ ተሰለፉ።

በቲ ፊቶም ከአ ኤርትራውያንን ኢትዮጵያውያንን «እዚእም ንወላዲት ሃገርም ዝነኸሱን ዝወግኡን ኢዮም» ተባሂሎም ተሰለፉ።

ፍርዲ ተጀመረ። እቲ ውሳኔ ከአ «ነቶም ደቂ ኢጣልያን ካልኣትን ማይን መግብን ሃቡም። ሕክምና ግበሩሎም። ነቶም ገዛእ ሃገርም ዝወግኡ ግን ሓድ ኢዶምን ሓድ ኣግርምን ቁረጽም» ይብል ነበረ።

ኩሎም ምሩኻት ደቂ ኤርትራን ደቂ ኢትዮጵያን ኢዶምን እግርም በብታራ ኪቑረጹ ተሰለፉ። አብ ትሕቲ ዓቢ ኣም ኣብ ዓበይቲ ድስትታት ጠሰሚ ፈሊሑ ከም ማይ ሸረኸረኹ ይብል ነበረ። እቲ እተቐረጸ ሰብ ነቲ እተቐረጸ እግሩ ወይ ኢዱ ናብ'ቲ ፍሉሕ ጠሰሚ ይኣልክም እም እቲ ደም ካብ ምፍሳስ ጠጠው ይብል ነበረ። ኣዝዩ ዘሰካኸኸኸን ዘባህርን ጨካኝ ፍርዲ

ምንባሩ'ውን ብኸሎም ጸሓፍቲ ዛንታ ተመስከረ። ተርታ ተሰማ ሓድጉ ብጽሑ። በቕድሚኣም ዓሰርተ ሰባት ጥራይ ነበሩ። ገሊኦም ይበኸዩ ገሊኦም ደቀይ ደቀይ ይብሉ። ገሊኦም ከንፈርም ይርምጥጡ ገሊኦም ከአ ከም እምኒ ጠጠው ኢሎም ተዓኒድም ነበሩ።

ብድሕሪ'ዚ ኢጋ ሰዓት ሓድ ምስ ኮነ እቲ ጉይታ ተሰማ ሓድጉ ዝኹን መንእሴዎ ኢጣልያዊ መኮነን ኣብ ጥቕኣም ሸንጎ እናበለ ቀረብ'ሞ ነቲ ብቋንቋ ኣምሓርኛ ዝህረብ ዝነበረ ሓላዊ እሱራት ብተርጓሚ ጌሩ «ሰማፅ እነ ማይ ጸሚኡ ኣሎኹ። ስለ'ዚ ናተይ ባልጠጂ ካብ'ቲ ናብ ማይ ከምጽኣለይ ፍቕደሉ። ተርትሓ ገና ኢይ። 10 ሰባት ቅድሚኡ ኣለዉ። ከርክብ ኢይ።» በሎ

እቲ ሓላዊ እሱራት ከአ «ኪድ ቀልጢናካ ነዚ ጉይታኻ ማይ ኣምጽኣለ» ኢሎ ሰደደም።

ተሰማ ሓድጉ በቲ ናብ ኣቢሎም እናወደቐ እናተንሰኡ፣ ዝረግጽም ከይፈለጡ ሃዲሞም መሬት ኤርትራ በጺሑም ሰንዓፈ ኣትዮም ካብ ኢዶምን ኣግር ምን ምቕራጽ ደሓኑ።

ድሕሪ ነዩሕ በረምበራስ ተባሂሎም ክሳብ ዝሸምግሉ ኣብ ዓድም እናነበሩ ህይወቶም ፈጸሙ። መልክዕ እቲ እተፈጸመ ብድራታት እምበኣር ከም'ዚ ኢዩ ነይሩ።

ድርጎኛታትን ምረት ኣገዛዝእኦምን

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ገና ኣይተ እናተ ባህሉ መንእሴይ ከለዉ፣ ምስ ድርጎኛታት ሰሚናዊ ኢትዮጵያ ተቐራሒኖም ጥራይ ዘይኮነሱ፣ ነቲ እምበ ንግዝአት ብማለት ንርእሲ-ምምሕዳር ዝእምት ሓልንኣም ተደፋፋኦም ካብ ገዛእ ትውልዲ ዓደም ወጺኦም፣ ንሓባብ ክባቢ ከረን ደይቦም ኣብ በረኻታት ኤርትራ ይቕመጡ ነበሩ።

በዚ እዋናት'ዚ ህዝቢ መረብ ምላሽ ብፍላይ ከአ እቶም ፍሉጣት ዓቀይትን መላፍንትን ዓበይቲ ዓድን ንጉሚዳ ሓባብ እናኸዱ ይበጽኹምን ከንታት ሃገር እና ነገሩ ከአ የጻናንዕምን ይሕብርምን ነበሩ።

እቲ ግዝኣታዊ ምምሕዳር ድርጎኛታት ኣዝዩ መሪር ነበረ። ሓድ ድርጎኛ ወይ ወታዕራዊ ልኡኸ ግዝኣታዊ ምምሕዳር ሰሚናዊ ኢትዮጵያ ኣብ ሓድ ዓዲ ብመልእኹቲ ወይ ንእግረ መንገዱ እንተ ኣተወ ወይ ድማ ሓድጉ ኮይኖም እንተ ኣተዉ፣ እቲ ጭቃ ዓዲ ተቐቢሎ ካደረ ጸዊዑ ብትእዛዝ ናብ እንዳ ሓድ ዝበር የእትም ነበረ። እቲ ገባር'ውን ልኡኸ መንግስቲ ወይ ድርጎኛታት ኢጋይኸ መጸኢሙኒ ብማለት ጸዕዳ ማእሲ ኣንጺፉ መስተን ብልዕን መዓርን ቀረቡ ከድርጎኛ ግዳድ ነበረ። እዚ ከይኣክል እቶም ድርጎኛታት ንጽባ ሓቲ ንግሆ ገዓት ጠሰሚ ምስ ርግኦን ኣጅቦን በሊም ጸጊም ከፋንዉ ከለዉ ንነፍሲ ወከፎም ሓድ ቅርቢ ብሩር ኪህቦም ግዳድ ነበረ። ኣዚ እንተ ዘይገበረ ግን ሕጊ መንግስቲ ጥሓሱ ንድርጎኛታት ምቕባልን ምፍና ውን ከም እተሓሰመ ተኸሲሱ ብእተደራረበ ደናባት እና ተቐጽቦ ከብቲን ካልእ ጥራቲን ኣብ ምሻጥ ይበጽኡ ነበረ።

«ደጃዝማች ተሰማ ኢማም ምስ ድርቡሽ ውሽጣዊ ውዲትን ውዑልን ጌራ ንኪሸፍት ይዳሎ አሉ» ኢሉም ከሰሉምም፡

ራእሲ አሉላ ከአ ምክንያት ረኪቦም፣ ምክንያቱን ሓቅነቱን ከየጸረዩ አብ አሰራር አሰሩም። ቀጺሉም ናብ ተባላ ራእሲ ወልደሚካኤል ተከሰሮሙሉ ዝበሉ እምባ ሰላማ ኣእተውዎም።

ድሕሪ ደጃዝማች ተሰማ ግዝአት ተከሰ ዓገባ ንእዝማች ተክለሃይማኖት አሉላን ደጃዝማች ደበብ ንእተ ባህሰ ፈረሰኛ ራእሲ አሉላን አብ ክልተ ተክራሉ ተዋህበ። አዝማች ተክለ ሃይማኖት እውን እንተኾነ፣ ሽሕ እኳ

አዝማች ተክለሃይማኖት
ዓራትኩም ፍሉጥ ካብ ቀደመ
ወዲ ሰባጋድስ ካብ ዓጋመ

እናተባህለ እንተ ተደረፈሉም፣ ምስ ክብሪ ስድራ ቤቱም ዝመዓራሪ ሹመት ኣይተዋህቦምን። ከም ከሉ ወዲ መረብ ምላሽ ብሻቅሎት ተበሊዖም ነቲ ብደፀ ሰኖም ነኺሊም ብምቅባል ተጻመዎም።

ካልእ ሓርበኝነት

ከካታት እናኸፍኤ ከደ። ውልቀ ምልክትን ጉቦን ዘመተን ነሰ። ሰብ በብዘለዎ ቃዘ። ግዝአት ውን ከበደ። ብፍላይ ትእዛዝ ድርጎኛታት ዕለት ዕለት እናወሰኸ ንህዝቢ ብግብርን ጠርቀ መርቅን ኣድከሞ።

ሕሉፍ ሓሊፎም ራእሲ አሉላ «ሰማዕ ህዝቢ አብ ገዛኻ ኮነ አብ መርግኻ፣ አብ ተሰካርካ ኮነ አብ ካልእ ድግስካ ሚስ ከይትገብር። ሚስ መስተ ንጉስን መኳንን ንቱን ኢይ» ኢሉም ኣወጁ።

አብ'ዚ እዋናት'ዚ ደጃዝማች ሓድገምበስ ወዲ ከንቲባ ጉልወት በዓል ዓዲ ተከሌዛን ካብ ዓተግርዖም ንል ደሰሓቕ ክእትዉ ማለት ክምርዓዉ ደለዩ እሞ ንመርዕኦም ዝሸውን ሚስ ኣውደቐ ወይ ክእ ኣለኹ። ሽዑ ብዙሓት ፈተውቶምን ቤተ ሰባምን «ግደፍ ብድር ጎኛታት አሉላ ከተቐጥቅጠና ኢኻ።» እናበሉ ሚስ ኣይትግበር ኢሉም ለመንዎም።

ደጃዝማች ሓድገምበስ ግን «መን ኢይ አብ መር ዓይ ሚስ ኣይትግበር ኢሉ ዝኸልከለኒ» ኢሉም ሚስ ገበሩ።

በዚ ኣጋጣሚ'ዚ ሹመት ዓዲ ተከሌዛን ኣብ እንዳ ክፍሉም ተመሓላፊ ንከንቲባ ናሽሕ ተዋሂቡ ነበረ። ከንቲባ ናሽሕ ክእ «ሓድገምበስ ንመርዕኡ ሚስ ጌራ አሉ» ኢሉም ናብ ራእሲ አሉላ ከሰለዎም።

ደጃዝማች ሓድገምበስ ከእ ኣብ እንዳ ሓመ-አም ስም እተመሰረተ ምስ ፈለጡ፣ ናብ እንዳ ሓመ-አም ምድሪ ሓባብ ከይደም ሓርበኛ ኮኑ።

ከምኡ'ውን በዚ እዋናት'ዚ ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ በዓል ሰንይቲ ፈትውራር እምባዩ ንእተባህለ ወዲ ራእሲ ኣርኣዩ ወዲ ሓምም ንሓፀይ ዮሃንስ ቀቲሉም ንሓባብ ወረዳ። በዚ ከም'ዚ ምስ ደጃዝማች ሓድገምበስ ተራኺቦም ሓርበኛ ኮኑ።

ሃጻይ ዮሃንስ ካብ ኤርትራ ንትግራይ ተመሲሶም ልክዕ ሓደ ዓመት ምስ ገብሩ፣ ምቕልቃል ሓይሊ ኢጣልያ ስለ ገበዎሉ ሓይሉም ኣኻኺቦም መረብ ተሳጊሮም፣ ብመሬት ስሓርቲ፣ ኣቢሉም ዓዲ እኺሊ ኣብ እተባህለ ቦታ ደቂ ኣሰገደ ማለት ዓዲ ንፋስ ኣትዮም ሰፈሩ። ኣብ ዓዲንፋስ ኮይኖም ከእ ንህዝጋ ብልጭልጭ ክትብል ረእዩዩ እሞ «እታ ዓዲ እቲአ ዓዲ መን ኢያ» ኢሉም ሓተቲ። ሰባት ከእ ህዝጋ እትብሃል ዓዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ኢያ በልዎም። ንሱም ድማ

«እንታይ ድኣ ትጽቡደ። ኪዱ ኣንድድዎ፣ ደምስሰዎ ከእ» ኢሉም ኣዘዙ። ህዝጋ ዓንወት። በዚ ከም'ዚ ዝበለ ብደፀታት ህዝቢ ፋሕ ብትን ኢሉ ናብ ካልእ ሓርበኝነት ወይ ሰደት ከደ።

ሃጻይ ዮሃንስ ኣንጻር ጣልያን ከይተዋግኡ ንድሕሪት ተመልሱ። ከሉ ሓይሉም'ውን ደድሕሪኦም ሰዓብ። ደጃዝማች ሓድገምበስን ደጃዝማች ባህታን እውን ባጽዕ ከይደም ምስ ሓይሊ ኢጣልያ ተጸምቡሩ።

በቲ ሓደ ወገን ድማ ሰድራ ከንቲባ በኺት ምስቲ እመን ፈረሰኛ ሰራዊት ራእሲ አሉላ ከይኑ ዝነበረ ኣባ ሚታው እተባህለ፣ ቅድም ግን ዓስከሮም ዝነበረ ተቓሓ ሓሮም ብብድፀታት ዮሐንስኖም ነበረ እሞ ምስ ሃጻይ ዮሃንስ ንመተማ ኪኸዱ ተበጊሶም ክብቅዑ ተጠውዮም ናብ ጣልያን ኣተዉ። ሃጻይ ዮሃንስ ሞይቶም ምስ ተባህለ ድማ ልጅ ሰባዓቱን ልጅ በኺትን ካብ ባጽዕ ገሲሶም መጺኦም ንኣባ ሚታው ኣብ እምባ ደርሆ ቀተልዎ

ቀጺሉም ልጅ ጉብሳን ልጅ አበራ ካሣን ከምኡ እውን ካብ ዓዲ-ኺላ ደጃዝማች ተሰፋማርያምን ልጅ በዩን ብሩን ሰዓቡም። በዚ ከም'ዚ ሰራዊት ኢጣልያ፣ መራሕቲ ዝኾነዎ መኳንንትን ባንዳታትን ኣዋህሊሉ ከሰበ።

ቆራጽነት ሰብ ሓማሌን (ኤርትራ)

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ተኣሲሮም ኣብ እምባ ሰላማ ተወሲዶም ምስ ከዳ፣ ኣብ መረብ ምላሽ ከሉ ነገር እናተለወጠ ከደ። ግዝአታዊ ኣዋጃትን ትእዛዛትን ብድርጎኛታት ኣቢሉ ፈቐዶ ዓድታት እናተዘርግሑ ገባር ጸበቡ።

1. ሚስ ኣብ ዝኾነ ገዛ ከይርኢ ተኸልከለ
2. መዓር ከም ግብረ ንመንግስቲ ከበርካት ተኣዘዘ
3. ሃገር ኣብ ክተት ስለ ዞላ ዝኾነ ሰብ ከይምር? ተኸልከለ፣ ስለ'ዚ ኣዋልድ ኤርትራ

ሃጻይ ዮሃንስ
ዓሚ ከሪመ ድማ ሎምስ
ብግርባቤ'ይ ክጠንሰ

ኢሉን ብደርፊ ቆዘማ፣ ግርባብ ማለት ከም ሽራራ ዝዕ ጠቕ ክዳን ደቂ ኣንስትዮ ኢይ። ትርጉም እቲ ደርፊ ከእ ሰብኣይ ተኸልከለ፣ ጠክዳይ'ሞ ከመይ ጌረ ክጠንሰ ማለት ነበረ። በዝን ወዲ ከምዝን ካልእ ብድፀታትን ተዓፋፊኦም፡-

1. ደጃዝማች ክፍለ ጉፋር (ክፍለ ኢየሱስ)
2. ሃይሉ ዓዲ ባር
3. ደጃዝማች ሓድገምበስ ጉልወት
4. ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ሰንይቲ

ካልኣት ብዙሓትን በብእዋኖም ንበረኻ እናኸዱ ብፍላይ ንሓልሓል ቦጎስ እናደየቡ ተኣኻኸቡ። ሃገሮም ናጻ ክውጽኡ'ውን ቆረጹ። እንተኾነ ግን እቲ ተብግሶ ቆራጽነት ድኣ ይንበሮ እምበር ጥርጉፍ ስለ ዘይነበረ፣ ከም ኣብ በቤኑ ንድታት ዝሰፈረ ንህቢ በብኹሞም እናተመርሑ ወወፍሮም ስለ ዝነበሮም ሓይሉም ንጸላኢ ኣገዩ ዘድኸም ኪኸውን ኣይከኣለን። ኣብ ነጉሓድሕደም እውን ምቅንፍእን ዘይምክብባርን ማዕበለ። እዚ'ውን ሰወር ኢድ ባዕዳውያን ጸላእቲ ዘንሃሃሮ ከም ዝነበረ ግሉጽ ነበረ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ተፈትሎ።

ደጃዝማች ደበበ ወዲ ራእሲ ኦርኦም ማለት ወዲ ሐምሌ ሃገራዊ የሃንሰ ከሶም ካብኤም ዓልዮም ማለት ከዲያም መረብ ተሳታፊ መረብ ምላሽ ምላሽ ምላሽ ምላሽ ምላሽ አብ ገብታት አውራጃ አክለ-ገዛይ፣ በሕልፍ ከአ አብ ምድሪ ዓ ሳውርታ እናተማለሱ ንህዝቢ ኮነ ነቲ ምድሪ ምምሕዳር ራእሲ አሉላ ከቢድ ጸገም ፈጠሮሙሉ ከለወ፣ ከም'ቲ አብ ዝሓለፈ ምዕራፍት ብሓጺኡ እተገልጸ ሰራዊት ውግኢ ኢጣልያ ብበጽዕ ተቆልቲሉ ሓይሉ አደልዲሉ ካብ መኳንንቲ ኤርትራ መረብ ምላሽ ኢድ ማለት ሓገዝ እናረገበ ማዕቢሉ መራሕቲ መንገድን ዑሱብትን አከበዉ ደጃዝማች ደበበ ግን ካብ ጣልያን ኮነ ካብ ምምሕዳር ኢትዮጵያ ርሒቆም ሸፍታ ነበሩ።

በዚ እዋንት'ዚ ደጃዝማች ሃይለሥላሴ እተባህሉ ትግራይ ወኪል ራእሲ አሉላ ኮይኖም አብ መረብ ምላሽ ዝገዝኡ ዝነበሩ፣ ብጊዜ ጸመ ኣርብዓ ካብ ዓዲ ሎን ተበጊሶም ምስ ደጃዝማች ደበበ ተራቪቦም ተዋ ግኡ። እንተኾነ ግን ንሶም እውን አብ'ቲ ውግኢ ብደጃ ዝማች ደበበ ተሳታፊ ሞቲ።

በዚ ከም'ዚ ዝበለ ምክንያት ደጃዝማች ተደላ ዲባ እተባህሉ ካልእ ዓሰከር ሃገይ የሃንሰ ንደጃዝማች ሃይለሥላሴ ኪሕግዙ ኢሎም ካብ ትግራይ ተበጊሶም ከብቆቦ፣ አብ መንገዲ ከለወ «ደጃዝማች ሃይለሥላሴ ተሳታፊ ምላሽ ውግኢ ሞቲኖም» ዝብል ወረ በጽሑም። ስለ'ዚ ከአ ንትግራይ ተመሊሶም ሃይሙ፣ ስለ'ዚ እቲ መንግስቲ ሃገይ የሃንሰ ይፈርስ ከም ዝነበረ ርእየም ከአ እሱራት እንተ ፈታሕቲ ኢዩ ብህዝቢ ዝፍቶ ኢሎም፣ ትኽ ኢሎም ንእምባ ሰላማ ከይደም ንራእሲ ወልደ ሚካኤልን ደጃዝማች መስፍን፣ ደጃዝማች ተሰማን እተባ ህሉ መኳንንቲ መረብ ምላሽ ፈትሕዎም።

ብድሕሪ'ዚ ደጃዝማች ተሰማ ኢማም በዓል ጸዓ ዘጋ አሥመራ መጸእም ንባንደራ ኢጣልያ ኢድ ነሰኡ። ጸኒሒም ደጃዝማች መስፍን ወዲ ራእሲ ወልደ ሚካኤል

ሰዓቡም። ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ንባዕዲ ከገልግል ንሃገሪይ ካብ ዝምለስ ብሰደት ምንባር ይሕሸኒ» ኢሎም ኢኹሱም ተሪፎም አብኡ ተቆመቡ። እዚ ከኳታት'ዚ ብ1889 ኮነ። ጣልያን ንደጃዝማች ተሰማ በዓል ጸዓዘጋ ምክኛም ምስ ፈለጠ ከምስል «ልዕሊ ከሱም መኳንንቲ መረብ ምላሽ ገሪካ አሉኹ» ኢሉ ሹመት ሃሶም።

ምዕራፍ 6

ሕልፈት ራእሲ ወልደሚካኤል ጐሚዳ

መኳንንቲ መረብ ምላሽ ተአሰሩ።

በዚ አብ ላዕሊ እተዘርዘር እዋናት ሰራዊት ውግኢ ኢጣልያ ብጅገራል ባልዲሰራ ተመሪሑ ካብ ገምገም ባጽዕ ብወርሒ ግንቦት 1889 ንከረን አትዩ ሓዘ። ቀጸሉ ከአ ብወርሒ ሓምሌ ብገንዳዕ አቢሉ ብኣድሽ ሰራዊት ተሰሪዎ ሕንዚ ማለት ዓዲ ሸግርኒ በጸሑ ሰፈረ። ድሕሪ ሓይሎይ እዋን ከአ ብደቀባት እናተ መርሑ አሥመራ አተወ።

ጣልያን እትው ምስ በለ፣ ንበድራታት ራእሲ ወልደሚካኤል ከካብ ዝነብር እናአረየ አሰሮም። ንመሳ ፍንቲ ኤርትራን ህዝቢ ኤርትራን ብማዕሪ ከም ዝጸልእም ከይመስል ኢሉ ከአ ንደጃዝማች ተሰማ ኢማም ሓብሓ በም። ንደጃዝማች መስፍን ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ግን አሰሩ ንኢጣልያ ወሰደም። ንሶም አብኡ ሓማ ሞቲ።

አብ'ቲ መጀመርታ እዋናት ንደጃዝማች ተሰማ ልዕሊ ከሱም መኳንንቲ ኤርትራ ሸይሙ ንበድራታት ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ወገኑ ወይ ሻርኡ ኪገ ብሮም ፈተኑ። ጸዓዘጋውን በዚ ምክንያት'ዚ ከይተ ጐድኡት ጸንሑት። ህዝቢ ኤርትራውን ንደጃዝማች ተሰማ ከም ሃገራዊ መስፍን ርዲም ሰዓቡም።

ምምሕዳር ኢጣልያ ከአ ነዚ ርእየ ሰይጣናዊ ቅንኢ ሓደሮ። እዚ ሰብ'ዚ ጽባሕ ንግሆ ንባንደራ ኢጣልያ አሰጋኢ ኢዩ። ኢሉ ገመተ። በዚ ግም ት'ዚ ጥራይ ተበጊሱ'ውን አሰሮም። ደጃዝማች ተሰማ አብ ቤት ማእሰርቲ ምስ አተወ ዓቕሎም ጸቢቡም ብንሂ ተኸኸ በሉ። በብቆሩብ አእምሮኦም ሰሒቶም ተጸለሉ። ምምሕዳር ግዝእት ኢጣልያ ካብ'ዚ ንደሓር ዘይጠቅሙ ምክኛም ምስ አረጋገጸ ካብ ቤት ማእሰርቲ አውጺኡ ሰጉጎም። ስለዚ ቤተ ሰዎም ንጸዓዘጋ ወሲደም ሓብሓብዎም። ግናኸ ነቲ ዝተረፈ ህይወቶም ጽሑል ሰብ ኮይኖም ወድእዎ።

ደጃዝማች ተሰማ ካብ ዝእሰሩ ሓደ ዓመትን መንፈቅን ምስ ገበሩ፣ ደጃዝማች ሓድገምበሰ ወዲ ከንቲባ ጉልወት ካብ ዓዲ ከንቲባ ዘማት ንምጽዋዕ ትድለ አሉኻ ተባሂሎም ተወሲደም ጠፍኡ። ጸኒሒም በረምበረሰ ይልማ ወዲ ደጃዝማች ክፍለ ጐፍር ተአሰሩ። ቀጸሎም'ውን ካብ ዓረዛ ደጃዝማች ንጉሠ ገብረጸድቅ ደጃዝማች መንገሻ አሰጎደም ተአሰሩ።

እቶም ብድሕሪ ራእሲ ወልደሚካኤል አብ ወረዳ ሚናብ ዘርእይ ገዲኖም ምስሌንት ሓዘም ዝነበሩ ሰድራ ቤት አይተ ገብራይ፣ ማለት እቶም አብ ቅድሚ ሃገይ የሃንሰ ንራእሲ ወልደሚካኤል ከሰሪም ዘእሰሩ ከንቲባ ሃይሉ ከይተረፈ ተአሰሩ። ንበድራ አይተ ገብራይ ዝወረደም ግፍዒ ሕሉፍ ነበረ።

ከንቲባ ሃይሉ ወዲ አይተ ገብራይ ብግፍዒ አብ አሰመራ ተረሸኑ። ወደም ልጅ ተደላ ከአ ተአሰሩ ንፍኹራ ኪኸይድ ከሉ አብ ጊንዳዕ ምስ በጽሑ ዓሳ ሕዝም ሞተ። ከምኡ እውን

1. ልጅ በዩን
2. ግራዝማች ይግዛው ኩደ ፈላሲ
3. ደጃዝማች ማሕራይ ሞገስ ወገራ አክለ-ገዛይ
4. ብላታ ገብረ እግዚአብሔር ጊላይ ጳዕዳ

ክርስቲያን ዝሓመሰሉን ብዙሓት ካሕትን ናኹራ ተአሰሩ። ስለ'ዚ ንጉስ ባሕሪ ይመጽእ እናሓምበሰ መድፍዕን ረቺትን እናተኮሰ እልፊ ጭዋ እናተኮሰ ነጃል ኢዱ ይመጽእ ይበሉና ቲድርሳ ገጹ ከይረከፍ ምድሪ መሰ ገፈርኦን ዘጥፍኡት በትሪ መሰ ገፈርኦን ዘጥፍኡት በትሪ መሰ ባዕልኻኸ ትፈልጥ ሥላሴ እናበለ ህዝቢ ብእሩም ትግርኛ ቆዘመ።

ህዝቢ ኤርትራ አብ ፈቐድ ኣኼባታት ኮነ መርዓ ታት ወይ ከአ ጽምብል እናተራኸበ ብግጥሚ ጌሩ ማሰ እናበለ፣ ሓርበኛታት እናሓምበሰ ነንሓድሕዱ ተመዓዳደ። ብግዝአት እናተቆንዘውን ሰኑ ነጅሎ ንለውጢ ተጸባዩ።

ደኛዝማች ካሣ ጉልጃ
አባ-ክይሲ
መን-ነበረ

ደኛዝማች ካሣ ጉልጃ ዓሉቱ ኢትዮጵያዊ ኪሾውን ከሎ፣ ካብ ሰራዊት ሓይሌ የሃንሰ ተፈንጨሉ ናቱ ብርቱዕ ሓይሊ ሰራዊት ሰራሎ አብ ትግራይን አብ ኤርትራን አንጻር ሓይሌ የሃንሰን ሰዓብቶምን እናተዋግኤ ህዝቢ ዘበላብስ ዝነበረ ኢዩ።

ደኛዝማች ካሣ ጉልጃ አገዩ ተንኩለኛ ስለ ዝነበረ አባ ክይሲ ተባሂሉ ከም እተጸውዐ እቲ ዓጺ የሃንሰና የኢትዮጵያ አንድነት ዝበል ብኣቶ ተክለ ጸድቅ መከራይ እተጸሕፈ መጽሓፈ ታሪኽ ይምሰከር። ክይሲ ማለት ብኣምሓርኛ ከምኡ እውን ብቋንቋ ግዕዝ ተመን ማለት ኢዩ። በዚ ምኽንያት ዚ ከኣ ንሓድ አገዩ ተንኩለኛ ዝኾነ ሰብ «እዚ ተመን እኮ ኢዩ» ይብሃል። ብርግጽ ተመን ተንኩለኛ ጥራይ ዘይኮነስ መርዛም እዉን ኢዩ።

ካልኣት ኣዘንተውቲ ኣፈ ታሪኽ ግን አባ ክይሲ ሽም ፈረሱን መፈክሪ ቃሉን ዝነበረ ኢዩ ኪብሉ ግጉይ ትርጉም ይህብዎ።

አባ ክይሲ ሽሕ እኳ ንኤርትራ ብግዝኣት ንምዎ ዝማዝ ምእንቲ ኪጥዕዎ ሓንቲ ዘርኢ መሳፍንቲ ዘለዎ በዓልቲ ጸዓዚጋ ዝኾነት ጌል ኤርትራ ኣእትዩ እንተ ነበረ፣ ኣቐዲመ ግን ሓንቲ ሶፍያ እትብሃል ካብ ዶክተር ዊልሃልም ሺምበር እተባህለ እንግሊዛዊ እትውሉድ ተመር ዕዩ ከም ዝነበረ ይረጋገጽ።

እዛ ሶፍያ እትብሃል በዓልቲ ቤቱ ጸሃይቲ ተባሂላ እውን ትሰመ ከም ዝነበረት ታሪኽ ስለ ዝምሰክር ብከ ልተ ስም ትጽቀዕ ምንባራ የረድእ።

ጸሃይቲ ወይ ከኣ ሶፍያ ድሕሪ ሞት ሰብኢዮ ማለት ድሕሪ ሞት አባ ክይሲ ብዙሕ ተጸጊግ ትሸገር ነበረት።

ደኛዝማች ካሣ አባ ክይሲ መረብ ተሳጊሩ ኤርትራ ምስ አተወ ንኣውራጃ ሰራዊን ካልኣት ቦታታት ኤርትራን ብሓይሊ ምስ ኣገበረ፣

ናይ ምኽዓው ቆሎ ምላሽ በዓል ቆጽሊ ሹም ዝነበሩ ከንቲባ ሃይሉ ወዲ ኣይተ ገብራይ ብመሪሕነት ደኛዝማች መስፍን ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ሓቢሮም እምባ ዛርብ ኣብ እተባህለ ቦታ ኤርትራ ከይዶም ተዋጊ ኦም ምስ ሰዓርም ተማረኹ እሞ ናብ ሓይሌ የሃንሰ ልኢሹም እንሆ ንፍርዲ ኢሎም ኣረከቡዎ።

ሓጺይ የሃንሰ ከኣ ተቐቢሎም ክልተ ዓይነ ብመስፈ ኣንቁሮም ብርሃን ዓይነ ኣጥፍኦም፣ ደሓር ግን ናተይ ኢዩ ዝበልኳዩ፣ ይብጽሓኒ ኢዩ ኢትብሎ-ውሰድ ኢሎም በዮሎ እም ናቱን ዘይናቱን ናተይ ኢዩ እናበለ ህዝቢ ኣጥፍኦ። ሽዑ ህዝቢ መረብ ምላሽ (ኤርትራ)

ወይ ቱድ
ነገር አባ ክይሲ
ቅድም ብኾፍጢ
ደሓር ብሸፍጢ

በለ። እዚ ማለት ከኣ ቅድም ብጠበንጃን ብጉራድን ሃገርና ዘሚቲ ከብቅዕሲ ሕጂ ዓይነ ዓዊሩ ከሎ ዘይናቱ ናተይ ኢዩ ኢሎ እናሸፈጠ ማለት እናኣታለለ ከጥፍኦና ማለት ኢዩ።

ሃዚጋን ጸዓዚጋን

ከም'ቲ ኣብ ዝሓለፉ ምዕራፋት ብሰፊሖ ዘምበ ብናዮ ሃዚጋን ጸዓዚጋን ሓድ ሰብኣይን ሰበይትን ዝፈረ ይምዎ ሓድ ስድራ ኣሕዋትን ኣሓትን ኢዮም። ኣንተኾነ ግን ንንዊሕ ኣዋን ዝቐጸለ ብውድድር ሹመት እተናኸሰ

ደኛዝማች ካሣ ጉልጃ
አባ-ክይሲ
መን-ነበረ

ደኛዝማች ካሣ ጉልጃ ዓሉቱ ኢትዮጵያዊ ኪሾውን ከሎ፣ ካብ ሰራዊት ሓይሌ የሃንሰ ተፈንጨሉ ናቱ ብርቱዕ ሓይሊ ሰራዊት ሰራሎ አብ ትግራይን አብ ኤርትራን አንጻር ሓይሌ የሃንሰን ሰዓብቶምን እናተዋግኤ ህዝቢ ዘበላብስ ዝነበረ ኢዩ።

ደኛዝማች ካሣ ጉልጃ አገዩ ተንኩለኛ ስለ ዝነበረ አባ ክይሲ ተባሂሉ ከም እተጸውዐ እቲ ዓጺ የሃንሰና የኢትዮጵያ አንድነት ዝበል ብኣቶ ተክለ ጸድቅ መከራይ እተጸሕፈ መጽሓፈ ታሪኽ ይምሰከር። ክይሲ ማለት ብኣምሓርኛ ከምኡ እውን ብቋንቋ ግዕዝ ተመን ማለት ኢዩ። በዚ ምኽንያት ዚ ከኣ ንሓድ አገዩ ተንኩለኛ ዝኾነ ሰብ «እዚ ተመን እኮ ኢዩ» ይብሃል። ብርግጽ ተመን ተንኩለኛ ጥራይ ዘይኮነስ መርዛም እዉን ኢዩ።

ካልኣት ኣዘንተውቲ ኣፈ ታሪኽ ግን አባ ክይሲ ሽም ፈረሱን መፈክሪ ቃሉን ዝነበረ ኢዩ ኪብሉ ግጉይ ትርጉም ይህብዎ።

አባ ክይሲ ሽሕ እኳ ንኤርትራ ብግዝኣት ንምዎ ዝማዝ ምእንቲ ኪጥዕዎ ሓንቲ ዘርኢ መሳፍንቲ ዘለዎ በዓልቲ ጸዓዚጋ ዝኾነት ጌል ኤርትራ ኣእትዩ እንተ ነበረ፣ ኣቐዲመ ግን ሓንቲ ሶፍያ እትብሃል ካብ ዶክተር ዊልሃልም ሺምበር እተባህለ እንግሊዛዊ እትውሉድ ተመር ዕዩ ከም ዝነበረ ይረጋገጽ።

እዛ ሶፍያ እትብሃል በዓልቲ ቤቱ ጸሃይቲ ተባሂላ እውን ትሰመ ከም ዝነበረት ታሪኽ ስለ ዝምሰክር ብከ ልተ ስም ትጽቀዕ ምንባራ የረድእ።

ጸሃይቲ ወይ ከኣ ሶፍያ ድሕሪ ሞት ሰብኢዮ ማለት ድሕሪ ሞት አባ ክይሲ ብዙሕ ተጸጊግ ትሸገር ነበረት።

ደኛዝማች ካሣ አባ ክይሲ መረብ ተሳጊሩ ኤርትራ ምስ አተወ ንኣውራጃ ሰራዊን ካልኣት ቦታታት ኤርትራን ብሓይሊ ምስ ኣገበረ፣

ናይ ምኽዓው ቆሎ ምላሽ በዓል ቆጽሊ ሹም ዝነበሩ ከንቲባ ሃይሉ ወዲ ኣይተ ገብራይ ብመሪሕነት ደኛዝማች መስፍን ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ሓቢሮም እምባ ዛርብ ኣብ እተባህለ ቦታ ኤርትራ ከይዶም ተዋጊ ኦም ምስ ሰዓርም ተማረኹ እሞ ናብ ሓይሌ የሃንሰ ልኢሹም እንሆ ንፍርዲ ኢሎም ኣረከቡዎ።

ሓጺይ የሃንሰ ከኣ ተቐቢሎም ክልተ ዓይነ ብመስፈ ኣንቁሮም ብርሃን ዓይነ ኣጥፍኦም፣ ደሓር ግን ናተይ ኢዩ ዝበልኳዩ፣ ይብጽሓኒ ኢዩ ኢትብሎ-ውሰድ ኢሎም በዮሎ እም ናቱን ዘይናቱን ናተይ ኢዩ እናበለ ህዝቢ ኣጥፍኦ። ሽዑ ህዝቢ መረብ ምላሽ (ኤርትራ)

ወይ ቱድ
ነገር አባ ክይሲ
ቅድም ብኾፍጢ
ደሓር ብሸፍጢ

በለ። እዚ ማለት ከኣ ቅድም ብጠበንጃን ብጉራድን ሃገርና ዘሚቲ ከብቅዕሲ ሕጂ ዓይነ ዓዊሩ ከሎ ዘይናቱ ናተይ ኢዩ ኢሎ እናሸፈጠ ማለት እናኣታለለ ከጥፍኦና ማለት ኢዩ።

ሃዚጋን ጸዓዚጋን

ከም'ቲ ኣብ ዝሓለፉ ምዕራፋት ብሰፊሖ ዘምበ ብናዮ ሃዚጋን ጸዓዚጋን ሓድ ሰብኣይን ሰበይትን ዝፈረ ይምዎ ሓድ ስድራ ኣሕዋትን ኣሓትን ኢዮም። ኣንተኾነ ግን ንንዊሕ ኣዋን ዝቐጸለ ብውድድር ሹመት እተናኸሰ

ዝነበረም ቂም ነቶም እተማረኹ ባንዳታት ኢዶምን እግሮምን ይቆረጹለይ። ንሳቶም ኢዮም ኣብ ኩዓተት እተቐጋእኩሉ ዕለት ነቶም ጸዓዳ ብምሕጋዝ ዘበዓሩኒ ኢሉም ንኛንግይ ነገሩ። ዳግማዊ ምኅሊክ ከኣ ሽሕ እኳ ነዚ ከም'ዚ ዝበለ ጫካን ኣረማዊ መቐጻዕቲ፡ እንተ ዘይፈተውዎ፣ ኣዘራርባ ራእሲ መንገሻ ዮሐንስ ከሉም ኣደምን እግሮምን ነቶም እተማረኹ ባንዳታት ከሉም ኣደምን እግሮምን ኣብ ልዕሊ ኣሰገሩ 400 ሰባት ነበሩ። እዚ ከም'ዚ ዝበለ ጫካን ኣረማዊ መቐጻዕ ቲ ብጊዜ ዳግማዊ ምኅሊክ ምዳጻሙ ዮሐንስ።

ባንዳታት ሃገሮም ገዳጭም ንባዕዲ ረዲእም ወይ ኣጊዞም ተባሂሉም ብእፍ ራእሲ መንገሻ ተሸላሎም (ተወቂሾም) ኣደምን እግሮምን ኣብ ምስእን በጽሑ። ከም'ዚ እንተ ድኣ ከይኑ ድኣ ራእሲ መንገሻ ከይተሸገረ 10 ነጋሪት ዘለዎ ሃገር ኣሕበሩ እናገዘኡ ከሎ፣ በቲ ኣደ ወገን እሙን ዓሰከር ኣፀይ ምኅሊክ እናመለሰ፣ በቲ ካልኣይ ወገን ከኣ ናብ መንግስቲ እንግሊዝ «በጃኹም ኣግዘኒ። ዓራትን ዘውድን ኣቦይ ኣደ ዘይግብኣ ኣያል መንጠሉኒ» ብማለት መልእኸቲ እናሰደደ ንዳግማዊ ምኅሊክ፣ ደ ይሸበሰ ኣይገበረን። ብጊዜ ወግእ ዓድዋ ከይተረፈ እሙን ዓሰከር ኣፀይ ምኅሊክ መሰሉ ጸረ ጣልያን እናተግኡ ከሎ፣ በቲ ኣደ ወገን ከኣ ብውሽጢ ውሽጢ ምስ እንግሊዝ እናተራሸበ በጃኹም ኣያል መንግስቲ ኣቦይ መንጠሉኒ ከይተርፍ። ከም'ቲ ብጊዜ ቴድሮስ ነቦይ ዝደገፍኩሙም ንዓይ እውን ኣግዘኒ ኢሉ ለኣኹ። ስለዝ እቶም ባንዳታት ዘይቐጻዕ መቐጻዕ ቲ ካብ ተቐጽዑ፣ እቲ ከሉ በደል ዝፈጸመ ራእሲ መንገሻ ከመይ ዝበለ መቐጻዕቲ ኪቐጻዕ ምተገብኦ ኢሉም ጸሐፉ። ይብሉ ኣቶ ጳውሎስ ኞኖ ኣብ'ቲ ጽሑፍም

ሕገሰ ፈዲኻ ኢኻ

ድሕሪ ወግእ ኮዓተት ራእሲ ወልደሚካኤል ንኣኸሱም ትግራይ ከይደም ድኣ ተቐመጡ እምበር መረብ ተሃሺሮም ሃገሮም ብምእታው ኣርንታዊ ቃልሲ ዘጀምሮም ኣይሊ ሰብን ጥዕናን ከረኸቡ ኣይከኣሉን።

ከምኡ እውን ቅድሚ ወግእ ኮዓተት ብምሁራት ጌሮም ዛንታ ህይወቶም ብምሉሉ ብእድ ኣጽሑፍም ነበሩ። እንተኾነ ግን እቲ እተጸሕፈ ዛንታ ህይወቶም ኣብ ብራና ተጠሪዞ ከይተጸሕፈ ወይ ከኣ ኣብ ቤት ማሕተም ተላኪኹ ከይተሓትመ ከሎ፣ ራእሲ ወልደ ሚካኤል ኣብ ወግእ ሰንገራ ምስ ራእሲ መንገሻ ዮሐንስ ኣብሮም ኣንጻር ሰራዊት ወግእ ኢጣልያ እናተግኡ ከለው ተሳፊሩ እኖ ኣብ ምምራኽ ኪበጽሑ ምስ ቀረቡ፣ ከዝሕጡ ከለዉ ካብ በቐሉም ወዲቐ ጠፍኦም። በዚ እቲ ብከንደይ ድኻም ተጥህሊሎ እተጠረጎፈ ዛንታ ህይወቶም ጠፊኡ ተረፈ።

እቲ ዛንታ ህይወቶም ከም እተጸሕፈ ድኣ እምበር፣ በኖይ ቋንቋ ተጻሒፉ ከም ዝበረ ዚገልጽ ኣብፊታ የልቦን። እንተኾነ ግን ኣብቲ እዋን'ቲ ዝነበሩ ፈላግት ደብተራታት ብቋንቋ ግዕዝ ጥራይ ይጽሕፉ ብምንባሮም ብቋንቋ ግዕዝ ተጻሒፉ ከም ዝኸበረ ኪግ መት ይክኣል።

ሰራዊት ወግእ ኢጣልያ ኣብ ሰንገራን ኮዓተትን ብዘሕጸ ጽሑፍትን ንብረትን ኣብ ጥፍሒ እተቐመጡ ምስጠራትን ሰነዳትን ከም ዝመተ ርግጽ ኪኸውን ከሎ፣ ዛንታ ህይወት ራእሲ ወልደሚካኤል ግን ተኣርፎ ኣብ ከም'ዚ ዝበለ የዲቨርሲቲ ወይ ገዳም ተጥቂሶ እሎ ዝበል ኣብፊታት ኣይረኸቡን።

ራእሲ ወልደሚካኤል ኣብ ኣክሱም ኮፍ ኢሉም ከለዉ ደጃዝማች ኣድገምበስ ብወገኖም ኣብ ኤርትራ

እናተንተኣቐሱ በቲ ኣብ መንገ ከልቲኦም ሰድራ ቢታት ዝነበረ ግጭት ተዳፋራኦም ሕነ እፈዲ ኣሎኹ እናበሉ ዓድታት የንድዱ ነብሩ።

ደጃዝማች ኣድገምበስ በዚ ከይገቡ፣ ኣብ ልዕሊ ራእሲ ወልደሚካኤል ዝነበሮም ሕዳር ቅርሕንቲ ንምግላጽ፣ ተሰዓን ትሽዓተን ቅርሺ ኣብ ከረጸት ቆይሮም ሰብ ንኣክሱም ሰዲዶም ንራእሲ ወልደሚካኤል ለኣኹሉም ይብሃል። እዚ ማለት ከኣ ከሉ ኣሳብይ ፈጸመ፣ ዝግብእኒ ሕነ እውን ፈድዮ ኢዮ። ንሰኹም ጥራይ ተሪፍኩሙኒ ማለት ነበረ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ነዚ ከሉ ቆብ ኣበሉም ብምናላጥ ነታ ከረጸት ፈቲሑም ኣንቲ ቅርሺ መለኦም ሚእቲ ቅርሺ ገይሮም ከም ብኣድሽ ንደጃዝማች ኣድገ ምበስ መለሱሎም።

ደጃዝማች ኣድገምበስ ድማ «ኣነ ድኣ ዘይምዑት ኢዮ። ከም ዝእረገ ኣንበሳ ኣብ ገዛ ኢዮ ዝውዕል ዘሉኹ ከሉ ሕነኻ ፈዲኻ ኢኻ» ይብሉኒ ኣለዉ፣ ኢሉም ነቲ ኣሳብ ፈትሑም ይብሃል።

ከምኡ ወን ኣደ እዋን ጀግና ኣርበኛ ደጃዝማች ኣበራ ካሃ በዓል ጸዓዘጋ፣ ኣክሱም ከይደም ንራእሲ ወልደሚካኤል በጽሑምም

ብድሕሪ'ዚ ኣርበኛ ደጃዝማች ኣበራ ካሃ ንምም ሕዳር ግዝእት ኢጣልያ ክርብሽዎ ከለዉ፣ ምስ ደጃዝ ማች መስፍን ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ወን ብሃገራ ዊነት ተጥሂዶም ነበሩ፣ ጥ፣ ራእሲ ወልደሚካኤል ነዚ ዜፍ'ዚ ምስ ስምዑ፣ ሃዘጋን ጸዓዘጋን ኣብ ኣደ ሰልፊ ተጸሚዶም ኢሉም ብምግራም «ወይ ጉድ ኣንታ ካባናስ ኣቶም ደቅና በሊጾም» በሉ። ብዘሕ ከኣ ተኣጎሱ።

ሕለያት ንጉሚዳ

«ወዲ ማይ ፈለጋ'ዚ ጉሚዳ»
 ኣንታ ወይ ጉሚዳ ወይ ጉሚዳ
 ቦታኽ ጀማት ሰባር በሮኹዳ
 ኣይ ማርያም ጌራትካ ቦቸሪ ወዳ
 እንተድኣ ኮርዮ ዘውጽእ መንገዳ

እንጻእትን ኩስኩትን ኣብ ዕዳጋ
 ሰናዲርካ ዝተኮሰ ኣድራጋ

ኣንታ ወትሩ ኣድሽ ወትሩ ጸዕዳ
 ክንደይ ዓቕብ ገበርካዮ ሚዳ
 ጉይታኹም ኣግሲን'ዚ ጉሚዳ
 ጉይታኹም መራገ-ዝ'ዚ ጉሚዳ
 ዘይኸለስ ኩዕሰ ነጉዳ
 ኣንታ ወይ ጉሚዳ ወይ ጉሚዳ
 ቦታኽ ጀማት ሰባር በሮኹዳ
 ኣይደ ማርያም ጌራትካ ቦቸሪ ወዳ
 ምስ ኮሪዮ ዘውጽእ መንገዳ
 ጉይታኺ ሃዘጋ
 ወዲ ማይ ፈለጋ
 ፈላይ ምንጋጋ
 ሰዓር ጸዓዘጋ

እምቢ-ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓድ-ሰፊዳ
 ከቦሶ ነጉዳ
 ወልዱ ከፋል ዕዳ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ ሃብተሰለሰ
 ዘይፈልጥ ምልስ
 ሥጋ ሰብ ዝኸልሰ
 ዘይጸግብ ሃልሽ (ሃልሽ ጸዕራም)

ብሰንግል ዝተርሰ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ በነይ
 ወልዱ ጉይታ በይነይ
 ኣበልካዮም ዓይነይ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ሹም ጅምልቕ
 ንዓለም ዘጨንቕ
 ዘይፈልጥ ምንቕ
 ብሽቶል ዚሓንቕ
 ብሰንግል ዚንቕንቕ
 ጉይታ ኣብረሽቕ
 ንዓለም ጨነቕ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ዓመጺ
 ብተመር ነጥጺ
 ብሰንግል ረጋጺ
 ብሽቶል ቆራጺ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ-ቢይል
 ዝራብሶ መሰገደል
 ከውሒ ዘይገደል
 ዘይገድፍ ኣተል (ቂም)
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ገረሚ
 ብዓረር ኮልሻሚ
 ብኣምበላይ ኣማሚ
 ብሽቶል ቆልማሚ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ በሰዛ
 ወልዱ ሕማም ቃንዛ

እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ መሰፍንቶ
 ማርያም ዝቐበኣቶ
 ወልዱ ደኣን እቶ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ ኳዜን
 ዚፍቶ ከም ቢዛን
 ወልዱ ሕማም መርዘን
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ ወሲ
 ብዓረር ዘብሲ
 ንዓለም ዘሰልኪ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ደፈረ
 ወልዱ ጉርጉፍ ኣረ (ኣልዓለ)
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ዛግሪ
 ወልዱ ጉልጉል ነብሪ
 ብኣምበላይ ወራሪ
 ብጥይት ሰባሪ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዳዕዳ-ክርስቲያን
 ወልዱ ብተይ ሰይማን
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ እምባ-ደርሆ
 ገሰጋሲ ብንግዞ
 ዓለም ከሱ ፈርሆ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ኣሥመራ
 ወልዱ ሕማም ፊራ

እሳተ ጉመራ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ድምበዛን
 ኣበልካዮም ዛንዛን
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ካርነሽም
 ብዓረር ዝሽልሸም
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ሱኣርቲ
 ምስ ልቡ ዚዝቲ
 ጸዑን ኣጋንንቲ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ሱኣጢ
 በዓል ክልተ ሚእቲ ነፍጢ
 ብሽቶል መሳጢ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓይላት ባምጥት
 በዓል ክልተ ሚእቲ ብረት
 ዓጣቕ በሊሕ በሕላት
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ ኣማድር
 ዘብሎም ስግርግር
 ከም ነብሪ ዝገድር
 ብዓረር ዚሰብር
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ ሀርጉድ
 ብዓረር ዘንድድ
 ብሽቶል ዚቕይድ
 ከም ኣግዚእ ዚነገድ
 ጉይታ ዓዲ ገረድ

ወይዘሽ ሸሾ በረድ
 ሰይማን ይተሓረድ
 ባዕልኻ ተፈረድ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ታራ እምኒ
 ወልዱ ብተይ ማኒ
 ዝራብሶ ሰይማኒ
 ትረግጸም ከም እምኒ
 ትቐደም ከም ሳኒኒ
 ወዲ እመቤት ኣላኒ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ ባሮ
 ወልዱ ጅማር እምባ ጋሮ
 ዋልታ ምስ ጉዞሮ
 ፈረሰ ምስ ሰረሮ
 ኣመር ምስ ሰረሮ
 ከፍት ምስ ወርወር
 ጭማራ ምስ ዓተሮ
 ዓለም ዝሓፈሮ
 ጉይታ ሰላዕ ዳዕሮ
 ኣሕራኣካዮም ካዕቦ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታ ዓዲ-ገዳ
 ወልዱ ንዳር (ነዳሪ) ጋዳ
 ሰባር በሮኹዳ
 ከፍት ነጉዳ
 መሓረሻ ግዳ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ
 ጉይታኹ ጸልማ
 ወልዱ በዓል ግርማ
 በዓል ወርቂ ጋማ
 እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ

ጉዳይታችሁ ሽኩታ
ምስል ልቡ ይገቡ
ሰዓር መኪንንት
ንቆጽ ደም ይሰጡ
አብ ጎልጎል ዓጋት
ብቆጠን መጋት
እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ

ጉዳይታ እምኒ ጸሊም
ኩሩጎት ዘለምልም
ኪዳን (ማሕላ) ዘይጠልም
አበልካዮም ህልም
እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ

አንታ ዓሽላ ዓውዲ
ብሐመር ዝቆንዲ
ዘይትድንግጽ ከብዲ
መብረቕ ነጉድንዲ
እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ

አብኻ መኩንታ (መኩንን)
በዓል ጽንዕ ዋልታ
እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ

አብኻ መሰፍን
ቀላይ ሓየት ዘይዳን
እምቢ ያለ ወልዱ እምቢ ያለ

እዚ አብ ላዕሊ እተሰበበ ግጥሚ ብዘመን ራእሲ ወልደሚካኤልን ብድሕሪምን ብኸራርን መሰንቆን እናተሰነዩ ብእተፋላለዩ ወቅዕቲ ህርመታት እናተዘመረን እናተደርፈን ንዘመናት ከይተረበዕ ምስ ጸንሑ፣ ካብ ዘመን እንግሊዝ ጀግሩ ግን እናሃሰሰን እናተረበዕን ከይዱ ከጠፍኦ ቀሪቡ ዝኾነ ሊዩ።

ብዘመን-ጣልያን

ጀነራላት ኮሎኔላት ካብ ዚነግሱ
ሓማሲናይ ብኹሉ በሪሱ
ጽልመታይ ተኸለታይ ብኹሉ በሪሱ
መራጉዘታይ ማይ ጸዕደታይ ብኹሉ በሪሱ
ቆሎታይ አከለጉዘታይ ብኹሉ በሪሱ
መታሕተታይ ሰምሃረታይ ብኹሉ በሪሱ
ወዲ ዓረብ ብኹሉ ነጊሱ / ወጸእተኛ፣/
መዓር እናሰተዩ መመይሱ
ነጩ እናበልዕ ቆቆሪሱ

ወዲ ጭዋ ኩሉ ተሓቢሱ (ተኣሲሩ)
መዓከርና ብኩርማጅ ሰበሲሱ
እንቋቋሖ ዝሚሱ
ንሱ እንድሕሪ ነኺሱ
ግልገለ ሰላም ርእሱ ደላሊኻ ዘይርከብ ፈውሱ
አፍላሰና ሰሩ ትፍላሰ ንሱ

«2»

ደቂ ጭዋ ኩላዮም ሓሲሮም
ደቂ ጸዕዳ ኩላዮም ከበሮም
ሰብኣዮም ሰበይቶም ተኸተሎም
ከም ደገቡ/ተጋሩ/ ጥይት ተኸልከሎም
መመኸይታ ቶሎ ጽዓን ኢሎም
ካብ ወሎ ፈረሰ አምጸኡሎም
ንዓድዋ፣ ም መጽኡ ከዘምቱ ኢሎም
ቁርጽ ወዓልምም ኢይም እግሮም
ህየንተ ሸቃይ ኣውራደሎም።

«3»

እዚ መንግሥቲ፣ ዚ እንታይ መንግሥቲ
ንሱ ሰይጣን ስርኤል ንል ሓውቲ
ክልቢ ኣጋፋሪ ህበይ ዝፋን ቤቲ
ፍትሖ ዘይፈልጥ ብዘይካ አሰኩቲ
ብዘይ ጸዕዳ ሓበኻ ዘይፈቲ
ወዲ ጭዋ ኩሉ ተሃንኩቲ
ወዲ ጸዕዳ ኩሉ ተዓዊቲ
ሰላም እናበሎም ምስ ክንቲቲ
ቅርሺ እናሃሰም ዓዓኹቲ
ወዲ ጭዋሰ ሎሚ ድኣ ጥይቲ
በዓል ኹመት ስኢኦ ኹመቲ
በዓል መሬት ስኢኦ መሬቲ
መቐብር እኳ ብዋጋ ኩዲቲ
ተፈጠርና ብዘመን ክንቲ
የውጽኣና ካብ ሰሪ መዓቲ
ደጊም ምድሪ የልቦን ተብሒቲ (ተወሪሱ)

«4»

ከመይ ኢኹም ጉብጥንን ትልንንትን
ፈታዊኹም ብዳግን/ሸቃሊት ዝ/አኸልብትን
ትርጅማንኩም ሓለንግን አሰኩትን

«5»

ጉዳይታና ንጉስ ረ ጉዳይታና ንጉስ ረ
ብጃልባን ባብሩን ክንደይ ድኻ ዘይሰረረ / ተዓሰኩሩ/
እንታ፣ ዘም ጣልያን፣ ዘም ዓያኹ
ዐቢኒ እናበሉ ዝቆሸሸ
ከይጎሰድ ዘየፍርሱ
እዘም ጣልያን፣ ዘም ጽዓዱ

ግድፍም ብቅርሶም ይማልዱ
ሕደግም ዓዶም ይመሰሱ (ይውጹኡልና)
እዘም ጣልያን፣ ዘም ጽዓዱ
ብጥይትን ሮኪትን ዝሳቡዱ
ጣልያን ነጊሱ ዓውዲ የብሉ
ዘንገዳ ሸዋቲ ፍረ የብሉ

ጉሚዳ-አንጻር ጣልያን

ሃጻይ የሃንስ ራብዓይ ንራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎ-
ሞን ከፈርድም ከለዉ፣ አብ ቲ አብ ልዕሊም እተፈ-
ጸመ ውዲታዊ ጥልመት ተኸፋሊ ስለ ዝኾነ፣ አብ
ክንዲ ንሞት ፍተይ ዕድመ ይፍታሕካ ኢሎም ኢዮም
ዝፈረድም። እዚ ግለት ከአ ኣነ ብህይወተይ ክላዕ
ከሎኹ ተሓሰር። እነ ምስ ሞትኩ ግና ፍጻ ኢኻ ግለት
ነበረ።

ደጃዝማች ሃይለ ሥላሴ ግን ነዚ ፈሊጦም ይኸኑ
ከይፈለጡ ሃጻይ የሃንስ ጥይቶም ምስ ሰምዑ ንራእሲ
ወልደሚካኤልን ካልኣትን ፈትሑም። ብድሕሪ ዘዘ
ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ራእሲ መንገሻ (ወራሲ ሃጻይ
የሃንስ) ዕርቂ ዝኾኑ። ብወሽጢ ውሽጢ አብ ኤርትራ
ክይፍም ጸረ-ግዝኣት ይቃላሱ ምስ ዝኾነ ኤርትራውያን
ምስጢራዊ ርክብ ዝኾኑ።

ስለዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ራእሲ መንገሻ
ተጸምቢሮም አንጻር ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ

1. አብ ውግእ ሸረ
2. አብ ውግእ ኣክሱም
3. አብ ውግእ ሰንዓፊ
4. አብ ውግእ ዓድዋ
5. አብ ውግእ ኮዓቲት

ተኻፈሉ። ራእሲ ወልደሚካኤል ካብ ዝፍትሑ ሓመት 9
መት ምስ ዝኾኑ ብ1896 ዓ.ም. እብ ቲ ገራ ዝፍለጥ

ውግእ ዓድቶ ተኻፋሊ ኮይኖም ኣንጻር ሰራዊት ኢጣልያ ኪዋግኡን ኪዋግኡን ወግሎ፡ ብድሕሪ ውግእ ዓድገቲ ብሰደት ኣብ ትግራይ ከካብ ክሰጡ ንእተገነዘብናዎም ብዙሓት ምሩኻት ኤርትራውያን ኣብ ርእሲ ምጽንዕቲ ብወፀኦ ከንታት ሃገርም ኣሰፈሩሎም ብምዝርገገብ ይረገጹኦ ነበሩ። ኣብ'ዚ እዋናት'ዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ብዙሕ ደኪሞምን ሸምጊሎምን ነበሩ።

ይርፊ

- ባቡር መጽሓት ትኪ ተሸጺኖ
- ባቡር መጽሓት ትኪ ተሸጺኖ
- ኣደ ባዕዝ ትወኪ ደኒኖ
- ዓል ኣዲኻ ግዳ ሓመድ ተሸጺኖ
- ኣታ፡ ዓል ዓና ቅጭን ተሸጺኖ።

ግፍዕታት ግዝኣት

ህዝቢ ኤርትራ ብመሪር ግዝኣት ተሳቑዩ ምቕር ራብ ኮነ ዕጥቂ ከይረሸበ ፋሕ ጨንገራሕ ኢሉ ኣርነታዊ ቃልሱ ብ1892 ጀመረ። መንግስቲ ኢጣልያ ብመጋቢት 1889 መረብ ምላሽ ኤርትራ ኢሉ ብምሰማይ ምምሕዳሩ ኣደልደለ። ነዚ ህዝቢ ኤርትራ ሰኑ ነሽሱ ገጠሞ፤ እቶም ኣርበኛታት ኤርትራ ግን ዓቕሞም ድኹም ስለ ዝነበረ ብዙሓት ካብእም መረብ ተሳቑዩ ናብ ሰደት ከዩ።

ኣብ ሰነዳት ዛንታ ከም እተመሰከረ ብ1888 ኣብ መላእ ኤርትራ ጉልሓይ ዝመሰል ግናሽ ጉልሓይ ዘይኮነ ሕግም እንሰላታት ኣትዩ ንከብቲ ኤርትራ ወድኤን። ምስኡ ተታሓሲቲ ከኣ ነቕጺ ሲዒቦ ጥሚት ኮነ።

ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ኣደ ኣደ መጸግዒ ዝሰለኑ እተበታተኑ መላኛንታን ዓቀይትን ስለ ዝሰገቡም ብኣይሉ ደንፍዎ እም ብወርሒ መጋቢት 1889 ነዚ ሃገር ኤርትራ ቀዳመይቲ ግዝኣት ኢጣልያ ኢሉ ብአዋጅ ንዓለም አፍለጠ።

ካብ ወርሒ መጋቢት 1889 ክሳብ 1890 12 መላኛንቲ፡ 800 ከኣ ዓቀይትን ገባራትን ብጭከና ረሸነ።

ካልኣት ከኣ ናብ ደሴት ናኹራን ዓሰብን ባጽዕን እናተወሰዱ ብግፍዒ ተአሰሩ ወይ ኣቑቕም ተረፉ። እቶም ካብ ቤት ማእርጒቲ ደሴት ናኹራ ብክእለቶም እተፈትሑ'ውን መረብ ተሳቑዩም ብሰደት ኣርበኛታት ኮይኖም ቃልሶም ቀጸሉ።

ዚማ ጥዑምዝጊ

እዚ ዝሰበብ ግጥሚ-ዚማ ጥዑምዝጊ እተባህለ ውሩይ እዝግሪ፣ ንራእሲ ወልደ-ሚካኤል ጠሊሙም ምስ ጸንሖ፣ ብጣዕሳ ይቕረ በለላይ ክበል ዝደረሰሎም ብምሉኡ ኢዩ።

- እንሆልካ ገመድ መሕንቕዩይ
- እንሆ ካራ መሕረድዩይ
- እንሆ ድማ ወጮ መግነዝዩይ
- ይስበረኒ ይሸናጥረኒ
- ከምዚኣ'ይ ትኸውን መሰሊኒ
- ይውረዩልካ ኣሎ ሹም ጉሚዳ
- እምበይተይ ኣለን ከንደይ ይወሃዳ
- ነጉድጓድ ወሲደን ዘይክንድዳ
- ኣሰሓይታ ወሲደን ዘይክንድዳ
- በቐልኻ እንታይ ሸማ ኣይረፈዳ
- ይውረዩልካ'ሎ ሹም ጉሚዳ
- ንፊታዊ ምንጻፍን ዓራትን
- ንጸላኢ ኣጎዛን ንድፈትን
- ይውረዩልካ'ሎ ወይ ጉሚዳ
- ዙፋን የጥዕመልካ ምስ መኼዳ
- ኣሓመር የጥዕመልካ ምስ ጀግርዳ

- ከም ንጉሰ ቴዎድሮስ ሰጣሕ ሚዳ
- ወዲ ሰሎሞን በዓል ነፍሲ ዕዳ
- ኣንታ ዘይረሰኡ ወትሩ ጸዕዳ
- ይውረዩልካ ኣሎ ሹም ጉሚዳ
- ጉይታ'ዛ ቤት ዓስከር ኣሳራሪ
- ጠበንጃኻ ዘይብሉ ቆጻሪ
- ኣይኹንኻ ምስ ትኹሪ
- ይውረዩልካ ኣሎ ሹም ጉሚዳ
- ከንዲ ዝኣረደ ዝገገገገገ
- ከንዲ ዝተኸሰ ዝንገገገገገ
- ከንዲ ዝመልሰሰ ዝጻጸደ
- ንተዓረቕ ይብልም ኣርማዝ ከደ
- ይውረዩልካ ኣሎ ወይ ጉሚዳ
- ዓናጉላ ዚመስል ዓረፍ
- መባርቕቲ (መብረቕ) ዚመስል ኣጽዋሩ
- ቀታል ገደድ ቀዳም ዓዲ ገብሩ
- ይውረዩልካ'ሎ ሹም ጉሚዳ
- ጉይታ መድህን ጉይታ ፊትወራሪ
- ጉይታ ኣብመርም ጉይታ ፊትወራሪ
- ጉይታ ግርማይ ጉይታ ተጃጃሪ
- ጉይታ ሰንጋል ኣገኛ ሰባሪ
- ዓርቢ ኣሳማዒል ፓኻ በዓል ምሰሪ
- ኣከቡ ሂሳብ ሰናድሪ
- ዓርቢ ዓዲ ናይብ መሓመድ ደንከሊ
- ይውረዩልካ'ሎ ሹም ጉሚዳ
- ጉሚዳ ጉሚዳ ጉሚዳ
- ዘይልብኻ ዘይብልካ ኣሳዲ
- ወድኻ ሰሎሞን ወርቂ ዘውዲ
- ወድኻ ሰሎሞን ብደም ዝዘገን
- ኣብ መስፍን ኣብኻ መኮንታ (መኮንን)
- ሰናዲርካ ዓለም ዘጸልመታ
- እም ተተኸሰን ዘይሰሉታ
- ወዲ ሰሎሞን ብደም ዝዘገን

- እንታይ ዓጊቲና ኣብ ኣልሓሊ
- ዕልሙ-ማይ'ይ ኪኹንና ኢኹል
- ባጽዕ መኹምብዩ ምስሪ ጸሕሊ
- ማእከል ዓድገቲ ደይብካ ተዕሪ
- ወዲ ሰሎሞን ብደም ዝዘገን
- ተምቤን ክትመጽእ ክተት ኢላ
- እንደርታ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- መኹኒ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ሰለዎ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ኣውሳዕሎ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ኣራማት ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ዓጋመ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ኣድያቦ ኣሰገደ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ትግራይ ብመላኣ ብሹላ ብሹላ
- ሰራይ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ቲላ ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ኣኹሎም ክትመጽእ ክተት ኢላ
- ኣብ መስፍን ኣብኻ ግንሰላ
- ኣብ ቲ ጉልጉል ኪኸል ጻጻይሪ
- ጭንቂ ኪመጽእካ ኣብ ኣሥመሪ
- ኣይሃድምን ትብል ጃጃላ
- መጻጸ ትውሕጥ ብእንኪሓራ
- ዓዲ'ባኻ ማዕተብ ኣሲርካ
- ይውረዩልካ'ሎ ወይ ጉሚዳ
- ኣብ እንደርታ ዝጠረት ቃንዳ
- ኣብ ሸሪ ዝበረት ቃንዳ
- ኣብ ትግራይ ከጥላ ዝነበረት ቃንዳ
- ገበርካዮን ብኣንገላ ኪሸዳ
- ሰናዲርካ ፈጽባ ቡርኾዳ
- ነፍሲ ኣዳም ትገብር ገድጊዳ
- ወዲ ሰሎሞን ወዲ ኣመቤት ኣሊኒ
- ተደጊፋ ዝገባዩ ከም ወይኒ

እምብለይ ትብለውም ቀንጠረኝ
 አንፈ ሽቶል ምስ ሰብ ዘይተላሲ
 ይውረየልካ ኣሎ ሹም ጉሚዳ
 እዘን ማይ ጸዕዳ ፈትየናኻ ድየን
 እዘን መራገብ ፈትየናኻ ድየን
 እዘን ቋላ ፈትየናኻ ድየን
 እንዘን ጉንደት ፈትየናኻ ድየን
 ኣልሓል ቦጎስ ፈትየናኻ ድየን
 ማርያ ቀይኹ ፈትየናኻ ድየን
 ማርያ ጸለም ፈትየናኻ ድየን
 ከም ኣንበሳ ኣብ ማእከል ኣሲብኻየን
 ኣሞትን መሪርን ጥሒሮኻየን
 ከም ዳጉሻ ዓጸድካ ኣሲድኻየን
 ብጸዕዳ ሰናዲር ከይትገብየን
 ይውረየልካ ኣሎ ሹም ጉሚዳ
 ኣልሓል ዝግዝአትካ ገበይ ሰቡ
 ዓላኸርካ ብይም ዝሕጸቡ

ወዲ ሰሎሞን ብይም ዝዘገኘ
 ወዲ ሰሎሞን ኪኸይድ ፈለማ
 ደም ምዓጉኡ ዘንድር ከም ጉማ
 ዓላኸርካ ሰብ ዕጣቕ ደርግማ

ዘይድፈር ክቡር በዓል ዓመት
 ካብ ሰማይይ ወረድካ ብገመድ
 ካብ ምድሪይ ፈላኸካ ብሓመድ
 ምቕታልሲ ምቕተልካ ምሕረት ልመድ

ዓርኪ ምቕ ዓርኪ በዓል ምስራ
 እኪቡ ሂብኪ ሰናድሪ
 ጉይታ ደባሰ ጉይታ ተላባሪ
 ጉይታ ሃብቲ በዓል ዛግር ወልዱ
 ጉይታ መደህን ጉይታ ፈትወራሪ
 ወይለኸምኪ ወልዱ ምስ ዝኸሪ
 ከዲቲ የጸትወኩም ትሓቲ ምድሪ

ኣብ ኣማሲን ተወለድካ ዳብሎስ
 ዝሓገዳዩ ዘይብሉኻ ምልስ

ከይሓረሰ ዝበልዕ ከም መፍለሰ
 ከመይ ኣኻ ኣብ ግምብር ወልዱ
 ኣየት ጨላይ ዘየትሕዝ ዓዱ
 ሃብ ሰዶ ዝፈቲ መኣዳ
 ሮመግ ዝበላዕኩም ብኸይ ዕበዱ
 ነጨ ዝበላዕኩም ብኸይ ዕበዱ
 ሰንጋ ዝበሉም ብኸይ ዕበዱ
 ጉራዶ ዝበሉም ፈቲቲ ካብ ከብዱ
 ሹመት ሮመግ ማሰ ከሉ ኣብ ኢዱ
 እንታይ ጥም ይገበር ትግራይ ምብር ከይዱ
 ሰብ ኣይመት ኣብ ዘይዓዱ
 እንታይ ጥም ይኸን
 ብእግዝእብሔር ምብር ወሪዱ

ቀታል ኣባ ኃላ

እዚ ግጥሚ'ዚ ኣብ ምዝሓጥ ሰራዊት ኢትዮጵያ
 ካብ ኤርትራን ምእታው ኣድሽ ግዝኣት ኢጣልያን
 ዝክበረ እዋን እተደርሰ ይመስል። ብዝተረፈ ግን እቲ
 ዝረኸበናዮ መዘከር መእሰን ኣበይን ብመንን ከም እተደ
 ርሰ ኣይገልጽን ኢዩ።

ዝኾነ ኮይኑ ግን ብድሕሪ ራእሲ ወልደሚካኤል እተረኸበ
 ጉድኣታት እናዘከረ ብግእሰርቲ ጉሚዳ ዘለቁርቀሪ
 ግጥሚ ዝደረሰ ስለ ዝኾነ ታሪኻዊ'ዩ።

እንታ ቀታል ባይሩ ቀታል ኣባ ኃላ (ራእሲ ባርያኡ)
 ከመይ ዝበርካዮም ኣብ ኣሥመራ
 ዝበርካዮም መስሓቕ ወኸይራ
 ኣራድካ ሂብኻዩ ንኣጥራ

«ቶ»
 ጸጊብኪ ወኸይዮ እቲ ፎርቶ
 ጸጊቦ እወ ወልዱ ደሓን ይእቶ

«ሊ»
 ጸጊብኪ ወኸይዮ ሰምብሊ
 ሥጋ ሰብ ጌርካዮ መውዓሊ

«ዶ»
 ጸጊብኪ ወኸይዮ ዓዲ ሰጉዶ
 ጸጊቦ እወ ወልዱ ዝሓረዶ
 ሥጋ ሰብ ጸጊቦ ሮመግ እቲ ብሩንዶ
 ብኣፊይ ገዲፊ ብጋሎዶ
 ዓጽሚ ኣዳም ገበርካዮ ኣገዱዶ

ሰኣን ኣድጊ ንማይ በላ እትወርዶ
 ወልደሚካኤል ኣንታ በዓል ኃዶ
 በዓቲ እንዳ'ቦኻ ኣየ'ዓራሽ እንዶ
 ዳዕሮ እንዳ'ቦኻ ኣይፈርንዶ
 ጨቕምጠ እንዳ'ቦኻ ኣይቆሎንዶ

ምልዮ እንዳ'ቦኻ ኣይሃንዳዶ
 ብርኪታ እንዳ'ቦኻ ኣይጎንዳዶ (ጎጎ)
 ኪታ እንዳ'ቦኻ ኣይቆጫንዶ
 ከሱ ፍረታት በረኻ ኣይሰንቅንዶ
 ሰላኪ እንዳ'ቦኻ ኣይጠልንዶ
 ዓጋዚን እንዳ'ቦኻ ኣይ ላም እንዶ
 ገመል እንዳ'ቦኻ ኣይ በቕል'ን ዶ
 ኣኃዛ እንዳ'ቦኻ ኣይፈርጊ እንዶ
 ንትግራዋይ ኣማንካ ትኸዶ
 ኣብ ማእከል በረኻ ዘይትጥኸዶ
 መጸኡኪ ከሉ ዘይትሓርዶ
 ብጉራዶ ጌርካ ዘይትጥምዶ
 ብግንታ ምኸንዶት እትሰዶ
 ሎሚ ምስ ቀፊደካ ይሓይሽዶ
 ኣየ መዓት ባዕልኻ ትወልዶ
 ሕሰብ እጥ ባዕልኻ ፍረዶ

«ት»
 ኣልሓል እንከሎኪ ጽኑዕ መሬት
 በጎስ እንከሎኪ ጽኑዕ መሬት
 ምለኣ ባርካ እንከሎኪ ጽኑዕ መሬት
 ሰምሃር ሰንሓት እንከሎኪ ጽኑዕ መሬት
 ኣከለ ገዛይ ከሎካ እመን መሬት
 ኣማሲን ከሎካ ሕፉር መሬት
 ቋላ ሰራዩ ከሎካ ሰብር መሬት
 ኤሪ መሪብ ምላሽ ከሎካ ጽኑዕ መሬት
 ሰናዲር ከሎካ ጽኑይ ብረት
 ወደግራፍ ከሎካ ጽኑይ ብረት
 ኣብ ሃገርካ ኮንካ ንጸለኢ ዘይትገበር ኮረት
 ምስ ትንፋሱ ዘይትቐብር ኣብ መሬት
 እንታይ ኣእተወካ ኣብ ሰገሰለት
 ኣየ ውርደት ኣየ ዓቢ ሕፍረት

«ን»
 ደጃዝማቕዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 ኣዝማቕዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 ቀኛዝማቕዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 ግራዝማቕዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 በረምበራሰዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 ሹም ኣሕዋትዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 ዓቀይታይዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 ሀዝብኻዶ ኣሉኪ ኣይመውትን
 ዕድልካ ክትርኢ ዘይትፍትን
 ሰለምንታይ ንህዝብኻ ኣእቲኻሉ ዝርግ ብትን
 ሰለምንታይኪ ንሰናዲርካ ኣእቲኻሉ ዝርግ ብትን
 ሎሚዶ ይሓይሽ ሰፈርካ ምስ ኮነ ጸልማትን በዓትን
 ሎሚዶ ይሓይሽ ሓሳብካ ምስ በለ ዝርግ ብትን
 ኣእምሮኻ ምስ በለ ናብዝን ናብትን
 ኣዲንትኻ ምስ በለ ኣይምምትን
 ልብኻ ምስ በለ ኣይምልከትን
 ሰማዕ ክመኸረካ ኣይተሰተንትን

ቀደም ላይ ሲደረግ ለደብዳቤ ስርዓትን ማሻሻል ተብሎ ሲታይ ለደብዳቤ አብ ላዕልን አብ ታሕትን ሃገርካ ወዲቻ ኢያ አብ ኢድ ቆልፏን ሰበይትን ይገዝሉዎ አለዉ ቻኖትን ጸላሊትን (ጣልያን) ይበልጡዎ አለዉ ደረፍትን ሳሰውትን

ፍሉይ መለለይ ራእሲ ወልደ-ሚካኤል

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎምን ምልክቶ ሕብረ ቆርቦቶም ቀይሕ ጭሕም ምስ ነጎንኦም እተሃገበ ጨሐም አብ ርእሲ ምንባሮም ሕፋርን መላኸን ግርማ ዝኮሮም ነበሩ።

ቆመቶም ልክዕ ብክልተ ሚትሮ እተፃፉ ነይሖ፣ ቅልጽም እተደራረበ ዝመሰል በዓል ገፊሕ ጉድኒ ብሓ ይለ-ም ዝተኣማመኑ ነበሩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ዝፈትዎም ዓይነት እኸሊ እቲ ንጣይታ፣ ንሰዋ፣ ንቅጫ፣ ንጎን፣ ንቦሶ፣ ንጥሕኒ ንቅሎ ኪዝውተር ዝኸኸል ሰገም ኮም ዝነበረ ይዝንተ ወሎም።

ዝመርጸዎ ብልዒ ድማ ብጠሰምን ርግኦን እተማ ቐረ ገፃት ከምኡውን ጥብሲ-ሰጋ ኪኸውን ከሎ፣ ባህ ዝብሎም መስተ ክእ ሚስ ነበረ።

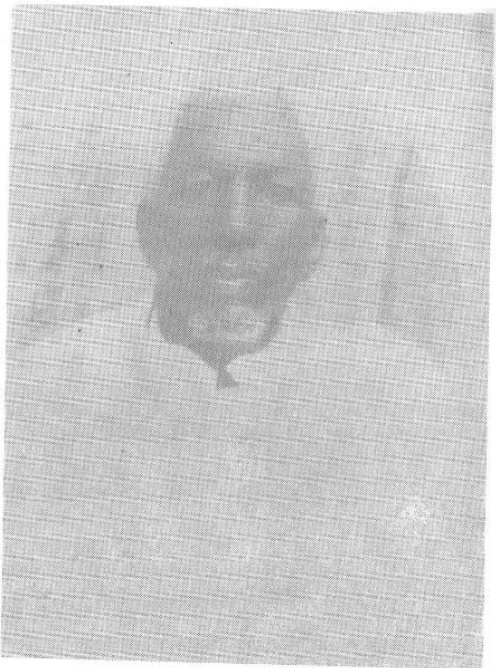
ራእሲ ወልደሚካኤል 127 ኪሎ ዝምዘኑ በዓል ዝጠፍ ቅልጽም፣ ሰፊሕ እንግድፃ ዝኮሮም ኣያል ድም ብርጽ ዘይፈልጡ ግናኸ ለዋህን ሓዳግን ፍትሔኛን ክነሱም ካብ ቅንዕና እተበገሰ ነድሪ ዘጥቅዎም ነዳድ፣ ቆራጽ፣ ንመራሕት እተፈጠሩ ዚመሰሉ ከሉ ዝፈርህም ነበሩ።

መኣዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ግዝፈ ጉልበ ቶም ዝመጣጠን ብርኩት ክኾውን ከሎ፣ ሸውሃቶም ክፍት፣ መግቢ ክልዕሉ ዝኸኸሉ ምንባሮም ይመስከር።

በቲ ሓደ ወገን ክእ ራእሲ ወልደሚካኤል ጥማ ትን ጽምእን ካብ ከሉ ሰብ ንላዕሊ ዝጸወፍ፣ ከይዶም ዘይደኸሙ ብልሐት ውግእ ኣድቁቕም ዝፈልጡ ተዋጋ እን ኣዋጋእን ነበሩ።

ካብ ዘርኢ ራእሲ ወልደሚካኤል ንዕኡም ብጉል በት ዝመሰሰሉ ነይሮም ወይ ከህልዉ ይኸኸሉ። እንተኾነ ግን ብቁመትን ግዝፍን ዝቀራረበምም ደጃዝማቕ ምሪጭ ወዲ ጉድም ወዲ ወይዘሮ ውብ እተባህላ ንሎም ነበሩ። ግናኸ ራእሲ ወልደሚካኤል ቀይሕ ኪኾኑ ከለዉ ወዲ ጉድም ግን ጸሊም ነበሩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ንሓደ ብገበን ተኸሲሱ ዝቐረበም ሰብ ቀዳማይ ጊዜ ብምዕደን ተግላጽን ካልኣይ ጊዜ ከእ ብምሕረት ለቑቕም ይሰድም ነበሩ። ንላልላይ ጊዜ ተኸሲሱ ዝቐርበም ሰብ ግን ምስ ገበኑ ዝመጣጠን ፍርዲ ይህብም ነበሩ። ክልተ ጊዜ ከይመሓሩ ፍርዲ ምሃብ ቅኑዕ መሲሱ ተራእይዎም ኣይፈልጥን፣ ካልእ ፍሉይ መለለይኦም ከእ ሕሉፍ ፍቕሪ ሃገሮም ኤርትራ (ኸዑ መረብ ምላሽ) ነበረ።

ደጃዝማቕ ምሪጭ ወዲ ጉድም እዚኦም ነበሩ።

እመቤት ኢለን?

እመቤት ኢለን ንል ኣይተ ሓጎስ በዓል ዛግር ወረዳ ካርንሽም ኪኾኖ ከለዋ፣ ባህሪ ዝለገሰሉን ልዕሊ እዋኑ ዝስጉመ ንቑሓትን ልቦናን እተፃደላ ካብ ተን ውሑዳት አብ ዛንታ ሃገረ-መረብ-ምላሽ ብሃገራዊ መሪሕነትን ሓላፍነትን ተሰሪዖን እተመዘገባ ጥንታውያን ደቂ ኣንስትዮ ሓንቲ ነበራ። ንሰን

1. ብሃገራዊ ባህልን ልምድን ስርዓተ መውሰድ ሃገረ መረብ ምላሽ ናብ ኣይተ ሰሎምን ወዲ ከንቲባ ዘርኣይ ብፍቓድ ክልተ ወለዲ ተሓጽዮን እተመርፃዋ፣ አብ ሕጽኖተን ምስ በዓል ቤተን ብዝመሰረትኦ ዘይኣቕቕ ፍቕሪ እተኣሰራ ምልክዕ ትን ጥቅውትን መዳሪትን ተረዳኢትን ነበራ።
2. ብኸኸለት ኣመኣድራን፣ ኣወሃህባ ውላድን በዓል ቤተን ዕግብትን ቅንዕቲ ኣማኻሪትን ሓላይትን ንምጃን ዝበቐዓ ኣፍቃሪት ህዝቢ ወኾን ነበራ።
3. እመቤት ኢለን፣
 - ሀ. ወይዘሮ ተመርጺ ሰሎምን
 - ለ. ልጅ ወልደሚካኤል ሰሎምን
 - ሐ. ልጅ መርኢድ ሰሎምን

እተባህሉ ቆልዑት ምስ ወለዳ በዓል ቤተን ኣይተ ሰሎምን ብሕማም ተጠቑም ንእዲ ምስ ሓዙ ከም'ቲ ዝነበረ ልምድን ስርዓትን መሰረት፣ ሰልጣኖም ንቦኸሪ ወይም ልጅ ወልደሚካኤል ከውርሱ ዝግባእ ምጃኑ እናፈለጡ፣ አብ ልዕሊ በዓልቲ ቤቶም ብዝነበሮም ጽኑዕ እምነት ተበጊሶም «ደቀይ ከንዲ ሰብ ኣኸሊም ንሰልጣን ምምሕዳር ክላዕ ዝበቐዑ ሹመተይ ብኣደራ ኤውርሲኪ ኣሎኹ» ብማለት ንዝመሓላለፉሉን ውርሻ

- ብትብዓት ተቆቢለን ክለለት ደቂ ኣንስትዮ ኤርትራ ዘመሰከራ ነበራ።
3. ንል ኣንስተይቲ ብምዃን ርእሰን ክድናና ናብ'ቲ ጫካን ወራሪ ደጊዖት ውብ ቀሪባን ፖለቲካውን ምስኣብራውን ምርድዳኣ ብምግባርን ዓራት በዓል ቤተን ብምውናን ወሪሰን ሹመተን ዘደልደላ ነበራ።
 5. ኣመቤት ኢለን ባል ኣይተ ሓጎስ፣ ምስ ንጉሳትን ራእስታትን ካልኣት ሹማትን ሰጊናዊ ኢትዮጵያ ብምሰጠርን ብግሁድን እናተራሸባ ወታዕራዊ ሓይሊ ዝሸሰባ፣ ኪጸግመን ክሎ ብብልሓት እናኣዝለገ፣ ከም ብሓድሽ ሰራዊተን ጸጊንን ዳግመ ስርርዕ ብምግባርን ጸላእተን ንምጥቃዕ ዚፈልግ ተቆባሊት ምኽርን ዘይተዘምባዒትን ባዕ ለን ዚዋግኣን-ወግእ ዚመርሓን ተራርን በላኡን ነበራ።
 6. ንሰን ርሕርሕቲ ኣደ፣ ምእንቲ ደቀን ክሳዕ ሞት ንምሕላፍ ድልወቲ፣ ምሰጉን ኣቀራርባን (APPROACH) ኣቀባብላን ዝነበረን ንምቕጻ ጊዜ ክጸበዩ ዝኸለገን ነበራ።
 7. ኣብ መወዳእታ ድማ ዓለም ገዲፈን፣ ሰልጣኸን ንደቀን ኣረሲቦን፣ ኣብ መንፈሳዊ መርፊ-ጽድቅ ብምድሃብ፣ ጸጉሪ ርእሰን ላጽዮን፣ ቆቦዕ ምንክሶና ወዲያን፣ መናኒት (ፈላስታ) ብምዃን ኢታይ ኢለን ተባሂለን ቤተ ክርስቲያን ማርያም ሃዘጋ ተጸጊፎን ኣብ ንእሽቶ ኅጅ ተቆግጠን ዓለማዊ ህይወተን ዘዘግግ።
- ስለ'ዚ ፍሉይ መለለይኡን ተዓጻጻፍነትንን ትራንን ክእለት ኣዘርባኡንን (መደርኣን) መራከታዊ ባህሪኡንን ፍቕሪ በዓል ቤተንን ደቀንን ነበራ ይብሃል።

ሰንሰለት ስድራ ገመገማ
«ራእሲ ወልደሚካኤል»

1. ክንቲባ ገደደ
 - ሀ. ክንቲባ ዘመይ
 - ለ. ክንቲባ ቀለተ
 - ሐ. ክንቲባ ሓላክርሰተሰ

መ. ባሕሪ ነጋሲ ገብራት እተባህሉ ኣርባዕተ ኣወዓት ወለዱ።
2. ባሕሪ ነጋሲ ገብራት
 - ባሕሪ ነጋሲ ገብራት ሓደ ካብ'ዞም ኣርባዕተ ኣሕዋት ደቂ ክንቲባ ገደደ ድማ
 - ሀ. ክንቲባ ተሰፋ
 - ለ. ክንቲባ ዘርኣይ እተባህሉ ክልተ ኣወዓት ወለዱ።
3. ክንቲባ ዘርኣይ
 - ሀ. ኣይተ ሰሎሞን
 - ለ. ኣይተ ሃብተጽዮን
 - ሐ. ኣይተ መንግስቲ እተባህሉ ሰለስተ ኣወዓት ወለዱ።
4. ኣይተ ሰሎሞን ከኣ
 - ሀ. ራእሲ ወልደሚካኤል (ገመገማ)
 - ለ. ደግዖት መርኢድ
 - ሐ. ወ/ሮ ተመርጻ

እተባህሉ ክልተ ኣወዓትን ሓንቲ ባልን ወለዱ።
5. ኣይተ ሃብተጽዮን ወዲ ክንቲባ ዘርኣይ
 - ንኣይተ ገብራይ ወለዱ። ኣይተ ገብራይ ድማ
 - 1. ክንቲባ ሃይሉ
 - 2. ኣይተ ተኸለ እተባህሉ ክልተ ኣወዓት ወለዱ። ንሓቶም ከኣ

- ሀ. ክንቲባ ሃይሉ፣ ክንቲባ ሃይሉ ብምሪት ገፋዒ ወታዕራዊ ግዝኣት ኢጣልያ ብቀውዒ 1891 ኣብ ማክሰል ከተማ ኣስመራ ተረፊኖም ዝሞቱ ኪኾኑ ክለዉ፣ ከምኡ እውን እቶም ልጅ ተድላ እተባህሉ እንኮ ወይም ተኣሲሮም ንደሴት ናኹራ ኪኾኑ ክለዉ ኣብ ጊንዳዕ ምስ በጽሑ ብሕማም ዓሰ ብ1891 ሞቱ። በዓልቲ ቤት ክንቲባ ሃይሉ ወይዘሮ ትርሓስ እተባህላ ሓውቲ ደግዖት ሓድገምበሳ ኢዮን።
- ልጅ ተድላ ወዲ ክንቲባ ሃይሉ ሓደ ልጅ ደስታ እተባህሉ ንተዘኩስ ዓመታት ብገፋዒ መግዛእታዊ ምምሕዳር ጣልያን እተኣሰሩ ወለዱ። ንሶም ድማ ልጅ ኣባይን ወይዘሮ ኢለንን እተባህሉ ወድን ባልን ገዲፎም ሓለፉ።
- ለ. ኣይተ ተኸለ:-ብሕማም ኢዮም ሞይቶም። ደቆም ድማ
 1. ልጅ ካሳ
 2. ልጅ ማዕለ-
 3. ልጅ ወረይታ ይብሃሉ። ካብ'ዚኣም

ልጅ ማዕለ- ምስ ደጃዝማች ኣበራ ካሳ ኣብ ሓርበኛነት ተጸምቢሮም ንሃገሮም በጃ ከም እተወፈደ ይዝከሩ።
 6. ኣይተ መንግስቲ
 - ሀ. ኣይተ እልፋይ
 - ለ. ኣይተ ኣባይ
 - ሐ. ክንቲባ ገብረ

መ. ኣይተ መድህን እተባህሉ 4 ኣወዓት ወለዱ። ካብ'ዚኣም
 - ሀ. ኣይተ እልፋይ
 1. ልጅ በኪት ክይወለዱ ዝሞቱ
 2. ወ/ሮ ምድገት

3. ልጅ ምሕረትኣብ፡ ኣይወለዱን። ግንከ ምስ ደጃዝማች ክፍለ ኢየሱስ ወዲ ጉፋር ሓርበኛ ከይኖም ዝሓለፉ ነበሩ።
 4. ልጅ ባይሩ
 5. ልጅ ሰጊድ
 6. ልጅ ብሩ እተባህሉ ወለዱ።
- ለ. ኣይተ ኣባይ፣ ልጅ ካሕሳይ እተባህሉ ውላድ ገዲፎም በሕማም ዝሞቱ ኪኾኑ ክለዉ፣ ልጅ ካሕሳይ ክሳዕ መስከረም 1892 ዓ.ም.ኣብ ደሴት ናኹራ ብመግዛእቲ ኢጣልያ ተኣሲሮም ዝነበሩ ኢዮም። ልጅ ካሕሳይ ወይዘሮ መግደላ እተባህላ ባል ደጃዝማች ክፍለ ኢየሱስ ወዲ ጉፋር ተመርፎም ነበሩ። ግናኸ ኣይወለዱን
- ሐ. ክንቲባ ጊበረ
- ገርእሶም ምስ ደጃዝማች መከላከል ሰሎሞን ሓው ራእሲ ወልደ ሚካኤል ተጸምቢሮም ኣንጻር ሃጻይ ዮሃንስ ኣብ ዓድዋ እናተሞገሉ ዝሓለፉ ኪኾኑ ክለዉ ደቆም ድማ
1. ልጅ ተድላ
 2. ልጅ ሓጎስ ይብሃሉ
- መ. ኣይተ መድህን
1. ልጅ በኪት ክይወለዱ ዝሞቱ
 2. ወ/ሮ ራህት
 3. ወ/ሮ ሰቕሩር
- እተባህሉ ደቂ ወለዶም ሓለፉ።
7. ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ድማ
 - ደቂ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ድማ
 - 1. ደግዖት መከላከል
 - 2. ደግዖት መስፍን
 - 3. ራእሲ ሃይለመለኮት
 - 4. ወ/ሮ ጥሩ
 - 5. ወ/ሮ ለምላም
 - 6. ወ/ሮ ደስታ

- 7. ወ/ሮ ልዑል-ከይወለዳ ዝምታ
- 8. ወ/ሮ ወባ
- 9. ወ/ሮ አብነት
- 10. ወ/ሮ ወ-ገብሽ በዓልቲ ቤት ብላታ ወልደሩፋኤል
- 11. ወ/ሮ ትብላጽ በዓልቲ ቤት ባሕሪ ነጋሲ ወልደ ሚካኤል እምብይቶ ሰሐርቲ
- 12. ልጅ ወብ አብ እምባ ሰላማ ምስ እባላም ተአሲሮም ከለዉ ዝምቱ
- 13. ሀጻን ገብረጻድት ብሀጻኖም አብ ዓጲ ተከሌዳን እተቐትሉ ኢዮም። ካብ'ዞም አብ ሳዕሊ ተዘርዘርም ዘለዉ ደቆም

ደግዖት መኮነን

ደግዖት መኮነን አብ ውግእ ወክድባ (ውግእ ጸጋ ዘጋን ሃዘጋን) ዝሞቱ ኢዮም። ንሶም ሓደ ልጅ አባይ እተባህሉ ጥራይ ወለደም ሓለፉ።

ደግዖት መስፍን

ደግዖት መስፍን አሳኢም ወይዘሮ ኩሉ ደሃብ ዝነበላ በዓልቲ ዓጲ ንእሞን ኪኾና ከለዋ፣ በዓልቲ ቢቶም ድማ ወይዘሮ ርኻነይ እተባህላ በዓልቲ ዓጲ ተከሌዳን ካብ ሰድራ እንዳ ኢሎብ ነበራ። ደግዖት መስፍን

ሀ. ልጅ በዛብህ
ለ. ወ/ሮ ታሪሻሽ
እተባህሉ ሓደ ወድን ሓንቲ ንልን ወለዱ።

ደግዖት መስፍን

ካብ ጉድኒ አባላም ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎምን ከይተፈልዩ ምሉእ ህይወቶም ንሃገሮም እተቐረጹን እተአሰሩን ነበሩ። ደግዖት መስፍን ቅድም አብ ግብጺ ከይደም እተማህሩ ቋንቋታት ግእዝን ዓረብን ዝመለኹ ብመረር ግዝአት ኢጣልያ አብ ሃገረ ኢጣልያ ተሰጺዶም ተአሲሮም ከለዉ ጠፊእም ዓይም ከይተመልሱ ዝተረፉ ነበሩ።

ወይም ልጅ በዛብህ ድማ ቋንቋ ግእዝን ቋንቋ ጣልያንን ኣንቢቦምን ጽሑፍምን ዝኸለሉ አብ ርእሲ ምንባርም፣ ምስ ደጃዝማች አበራ ካሳ (ጸጋዘጋ) ውጺት ጊሮም ንሃገሮም ብሓርቦንነት ብግሁድን ብሕቡእን ኪቃለሱ ምስ ጸንሑ፣ ድሕሪ ውግእ ሞጉኦ ብመረሒ ሚያዝያ 1892 ሰራዊት ሓርቦኛታት ደጃዝማች አበራ ካሳ ምስ ተበታተኑ ንመንግስቲ ኢጣልያ ኢደም ምስ ሃቡ ግን ምንባር ስለ ዘይከአሉ ናብ ስደት ከይደም አብ ትግራይ ምስ አባላም እናተራኸቡ ይቐመጡ ነበሩ።

ራእሲ ሃይለ መለኮት

ንብዙሕ ዓመታት ምስ አባላም ብጥልመት ራእሲ አሉላ ብትእዛዝ ሃጺይ የሃንሰ አብ እምባ ሰላማ እተአሰሩ ቋንቋ ግዕዝን ዓረብን እጸቢቆም ዝመለኹ ውልቀ እማኸርን ዓርኸን አባላም ራእሲ ወልደሚካኤል ነበሩ።

ራእሲ ሃይለ መለኮት ልክዕ ከም አቡላም ፈታው ውሉድ ነበሩ እሞ ሓዮሎ አወዳተን አዋልድን ወለደም ሓለፉ

ወይዘሮ ጥሩ

ወይዘሮ ጥሩ በዓልቲ ቤት ደጃዝማች ክፍላ ኢየሱስ ወዲ ጉፋር ዝነበራ ሓዮሎ ቆልዑት ዝወለዳ ነበራ

ወይዘሮ ለምለም

ወይዘሮ ለምለም፣ ካብ ወይዘሮ ኩሉ ደሃብ እተወልዳ፣ ንልጅ ተሰፋ እተባህሉ በዓል ማይ ጻዕዳ ተመርዕዮን ልጅ ካሳ ልጅ ገብረ እግዚአብሔር እተባህሉን ካልኣትን ዝወለዳ ነበራ።

ወይዘሮ ደስታ

ወይዘሮ ደስታ እውን ካብ ወይዘሮ ኩሉ ደሃብ ዝተወለዳ ኪኾና ከለዋ፣ ንልጅ ንጉሰ እተባህሉ በዓል ኩዶ ፈሳሲ ተመርዕዮን ሓንቲ ንል ዝወለዳ ንሶም ምስ ሞቲወን ግን ናብ ካልእ ሰብእይ እተኣትዋ ነበራ።

ወይዘሮ ወባ

ወይዘሮ ወባ ንል ራእሲ ወልደ-ሚካኤል ኢዮን። ንሶን

- ሀ. ሒማኤን ማለት ቀዳማይ በዓል ቤተን አይተ ኪዳነ ማርያም እተባህሉ በዓል ሕምብርቲ ኢዮም። ካብእም ሓንቲ ንኸንቲባ ገብረማርያም እተባህሉ በዓል ድምብዛን እተመርጸዋ ወለዳ።
- ለ. ወይዘሮ ወባ ንል ራእሲ ወልደሚካኤል ሒማኤን ማለት ቀዳማይ ሰብእዮን ካብ'ዛ ዓለም ብሞት ምስ ተፈልዮወን ንአይተ ጉዳም እተባህሉ በዓል ግራት ገብሩ (ደምበላሳ) ተኣትዋ። አይተ ጉዳም ብምኸንዮት ዘመተ ከብትን ሳዕሪ ብላዕን አብ

መንጎ ህዝቢ ደምበላሳን ህዝቢ ባርያን (ናራ) እተላዕለ ሓድሕዳዊ ውግእ ዘሰዓባ ግርጭት ሞቲ። ወይዘሮ ወባ ካብ አይተ ጉዳም

- 1. ወይዘሮ በፍታ ንደጃዝማች ንጉሰ በዓል ዓ ረዛ እተመርጸዋ እሞ ካብእም 2 ቆልዑት ዝወለዳ ነበራ። በዓል ቤተን ደጃዝማች ንጉሰ ግን አብ ቤት ማእሰርቲ ብጸላእቶም ተሞቑሩም ሞቲ።
- 2. ወይዘሮ አስመረት ሰበይቲ ከንቲባ ዋጮ ካብ እንዳ ተኸለሃይማኖት ደምበዛን እተመርጸዋ ነበራ።
- 3. ወይዘሮ እልፊ ዋጋ ንሓደ ሓረስታይ በዓል ሕምብርቲ እተመርጸዋ
- 4. ደጃዝማች ምራጭ ወዲ ጉዳም እተባህሉ ኣዝዮም ህቡብ ፈላጢ መደረን ምምሕዳርን ምሰላታትን ወዘተ.....
- 5. አይተ ጸጋይ ወዲ ጉዳም'ውን አብ ዓደም ግራት ገብሩ ዝኾብሩ ዝኾቡ ኢዮም።

እዚ አብ ሳዕሊ ብዘርገዘር ተጠቐሱ ዘሎ ክሳዕ 1905 ማጅር ሩፊሎ ፕሪኒ እተኣከበ ጸብጸባት እተወሰደ ኢዮ። ብድሕሪ'ዚ እተጠቐሰ ዓመተ ምህረት እተኸተለ መርጻ ወይ ልደት ዚምልከት ዘይምጂኑ ብትሕትና ንኣንብብትና ንሕብር።

ደግዖት መርእድ

ደግዖት መርእድ ድማ ካብ ወይዘሮ ሸሽት እተባህላ ንል ከንቲባ ልጃም በዓል ዓጲ ተከሌዳን እንዳ ክፍሎም

- 1. አይተ ወልደጋብር ሓንቲ ንል ገዲሮም ዝሞቱ
- 2. ወ/ሮ አበራሽ በዓልቲ ቤት ልጅ አሰንደም ወዲ አይተ ወንዶአፍራሽ በዓል ዓረዛ

- ሀ. ደጃዝማች መንገሻ
- ለ. ልጅ አርአያ
- ሐ. ልጅ ሳህለ ሰላሳ እተባህሉ ዝወለዱ
- 3. ወ/ሮ ሰንጋል ንልጅ እምባዩ ዝወለዱ
- 4. ሀጻን ገብራት ምስ ዓባዩ እመቤት ኢሰን ኣብ ዓፄ ተስፋዊን እተቐትለ እተባህሉ ወለዱ

አይተ ገብራይ

አይተ ሃብተጽዮንን አይተ ሰሎሞንን ክልተአም ደቂ ከንቲባ ዘርአይ ኢዮም። እንተኾነ ግን

1. አይተ ሰሎሞን ንጉሚዳ ኪወልዱ ከለዉ
2. አይተ ሃብተጽዮን ድማ ንአይተ ገብራይ ወለዱ እኖ

አይተ ገብራይ ሰልጣንን ሹመትን ንዓይ ኪብሉ ከለዉ አይተ ሰሎሞን ድማ ንዓይ እምብር ብዝብል ምኽንያት ኣብ መንጎ ክልተአም ደቂ ክልተ ኣኣዋት ውድድርን ምፍሕፋሕን ተፈጥረ። ኣዳዳይ እዋን'ውን እቲ ውድድርም ናብ ምትህርራም ኣቢሉ የምርሕ ነበረ።

ብሕልፊ አይተ ሰሎሞን ምስ ሞቲ እመቤት ኢሰን ሰልጣን በዓል ቤተይ ንዓይ ብማለት ተብዓ'ሞ በዚ ዝእክል ኣዝዩ ምዕቡል ውድድር ሹመት ኣብ መንጎኡንን መንጎ አይተ ገብራይን ተወልዶ

እቲ ውድድር ሹመት ናብ ጽልኢ ኣቢሉ እናዘምበለ ምስ ከደ ድማ አይተ ገብራይ ብሞት ካብ'ዛ ዓለም ብሞት ምስ ኣለፉ እቲ ጽልእን ውድድር ሹመትን ናብ መንጎ

1. ራእሲ ወልደሚካኤልን (ጉሚዳ)
2. ከንቲባ ሃይሉ ገብራይን

ተመሓላፊ ግደ ቅርሕንትን ጽልእን ኮይኑ ጸሊም ፋጥታት ኣትረፊ።

ብዝተረፈ ግን ድሕሪ ምእሳር ጉሚዳ ኣብ መንጎ'ቲ ቤተ ሰብ ጣዕሳን ንህን ድኣ ኣትረፊ እምብር ንክልተአም ኣይጠቐመን። ከንቲባ ሃይሉ ኮነ ራእሲ ወልደሚካኤል ብብዝብርም ከለዉ፣ ነቲ ኣው ምስ ራኣቕ ይዝከር ዚብል ሃገራዊ ምሳ ብምርጻ፣ ነቲ ጽልኢ ዘጥፍሕ ሕውነታዊ ነፍሕታት የመሓልፉ ነበሩ ብፍላይ ከንቲባ ሃይሉ ንደግሞት መሰፍን ወዲ ጉሚዳ ብፍቕሪ ኣብ ይፈትውም ምንባርም ኣዮሎ ዓበይቲ ዓዲ ይዛረቡ።

ማሕላን ጠላም ማሕላን ጉሚዳን-ኣባ ነጋን

ቀደም ዘመን፣ ውዑላትን ሰምምዓትን ኪፍጸሙ ከለዉ፣

1. ኣብ ቅድሚ ሽማግሌታት፣ ዓረቕቲ፣ ቤተ ክህነት፣ ኣባላት መንግስቲ ቀሪቦም

- ሀ. መንግስቲ ይመት-ብማለት
- ለ. ብማሕላን ቃል ብምሃብን

ፈጽሚ ወይ ከተመ ይኣትው። እዚ ድማ ልክዕ ከም ፊርማ ተኣሚኑ ጸኒዑ ብሕጊ ተኣልዮ ይነብር ነበረ።

2. ኣብ ቅድሚ ምስክራት «ቃል ይኹነኒ» ብማለት ቃል ብምሃብ ይፈጸሙ።

3. ልዕሊ ከጉሉ ዝኸበረን ብገደዳ እተኣለወን ድማ ከም

- ሀ. ነዚ ዕርቂ'ዚ እንተ ጠሊመ ኣምላኽ ይጥለመኒ
- ለ. ነዚ ዕርቂ'ዚ እንተ ኣፍሪሰኩ ዝወለድኩም ይኸልኣኒ
- ሐ. ሚካኤል ፎኒ ይበለኒ፣ ማርያም ትጥለመኒ ወዘተ ብማለት ምሓሎም ውሕስነት ይተኻኸሉ። ማሕላ ልዕሊ ከጉሉ ክቡርን

ሕሊውን ኮይኑ ከሳዕ'ዚ ዘመን'ዚ ተኣፊሩ ይነብር ኣሎ።

በዚከም'ዚ ዝበለ ምኽንያት ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን «ምስ ሃጸይ ዮሃንስ ራብዓይ ዕርቂ ምግባር ይሕሸኒ» ብማለት መደብ ምስ ገብሩ፣ በዚ ጉዳይ'ዚ ምስ'ቶም ሽዑ ሹም ነጋሪት ኣለላ ኣብ ነጋ ዝብሃሉ ዝነበሩ ወኪል ሃጸይ ዮሃንስ ብካህናትን ፈለሰትን ዓበይቲ ዓድን ኣቢሉም ነጂሕ ምዝርራብ ምስ ገበሩ፣ በዚ ተኣማሚኖም ነቲ ዕርቂ ብማሕላን ቃል ብምሃብን ከተመ ኪገብሩሉ ተሰማምዑ።

ሰለ'ዚ ብመጀመርታ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን

- ሀ. እምበኣር ከይትጠልሙኒ ማርያም ተምቤን'ዶ ፎኒ ትበልኩም

- ለ. ከይትጠልሙኒ መድሃኔ ዓለም'ዶ ዝወለድኩምም ይኸልኣኩም ወዘተ» ብማለት መጽሓፍ ቅዱስ ገንጸሎም መስቀል ኣዘርጊሖም ኣብ ቅድሚ ታቦትን ካህናትን ንራእሲ ኣለላ ኣምሓልዎም።

ራእሲ ኣለላ ድማ ኢዶም ኣብ መስቀል ኣተርኢሎም «ማርያም ዓደይ ፎኒ ትበለኒ፣ ዝወለድኩምም ይኸልኣኒ» ኣሎም ሰለሰተ ጊዜ ቃሎም ብምድግጋም መሓሉ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ብወገኖም ድማ «ድሕሪ ደጊም ንሃጸይ ዮሃንስ ከይጠልም ማርያም ዝነጋ ዓደይ ትጥለመኒ» ብማለት ምሓሎም ተፈጸሙ።

እንተኾነ ግን ራእሲ ወልደሚካኤል ኣብ'ቲ ሃጸይ ዮሃንስ ዝነበርዎ ከተማ ዓድዎ ምስ በጽሑ ራእሲ ኣለላ ነቲ ዝሃብዎ ማሕላ ጠሊምም ኣሰሩም። በዚ ጥልመት'ዚ ተጠሊፎም ከኣ ራእሲ ወልደሚካኤል ንእምባ ሰላማ ዝብሃል ቤት ማእሰርቲ ተወሲዶም ተምቁሑ።

ጊዜ እናኣለፈ ምስ ከደ ራእሲ ኣለላ ብዝፈጸሙም ጥልመት ተጣዒሶም ይኹን ወይ ከንታት ንግዳ ንምፍላጥ ኣሎም ግዲ ኮይኖም ኣደ ወኪሎም ጸዩዎም፣

ንዓ ነዚ ጽቡቕ ምክት ሒዝኻ ናብ ራእሲ ወልደሚካኤል ከድኻ ንይታይ ራእሲ ኣለላ ሰዲዶሙልኩም ኣልካ ሃበም። ከመይ ኣለ-ኹም ኣሎሙኹም ድማ በሎም ብማለት ሰደዱ።

እቲ ወኪላ ራእሲ ኣለላ ድማ ንእምባ ሰላማ ከይዱ ንይታይ ራእሲ ወልደሚካኤል ንይታይ ነዚ ምክት'ዚ ሃበም ኣሎም ኢዮም ሰዲዶሙኒ እኖ እንሆ። ከመይ ትኹ ኣለ-ኹም ብማለት ከኣ ሰላም ኣሎሙኹም በለ። ኢድ ድማ ነሰኣሎም (ሰገደሎም)

ራእሲ ወልደሚካኤል ድማ ብነድሪ «ኣለላ ወዲ ቁቢ ድዩ ሰዲዱካ» ብማለት ኣተቱ።

እቲ ልኡኹ ድማ እወ ንይታይ በለ ምስ ትሕትና። ሽዑ ንግዳ

- «በለ
- ኣነሲ እኳ
- ጸኣይ እጽሎ
- ኣዩ እስሕን
- ማሕላ ዝጠለመ
- ግን ከንደይ ከይድሕን
- ከም ማሕላኻ
- ውሉድ ኣይሃብኻ ኣሎሙኻ
- ብተባዕታይ ኣይትወረሰ በሎ ኢኻ
- ከድ ምክትካ ሒዝኻ
- በልም ብሰላምታ ድማ ኣፋኒውም።

እዘንተውቲ እፊ ታሪኽ ከም ዘረጋግጽም ራእሲ ኣሉላ ብሓደ ትግራዊይ ወዲ ዓዶም ተቐቲሎም ብከንቱ ኣብ ርእሲ ምጥፋኑምሲ ወዲ ኣይወለዱን።

በዚ እዋናት'ዚ ነበረ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብትካዘ «መዓልቲ ይወሰድ ይኸውን እምበር-ካደ ጊዜ ዓደ'ቦይ (ኤርትራ)-ብሓደ ዓቢ ወሎ-ድ ሓራ ክትወጽእ ኢያ። ዝበሉ ይበሃል። ከም ትንቢቶም ድማ መዓልታትን ዓመታትን እኚ እንተ ወሰደ ሃገርም ሓራ ኤርትራ ኮይና መንግስታ ሰሪዓ ዓንዲራኣ ተንበልብል ኣላ።

በዓል ዓዲ ገረድ ጽልማ

ሓደ እዋን ራእሲ ወልደሚካኤል ሃገር ንምርግጋእን ምምሕዳርም ንምድልዓልን ሰዓብቲ ንምብርካትን ብምሕሳብ ንጽልማ ከይዶም ከለው፣ ኣብ ከባቢ ዓዲ ገረድ ሰፈር ገረም ዓሪዶም ነበሩ።

በዚ እዋን'ዚ ወተሃደራት (ዓቀይቲ) ራእሲ ወልደሚካኤል ቀለብ ሰራዊት ዝኾና ኣሓን ጤላ በጊፅን ኣጠራቓቕም ማለት ኣገቢርም ክእከቡ ተዘርጊሑም ከለው፣ ንእግሪ መገዶም ድማ ሓንቲ ላም ናይ ሓደ በዓል ዓዲ ገረድ ዘሚቶም ንመዓሰከርም ተመልሱ።

ብድሕሪ'ዚ እቶም ላም እተዘመተቶም ኣይተ ኣሞሲያስ ዘገ-ንፎ እተባህሉ በዓል ዓዲ ገረድ ኣብ ጥቓ ድኳን ማለት ብቴንዳ ኣተሰርሑ መፅረፊ ቤት ራእሲ ወልደሚካኤል ቀሪቦም ኣብዩት ኣብዩት ኢሎም ሰለስተ ጊዜ ጠርዑ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ድማ ነቲ ደሃይ ምስ ሰምዑ፣ «መን'ዩ ኣብዩት ኣብዩት ዝብል ዘሎ እንታይ ዝኾነ ኢዩ እቶ በልዎ» ብማለት ኣእተወዎም።

ኣይተ ኣሞሲያስ ድማ ነጻልኣም ተዓጢቑም ኢድ ምስ ነሰኡ፣ «ንይታይ ኣነ ጊላ መጋርያኹም ኢዩ» በልዎም ንራእሲ ወልደሚካኤል።

ራእሲ ወልደሚካኤል ድማ « ጊላ መጋርያኹም ማለት ከ እንታይ ማለት ኢዩ» ብማለት ደጊሞም ሓተትዎም። እቶም ሓረስታይ በዓል ዓዲ ገረድ ኣሰዓቦም።

ምሽት ምሽት መጋርያ ነንከሰ ነቲ ድኹዓ ሓዊ ነእትወሉ ከቢብና'ውን ንሰሕን ሽዑ ነዕልል ኣብ መንጎ ዕላልና ሽመት ንሃይሉ የብላ (ደጃዝማች ሃይሉ በዓል ጸዓዘጋ) የልቦን ንወልዱ እባ የብላ

ንበሃላ። ንሕና ድማ ኣብ'ቲ ዕላል መጋርያ ሹመት ንራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን የብላ ክንብል ኢና እንኣድር፣ እምበኣር ጊላ መጋርያ ማለት ከም'ዚ ኢዩ» በሉ።

በቲ እዋን'ቲ መጋርያ ሓዊ ብዕንጸይቲ ኮነ ድኹዓ ኣናኹሰካ ኣንገርካ እናሳወርካ እናሰሓንካ ምዕላል፣ ብዛዕባ ሃገር ምዝራብ ልሙድ ስለ ዝነበረ፣ እቶም ኣብ'ዚ ዕላል መጋርያ ኮይኖም ንኣደ መራሒ ዝድግፉ ሰባት ጊላ መጋርያ ይበሃሉ ነበሩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ነዚ ኩሉ ትርጉም ምስ ፈለጡ ገሪምዎም «ወይ ጉድ በል ካብ መንጎ እዘን ኣሓ ላምካ ኣለሊኻ ውሰድ። ኣነ ድማ ካልኣይቲ ወሲኽካ ኣለኹ።» ኢሎም ክልተ ኣሓ ገሪም ኣፋነውዎም።

እዚ ተግባር'ዚ ስርዓት ምምሕዳር ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ኣንፈት ዘመናዊ ፖለቲካ ከም ዝነበር ዚምሰከር ኢዩ።

ሞት ራእሲ ወልደሚካኤል።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብሃገራዊ ቃልሲ ብዘሕ ደኺሞምን ተሓለለ-ምን ኣብ ርእሲ ምንባርም ብዝወረደም ክሕደታዊ ማእሰርትን ሞራላዊ ብርታዕ ገድሎም ሰዓብትን ዕጥቅን ውሒድዎም ብዕድመ ኣሪንም ሰፈር ንህን ናፍቕት ዓድን ኮይኖም ኣብ ኣክሱም ኪቕመጡ ምስ ጸንሑ ኣብ ኣስታት 83 ዓመቶም ብ21 ጥሪ 1906 ዓ.ም.ፈ ዓረፉ። ኣብ ኣኸ ሱም ክኣ ተቐብሩ።

ድሕሪ ሞት ራእሲ ወልደሚካኤል ሰድራ ቤቶም ገሊኦም ኣብ ትግራይ ገሊኦም ኣብ ኣዲስ ኣበባ ከይዶም ብሰደት ከዕቆቡ ከለው ልጅ በዛብህ ወዲ ደጊዮት መሰፍን ግን ብኣሰመራ ኣበሉም ንባንዲራ ጣልያን ኢዶም ሂቦም ሃዘጋ ኣትዩም ብሰላም ተቐማጦም ክብቅዑ ብመንግሥቲ ኢጣልያ ተጠርጠርም «ንባንዲራ ኢጣልያ ዘሰግእ ኢዩ» ተባሂሎም ንዓዲ ጣልያን ተወሲዶም ከም ጨው ሓቕቕም ተረፉ።

ካብ'ዚ መጽሓፍ'ዚ ኪዝክሩ ዝግብእም ቃላት

ቃል	ትርጉም
1. መጋባእያ	ባይተ-ፍርዲ
2. ዋዕላ	ንኣባር ዝምልከት ኣኼባ
3. ባይቶ	ዓዳዊ-ወረዳዊ-ሃገራዊ-ሕጋዊ ኣኼባ
4. ዓቀይታይ	ወታሃደር
5. ምትካል ዋልታ	ሰትራተዳ-ሕንጻጽ ቅድመ ውግእ
6. ባህለት	ንዋት ጥሪት ወርቁ እኹሊ ከብቲ ጸጋ
7. ባህለት	ዝብሃል ከም እገላ ከም'ዚ በለ
8. ቃንዳ	ንእኸቶ ነጋሪት ቀጠን ቲም ቲም ዝብል ደሃይ
9. ደማስ	ቀይሕ ክፍን መኪንንቲ
10. እንገራ ግፍዒ	እንገራ ሓዘን
11. ጠርቂ	ቀረጽ ወይ ግብሪ
12. መዝበር	ካልኣይ ቀብሪ
13. መረብ-ምላሽ	ኤርትራ ድፍን ሓማሲን
14. ወገራቕ	ሊባን ደብሪ
15. ቦምባቕ	ሰፍኣ
16. ቦምባሎ-ምላሽ	ተከዘ ምላሽ (ሰጻንግ ኢትዮጵያ)
17. መሬት	ደቀተሽም ሓማሲን
18. ኣልጊዴን	ባርካ
19. ዓዲ ነኻሰ	ወረዳ ኣስገደ ትግራይ
20. ምኽዓው ቆሎ ምላሽ	ምኽዓው ቆሎ እተባህለ ቦታ ዶብ ኣውጋዳታት ሰራዩን ሓማሲንን ኪኸውን ከሎ፣ ንወረዳታት ጽልማን ጉሕጭን ዝፈሉ ዓቕቦት (በሪኽ) ኢዩ። ኣብ'ዚ መጽሓፍ'ዚ ተጋፋ የሰምዕ፣ ትርጉም ግን ከበላ ማለት ኢዩ።እንደርታ-ተምቢን-ኣተላል ደጉዓ ይብሃሉ
21. ደጓዑ	ቀርኒ ዘይብሉ ብዕራይ ወይ ላም
22. ገማ	ቀርኒ ዘይብሉ ብዕራይ ወይ ላም
23. ማእምን	ሰብኣይ ዘይብሉ ሰብይቲ

A wakeup call

Many countries in the world honor their heroes and commemorate them eternally by erecting statues, naming streets, parks, schools, universities and all sorts of institutions in their names. Eritrea has failed to remember its heroes in all spheres of life and fields including statesmanship, military, scholarships, arts, literature, religion, music and sports. It would be too long to list all the great Eritrean personalities from antiquity to the present. Even the heroes of the last 50 years who have not been recognized and honored are very many.

I believe many will agree with me that Eritrea has many amazing individuals in history who have done something unique to their country in the field of politics, culture, education, sport etc, which we need to remember them for what they have done. It is disheartening though not to see biography books of Eritreans in the library shelves. Lately I have decided to open a section in my website that will be dedicated to the biography of individual Eritreans from all walks of life in history (www.emnetu.com).

To start with I have randomly established a list of possible candidates. I therefore ask you all to put additional names to the list and return it to me. The list has to accommodate only individuals who have passed away. In other words we will concentrate only on post mortem biographies. I will update the list when I hear from you. The list will remain open all the time for additional names.

If you are positive about this idea and you have the time I would challenge you all to write biographical sketch or find individuals who can be interested to write a biography on any in the list. If you come across anyone who has access to information but not ready to write, you can ask him/her to supply the information to me in any format (paper, diskette, gramophone dish, cassette, videos, photographs etc) so that I can send it to the one who is interested to write.

The size of the file is not important at all. What is important is remembering them and trying to document their history before it disappears all together. The size will be determined only by the amount of information available on these individuals. Of course the individuals in the list must have done something positive to the cause of our country or to the well being of our people and our culture.

Emnetu Tesfay